

МОНГОЛ УЛС
ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛЬ

ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

ОНОЛ, АРГА ЗҮЙН
УЛИРАЛ ТУТМЫН СЭТГҮҮЛ

2026
№ Special (47)

Улаанбаатар хот

UNIVERSITY OF INTERNAL AFFAIRS,
MONGOLIA

LAW ENFORCEMENT

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL
QUARTERLY JOURNAL

2026

№ Special (47)

Ulaanbaatar

EDITORIAL BOARD OF THE SPECIAL ISSUE

Эрхлэгч:

Ц.Азбаяр Доктор

Editor-in-Chief:

Azbayar Ts, Ph.D.

Редактор:

Н.Мөнхзул Доктор, дэд профессор

Ж.Нямдулам Доктор, дэд профессор

Гишүүд:

Б.Лхагварагчаа Доктор, дэд профессор

Б.Баянмөнх Доктор, дэд профессор

М.Алтан-Очир Доктор, дэд профессор

Б.Нямжав Доктор

Г.Базарваань Доктор

В.Амарсанаа Доктор

Б.Одгэрэл Доктор

Т.Хүрэлбаатар

М.Ганбаатар

Э.Батбаяр

О.Баяржаргал

Д.Нямдорж

В.Номинчулуун

Б.Ганзагас

С.Алимаа

Г.Эрдэнэсүрэн

Editor:

Munkhzul N, Ph.D., Associate Professor

Nyamdulam J, Ph.D., Associate Professor

Members:

Lkhagvaragchaa B, Ph.D., Associate Professor

Bayanmunkh B, Ph.D., Associate Professor

Altan-Ochir M, Ph.D., Associate Professor

Nyamjav B, Ph.D.

Bazarvaan G, Ph.D.

Amarsanaa V, Ph.D.

Odgerel B, Ph.D.

Khurelbaatar T,

Ganbaatar M,

Batbayar E,

Bayarjargal O,

Nyamdorj D,

Nominchuluun V,

Ganzagas B,

Alimaa S,

Erdenesuren G,

ГАРЧИГ–TITLE

ХАВСРАЛТ ИЛТГЭЛ
CONTRIBUTED PAPER**ХОРИХ БАЙГУУЛЛАГАД ЯВУУЛАХ ГҮЙЦЭТГЭХ АЖЛЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ПРАКТИКТ ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ**

LEGAL REGULATION OF OPERATIONAL ACTIVITIES CONDUCTED IN CORRECTIONAL INSTITUTIONS AND ANALYSIS OF PRACTICE

8

М.Алтан-очир

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн тэргүүлэх судлаач, доктор (Ph.D), дэд профессор, хурандаа

M. Altan-ochir, Leading Researcher at the Research Institute of the UIA; Ph.D., Associate Professor; Colonel**МОНГОЛ УЛСЫН ҮЕ ТЭНГИЙН ДЭЭРЭЛХЭЛТИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ОЛОН УЛСЫН ЖИШИГТЭЙ ХАРЬЦУУЛСАН ШИНЖИЛГЭЭ**

LEGAL REGULATION OF PEER BULLYING IN MONGOLIA: A COMPARATIVE ANALYSIS WITH INTERNATIONAL PRACTICES RISK FACTORS AND CORRELATES OF PEER BULLYING

15

Б.Батбилэг

Чингэлтэй дүүргийн Цагдаагийн нэгдүгээр хэлтсийн урьдчилан сэргийлэх ажил хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахлах дэслэгч

B. Batbileg, Chingeltei District Police Department, First Division Senior Prevention Specialist, Police Senior Lieutenant**ЦАХИМ ОРЧИН ДАХЬ ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ТОГТОЛЦООНЫ ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ЗАРИМ УЛСЫН ТУРШЛАГА**

THE CURRENT STATE OF THE PREVENTION SYSTEM AGAINST ONLINE FRAUD CRIMES AND INTERNATIONAL PRACTICES

25

Б.Баярболд

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн ахлах багш, цагдаагийн ахмад

B. Bayarbold, Senior Lecturer, Department of Criminal Law and Criminology, Police School, Police Captain**ӨМНӨГОВЬ АЙМАГТ ҮЙЛДЭГДЭЖ БАЙГАА ТОДОРХОЙ ТӨРЛИЙН ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ БОЛОМЖ**

POSSIBILITIES FOR PREVENTING SPECIFIC TYPES OF CRIMES COMMITTED IN UMNUGOVI PROVINCE

34

Я.Нэргүй

Өмнөговь аймгийн Цагдаагийн газрын Урьдчилан сэргийлэх шуурхай удирдлагын тасгийн ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахмад

Ya. Nergui, Senior Specialist of the Preventive and Rapid Response Management Division, Police Department of Umnugovi Province, Police Captain**ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ЗАМААР ИРГЭДИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫН МЭДРЭМЖИЙГ БЭХЖҮҮЛСЭН ОЛОН УЛСЫН САЙН ТУРШЛАГА, ХАРЬЦУУЛСАН ШИНЖИЛГЭЭ**

STRENGTHENING CITIZENS' SENSE OF SAFETY THROUGH CRIME PREVENTION, A COMPARATIVE ANALYSIS OF INTERNATIONAL BEST PRACTICES

40

Э.Доржпүрэв

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Мөрдөх арга зүйн тэнхимийн багш, цагдаагийн ахмад

E. Dorjpurev, Police captain, Lecturer at the Department of Criminal Investigation Methodology, Police School, University of Internal Affairs, Master of Laws (LLM), dorjoo.e@gmail.com

МОНГОЛ УЛСЫН
ИРГЭДИЙН АЖАЛ
ХАРИУЦСАН
МОНГОЛ УЛСЫН
ИРГЭДИЙН АЖАЛ
ХАРИУЦСАН

АРХИДАН СОГТУУРАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ШИНЭЧЛЭЛ СОГТУУГААР АВТО ТЭЭВРИЙН ХЭРЭГСЭЛ ХӨДӨЛГӨӨНИЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ, АШИГЛАЛТЫН ЖУРАМ ЗӨРЧИХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ТООНД НӨЛӨӨЛСӨН БАЙДАЛ

IMPACT OF ALCOHOL LAW REFORMS ON DRUNK DIVING-RELATED TRAFFIC OFFENSES

48

Б.Тунгалагбайгаль

ДХИС-ийн Шинжлэн магадлах ухааны сургуулийн Байгалийн ухаан, техник зүйн шинжилгээний тэнхимийн багш, цагдаагийн дэслэгч

B. Tungalagbaigali, Lecturer at the Department of Natural Science and Technical Forensics, School of Forensic Science, University of Affairs, Police Lieutenant

FACEBOOK АШИГЛАН ҮЙЛДЭГДДЭГ ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ЗАРИМ АСУУДАЛ

CERTAIN ISSUES IN PREVENTING FRAUD CRIMES COMMITTED THROUGH FACEBOOK

57

О.Будрагчаа

Сүхбаатар дүүргийн Цагдаагийн нэгдүгээр хэлтсийн Мөрдөн байцаах тасгийн мөрдөгч, цагдаагийн дэслэгч

O. Budragchaa, Investigator, Investigation Division, First Police Department of Sukhbaatar District, Police Lieutenant

ХҮҮХДЭД САДАР САМУУНЫГ СУРТАЛЧЛАХ, УРУУ ТАТАХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ШАЛТГААН НӨХЦӨЛ, УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АРГА ЗАМ

CAUSES, CONDITIONS AND PREVENTION OF THE CRIME OF PROMOTING AND SEDUCING PORNOGRAPHY TO CHILDREN

70

М.Өсөхбаяр

Хан-Уул дүүргийн Цагдаагийн хоёрдугаар хэлтсийн Гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх ажил хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахлах дэслэгч

M. Usukhbayar, Senior Specialist Responsible for Domestic Violence Prevention, HUD-2; Senior Lieutenant of Police

ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖЛЫН НИЙГЭМ, ЗАН ҮЙЛ, АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫН ГУРВАЛСАН ЗАГВАР БА ХИЙМЭЛ ОЮУНЫ ШИНЭ ХАНДЛАГА

CRIME PREVENTION SOCIETY, THE TRIPLE MODEL OF BEHAVIOR AND SAFETY, AND A NEW APPROACH TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE

80

О.Болорцэцэг

ДХИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн Нийтийн эрх зүйн тэнхимийн багш, цагдаагийн дэд ахлагч

O. Bolortsetseg, Lecturer, Department of Public Law, Law School, University of Internal Affairs, Deputy Chief of Police

ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧИЛ БА БОЛОВСРОЛЫН ТОГТВОРТОЙ ХӨГЖИЛ

CRIME, OFFENSES, AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF EDUCATION

Ц.Хонгорзул

Үндэсний батлан хамгаалахын их сургууль, докторант

Ts. Khongorzul, Doctoral Candidate, National University of Defense

Д.Долгормаа

Үндэсний батлан хамгаалахын их сургууль, докторант

D. Dolgormaa, Doctoral Candidate, National University of Defense

Н.Амаржаргал

Үндэсний батлан хамгаалахын их сургууль, докторант

N. Amarjargal, Doctoral Candidate, National University of Defense

92

ЗАН ҮЙЛД НӨЛӨӨЛӨХ АЛБАДАН СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРТ ХИЙСЭН ҮНЭЛГЭЭ

EVALUATION OF THE MANDATORY BEHAVIORAL TRAINING PROGRAM

103

О.Баяржаргал

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн ахлах судлаач, дэд хурандаа

O. Bayarjargal, Senior Researcher at the Research Institute of the UIA; Lieutenant Colonel

ОРЧНЫ НӨЛӨӨГ ЗАГВАРЧЛАХ БОЛОН СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ ЗАМААР ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ НЬ

PREVENTING CRIME THROUGH MODELING AND INTELLIGENCE OF ENVIRONMENTAL IMPACTS

110

М.Мэнд-Амар

Баянзүрх дүүргийн Цагдаагийн гуравдугаар хэлтсийн Урьдчилан сэргийлэх ажил хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахмад

M. Mend-Amar, Pol. Cap, Senior Specialist in charge of Prevention Work, Third Department, Bayanzurkh District Police Department

ИРГЭНИЙ ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ АЖИЛЛАГААНД ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭГЧИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ

SAFETY OF COURT DECISION ENFORCEMENT OFFICERS IN CIVIL ENFORCEMENT PROCEEDINGS

116

Л.Цэрэнчунт

Дундговь аймаг дахь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын 47-р тойргийн шийдвэр гүйцэтгэгч, дэслэгч

L. Tserenchunt, Enforcement Officer of the 47th Circuit, Court Decision Enforcement Agency of province Dundgovi; Lieutenant

ГЭР БҮЛИЙН ХҮЧИРХИЙЛЛЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮР НӨЛӨӨ, ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

THE EFFECTIVENESS AND CHALLENGES OF DOMESTIC VIOLENCE PREVENTION ACTIVITIES

121

Б.Алтансүх

Ховд аймгийн Цагдаагийн газрын Урьдчилан сэргийлэх, шуурхай удирдлагын тасгийн урьдчилан сэргийлэх, гэр бүл, хүүхдийн асуудал хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахмад

B. Altansukh, Senior Specialist in Charge of Prevention, Family and Child Affairs, Prevention and Rapid Response Division, Khovd Province Police Department, Police Captain

ГЭМТ ХЭРЭГ ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД ХИЙМЭЛ ОЮУН УХААНЫ НӨЛӨӨ БА ТҮҮНИЙ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

"THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON CRIME AND OFFENSE PREVENTION AND ITS LEGAL REGULATION"

126

С.Бямбадорж

Завхан аймгийн Цагдаагийн газрын Тосонцэнгэл сумын сум, дундын хэлтсийн хамгаалалтын цагдаа, цагдаагийн ахлах ахлагч

S. Byambadorj, Protection Police Officer, Tosontsengel Inter-Soum Police Department, Zavkhan Province Police Department, Senior Police Sergeant

ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫГ САЙЖРУУЛАХ НЬ

Эрүүгийн хуулийн 27.10, Зөрчлийн тухай хуулийн 14.7 дугаар зүйлийн холбогдох заалтуудын жишээн дээр

IMPROVING THE LEGAL REGULATION OF CRIME AND OFFENSE PREVENTION

Based on Relevant Provisions of Article 27.10 of the Criminal Code and Article 14.7 of the Law on Violations

134

Х.Мөнх-Эрдэнэ

Тээврийн цагдаагийн албаны Инновац технологи дүн шинжилгээний хэлтсийн ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахмад

Kh. Munkh-Erdene, Senior Specialist of the Innovation, Technology and Analytics Division, Traffic Police Department, Police Captain

ОРОН НУТГИЙН ЗАМЫН ХӨДӨЛГӨӨНИЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫГ ХАНГАХ ЦАГДААГИЙН УДИРДЛАГЫН ТОГТОЛЦООГ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ АСУУДАЛ

IMPROVING THE POLICE MANAGEMENT SYSTEM FOR ENSURING ROAD TRAFFIC SAFETY ON RURAL ROADS

145

Г.Бат-Эрдэнэ

ДХИС-ийн Удирдлагын академийн 8011 дүгээр дамжааны магистрант, цагдаагийн ахмад

G. Bat-Erdene, Captain of Police, Student of Course 8011, Academy of Management, University of Internal Affairs

ЦАХИМ ОРЧИН ДАХЬ ХҮҮХДИЙН ЭСРЭГ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ БОЛОМЖ, ШИЙДЭЛ

OPPORTUNITIES AND SOLUTIONS TO PREVENT CRIME AGAINST CHILDREN IN THE ONLINE ENVIRONMENT

156

Э.Эрдэнэтунгалаг

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн лаборант, цагдаагийн дэд ахлагч

E. Erdenetungalag, Laboratory Assistant, Department of Criminal Law and Criminology, Police School, University of Internal Affairs; Junior Police Sergeant

ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД ТӨР, ИРГЭН, ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГА, ХУВИЙН ХЭВШЛИЙН ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА, ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА БА МОНГОЛ УЛСАД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ БОЛОМЖ

COOPERATION AMONG THE STATE, CITIZENS, NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS, AND THE PRIVATE SECTOR IN CRIME AND OFFENSE PREVENTION: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND IMPLEMENTATION OPPORTUNITIES IN MONGOLIA

162

Б.Туяасайхан

Налайх дүүргийн цагдаагийн хэлтсийн УСЦУТ, УСАХАМ, цагдаагийн дэслэгч

B. Tuyasaikhan Senior Police Lieutenant, Nalaikh District Police Department

ОРОН НУТГИЙН ТҮВШИНД ХЭРЭГЖИЖ БҮЙ КИБЕР ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ҮР НӨЛӨӨ (Завхан аймгийн жишээн дээр)

THE EFFECTIVENESS OF CYBERCRIME PREVENTION MEASURES IMPLEMENTED AT THE LOCAL LEVEL

(On the example of zavkhan province)

170

Ш.Дамдиндорж

Завхан аймгийн прокурорын газрын хяналтын прокурор

Sh. Damdindorj, Supervisory Prosecutor at the Zavkhan province Prosecutor's Office

МАНСУУРУУЛАХ, СЭТГЭЦЭД НӨЛӨӨТ БОДИСЫН ХУУЛЬ БУС ЭРГЭЛТТЭЙ ТЭМЦЭХ УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ СТРАТЕГИ

"PREVENTIVE STRATEGIES AGAINST THE ILLEGAL TRAFFICKING OF NARCOTIC AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES"

177

Э.Болор-Эрдэнэ

Өмгөөллийн "Цэц Билэг" ХХН-ийн хуульч, цагдаагийн бэлтгэл дэд хурандаа, Их засаг их сургуулийн магистрант

E. Bolor-Erdene, Legal Advisor at "Tsets Bileg" LLP, Reserve Police Lieutenant Colonel, Master's Student at Ikh Zasag University

ХҮРЭЭЛЭН БҮЙ ОРЧНЫ ЭСРЭГ ГЭМТ ХЭРГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖЛЫН ЗАРИМ АСУУДАЛ

THE CURRENT SITUATION OF ENVIRONMENTAL CRIMES AND CERTAIN ISSUES OF PREVENTION

187

Б.Буяннэмэх

Экологийн цагдаагийн алба, Хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг мөрдөн шалгах хэлтэс, чиглэлийн ахлах мөрдөгч, цагдаагийн хошууч

B. Buyannemeh, Senior Investigator, Environmental Crime Investigation Division, Ecological Police Service, Police Major

ТӨРИЙН АЛБАН ХААГЧИЙН ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧИЛД ХОЛБОГДОХ ШАЛТГААН, НӨХЦӨЛ

CAUSES AND CONDITIONS OF CRIMES AND OFFENSES COMMITTED BY PUBLIC OFFICIALS

192

Ц.Цэндсүрэн

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар банкны төлбөр барагдуулах газрын шийдвэр гүйцэтгэгч, ахмад

Ts. Tsendsuren, Enforcement Officer, Bank Debt Collection Division, General Executive Agency of Court Decisions, Captain

ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ БОДЛОГО, ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГУУДЫН ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА

CRIME AND OFFENSE PREVENTION POLICY OF THE POLICE ORGANIZATION AND INTERAGENCY COOPERATION AMONG STATE INSTITUTIONS

201

Т.Намуун

Сонгинохайрхан дүүргийн Цагдаагийн хоёрдугаар хэлтсийн Мөрдөн шалгах тасгийн мөрдөгч, цагдаагийн дэслэгч

T. Namuun, Investigator at the Investigation Division of the Second Police Department, Songinokhairkhan district Police Department; Police Lieutenant

ТӨРИЙН ТУСГАЙ АЛБА ХААГЧДЫН ТУСГАЙ ЗОРИУЛАЛТЫН ХУВЦАС ХЭРЭГЛЭЛ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖИЛД НӨЛӨӨЛӨХ НЬ

THE IMPACT OF THE USE OF SPECIALIZED UNIFORMS BY STATE SPECIAL OFFICERS ON CRIME PREVENTION ACTIVITIES

206

Э.Гүнчинлхам

ДХИС-ийн докторант, ахмад

E. Gunchinlham, Doctoral Candidate in Border Studies, University of Internal Affairs, Captain

Хууль сахиулахуй

ХОРИХ БАЙГУУЛЛАГАД ЯВУУЛАХ ГҮЙЦЭТГЭХ АЖЛЫН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ПРАКТИКТ ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ LEGAL REGULATION OF OPERATIONAL ACTIVITIES CONDUCTED IN CORRECTIONAL INSTITUTIONS AND ANALYSIS OF PRACTICE

М.Алтан-очир

Дотоод хэргийн сургуулийн эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн тэргүүлэх судлаач, доктор (Ph.D), дэд профессор, хурандаа

Altan-Ochir M.

Leading Researcher at the Research Institute; Ph.D.; Associate Professor; Colonel

Хураангуй: Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль бол энэ чиглэлийн үйл ажиллагаа явуулдаг байгууллагуудын хувьд баримтлах гол тулгуур эрх зүйн акт бөгөөд “гүйцэтгэх ажил” нь гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын хувьд бие даасан тусгай арга хэмжээ юм. Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль нь 1997 онд батлагдан хэрэгжсэн бол энэ үед Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх тухай хууль 1996 онд батлагдан хэрэгжиж 2002, 2017 онуудад шинэчлэгдэн батлагджээ.

Энэ цаг үед ч эдгээр хуулиудыг шинэчлэх хувилбар, төсөл боловсруулагдаж байна. Иймд дээрх хуулиудыг харьцуулан дүн шинжилгээ хийж тэдгээрийн хоорондын уялдаа холбоо, нэр томьёо, агуулга, давхардсан, зөрчилдсөн эсхүл хийдэл байгаа эсэхийг тодруулан, дүгнэлт хийж, шийдвэрлэх арга зам бүхий санал, зөвлөмж гарган дээрх хуулиудад нэмэлт өөрчлөлт оруулах замаар боловсронгуй болгох, сайжруулахад тус нэмэр болох, мөн ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

Abstract: The Law on Operational Activities serves as the principal legal framework governing organizations engaged in operational investigative activities. While the Law on Operational Activities was enacted and implemented in 1997, the Law on Enforcement of Court Decisions had already been enacted in 1996 and was subsequently revised in 2002 and 2017.

At present, new draft amendments and reform proposals for these laws are being developed. Therefore, this study conducts a comparative analysis of the aforementioned laws to examine their interrelation, terminology, content, overlapping provisions, contradictions, and possible legal gaps. Based on the findings, the paper proposes conclusions and recommendations aimed at improving and refining these laws through amendments and revisions, thereby contributing to their further development and practical significance.

Түлхүүр үгс: Гүйцэтгэх ажил, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын гүйцэтгэх алба, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, хорих байгууллага, хорих ял эдлүүлэх дэглэм, цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ, дүн шинжилгээ.

Keywords: Operational activities, operational unit of the court decision enforcement organization, correctional institution, prison regime, preventive detention measures, analysis.

ОРШИЛ

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь төрийн цэргийн, тусгай чиг үүрэг гүйцэтгэдэг Засгийн газрын хэрэгжүүлэгч агентлаг бөгөөд Монгол Улсын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөлд энэ чиглэлээр тодорхой үүрэг хүлээж, үйл ажиллагаагаа тайлагнаж ажилдаг.

Тус байгууллага нь Эрүүгийн хуульд заасан ял, албадлагын арга хэмжээ болон иргэн, захиргаа, зөрчлийн талаар гарсан

шүүхийн шийдвэрийг хуульд тогтоомжид заасны дагуу гүйцэтгэдэг.

Үүнээс гадна Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хуулийн дагуу цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлэх бөгөөд энэ нь өөрөө гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын үргэлжлэл, нэг бүрэлдэхүүн хэсэг нь болдог онцлогтой.

Дээрх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх явцад хүний эрх болон аюулгүй байдлыг

хангах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд үргэлж анхаарлаа чиглүүлж ирсэн.

Цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ, хорих ял эдлүүлэх ажиллагаа өөр хоорондоо ялгаатай боловч төрөл тус бүрдээ хамгийн хүнд хэлбэр нь юм. Өөрөөр хэлбэл таслан сэргийлэх арга хэмжээний дотроос хамгийн хүнд нь цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ бол ялын төрөл дотроос хорих ял хүнд хэлбэр нь юм.

Иймд эдгээр үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд албан хаагч, цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ ногдуулсан этгээд, хоригдлын аюулгүй байдлыг хангахад онцгой анхаарах ёстой бөгөөд энэ нь нөгөө талдаа нийгмийг аюулаас хамгаалах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг давхар гүйцэтгэж байдаг онцлогтой.

Энэхүү аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааг Гүйцэтгэх ажлын болон Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх хууль, тогтоомжоор зохицуулдаг.

Эдгээр хууль, тогтоомж хоорондоо болон практик амьдралд хэрхэн нийцэж хэрэгжиж байгааг судлан дүн шинжилгээ хийж үнэлэлт, дүгнэлт өгөхийг үндсэн зорилго болгон энэхүү бичил судалгааг хийсэн болно.

Судалгааны арга зүй:

Энэхүү судалгаанд баримт бичгийн судалгаа, харьцуулсан судалгаа, системчилсэн утга агуулгын шинжилгээ (systematic content analysis), түүхчилсэн, ажиглалтын, дүн шинжилгээний аргуудыг ашигласан болно.

ГҮЙЦЭТГЭХ АЖЛЫН БОЛОН ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ ТУХАЙ ХУУЛИУДАД ХИЙСЭН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 2 дугаар зүйлд “Үндэсний аюулгүй байдал, хүний эрх, эрх чөлөөг гэмт халдлагаас хамгаалах зорилгоор төрийн эрх бүхий байгууллагаас ердийн ба тусгай, нууц арга, хэрэгсэл ашиглан явуулж байгаа мэдээ, мэдээлэл, баримт бичиг, нотолгоо эрж олох, цуглуулах, шалгах үйл ажиллагааг гүйцэтгэх ажил гэнэ” (Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль 1997) гэж заасан байна. Мөн

хуульд зааснаар тагнуулын байгууллага, цэргийн тагнуулын байгууллага, цагдаагийн байгууллага, шүүхийн шийдвэр биелүүлэх газрын гүйцэтгэх алба, авлигатай тэмцэх газар гүйцэтгэх ажил явуулах бөгөөд гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл, хүрээ нь эдгээр байгууллагуудын үйл ажиллагааны зорилго чиглэлтэй шууд хамааралтай байдаг.

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд зааснаар эдгээр байгууллагуудын нийтлэг үүрэг нь мэдээ мэдээлэл, баримт бичиг, нотолгоо олох, хуулиар харьяалуулсан гэмт хэргийг илрүүлэх, гадаад, дотоод эрсдэл, аюул, занал, учирч болох хор аюулаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох, олон нийтийн болон тодорхой субъектүүдийн аюулгүй байдлыг хангах, эрэн сурвалжлах ажил зохион байгуулах үйл ажиллагаа юм.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 195.1-д “**Хорих байгууллага нь** нээлттэй, хаалттай хорих анги, сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага, цагдан хорих төв, байр, нэгдсэн болон төрөлжсөн мэргэшлийн хорих эмнэлэг /цаашид "хорих анги" гэх/, мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвөөс бүрдэнэ” (Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, 2017) гэж заасан байна. Үүнээс үзвэл шүүхийн шийдвэр биелүүлэх газрын гүйцэтгэх алба дээрх хорих байгууллага гэж нэрлэгдэж байгаа субъектүүд түүнд ял эдэлж буй хоригдолд чиглэсэн үйл ажиллагааг явуулдаг гэж үзэж болно.

Энэхүү байгууллагын үүсэл, хөгжлийн талаар судалж үзвэл, 1921 онд Ардын хувьсгал ялснаар Монголчууд тусгаар тогтнолоо зарлан Хэмжээт эрхт хаант Монгол Улсыг байгуулсан байдаг. 1921 оны 07 дугаар сард болсон Ардын намын төв хороо, Түр Засгийн газрын хамтарсан хурлаар яамдыг шинээр байгуулах бүтэц бүрэлдэхүүнийг хэлэлцэн Шүүх яамыг дотоод, гадаад, ерөнхий гэсэн 3 хэлтэстэй байгуулж ерөнхий хэлтсийн харьяанд “Гяндан хороо” /салаа/ хэмээх байгууллагыг байгуулсан түүхтэй. Энэхүү байгууллагыг 1930 оноос Засан сайжруулах газар гэж нэрлэх болсон бөгөөд 1936 онд Шүүх яамнаас Засан сайжруулах газрыг

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

Дотоод явдлын яамны харьяанд шилжүүлсэн байна. Энэ талаар судлаач А.Чүлтэмсүрэн “Дотоод явдлын яам Засан сайжруулах газрыг хүлээж аваад 1937-1940-өөд онд зохион байгуулалтын өөрчлөлт хийж, дэглэм журмыг нарийн тогтоож хоригдлыг засан сайжруулах арга системийг өөрчлөн хэрэгжүүлж эхэлсэн” (А, 1979) гэжээ. Эдгээр арга хэмжээний нэг чухал хэсэг нь 1937 онд Засан сайжруулах газарт гүйцэтгэх алба байгуулсан байдаг. Үүнээс хойш ШШГБ-ын гүйцэтгэх алба өргөжин хөгжих, бүдгэрэн зогсох зэрэг түүхийн ээдрээт замыг туулж ирсэн байна.

Гүйцэтгэх ажлын талаар Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад мөрдөж ирсэн Монгол Ард Улсын дотор аливаа хэрэгтэн ялтанг засан сайжруулах ажлын тухай хууль (1931 он), БНМАУ-ын Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн хууль (1966 он), БНМАУ-ын Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн хууль (1981 он), эдгээр хуульд тус асуудлыг зохицуулсан заалт

байхгүй. Өөрөөр хэлбэл хуульд шууд тусгаагүй боловч энэхүү ажлыг холбогдох эрх зүйн актад үндэслэн эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтан хэрэгжүүлж ирсэн гэж үзэж болно.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын гүйцэтгэх албаны талаар 1993 онд батлагдсан “Хорих байгууллага болон хорих ял эдлүүлэх тухай” Монгол Улсын хуульд анхны эрх зүйн зохицуулалт тусгагдсан байна. Үүнээс хойш “Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх тухай” /1996 он/, “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” /2002, 2017 он/ батлагдан гарсан удаа дараагийн Монгол Улсын хуулиудад тусгалаа олж баталгаажин ирсэн байна. Энэ алба өөрийн зорилго, чиг үүрэг, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлсээр “2017 онд Гүйцэтгэх алба байгуулагдсаны 80 жилийн ойтой золгосон билээ” (М, 2020).

Эдгээр хуулиудад заасан гүйцэтгэх ажлын тухай эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан үзье.

Хүснэгт-1

Хорих байгууллага болон хорих ял эдлүүлэх тухай хууль /1993 он/	Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх тухай” хууль /1996 он/
“Хоригдол оргох, үймээн гаргах, бусдыг барьцаанд авах, хорлон сүйтгэх зэрэг ноцтой гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, тэдгээрийг илрүүлэх, таслан зогсоох зорилгоор хоригдлуудын дотор, түүнчлэн оргосон хоригдлыг баривчлахын тулд хуулиар тогтоосон үндэслэл журмын дагуу гүйцэтгэх ажил явуулна”	“Хоригдол оргох, үймээн гаргах, бусдыг барьцаанд авах, хорлон сүйтгэх зэрэг ноцтой гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, болон гарсан гэмт хэргийг илрүүлэх, зорилгоор хоригдлуудын дотор, түүнчлэн оргосон хоригдлыг баривчлахын тулд хуулиар тогтоосон үндэслэл, журмын дагуу гүйцэтгэх ажил явуулна”

Дүгнэлт: Энэ 2 хуульд гүйцэтгэх ажлын тухай заасан эрх зүйн зохицуулалт нь ялгаагүй, адилхан болох нь шууд харагдах бөгөөд зөвхөн хуулийн нэрний хувьд л өөр байна.

Тэгвэл 1996 онд батлагдсан “Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх тухай” хууль, 2002 онд батлагдан хэрэгжсэн “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хуульд заасан эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан үзье.

Хүснэгт-2

Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх тухай” хууль /1996 он/	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хууль /2002 он/
“Хоригдол оргох, үймээн гаргах, бусдыг барьцаанд авах, хорлон сүйтгэх зэрэг ноцтой гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, болон гарсан гэмт хэргийг илрүүлэх, зорилгоор хоригдлуудын дотор, түүнчлэн оргосон хоригдлыг баривчлахын тулд хуулиар тогтоосон үндэслэл, журмын дагуу гүйцэтгэх ажил явуулна”	“Ялтан оргох, үймээн гаргах, бусдыг барьцаанд авах, хорлон сүйтгэх зэрэг ноцтой гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох болон гарсан гэмт хэргийг илрүүлэх зорилгоор ялтануудын дотор, түүнчлэн оргосон ялтныг баривчлахын тулд хуулиар тогтоосон үндэслэл, журмын дагуу гүйцэтгэх ажил явуулна”

Дүгнэлт: Энэ 2 хуульд гүйцэтгэх ажлын тухай заасан эрх зүйн зохицуулалтын хувьд зөвхөн хоригдол гэдэг үг ялтан гэдэг үгээр солигдсон, хуулийн нэрийн хувьд л өөр байх ба бусад нь адилхан байна (М, 2020).

Одоо 2002 онд батлагдсан “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хууль, 2017 онд батлагдан хэрэгжиж байгаа “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хуульд заасан эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан үзье.

Хүснэгт-3

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хууль /2002 он/	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хууль /2017 он/
“Ялтан оргох, үймээн гаргах, бусдыг барьцаанд авах, хорлон сүйтгэх зэрэг ноцтой гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох болон гарсан гэмт хэргийг илрүүлэх зорилгоор ялтнуудын дотор, түүнчлэн оргосон ялтныг баривчлахын тулд хуулиар тогтоосон үндэслэл, журмын дагуу гүйцэтгэх ажил явуулна”	241 дүгээр зүйлд. Хорих байгууллагын аюулгүй байдлыг хангахад “гүйцэтгэх ажил” явуулах, 248 дугаар зүйлд, “Эрх бүхий алба хаагч гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомжид заасан үндэслэл, журмын дагуу хорих ангид гүйцэтгэх ажил явуулна. Хорих ангид гүйцэтгэх ажил явуулах журам, зааврыг гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомжид нийцүүлэн тагнуулын төв байгууллагын дарга, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллагын даргатай зөвшилцөн батална”

Дүгнэлт: 2002 оны хуульд тодорхой фактуудыг дурдаж тэдгээрийг илрүүлэх, баривчлахад гүйцэтгэх ажил явуулахаар заасан бол 2017 оны хуульд тодорхой фактуудыг дурдаагүй “эрх бүхий алба хаагч” гүйцэтгэх ажлын хууль тогтоомжид заасны дагуу гүйцэтгэх ажил явуулахаар заасан бөгөөд тагнуул, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв байгууллагын удирдлагууд зөвшилцөн гүйцэтгэх ажил явуулах журам, зааврыг батлахаар заасан байна.

Эндээс “эрх бүхий албан хаагч” гэж хэн бэ? гэдэг асуулт урган гарна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” /2017/ хуулийн 272 дугаар зүйлд “хорих байгууллагын алба хаагчийн бүрэн эрх”, 273 дугаар зүйлд “шүүхийн шийдвэр

гүйцэтгэх байгууллагын алба хаагчийн нийтлэг эрх, үүрэг, түүнд хориглох зүйл”-ийг хуульчилсан бөгөөд гүйцэтгэх ажил явуулах “эрх бүхий алба хаагч”-ийн тухай огт дурдаагүй байна.

“Эрх бүхий алба хаагч” гэж ганц тоон дээр заасан, тодорхойгүй албан тушаалтан буюу энэхүү албан тушаалд хэн нэгэн хүн томилогдон гүйцэтгэх ажлыг эрхлэн явуулдаг гэсэн утгыг агуулж байна.

Тэгвэл Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд /1997 он/ заасан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагатай холбоотой заалт, 2017 онд батлагдан хэрэгжиж байгаа “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хуульд заасан гүйцэтгэх ажлын тухай эрх зүйн зохицуулалтыг харьцуулан үзье.

Хүснэгт-4

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд /1997 он/ заасан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагатай холбоотой заалт.	Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хууль /2017 он/, гүйцэтгэх ажлын тухай эрх зүйн зохицуулалт.
11.4. Гүйцэтгэх ажил явуулах үндэслэл. Хорих ял эдлүүлэх байгууллага энэ хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн 4-т заасан зорилгыг хэрэгжүүлэхийн тулд хоригдлын дунд, түүнчлэн оргосон ялтныг баривчлах зорилгоор эрэн сурвалжлах ажил явуулна.	241 дүгээр зүйлд. Хорих байгууллагын аюулгүй байдлыг хангахад “гүйцэтгэх ажил” явуулах, 248 дугаар зүйлд, “ Эрх бүхий алба хаагч гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомжид заасан үндэслэл, журмын дагуу хорих ангид гүйцэтгэх ажил явуулна. Хорих ангид гүйцэтгэх ажил явуулах журам, зааврыг гүйцэтгэх ажлын тухай хууль тогтоомжид нийцүүлэн тагнуулын төв байгууллагын дарга, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх төв
9.1.4. шүүхийн шийдвэр биелүүлэх газрын гүйцэтгэх алба хоригдол оргох, үймээн гаргах, бусдыг барьцаанд авах, хорлон сүйтгэх зэрэг ноцтой гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, тэдгээрийн урьд үйлдсэн болон хорих анги дотор гарсан хэргийг илрүүлэх , түүнчлэн оргосон хоригдлыг баривчлах түүнчлэн энэ хуулийн 9.1.1 /тагнуулын байгууллага/, 9.1.3	

ᠬᠤᠠᠨᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤᠨ
ᠤᠯᠤᠰᠤᠨᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤᠨ

/цагдаагийн байгууллага/, 9.1.6 /авлигатай тэмцэх газар/-д заасан байгууллагын гүйцэтгэх ажилд дэмжлэг үзүүлэх;

байгууллагын даргатай зөвшилцөн батална”

Дүгнэлт: Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд /1997 он/ заасан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагатай холбоотой заалт нь нэр томьёоны хувьд хуучирсан болох нь харагдаж байна. Тухайлбал:

1. Хорих ял эдлүүлэх байгууллага: Үүнийг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн /2017/ 195.1-д “Хорих байгууллага” гэж нэрлэх болсон.

2. Ялтан: Үүнийг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн /2017/ 195.5. “Хорих ял эдэлж байгаа ялтанг хоригдол гэнэ” гэж зааж өгсөн. (М, 2020)

3. Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх газрын гүйцэтгэх алба: 2002 онд батлагдсан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хууль хэрэгжсэнээр “Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх” гэдгийг “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх гэж хэрэглэх болсон.

4. Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль /1963 он/-ийн 121 дүгээр зүйл. /Хэрэг бүртгэх байгууллага/ 4-д заасан “хорих ял эдлүүлэх байгууллагын дарга, гүйцэтгэх ажилтан-ялтны үйлдсэн, түүнчлэн тус байгууллагын ажилтнуудаас үүрэгт ажлаа биелүүлэхтэй холбогдуулж үйлдсэн гэмт хэрэг болон хорих ял эдлүүлэх байгууллагын байрлаж байгаа газар гарсан гэмт хэргийн талаар” хэрэг бүртгэлт явуулна гэж заасны дагуу энэхүү чиг үүргийг гүйцэтгэж ирсэн бол тус хууль 2002 оны 01 дүгээр сарын 10-ны өдөр хүчингүй болж тухайн чиг үүргийг цагдаагийн байгууллагад шилжүүлснээр ялтны урьд үйлдсэн болон хорих анги дотор гарсан гэмт хэргийг илрүүлэх эрх зүйн зохицуулалт хүчингүй болсон.

5. Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль 1997 онд батлагдан хэрэгжсэн бол Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хуулийн шинэчилсэн найруулга 2017 онд батлагдан хэрэгжиж байна. Энэ 2 хуулийн батлагдсан хугацааны хувьд 20 жилийн зөрүү байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн /2017 он/ гүйцэтгэх ажлын тухай эрх зүйн зохицуулалтын хувьд:

1. Хорих байгууллагын аюулгүй байдлыг хангахад “гүйцэтгэх ажил”

явуулах заалт шинээр оруулсан ч Гүйцэтгэх ажлын хуультай уялдаагүй байна.

2. Дээр дурдсан “Эрх бүхий алба хаагч” гэж ганц тоон дээр заасан, тодорхойгүй албан тушаалтныг зааж өгсөн нь мөн л Гүйцэтгэх ажлын хуультай уялдаагүй байна. Өөрөөр хэлбэл Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд “шүүхийн шийдвэр биелүүлэх газрын гүйцэтгэх алба” гэж бүтцийн нэгж байхыг тодорхой заасан байхад Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд “Эрх бүхий алба хаагч” гэх албан тушаалтан /ганцаараа/ гүйцэтгэх ажил явуулахаар заасан нь хоорондоо зөрчилдөж байгааг харуулж байна.

ЦАГДАН ХОРИХ ТӨВ, БАЙРНЫ ТУХАЙ

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 195.1-д “Хорих байгууллага нь нээлттэй, хаалттай хорих анги, сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага, **цагдан хорих төв, байр**, нэгдсэн болон төрөлжсөн мэргэшлийн хорих эмнэлэг /цаашид "хорих анги" гэх/, мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвөөс бүрдэнэ” (Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, 2017) гэж заасныг дээр өгүүлсэн. Үүнд анхаарах нэг асуудал бол “**цагдан хорих төв, байр**” гэсэн нэгж юм.

Цагдан хорих төв гэдэг нь хуучнаар “ганц худаг” гэж нэрлэгдэж ирсэн одоогийн цагдан хорих 461 дүгээр анги, харин “байр” гэдэг нь нийслэлээс алсдагдсан дүүрэг болон аймаг, сум дундын цагдан хорих байруудыг ойлгоно. Цагдан хорих төв, цагдан хорих байруудыг “хорих байгууллага”-д хамааруулсан нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль /2017/-д орсон нэг алдаа гэж хэлж болно. Учир түүнд хоригдож байгаа хүмүүс бол гэмт үйлдсэн эсэхийг тогтоохоор шалгагдаж цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авагдсан хуулийн нэршлээр яллагдагч, шүүгдэгч нар юм.

Яллагдагч, шүүгдэгч нартай холбоотой харилцааг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих

шийдвэрийг биелүүлэх тухай хуулиар зохицуулдаг. Харин хорих ял болон хорихоос өөр төрлийн ял эдэлж байгаа хоригдол, ялтантай холбоотой харилцааг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулиар зохицуулдаг.

Мөн хорих ял эдэлж байгаа хоригдлыг яллагдагчаар татаж мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахаар прокурорын саналыг үндэслэн шүүх түүнийг мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах нутаг дэвсгэрийн цагдан хорих байранд шилжүүлэн цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авдаг зохицуулалт ч Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуульд бий. Энэ тохиолдолд хоригдол нь яллагдагч болон өөрчлөгдөнө.

Монгол Улсын их хурлын сонгуулийн тухай хууль, Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн тухай хууль, Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын сонгуулийн тухай хуулиудад “Эрх зүйн чадамжгүй нь шүүхийн шийдвэрээр тогтоогдсон, эсхүл хорих ял эдэлж байгаа Монгол Улсын иргэн сонгуульд оролцох эрх эдлэхгүй” гэсэн адил заалтууд бий.

Харин Цагдан хорих төв, цагдан хорих байруудад хоригдож буй хоригдогч нар дээрх 3 шатны сонгуульд оролцож санал өгөх бүрэн эрхтэй байдаг. Иймд эдгээр онцлог ялгаа байгааг анхаарч хуульд өөрчлөлт оруулах замаар засах нь хүний эрхийн зарчимд нийцнэ.

ДҮГНЭЛТ

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд /1997 он/ заасан Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагатай холбоотой заалт, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хуульд /2017 он/ заасан гүйцэтгэх ажлын эрх зүйн зохицуулалтууд нь хоорондоо нэршлийн хувьд ихээхэн зөрүүтэй, уялдаа холбоо муутай, зарим заалтууд нь хоорондоо зөрчилдөж байгааг хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах замаар уялдуулах шаардлага байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад онцгой нөхцөл байдал бий болсон үед авах арга хэмжээний тухай Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд холбогдох заалт тусгагдаагүй байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 195.1-д “Хорих байгууллага нь нээлттэй, хаалттай хорих анги, сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага, цагдан хорих төв, байр, нэгдсэн болон төрөлжсөн мэргэшлийн хорих эмнэлэг /цаашид "хорих анги" гэх/, мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвөөс бүрдэнэ” гэсэн заалтад хорих байгууллагад “цагдан хорих төв, байр”-уудыг хамааруулсан нь эрх зүйн алдаа төдийгүй хүний эрхийн томоохон зөрчил байгааг харуулж байна.

Цагдан хорих төв, цагдан хорих байрууд хоригдож буй яллагдагч, шүүгдэгч нар нь хоригдол, ялтан биш бөгөөд тэдний эрхийн хязгаарлалт, эрх зүйн зохицуулалтын хувьд ялгаатай, цагдан хорих таслан сэргийлэх арга хэмжээ авагдсан иргэд гэдгийг онцолж байна.

Хуульд байгаа “Цагдан хорих төв, байр” гэсэн нэр томъёог өөрчлөх, ялангуяа “байр” гэдэг нэр төдийлөн оновчтой бус байгааг зориуд тэмдэглэж байна.

САНАЛ

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд дараах нэмэлт өөрчлөлт оруулах:

1. Хорих ял эдлүүлэх байгууллага: гэснийг “Хорих байгууллага” гэж өөрчлөх,

2. Ялтан: Үүнийг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 195.5. “Хорих ял эдэлж байгаа ялтанг хоригдол гэнэ” гэсэн зохицуулалтад нийцүүлэх, хэрэв хорихоос өөр төлийн ял эдэлж байгаа этгээдийг нэрлэж байгаа бол ялтан гэдгээр хэрэглэх,

3. Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх газрын гүйцэтгэх алба: гэдгийг Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хуульд нийцүүлэн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа хорих ял эдлүүлэх албаны гүйцэтгэх алба гэж засварлах,

4. 9.1.4-д заасан “урьд үйлдсэн болон хорих анги дотор гарсан хэргийг илрүүлэх” гэсэн заалтыг хүчингүй болгох,

5. “Хорих байгууллага, Цагдан хорих байгууллагын аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээр мэдээ мэдээлэл, баримт бичиг, нотолгоо олох, Хорих анги, Цагдан хорих газар, төвийн гадаад, дотоод эрсдэл, аюул, занал, учирч болох хор аюулаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоохоор холбогдох

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠭᠤᠨ
ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠭᠤᠨ ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠭᠤᠨ

байгууллага албан тушаалтантай хамтран ажиллах” гэж нэмэлт өөрчлөлт оруулах,

6. “Иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд нуугдмал эд хөрөнгийг илрүүлэх, тогтоох” гэж нэмж оруулах,

7. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагад /Хорих байгууллага, Цагдан хорих байгууллага/ онцгой нөхцөл байдал бий болсон үед авах арга хэмжээний тухай Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд холбогдох заалт тусгах.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд дараах нэмэлт өөрчлөлт оруулах:

1. Цагдан хорих төв, байр гэсэн нэр томьёог дараах байдлаар өөрчлөн тусгах. Үүнд:

- Цагдан хорих төвийг: “Цагдан хорих газар” гэж өөрчлөх,

- Нийслэлээс алсдагдсан дүүрэг болон аймаг, сум дундын цагдан хорих байруудыг: “Цагдан хорих төв” гэж өөрчлөх,

- Цагдан хорих газар, Цагдан хорих төвүүдийг нийтэд нь Цагдан хорих байгууллага гэж нэрлэх,

- Энэ тухай холбогдох хуулиуд болох Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хуулиудад мөн нэмэлт өөрчлөлт оруулах,

2. Хорих байгууллага, Цагдан хорих байгууллагын аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээр мэдээ мэдээлэл, баримт бичиг, нотолгоо олох, Хорих анги, Цагдан хорих газар, төв болон ялтан, хоригдлыг хуяглан хүргэх ажиллагаанд гадаад, дотоод эрсдэл, аюул, занал, учирч болох хор аюулаас урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, түүнийг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоохоор холбогдох байгууллага албан тушаалтантай хамтран ажиллах” гэж нэмэлт өөрчлөлт оруулах,

3. “Иргэний шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд нуугдмал эд хөрөнгийг илрүүлэх, тогтоох” гэж нэмж оруулах,

4. 248 дугаар зүйлд дурдсан “Эрх бүхий алба хаагч” гэж ганц тоон дээр заасан, тодорхойгүй албан тушаалтны тухай заалтыг хүчингүй болгох, түүний

оронд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа хорих ял эдлүүлэх албаны гүйцэтгэх алба гэж нэмж оруулах,

5. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 195.1-д “Хорих байгууллага нь нээлттэй, хаалттай хорих анги, сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага, цагдан хорих төв, байр, нэгдсэн болон төрөлжсөн мэргэшлийн хорих эмнэлэг /цаашид “хорих анги” гэх/, мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвөөс бүрдэнэ” гэсэн заалтаас “цагдан хорих төв, байр”-ийг хасаж хүчингүй болгох эдгээр болно.

АШИГЛАСАН ЭХ СУРВАЛЖ

1. Монгол Ард Улсын дотор аливаа хэрэгтэн ялтанг засан сайжруулах ажлын тухай хууль (1931 он)

2. Эрүүгийн байцаан шийтгэх хууль (1963 он)

3. БНМАУ-ын Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн хууль (1966 он)

4. БНМАУ-ын Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөрийн хууль (1981 он)

5. Гүйцэтгэх ажлын тухай хуульд (1997 он)

6. Хорих байгууллага болон хорих ял эдлүүлэх тухай хууль (1993 он)

7. Шүүхийн шийдвэр биелүүлэх тухай хууль (1996 он)

8. Сэжигтэн, яллагдагчийг баривчлах, цагдан хорих шийдвэрийг биелүүлэх тухай хууль (1999 он)

9. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хууль (2002 он)

10. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай” хууль (2017 он)

11. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль (2017 он)

12. Монгол Улсын их хурлын сонгуулийн тухай хууль (2019 он)

13. Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн тухай хууль (2020 он)

14. Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын сонгуулийн тухай хууль (2020 он)

15. Чүлтэмсүрэн. А, Засан хүмүүжүүлэх байгууллагын товч түүх (1979 он)

16. Алтан-Очир. М, Хорих ял эдлүүлэх дэглэм (2020 он)

МОНГОЛ УЛСЫН ҮЕ ТЭНГИЙН ДЭЭРЭЛХЭЛТИЙН ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ, ОЛОН УЛСЫН ЖИШИГТЭЙ ХАРЬЦУУЛСАН ШИНЖИЛГЭЭ

LEGAL REGULATION OF PEER BULLYING IN MONGOLIA: A COMPARATIVE ANALYSIS WITH INTERNATIONAL PRACTICES RISK FACTORS AND CORRELATES OF PEER BULLYING

Б.Батбилэг

Чингэлтэй дүүргийн Цагдаагийн нэгдүгээр хэлтсийн урьдчилан сэргийлэх ажил хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахлах дэслэгч

Batbileg B.

Chingeltei District Police Department, First Division Senior Prevention Specialist, Police Senior Lieutenant

Хураангуй: Үе тэнгийн дээрэлхэлт нь хүүхэд, өсвөр үеийнхний сэтгэл зүй, сурлагын амжилт, нийгмийн харилцаанд сөргөөр нөлөөлдөг нийгмийн болон нийтийн эрүүл мэндийн ноцтой асуудал юм. Энэхүү судалгааны зорилго нь Улаанбаатар хотын Чингэлтэй дүүргийн ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын дундах үе тэнгийн дээрэлхэлтийн тархалт, түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг тодорхойлохын зэрэгцээ Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалтыг олон улсын туршлагатай харьцуулан шинжлэхэд оршино.

Судалгааг 2025 онд Чингэлтэй дүүргийн цагдаагийн газрын нэгдүгээр хэлтсийн хариуцсан нутаг дэвсгэрт байрлах ерөнхий боловсролын сургуулийн 6–12 дугаар ангийн 3555 сурагчийг хамруулан аналитик хөндлөн огтлолын судалгааны загвараар явуулсан. Судалгаанд Adolescent Peer Relations Instrument (APRI) асуумж ашиглаж, өгөгдлийг SPSS 22.0 программ ашиглан боловсруулж логистик регрессийн шинжилгээ хийсэн.

Судалгааны үр дүнгээс харахад сурагчдын 80.9 хувь нь үе тэнгийн дээрэлхэлт үйлдэж байсан бол 71.1 хувь нь дээрэлхэлтийн хохирогч болж байсан нь тогтоогдов. Гэр бүлийн харилцааны асуудал, ангийн орчин, сэтгэл зүйн хүчин зүйлс нь дээрэлхэлтийн эрсдэлийг нэмэгдүүлж байв. Мөн дээрэлхэлтийн талаар мэдээлэл авч байсан нь хамгаалах хүчин зүйл болох нь тогтоогдсон.

Судалгааны үр дүн болон эрх зүйн орчныг харьцуулан үзэхэд Монгол Улсад үе тэнгийн дээрэлхэлтийг тусгайлан зохицуулсан эрх зүйн тогтолцоо хангалтгүй байгаа бөгөөд олон улсын туршлагад тулгуурласан урьдчилан сэргийлэх бодлого боловсруулах шаардлагатай байна.

Abstract: Peer bullying is a serious social and public health issue that negatively affects adolescents' psychological well-being, academic performance, and social development. The purpose of this study was to examine the prevalence and risk factors of peer bullying among secondary school students in Chingeltei district of Ulaanbaatar and to analyze the legal framework in Mongolia in comparison with international practices.

A cross-sectional analytical study was conducted in 2025 among 3,555 students aged 10–18 from grades 6–12 in general education schools. The Adolescent Peer Relations Instrument (APRI) questionnaire was used for data collection. The data were analyzed using SPSS 22.0 and logistic regression analysis.

The findings revealed that 80.9% of students reported engaging in bullying behaviors, while 71.1% had experienced victimization. Family conflicts, peer relationships, and psychological factors were identified as significant predictors of bullying behavior. Receiving information about bullying was identified as a protective factor.

The analysis of the legal framework suggests that although certain provisions of Mongolian criminal and administrative laws may apply to bullying-related behaviors, there is still a lack of a comprehensive legal framework specifically addressing peer bullying. The study highlights the need to develop preventive legal and policy mechanisms based on international best practices.

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ
ЭРХ
ЗҮЙН
ЗОХИЦУУЛАЛТ

Түлхүүр үгс: үе тэнгийн дээрэлхэлт, сургуулийн хүчирхийлэл, хүүхдийн эрх, эрүүгийн эрх зүй, урьдчилан сэргийлэлт

Keywords: Peer bullying, school violence, child protection, criminal law, prevention

Удиртгал

Сургуулийн орчин дахь үе тэнгийн дээрэлхэлт нь өсвөр насныхны сэтгэл зүй, нийгмийн харилцаа, боловсролын орчинд ноцтой нөлөө үзүүлдэг асуудал юм. Судлаач Olweus (2013)-ийн тодорхойлсноор дээрэлхэлт нь хүчний тэнцвэргүй байдал дээр тулгуурласан, давтамжтайгаар илэрдэг түрэмгий зан үйл юм.

Сүүлийн жилүүдэд дэлхий даяар сургуулийн орчин дахь хүчирхийлэл, дээрэлхэлт нэмэгдэж байгаа нь судалгаагаар тогтоогдсон бөгөөд ЮНЕСКО-гийн тайланд дэлхийн сурагчдын ойролцоогоор гуравны нэг нь ямар нэг хэлбэрийн дээрэлхэлтэд өртдөг гэж дурдсан байдаг.

Монгол Улсад сургуулийн орчин дахь хүчирхийлэл, үе тэнгийн дээрэлхэлтийн асуудал анхаарал татаж байгаа боловч түүнийг зохицуулах эрх зүйн орчин хангалттай хөгжөөгүй байна. Иймд энэхүү судалгаанд дээрэлхэлтийн тархалт, түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг тодорхойлохын зэрэгцээ Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалтыг олон улсын туршлагатай харьцуулан шинжилсэн болно.

Судалгааны арга зүй

Энэхүү судалгааг аналитик хөндлөн огтлолын (cross-sectional) загвараар явуулсан. Судалгааны зорилго нь ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын дундах үе тэнгийн дээрэлхэлтийн тархалт болон түүнд нөлөөлөх зарим хүчин зүйлсийг тодорхойлох явдал байв. Судалгаанд Улаанбаатар хотын Чингэлтэй дүүргийн нутаг дэвсгэрт байрлах ерөнхий боловсролын 6 сургуулийн 6–12 дугаар ангид суралцаж буй сурагчдаас түүвэрлэн хамруулсан. Нийт 3555 сурагч судалгаанд оролцсон бөгөөд тэдгээр нь 10–18 насны өсвөр үеийнхэн байв. Судалгаанд оролцохыг сурагчид сайн дураараа зөвшөөрсөн бөгөөд асуумжийг өөрөө бөглөх хэлбэрээр мэдээллийг цуглуулсан.

Өсвөр үеийнхний үе тэнгийн харилцаа болон дээрэлхэх, дээрэлхүүлэх зан үйлийг хэмжих зорилгоор Adolescent Peer Relations Instrument (APRI) асуумжийг ашигласан (Parada, 2000). Энэхүү аргачлал нь өсвөр насныхны дунд дээрэлхэх болон дээрэлхүүлж буй зан үйлийн тархалт, оролцогчдын үүрэг, харилцааны хэв маягийг үнэлэхэд өргөн хэрэглэгддэг психометрийн арга хэрэгсэл юм. Өгөгдөл боловсруулах, статистик шинжилгээ

Цуглуулсан өгөгдлийг Microsoft Excel болон SPSS version 22.0 программ ашиглан боловсруулсан. Судалгааны үр дүнг тайлбарлахдаа эхлээд тодорхойлогч статистикийн (descriptive statistics) аргаар хувь, дундаж утга, стандарт хазайлт зэрэг үзүүлэлтүүдийг тооцоолсон. Хувьсагчдын хоорондын хамаарлыг тодорхойлох зорилгоор Пирсоны χ^2 (chi-square) шинжилгээ хийсэн. Үе тэнгийн дээрэлхэлтэд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг тодорхойлохын тулд нэг болон олон хүчин зүйлийн логистик регрессийн шинжилгээ (logistic regression analysis) ашигласан. Хамаарлыг үнэлэхдээ харьцангуй эрсдэлийн хэмжүүр болох odds ratio (OR) болон 95%-ийн итгэлцлийн интервал (95% CI)-ийг тооцсон. Статистик ач холбогдлын түвшинг $p < 0.05$ гэж тогтоосон.

Судалгааны үр дүн

Энэхүү судалгааны үр дүн нь олон улсын судалгааны үр дүнтэй ижил төстэй чиг хандлагыг харуулж байна. Ялангуяа үе тэнгийн дээрэлхэлт нь сургуулийн орчинд түгээмэл илэрдэг нийгмийн асуудал болохыг өмнөх судалгаанууд баталсан байдаг. Норвегийн судлаач Дан Олвеусын хийсэн судалгаанд сургуулийн орчин дахь дээрэлхэлт нь хүүхэд, өсвөр үеийнхний дунд өргөн тархсан бөгөөд ихэвчлэн үг хэлээр доромжлох, шоолох, нэр хоч өгөх зэрэг хэлбэрээр илэрдэг болохыг онцлон тэмдэглэсэн байдаг (Olweus, 1993). Манай судалгааны үр дүн ч үүнтэй нийцэж, сурагчдын дунд дээрэлхэлт нь ихэвчлэн үг

хэлээр илэрдэг хэлбэр давамгайл байгааг харуулсан.

Судалгааны дүн шинжилгээнээс харахад гэр бүлийн харилцааны чанар, нийгмийн дэмжлэг, үе тэнгийнхэнтэй харилцах харилцаа зэрэг нийгмийн орчны хүчин зүйлс нь дээрэлхэх зан үйлийн үүсэлд чухал нөлөө үзүүлдэг болох нь тогтоогдсон. Тухайлбал, гэр бүлийн таарамжгүй харилцаа, эцэг эхийн харилцаанд сэтгэл хангалуун бус байх, асуудлаа бусадтай хуваалцдаггүй байх зэрэг хүчин зүйлс нь сурагчид үе тэнгийнхнээ дээрэлхэх зан үйл илрүүлэх магадлалыг нэмэгдүүлж байв. Энэ нь хүүхдийн зан төлөв нь гэр бүлийн болон нийгмийн орчны нөлөөллөөр төлөвшдөг гэсэн өмнөх судалгааны үр дүнтэй нийцэж байна.

Эдгээр үр дүн нь Бандурагийн нийгмийн суралцах онолтой мөн адил уялдаж байна. Бандурагийн үзэж байгаагаар хүүхэд болон өсвөр үеийнхэн өөрийн орчинд ажигласан зан үйлийг дуурайж сурах хандлагатай байдаг бөгөөд хүчирхийлэл, түрэмгий зан үйлийг ажигласан тохиолдолд тухайн зан үйлийг өөрсдөө хэрэгжүүлэх магадлал нэмэгддэг (Bandura, 1977). Иймээс хүүхдийн зан үйлийн төлөвшилд гэр бүлийн орчин, үе тэнгийн бүлэг, нийгмийн харилцаа зэрэг хүчин зүйлс чухал нөлөө үзүүлдэг гэж үздэг.

Нөгөө талаас, судалгааны үр дүнгээс үе тэнгийн дээрэлхэлтийн талаар мэдээлэл авч байсан сурагчдын дунд дээрэлхэх зан үйл илрэх магадлал харьцангуй бага байсан нь урьдчилан сэргийлэх боловсрол, мэдээлэл олгох үйл ажиллагааны ач холбогдлыг харуулж байна. Энэ нь сургуулийн орчинд хүүхэд, өсвөр үеийнхэнд чиглэсэн боловсрол, сургалт, нөлөөллийн хөтөлбөрүүд нь дээрэлхэлтийн түвшинг бууруулахад чухал үүрэгтэй болохыг харуулж байгаа юм.

Иймээс үе тэнгийн дээрэлхэлтийг бууруулахын тулд зөвхөн сурагчийн зан үйлийг өөрчлөхөд анхаарахаас гадна гэр бүлийн дэмжлэгийг нэмэгдүүлэх, сургуулийн орчныг аюулгүй болгох, сурагчдын эерэг харилцааг дэмжих,

урьдчилан сэргийлэх боловсрол олгох зэрэг олон талт арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Сүүлийн нэг жилийн хугацаанд ахлах сургуулийн 5 сурагч тутмын 1 сургуулийн орчинд үе тэнгийн дээрэлхэлтэд өртсөн байсан ба 6 сурагч тутмын 1 ба түүнээс их сурагчид өнгөрсөн нэг жилийн хугацаанд цахим дээрэлхэлт, түүний дотор мессеж, цахим орчинд дээрэлхүүлсэн гэж мэдээлсэн. Эмэгтэй сурагчид эрэгтэй сурагчдаас илүү сургуулийн орчинд болон цахим хэлбэрээр дээрэлхэлтэд өртсөн байсан.

Боловсрол соёл шинжлэх ухааны яам “БСШУЯ”-ны судалгаагаар Монгол улсад дөрвөн сурагч тутмын нэг нь хүчирхийлэлд өртдөг, 6-12-р ангийн сурагчдын 98.6% нь сургуулийн орчинд ямар нэгэн төрлийн хүчирхийлэлд өртдөг ба үйлдэж буй гол субъект нь үе тэнгийнхэн нь байдаг байна. Хүний эрхийн үндэсний комиссын 2017 оны 16 дах илтгэлд зааснаар Улаанбаатар хотын 7 дүүрэг, 8 аймгийн нутаг дэвсгэрт амьдарч буй 12-18 насны нийт 4264 хүүхэд, 2743 эцэг эх, асран хамгаалагч, хүүхэд хамгааллын хамтарсан багийн 152 гишүүнийг хамруулсан судалгаагаар нийт хүүхдийн 82.8% ямар нэгэн байдлаар хүчирхийлэлд өртөж байсан гэж хариулсан ба тэдний 62% үг хэлээр доромжлох, 50.2% чимхэх, 43.5% цохиж зодох зэрэг бие махбод, сэтгэл санааны хүчирхийлэлд өртсөн бөгөөд сургуулийн орчинд хүүхдийн эрхийг зөрчиж, хүчирхийлэл үйлдэгч гол этгээдээр 47.6% дээд ангийн хүүхэд, 15% багш гэж хариулсан. хоёр дахь “гэр” болсон сургуулийн орчин нь аюулгүй орчин бус түүнчлэн хүчирхийллийн тодорхой хэсэг нь бие махбодод чиглэсэн, гэмтэл учруулах шинжтэй байгаа нь хүүхдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдалд ноцтой эрсдэл учруулж болзошгүй бөгөөд энэ нь нийгмийн зүгээс онцгойлон анхаарах шаардлагатай асуудал болохыг илтгэж байна.

Олон улсын судалгаагаар үе тэнгийн дээрэлхэлт нь олон хүчин зүйлээс хамаарч үүсдэг болохыг харуулсан. Жишээлбэл, хувь хүний түвшинд нас, хүйс, зан төлөв, сэтгэлзүйн онцлог нөлөөлдөг бол, гэр

МОНГОЛЫН
ХАМГААЛЫН
ХАМТАРСАН
БАГИЙН
152
ГИШҮҮНИЙГ
ХАМРУУЛСАН
СУДАЛГААГААР

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠢᠭᠠᠨ ᠰᠠᠬᠢᠭᠠᠨ ᠰᠤᠬᠢᠭᠠᠨ

бүлийн түвшинд эцэг эхийн хяналт сулрах, халамж дутагдах нь эрсдэл үүсгэдэг. Мөн сургуулийн түвшинд ангийн уур амьсгал, багшийн хяналт, сургуулийн удирдлагын бодлогоос шалтгаалж дээрэлхэлтийн түвшин ялгаатай байдаг.

Өсвөр нас бол хувь хүний зан төлөв, нийгмийн ур чадвар, сэтгэлзүйн тогтвортой байдал төлөвших чухал үе шат юм. Энэ үед гэр бүлийн орчин, эцэг эхийн харилцаа, анги хамт олны уур амьсгал, сургуулийн дэмжлэг зэрэг нийгмийн хүчин зүйлс нь зан үйлд хүчтэй нөлөө үзүүлдэг. Судалгаанууд гэр бүлийн дэмжлэг сул байх, эцэг эхийн хяналт хангалтгүй байх, үе тэнгийн сөрөг нөлөөлөл их байх нь дээрэлхэгч болон хохирогч болох эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг болохыг тогтоосон. Харин эерэг гэр бүлийн орчин, найз нөхдийн дэмжлэг, сургуулийн аюулгүй уур амьсгал нь хамгаалах хүчин зүйл болдог.

Монгол Улсад хүүхэд, өсвөр үеийнхний сэтгэцийн эрүүл мэнд, зан үйлийн эрсдэлт хүчин зүйлсийг судалсан судалгаа нэмэгдэж байгаа хэдий ч үе тэнгийн дээрэлхэлтийн тархалт болон түүнд нөлөөлөх хүчин зүйлсийг томоохон хэмжээний түүвэрт суурилан судалсан

ажил харьцангуй хязгаарлагдмал байна. Ялангуяа нийслэлийн төвийн дүүргүүдэд суралцаж буй сурагчдын дунд дээрэлхэлтийн бодит түвшин, эрсдэлт болон хамгаалах хүчин зүйлсийг тодорхойлох шаардлага байсан учир Чингэлтэй дүүргийн цагдаагийн газрын нэгдүгээр хэлтсийн нутаг дэвсгэрт байрлах ЕБС-иудын дунд болон болон ахлах ангийн сурагчдыг хамруулан үе тэнгийн дээрэлхэлт, түүнд нөлөөлж буй зарим хүчин зүйлсийг судалсан.

Уг судалгаанд Чингэлтэй дүүргийн цагдаагийн газрын нэгдүгээр хэлтсийн хариуцсан нутаг дэвсгэрт 2025-2026 оны хичээлийн жилд үйл ажиллагаа явуулж буй ерөнхий боловсролын 5 дугаар сургууль, 23 дугаар сургууль, 24 дүгээр сургууль, 50 дугаар сургууль, 149 дүгээр сургууль болон Олонлог сургуулиудын дунд болон ахлах ангид суралцаж буй нийт 8479 сурагчдад суурилан хийсэн. Судалгаанд улсын болон хувийн хэвшлийн 6, ерөнхий боловсролын сургуул “ЕБС”-ын 6-12 дугаар ангид сурдаг сурагчдаас судалгаанд сайн дураараа оролцохыг зөвшөөрсөн 3555 сурагч хамрагдсан.

Чингэлтэй дүүргийн 6 ЕБС-ийн нийт 3555 сурагч

5 дугаар сургууль 795 сурагч

23 дугаар сургууль 1221 сурагч

24 дүгээр сургууль 708 сурагч

50 дугаар сургууль 444 сурагч

149 дүгээр сургууль 237 сурагч

Олонлог сургууль 150 сурагч

Зураг 1. Судалгаанд хамрагдсан хүн ам

Өсвөр насны хүүхдүүдийн харилцаа хандлагыг илрүүлэх аргачлал (Adolescent Peer Relations Instrument (APRI))-ыг анх 1995 онд Филлип Т.Сли өсвөр насныхны хоорондын харилцааны хэв маяг, үе тэнгийн харилцаанд илэрдэг хүчирхийлэл ба хохирогч болох зан үйлийг хэмжих зорилготойгоор боловсруулсан психометрийн аргачлал юм. Бид 2000 онд судлаач, Доктор Роберто Парадагийн засаж, сайжруулсан хувилбарыг хэрэглэсэн. Уг аргачлалыг сургуулийн орчин дахь дээрэлхэх хандлага болон дээрэлхүүлэх хандлагын тархалтыг судлах, урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөрийн үр дүнг үнэлэх зэрэгт өргөн ашигладаг. Аргачлал нь нийт 36 асуулттай, асуулт бүр 1-6 хүртэлх хариултын 6 сонголттой ба сорилын мэдрэг чанар 0.83-0.92 байдаг. Энэхүү аргачлал нь 2 хэсэгтэй.

А хэсэг нь дээрэлхэх хандлагыг тодорхойлдог ба дээрэлхэх хандлагыг дотор нь үг хэлээр, нийгэм, хамт олноос гадуурхаж, шоовдорлох, бие махбодын хохирол учруулах гэсэн үндсэн 3 хэсгээр тодорхойлдог ба Б хэсэг нь оролцогчийн дээрэлхүүлэх хандлагыг илрүүлдэг. Дээрэлхүүлэх хандлагыг дотор нь үг хэлээр, нийгэм, хамт олноос гадуурхагдах, бие махбодоороо хохирох гэсэн мөн үндсэн 3 хэсгээр тогтоодог.

Судалгааны үр дүнгийн боловсруулалтыг Microsoft Excel, SPSS 22.0 программыг ашиглан боловсруулсан. Судалгааны үр дүнг дескриптив аргыг ашиглаж үзүүлэлтүүдийн эзлэх хувь ба тоон утга, тархалт, дундаж, стандарт хазайлт зэргийг тооцоолж тархалтыг хэвийн эсэхийг тодорхойлсны дараа хамаарлыг Пирсоны хи квадратыг ашиглаж, р утгыг 0.05-аас бага тохиолдолд статистик ач холбогдолтой гэж үзсэн. Үе тэнгийн дээрэлхэлт үүсэхэд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг тодорхойлохдоо хамааралт болон үл хамааралт хувьсгууруудын хооронд нэг ба олон хүчин зүйлийн логистик регрессийн шинжилгээг хийж, харьцуулсан харьцаа (OR) тооцож, статистикийн үнэн магадлал бүхий ач холбогдлын түвшин р утга 0.05-аас бага

байх тохиолдолд статистик ач холбогдол бүхий гэж үзсэн.

Судалгаанд хамрагдсан сурагчдын дундаж нас 13.84 ± 1.98 (10-18) байсан ба хүйсийн хувьд нийт сурагчдын 2200 (61.9%) эмэгтэй, 1355 (38.1%) эрэгтэй сурагчид байв. Судалгаанд оролцогчдын 2144 (60.3%) дунд ангид, 1411 (39.7%) ахлах ангид суралцдаг байсан.

Судалгаанд хамрагдсан сурагчдын гэр бүлийн харилцаандаа сэтгэл хангалуун байдлыг үнэлэхэд оролцогчдын дийлэнх буюу 3180 (89.4%) нь гэр бүлийн харилцаандаа сэтгэл хангалуун гэж хариулсан бол 194 (5.5%) нь сэтгэл хангалуун бус, 56 (1.6%) нь сэтгэл хангалуун байдаг эсэхдээ эргэлзэж байгаагаа илэрхийлсэн байна. Мөн сурагчдын эцэг эхийн хоорондын харилцаанд хандах үнэлгээг авч үзэхэд 2865 (80.6%) нь эцэг эхийнхээ харилцаанд сэтгэл хангалуун гэж хариулсан бол 299 (8.4%) нь эргэлзэж байгаагаа, 188 (5.3%) нь сэтгэл хангалуун бус гэж хариулсан байна. Үүнээс гадна сурагчдын өөрсдийн эцэг эхтэйгээ харилцах харилцаанд 2987 (84.0%) нь сэтгэл хангалуун, 314 (8.8%) нь эргэлзэж байгаагаа, 150 (4.3%) нь сэтгэл хангалуун бус гэж хариулсан байна.

Үе тэнгийн дээрэлхэлт хаана үйлдэгддэгийг судлахад судалгаанд оролцогчдын 1558 (43.8%) нь цахим орчинд, 1062 (29.9%) нь анги танхимд, 835 (23.5%) нь олон нийтийн газарт, 813 (22.9%) нь тоглоомын талбайд, 666 (18.7%) нь ариун цэврийн өрөөнд, 575 (16.2%) нь сургуулийн коридорт, 439 (12.3%) нь сургуульдаа явах замдаа, 403 (11.3%) нь багш нарын зүгээс, 321 (9.0%) нь автобусанд, 124 (3.5%) нь цайны газарт болон бусад орчинд дээрэлхэлт үйлдэгддэг гэж хариулсан байна.

Үе тэнгийн дээрэлхэлтийн хэлбэрийг авч үзвэл оролцогчдын 1946 (54.7%) нь үг хэлээр доромжлуулах, нэр хоч өгөх зэрэг хэлбэрээр дээрэлхүүлж байсан гэж хариулсан байна. Харин 1261 (35.5%) нь хов жив тараах, бүлэглэн гадуурхах зэрэг нийгэм, хамт олноос тусгаарлах хэлбэрийн дээрэлхэлтэд өртсөн гэж хариулсан бол 816 (22.9%) нь түлхэх, цохих, өшиглөх, айлган

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
ХАМГААЛАХ
МОНГОЛЫН ХУУЛЬ

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХҮЙ

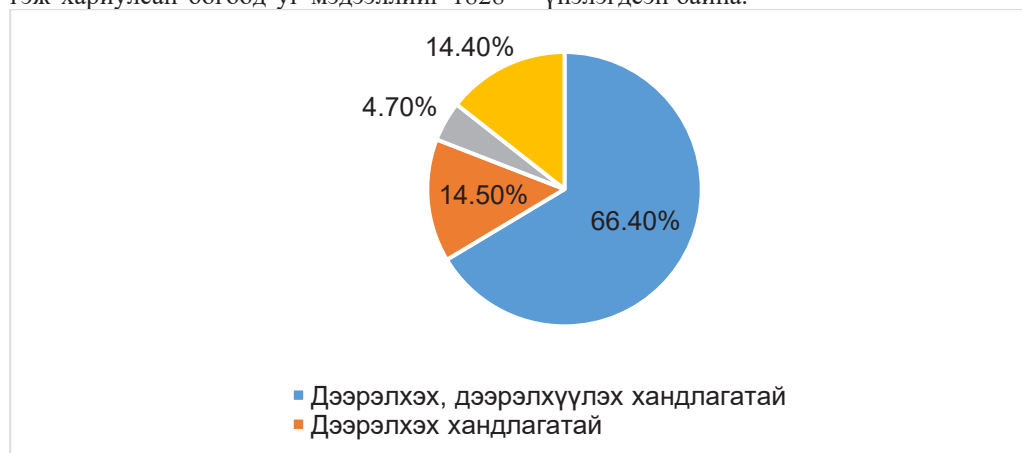
сүрдүүлэх, дээрэмдэх зэрэг бие махбодод чиглэсэн хүчирхийлэлд өртсөн гэж мэдээлсэн байна. Мөн 1810 (50.9%) нь дээрэлхэлтийн бусад хэлбэрийн үйлдэлд өртөж байсан гэж хариулжээ.

Дээрэлхэлтэд өртсөн үедээ хэнд ханддаг талаар судлахад 483 (13.5%) сурагч хэнд ч хэлдэггүй гэж хариулсан бол 1038 (29.2%) нь эцэг эхдээ, 928 (26.1%) нь найз нөхдөдөө, 255 (7.2%) нь ангийн багшдаа, 63 (1.8%) нь сургуулийн нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйчид ханддаг гэж хариулсан байна. Харин 788 (22.2%) нь бусад хүмүүст ханддаг гэж мэдээлсэн байна.

Судалгаанд оролцсон сурагчдын 2836 (79.8%) нь үе тэнгийн дээрэлхэлттэй холбоотой мэдээллийг өмнө нь авч байсан гэж хариулсан бөгөөд уг мэдээллийг 1828

(51.4%) нь сургуулийн багш нараас, 1815 (51.1%) нь цахим орчноос, 979 (27.5%) нь хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээс, 898 (25.3%) нь гэр бүлээс, 847 (23.8%) нь цагдаагийн байгууллагаас, 698 (19.6%) нь найз нөхдөөсөө болон 663 (18.6%) нь бусад эх сурвалжаас авч байсан байна.

Судалгаанд хамрагдсан сурагчдын үе тэнгийнхэнтэйгээ харилцах харилцааны хандлагыг үнэлэхэд нийт сурагчдын 2359 (66.4%) нь үе тэнгийнхнээ дээрэлхэх болон дээрэлхүүлэх хандлага зэрэгцэн илэрч байсан бол 516 (14.5%) сурагчид зөвхөн дээрэлхэх хандлага, 168 (4.7%) сурагчид зөвхөн дээрэлхүүлэх хандлага илэрч байв. Харин 512 (14.4%) сурагч үе тэнгийнхэнтэйгээ хэвийн харилцаатай гэж үнэлэгдсэн байна.

Зураг 2. Судалгаанд хамрагдсан нийт сурагчдын үе тэнгийнхэнтэйгээ харилцах хандлага

Үе тэнгийнхнээ дээрэлхэх хандлага үүсэхэд нөлөөлж буй зарим хүчин зүйлсийг энгийн логистик регрессийн аргаар тодорхойлж үзэхэд хүйсийн хувьд охид ($p=0.002$, $OR=1.312$, 95%CI 1.107-1.554) хөвгүүдээс 1.312 дахин, хичээлийн хэрэгсэл хангалтгүйгээс ангийнхнаасаа ичдэг сурагч ($p=0.000$, $OR=3.555$, 95%CI 2.365-5.342) ангийнхнаасаа ичдэггүй сурагчаас 3.555 дахин, эцэг эхийнхээ харилцаанд сэтгэл хангалуун бус байдаг сурагч ($p=0.000$, $OR=2.333$, 95%CI 1.727-2.888) эцэг эхийнхээ харилцаанд сэтгэл хангалуун байдаг сурагчаас 2.333 дахин, гэр бүлийн таарамжгүй харилцаанаас болж гэртээ байхаас залхдаг сурагч ($p=0.000$, $OR=3.314$, 95%CI 2.757-3.984) гэртээ байх

дуртай сурагчаас 3.314 дахин, сэтгэлээ хуваалцаж ярилцах ойр дотнын хүн байхгүй сурагч ($p=0.000$, $OR=1.973$, 95%CI 1.646-2.365) сэтгэлээсээ ярилцдаг дотнын хүнтэй сурагчаас 1.973 дахин, ямар нэгэн асуудал тулгарахад хүнд хэлдэггүй сурагч ($p=0.000$, $OR=2.605$, 95%CI 1.888-3.594) хэн нэгэнд хэлдэг сурагчаас 2.605 дахин, үе тэнгийн дээрэлхэлтийн талаар мэдээлэл авч байгаагүй сурагч ($p=0.000$, $OR=0.582$, 95%CI 0.480-0.705) ямар нэгэн мэдээлэл авч байсан сурагчаас 0.582 дахин их үе тэнгийнхнээ дээрэлхэх хандлагатай байгаа нь статистик ач холбогдолтой байсан.

Бид дээрх 7 хүчин зүйлсийг олон хүчин зүйлийн логистик регрессийн аргаар судалж үзэхэд доорх 6 хүчин зүйлс нэгэн

зэрэг тохиолдоход ($r^2=0.113$, p утга= 0.000) үе тэнгийн дээрэлхэлт үйлдэх эрсдэл 11.3%-иар нэмэгдэж байгаа нь статистик ач холбогдолтой байсан.

Гэр бүлийн таарамжгүй харилцаанаас болж гэртээ байхаас залхдаг сурагч ($p=0.000$, $OR=2.455$, $95\%CI = 2.017-2.987$) гэртээ байх дуртай сурагчаас 2.5 дахин, ангийнхнаасаа ичдэг сурагч ($p=0.000$, $OR=2.204$, $95\%CI = 1.444-3.363$) ангийнхнаасаа ичдэггүй сурагчаас 2.2 дахин, асуудал тулгарвал хэнд ч хэлдэггүй сурагч ($p=0.004$, $OR=1.657$, $95\%CI = 1.180-2.328$) хэн нэгэнд хэлдэг сурагчаас 1.7 дахин, эцэг эхийнхээ харилцаанд сэтгэл хангалуун бус байх нь ($p=0.041$, $OR=1.311$, $95\%CI = 1.012-1.751$) эцэг эхийнхээ харилцаанд сэтгэл хангалуун сурагчаас 1.3 дахин, ойр дотын хүнгүй байх нь ($p=0.000$, $OR=1.446$, $95\%CI = 1.192-1.753$) ойр дотнын хүнтэй сурагчаас 1.4 дахин их, хүйсийн хувьд эмэгтэй байх нь ($p=0.013$, $OR=1.252$, $95\%CI = 1.048-1.495$) эрэгтэй сурагчаас 1.3 дахин их үе тэнгийнхнээ дээрэлхэх хандлагыг үүсгэх эрсдэлтэй байсан. Харин үе тэнгийн дээрэлхэлтийн талаар мэдээлэл авч байсан байдал нь ($p=0.000$, $OR=0.629$, $95\%CI = 0.514-0.768$) мэдээлэл авч байгаагүй сурагчаас 0.6 дахин их үе тэнгийнхнээ дээрэлхэх хандлага гаргахаас хамгаалах хүчин зүйл болсон байна.

Монгол Улсын хууль тогтоомж дахь зохицуулалт

Монгол Улсад үе тэнгийн дээрэлхэлттэй холбоотой үйлдлийг шууд “bullying” гэсэн нэр томъёогоор тусгайлан зохицуулсан хууль одоогоор байхгүй боловч уг үйлдэл нь тодорхой нөхцөлд эрүүгийн болон зөрчлийн хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл болдог.

Эрүүгийн хуулийн зохицуулалт: Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн зарим зүйл, заалтаар хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл, дарамт шахалттай холбоотой үйлдлийг эрүүгийн гэмт хэрэгт тооцдог. Үүнд:

11.6 дугаар зүйл – Хүний эрүүл мэндэд хөнгөн хохирол санаатай учруулах

11.7 дугаар зүйл – Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх

13.5 дугаар зүйл – Заналхийлэх

16.7 дугаар зүйл – Хүүхэдтэй хэрцгий харьцах

Дээрх зохицуулалтууд нь сурагчид бие махбодын хүчирхийлэл, дарамт шахалт, сүрдүүлэг үзүүлэх зэрэг үйлдлийг эрүүгийн гэмт хэрэгт тооцох боломжийг бүрдүүлж байна.

Зөрчлийн тухай хуулийн зохицуулалт: Зарим тохиолдолд дээрэлхэлт нь гэмт хэргийн шинжгүй боловч нийгмийн хэв журам зөрчсөн үйлдэлд тооцогдож Зөрчлийн тухай хууль-д заасан хариуцлага хүлээлгэх боломжтой. Үүнд:

5.3 дугаар зүйл- Хүний биед халдах

5.2 дугаар зүйл – Танхайрах

6.20 дугаар зүйл – Хүүхдийн эрхийг зөрчих

Эдгээр заалтаар хүүхдийг доромжлох, дарамтлах, айлган сүрдүүлэх, хүүхдийн биед халдах зэрэг үйлдэлд торгуулийн болон бусад арга хэмжээ авах боломжтой байдаг. Гэсэн хэдий ч дээрэлхэлтийн асуудлыг тусгайлан зохицуулсан хууль, бодлого хангалттай хөгжөөгүй байгаа нь урьдчилан сэргийлэх ажилд тодорхой хүндрэл үүсгэж байна.

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс “БНСУ”-ын хууль зүйн зохицуулалт нь сургуулийн дээрэлхэлтийн эсрэг тусгай хуультай.

БНСУ-д “School Violence Prevention and Countermeasures Act” буюу “Сургуулийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль” хэрэгждэг.

Тус хуулиар сургуулийн дээрэлхэлтийн тодорхойлолтыг тодорхой заасан, сургуулийн орчин дахь хүчирхийллийн бүх хэлбэрийг хамруулсан, сургуулийн дэргэд сургуулийн хүчирхийллийн комисс байгуулдаг, хохирогчийг хамгаалах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлдэг. Мөн дээрэлхэлт үйлдсэн сурагчид: сануулах, сургууль дотор хяналтад авах, сургуулиас түр хугацаагаар түдгэлзүүлэх, тусгай сургалтад хамруулах зэрэг сахилгын арга хэмжээ авдаг.

Финланд улсын туршлага

Финланд улс нь сургуулийн дээрэлхэлтийг бууруулах чиглэлээр

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

дэлхийд амжилттай туршлага нэвтрүүлсэн орнуудын нэг юм.

Тус улсад KiVa anti-bullying program хэмээх үндэсний хөтөлбөр хэрэгждэг. Энэхүү хөтөлбөрийн онцлог нь сурагчдад дээрэлхэлтийн талаарх боловсрол олгох, гэрч болсон сурагчдыг идэвхтэй оролцуулах, сургуулийн сэтгэл зүйн

дэмжлэгийг сайжруулах, багш нарт зориулсан сургалт зохион байгуулах. Гэсэн урьдчилан сэргийлэх цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлдэг.

Олон улсын судалгаагаар KiVa хөтөлбөр хэрэгжсэн сургуулиудад дээрэлхэлтийн түвшин 30–50 хувь буурсан нь тогтоогдсон байдаг.

№	Улс	Хууль	Урьдчилан сэргийлэх систем
1	Монгол	Тусгай хуульгүй	Хязгаарлагдмал
2	БНСУ	Тусгай хуультай	Сургуулийн комисс
3	Финланд	Үндэсний хөтөлбөр	KiVa систем

Зураг 3 Монгол Улс, БНСУ, Финланд улсын туршлагыг харьцуулан үзвэл дараах ялгаа ажиглагдаж байна.

Дүгнэлт

Энэхүү судалгааны үр дүнгээс харахад ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдын дунд үе тэнгийн дээрэлхэлт харьцангуй өндөр тархалттай байгаа нь тогтоогдлоо. Судалгаанд оролцсон сурагчдын 80.9 хувь нь бусдыг дээрэлхэж байсан бол 71.1 хувь нь өөрсдөө дээрэлхэлтэд өртөж байсан нь сургуулийн орчинд дээрэлхэлтийн асуудал түгээмэл байгааг илтгэж байна. Дээрэлхэлт нь ихэвчлэн үг хэлээр доромжлох, нэр хоч өгөх зэрэг хэлбэрээр илэрч, анги танхим, цахим орчин болон олон нийтийн газарт түгээмэл тохиолдож байна.

Судалгааны дүнгээс үзэхэд гэр бүлийн таарамжгүй харилцаа, ангийнхнаасаа ичих хандлага, асуудлаа бусдад илэрхийлдэггүй байх, эцэг эхийн харилцаанд сэтгэл хангалуун бус байх, ойр дотнын хүнгүй байх зэрэг нийгэм сэтгэлзүйн хүчин зүйлс нь сурагчид үе тэнгийнхнээ дээрэлхэх зан үйл илрүүлэх эрсдэлийг нэмэгдүүлж байгааг тогтоосон. Мөн эмэгтэй сурагчдын хувьд дээрэлхэх зан үйл илрэх магадлал харьцангуй өндөр байгаа нь анхаарал татаж байна. Харин үе тэнгийн дээрэлхэлтийн талаар өмнө нь мэдээлэл авч байсан нь хамгаалах хүчин зүйл болж байгаагийн зэрэгцээ хүүхэд, өсвөр үеийнхэнд чиглэсэн сургалт, мэдээллийн ач холбогдлыг харуулж байна.

Судалгааны үр дүнг олон улсын туршлагатай харьцуулан үзэхэд Монгол Улсад үе тэнгийн дээрэлхэлтийг тодорхой

хэмжээнд эрүүгийн болон зөрчлийн хуулиар зохицуулж байгаа боловч энэ асуудлыг тусгайлан зохицуулсан хууль эрх зүйн бодлого хангалтгүй байна. Харин БНСУ зэрэг оронд сургуулийн хүчирхийллийн эсрэг тусгай хууль хэрэгжиж байгаа нь урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөөг нэмэгдүүлж байгаа бол Финланд улсад хэрэгжиж буй KiVa хөтөлбөр нь сургуулийн дээрэлхэлтийг бууруулахад үр дүнтэй арга хэмжээ болохыг харуулж байна.

Иймд Монгол Улсад сургуулийн орчин дахь үе тэнгийн дээрэлхэлтийг бууруулахын тулд гэр бүлийн дэмжлэгийг бэхжүүлэх, сурагчдын харилцаа болон сэтгэл хөдлөлөө зохицуулах ур чадварыг хөгжүүлэх, сургуулийн орчны аюулгүй байдлыг сайжруулах, урьдчилан сэргийлэх чиглэлийн тусгай хөтөлбөр хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Мөн боловсролын байгууллага, хууль сахиулах байгууллага, гэр бүл болон бусад холбогдох байгууллагуудын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх нь зүйтэй гэж үзэж байна.

Санал, зөвлөмж

Нэгдүгээрт сургуулийн орчинд дээрэлхэлтээс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог бүрдүүлэх шаардлагатай. Ерөнхий боловсролын сургуулиудад үе тэнгийн дээрэлхэлтийг илрүүлэх, мэдээлэх, шийдвэрлэх нэгдсэн журам боловсруулж хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ багш, нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйчдийн хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх нь зүйтэй.

Хоёрдугаарт сурагчдад чиглэсэн сургалт, нөлөөллийн ажлыг тогтмол зохион байгуулах шаардлагатай. Ялангуяа сурагчдын харилцааны соёл, сэтгэл хөдлөлөө зөв зохицуулах чадвар, зөрчил маргааныг тайван замаар шийдвэрлэх ур чадварыг хөгжүүлэхэд чиглэсэн сургалт, хөтөлбөрийг сургалтын үйл ажиллагаатай уялдуулан хэрэгжүүлэх нь чухал юм.

Гуравдугаарт сургуулийн сэтгэл зүйн дэмжлэгийн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай. Сургуулийн нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйчдийн оролцоог нэмэгдүүлж, дээрэлхэлтэд өртсөн болон дээрэлхэх зан үйл илэрсэн сурагчдад сэтгэл зүйн зөвлөгөө, дэмжлэг үзүүлэх тогтолцоог бэхжүүлэх нь сурагчдын сэтгэл зүйн эрүүл мэндийг хамгаалах, эрсдэлт зан үйлийг бууруулахад ач холбогдолтой.

Дөрөвдүгээрт гэр бүлийн оролцоог нэмэгдүүлэх шаардлагатай. Судалгааны үр дүнгээс гэр бүлийн харилцаа нь үе тэнгийн дээрэлхэлтэд нөлөөлөх чухал хүчин зүйл болох нь тогтоогдсон тул эцэг эх, асран хамгаалагчдад хүүхдийн сэтгэл зүйн хэрэгцээ, харилцааны ач холбогдлын талаар мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх сургалт, нөлөөллийн ажлыг зохион байгуулах нь зүйтэй.

Тавдугаарт цахим орчин дахь дээрэлхэлтээс урьдчилан сэргийлэхэд анхаарах шаардлагатай. Сурагчдад цахим орчны аюулгүй байдал, зөв хэрэглээ, цахим дээрэлхэлтээс урьдчилан сэргийлэх мэдлэг, ур чадварыг олгох сургалтыг тогтмол, системтэй зохион байгуулах нь зүйтэй.

Зургаадугаарт, хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох шаардлагатай. Монгол Улсад үе тэнгийн дээрэлхэлтийг тусгайлан зохицуулсан эрх зүйн зохицуулалт хангалтгүй байгаа тул сургуулийн орчин дахь хүчирхийлэл, дээрэлхэлтийг бууруулахад чиглэсэн бодлого, эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулж, шаардлагатай тохиолдолд тусгайлан эрх зүйн механизм бий болгох нь зүйтэй.

Долоодугаарт, олон улсын сайн туршлагыг нэвтрүүлэх боломжийг судлах шаардлагатай. Тухайлбал Финланд улсын KiVa хөтөлбөр зэрэг сургуулийн

дээрэлхэлтийг бууруулахад үр дүнтэй туршлагыг судалж, Монгол Улсын боловсролын байгууллагын онцлогт нийцүүлэн хэрэгжүүлэх боломжийг судлах нь ач холбогдолтой.

Ийнхүү боловсролын байгууллага, гэр бүл болон холбогдох байгууллагууд хамтран ажиллаж, сургуулийн орчинд эерэг харилцааг дэмжих, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг цогцоор хэрэгжүүлснээр үе тэнгийн дээрэлхэлтийг бууруулах боломжтой гэж үзэж байна.

Ашигласан материал

Нэг. Хуулийн эх сурвалж

1. Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. (2015). Улсын Их Хурал.
2. Зөрчлийн тухай хууль. (2017). Улсын Их Хурал.
3. Хүүхдийн эрхийн тухай хууль. (2016). Улсын Их Хурал.
4. Боловсролын тухай хууль. (2002). Улсын Их Хурал.

Хоёр. Монгол эх сурвалж

5. Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын яам. (2019). Сургуулийн орчин дахь хүүхдийн хүчирхийллийн судалгаа. Улаанбаатар: БШУСЯ.
6. Боловсрол, шинжлэх ухааны яам. (2022). Сургуулийн орчны судалгаа. Улаанбаатар: БШУЯ.
7. Хүний эрхийн үндэсний комисс. (2017). Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 16 дахь илтгэл. Улаанбаатар: ХЭҮК.
8. Хүний эрхийн үндэсний комисс. (2020). Хүний эрхийн тайлан. Улаанбаатар: ХЭҮК.

Гурав. Олон улсын ном, сэтгүүлийн нийтлэл

9. Bandura, A. (1977). Social learning theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
10. Bronfenbrenner, U. (1979). The ecology of human development: Experiments by nature and design. Cambridge, MA: Harvard University Press.
11. Espelage, D. L. (2018). Bullying prevention: A research and practice overview. American Journal of Orthopsychiatry, 88(4), 403–410.
12. Kim, Y. S., & Leventhal, B. (2011). Bullying and suicide: A review. International

Journal of Adolescent Medicine and Health, 20(2), 133–154.

13. Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell Publishing.

14. Olweus, D. (2013). *Bullying at school* (2nd ed.). Oxford: Wiley-Blackwell.

15. Parada, R. H. (2000). *Adolescent Peer Relations Instrument: A theoretical and empirical basis for the measurement of participant roles in bullying and victimization of adolescence*. Penrith, NSW: University of Western Sydney.

16. Salmivalli, C. (2014). Participant roles in bullying: How can peer bystanders be utilized in interventions? *Theory Into Practice*, 53(4), 286–292.

17. Slee, P. T. (1995). Peer victimization and its relationship to depression among Australian primary school students. *Personality and Individual Differences*, 18(1), 57–62.

18. Smith, P. K. (2016). Bullying in schools: Thirty years of research. In P. K.

Smith & G. Steffgen (Eds.), *Cyberbullying through the new media*. London: Psychology Press.

19. Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2015). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: A systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7(1), 27–56.

Дөрөв. Олон улсын байгууллагын тайлан

20. Centers for Disease Control and Prevention. (2021). *Preventing bullying*. Atlanta, GA: CDC. <https://www.cdc.gov>

21. UNESCO. (2019). *Behind the numbers: Ending school violence and bullying*. Paris: UNESCO Publishing.

22. UNICEF. (2018). *An everyday lesson: #ENDviolence in schools*. New York: UNICEF.

23. World Health Organization. (2020). *School violence and bullying: Global status report*. Geneva: WHO.

ЦАХИМ ОРЧИН ДАХЬ ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ТОГТОЛЦООНЫ ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ЗАРИМ УЛСЫН ТУРШЛАГА

THE CURRENT STATE OF THE PREVENTION SYSTEM AGAINST ONLINE FRAUD CRIMES AND INTERNATIONAL PRACTICES

Б.Баярболд

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн ахлах багш, цагдаагийн ахмад

Bayarbold B.

Senior Lecturer, Department of Criminal Law and Criminology, Police School, Police Captain

Хураангуй: Сүүлийн жилүүдэд техник, технологийн хөгжил, цахим хэрэглээний өсөлтийг дагаад Монгол Улсад цахим орчинд үйлдэгдэх залилах гэмт хэрэг эрчимтэй нэмэгдэж, үйлдлийн арга хэлбэр нь улам нарийсаж байна. Нийгмийн сүлжээ, цахим төлбөр тооцоо, хиймэл оюун ухаанд суурилсан аргыг ашиглан иргэдийн эд хөрөнгө, мэдээллийн аюулгүй байдалд халдах явдал түгээмэл болж, нийгэмд бодит эрсдэл учруулах болсон. 2026 оны эхний улирлын байдлаар бүртгэгдсэн нийт гэмт хэргийн тодорхой хувийг цахим орчинд үйлдэгдсэн гэмт хэрэг эзэлж байгаа нь энэ төрлийн гэмт хэрэг өсөх хандлагатай байгааг харуулж байна.

Энэхүү судалгааны ажлаар цахим орчинд үйлдэгдэх залилах гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, өнөөгийн байдлыг судалж, “цахим гэмт хэрэг” болон “кибер гэмт хэрэг”-ийн ойлголт, ялгааг онол, эрх зүйн үүднээс тодорхойлов. Мөн Монгол Улс дахь цахим орчин дахь залилах гэмт хэргийн статистик үзүүлэлт, урьдчилан сэргийлэх ажлын өнөөгийн байдалд дүн шинжилгээ хийж, БНСУ, Малайз, ОХУ зэрэг улсын сайн туршлагыг харьцуулан судалсан болно.

Судалгааны үр дүнд цахим орчин дахь залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, байгууллага хоорондын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх, иргэдийн кибер аюулгүй байдлын мэдлэг, цахим хэрэглээний боловсролыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр санал, зөвлөмж боловсруулав.

Abstract: In recent years, alongside rapid technological advancement and the growth of digital usage, online fraud crimes in Mongolia have increased significantly, while methods of commission have become increasingly sophisticated. Through the use of social networks, electronic payment systems, and artificial intelligence-based techniques, offenders increasingly threaten citizens' property and information security, creating substantial social risks. As of the first quarter of 2026, crimes committed in cyberspace accounted for a significant proportion of all registered crimes, indicating a continuing upward trend.

This study examines the causes, conditions, and current state of online fraud crimes and clarifies the concepts and distinctions between “electronic crime” and “cybercrime” from both theoretical and legal perspectives. In addition, the research analyzes statistical indicators and current prevention measures relating to online fraud in Mongolia and compares them with best practices from countries such as the Republic of Korea, Malaysia, and the Russian Federation.

The findings provide recommendations for improving the legal environment for preventing online fraud crimes, strengthening interagency cooperation, and enhancing public awareness and education on cybersecurity and digital literacy.

Түлхүүр үгс: Цахим орчин дахь залилах гэмт хэрэг, кибер гэмт хэрэг, цахим орчин, урьдчилан сэргийлэлт, кибер аюулгүй байдал, эрх зүйн зохицуулалт, олон улсын туршлага.

Keywords: Online fraud crime, cybercrime, cyberspace, prevention, cybersecurity, legal regulation, international practice.

Үндсэн хэсэг: Цахим орчин үүсэж хөгжсөн цагаасаа эхлэн шинжлэх ухаан, мэдээлэл, харилцаа холбоо, технологийн

дэвшилтэй нягт уялдан өргөжин тэлж, өнөөдөр хүн төрөлхтний ажил, амьдралын салшгүй хэсэг болоод байна. Орчин үеийн

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн ахлах багш, цагдаагийн ахмад

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

нийгэмд цахим орчин нь мэдээлэл солилцох, харилцах, эдийн засаг, боловсрол, төрийн үйлчилгээ болон нийгмийн бусад олон харилцааг хэрэгжүүлэх үндсэн орон зай болж хөгжжээ.

Цахим орчин гэдэг нь мэдээлэл дамжуулах, хадгалах, боловсруулах зорилгоор хоорондоо холбогдсон компьютер, мэдээллийн систем, сүлжээ болон дижитал төхөөрөмжүүдийн нэгдсэн орчныг хэлэх бөгөөд энэхүү сүлжээ нь дэлхий нийтийг хамарсан өргөн хүрээний харилцааг бий болгож байна. Үүнтэй холбоотойгоор цахим орчныг ашиглан үйлдэгдэх гэмт хэрэг, халдлагын төрөл, хэлбэр улам бүр нарийсаж, олон улсын хэмжээнд анхаарал татах болсон.

Иймд цахим орчин дахь гэмт хэргийг онол, практикийн түвшинд судлахын тулд тухайн салбарт түгээмэл хэрэглэгддэг нэр томьёо, ойлголтыг оновчтой тодорхойлох нь чухал ач холбогдолтой юм. Ялангуяа “цахим” болон “кибер” гэх ойлголтууд нь практикт ижил утгаар хэрэглэгдэх тохиолдол түгээмэл боловч агуулга, хэрэглээний хүрээний хувьд тодорхой ялгаатай ойлголтууд тул тэдгээрийн мөн чанар, хэрэглээний онцлогийг онол, эрх зүйн үүднээс тодорхойлон авч үзэх шаардлагатай байна.

“Кибер” гэх нэр томьёо нь кибернетикийн шинжлэх ухаантай холбоотой бөгөөд уг ойлголтыг анх 1948 онд Америкийн математикч Norbert Wiener (1894–1964) болон түүний хамтран зүтгэгчид шинжлэх ухааны эргэлтэд оруулан хэрэглэж эхэлсэн байдаг. Тэд “кибернетик” хэмээх ойлголтыг амьд организм болон машин, техник дэх харилцаа холбоо, удирдлагын нэгдмэл тогтолцоог судлах шинжлэх ухаан хэмээн тодорхойлжээ.

Норберт Винер энэхүү нэршлийг эртний грек хэлний “kubernetes” буюу “жолоодогч”, “удирдагч” гэсэн утгатай үгнээс сэдэвлэн хэрэглэсэн бөгөөд энэ нь “залуурдах”, “удирдах” гэсэн агуулгыг

илэрхийлдэг. Мөн уг ойлголт нь XIX зууны Францад хэрэглэгдэж байсан “cybernetique” буюу “удирдахуйн урлаг” гэсэн утгатай нэр томьёотой утгын хувьд холбоотой гэж үздэг.

Норберт Винерийн боловсруулсан кибернетикийн онол нь инженерчлэл, системийн удирдлага, компьютерын шинжлэх ухаан, биологи, философи зэрэг олон салбарын суурь онолын нэг болсон байна. Кибернетикийн шинжлэх ухаан нь өөрөө удирдах чадвартай бүх системийн дотоод харилцаа холбоо, удирдлагын зарчим нь ижил төстэй байдаг гэсэн үзэл баримтлалд тулгуурладаг. Энэ шинжлэх ухаан нь физик, биологи зэрэг эмпирик шинжлэх ухаануудын адил объектын материаллаг шинж чанарт төвлөрөхөөс илүүтэйгээр системийн бүтэц, зохион байгуулалт, элементүүдийн хоорондын харилцан хамаарлыг судалдгаараа онцлогтой юм.

Орчин үед компьютер, мэдээллийн технологийн хөгжил эрчимжиж, хиймэл оюун ухаан болон автоматжуулалтын системүүд өргөн хэрэглээнд нэвтрэхийн хэрээр кибернетикийн онол улам бүр өргөжин хөгжиж байна. Үүний үр дүнд “кибер” гэх ойлголт нь мэдээллийн технологи, кибер орчин, кибер аюулгүй байдал, хиймэл оюун ухаан зэрэг орчин үеийн шинжлэх ухаан, технологийн салбаруудтай нягт холбоотой хэрэглэгдэх болсон байна¹.

Монгол хэлний тайлбар тольд “цахим” гэх нэр томьёог хэд хэдэн утгаар тайлбарласан байдаг. Нэгдүгээрт, цахилгаан тооцоолох техник болон түүнийг ашиглан хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаатай холбоотой ойлголтыг илэрхийлдэг бөгөөд үүнд цахим бараа, цахим тооцоолуур, цахим захиа, цахим шуудан, цахим хуудас, цахим карт, цахим тоног төхөөрөмж зэрэг ойлголтууд хамаарна. Хоёрдугаарт, “цахим” гэх ойлголт нь “цахилгаан цахих мэт асар хурдан” гэсэн утгыг илэрхийлэх бөгөөд аливаа үйл ажиллагаа, хөдөлгөөний өндөр хурдыг тодорхойлоход хэрэглэгддэг

¹ “Britannica” ширээний нэвтэрхий толь. 1530 дахь тал.

байна.² “Electronic mail” (e-mail) гэх нэр томъёог монгол хэлнээ “цахим шуудан” хэмээн орчуулан хэрэглэдэг. Үүнээс үзэхэд “цахим” гэх ойлголтын язгуур нь “цахих”, “цахилгаан” гэх утгатай холбоотой бөгөөд мэдээлэл, харилцаа холбооны технологид суурилсан, хурдан шуурхай дамжуулалтын шинжийг илэрхийлж байна.

Орчин үед өргөн хэрэглэгддэг e-game, e-office, e-citizen, e-government зэрэг нэр томъёоны “e” угтвар нь тухайн үйл ажиллагаа интернэт болон сүлжээний орчинд, дижитал хэлбэрээр явагдаж буйг илэрхийлдэг. Өөрөөр хэлбэл, уламжлалт хэлбэрээр хэрэгждэг үйл ажиллагааг мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн тусламжтайгаар цахим хэлбэрт шилжүүлсэн тохиолдолд “цахим” гэх тодотголыг хэрэглэж байна.

Иймээс сургалт, мэдээлэл дамжуулалт, төрийн үйлчилгээ, төлбөр тооцоо, баримт бичгийн солилцоо зэрэг аливаа үйл ажиллагаа мэдээлэл, харилцаа холбооны технологид тулгуурлан сүлжээний орчинд хэрэгжиж байгаа нөхцөлд “цахим” гэх ойлголтыг хэрэглэх нь онол, хэрэглээний хувьд түгээмэл байна.

Монгол Улсын хуулиудад ч мөн л энэ утгаар нь авч үзсэн байдаг. Тухайлбал, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.3³ дугаар зүйл.Залилах гэмт хэрэгт “Хуурч, эсхүл баримт бичиг, эд зүйл, **цахим хэрэгсэл ашиглаж**, эсхүл зохиомол байдлыг зориудаар бий болгох, сүсэг бишрэлийг далимдуулах, бодит байдлыг нуух замаар бусдыг төөрөгдөлд оруулж, эсхүл нэр хүнд, урьдын харилцааны явцад бий болсон итгэлийг урвуулан ашиглаж эзэмшигч, өмчлөгчийн эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэн авсан бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс арван дөрвөн мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийгэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах,

эсхүл зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ” гэж заасан байдаг.

Дээрхээс үзэхэд “цахим” гэдэг нь мэдээлэл технологийн орчинг ашиглан хүний өмчлөх болон нэр төрд халдаж буй хэрэг юм. Харин “кибер” гэсэн үг нь илүү өргөн хүрээний ойлголт бөгөөд цахим үйл ажиллагааг явуулж буй дэд бүтэц, орчны үйл ажиллагаа түүний удирдлагын талаарх ойлголтыг агуулж байгаа юм.

Мөн Кибер аюулгүй байдлын тухай хуулийн 4.1.13.“кибер аюулгүй байдлын зөрчил” гэж мэдээллийн системийн бүрэн бүтэн, нууцлагдсан, хүртээмжтэй байдалд заналхийлж байгаа аливаа үйлдэл, эс үйлдлийг; 4.1.14.“кибер халдлага” гэж мэдээллийн систем, мэдээллийн сүлжээний кибер аюулгүй байдлыг алдагдуулах зорилго бүхий үйлдлийг; 4.1.15.“үндэсний хэмжээний кибер халдлага” гэж онц чухал мэдээллийн дэд бүтэцтэй байгууллагын мэдээллийн систем, мэдээллийн сүлжээнд халдсаны улмаас тухайн байгууллагын хэвийн үйл ажиллагааг алдагдуулж, Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдал, нийгэм, эдийн засагт хохирол учруулахуйц кибер халдлагыг;⁴ ойлгон хэмээн заасан байдаг. Иймд цахим орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг гэдэг нь технологийг ашиглан бусдад хор хохирол учруулж буй бол кибер гэмт хэрэг нь гол бай нь техник технологи байдгаараа онцлог ялгаатай юм.

Цахим орчин дахь залилах гэмт хэргийн статистик мэдээнд дүн шинжилгээ хийхэд энэхүү төрлийн гэмт хэрэг нь үйлдлийн арга, давтамж, зохион байгуулалтын хувьд эрчимтэй өсөж буй нь анхаарал татаж байна. Ялангуяа цахим сүлжээ, мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийг ашиглан далд хэлбэрээр хохирогчийг төөрөгдүүлэх, хуурч мэхлэх, итгэлийг олж эд хөрөнгийг нь шилжүүлэн авах хэлбэр түгээмэл үйлдэгдэх болсон байна.

² Я.Цэвэл “Монгол хэлний товч тайлбар толь”

³ Монгол улсын Эрүүгийн хууль. 2015 он - <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=11634>

⁴ Кибер аюулгүй байдлын тухай хууль. 2021 он - <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16390365491061>

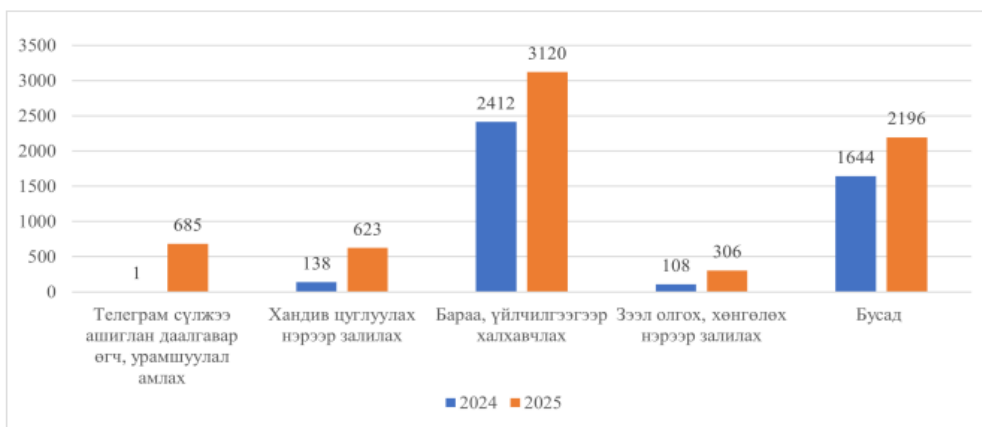

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠢᠭᠠᠨ ᠰᠤᠬᠢᠭᠠᠨ ᠰᠤᠬᠢᠭᠠᠨ

Түүнчлэн цахим орчинд үйлдэгдэж буй залилах гэмт хэрэг нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад хэд дахин өссөн үзүүлэлттэй байгаа бөгөөд гэмт хэрэг үйлдэх арга хэлбэр нь улам нарийсаж, олон төрлийн хэлбэрээр илэрч байна. Үүнд хуурамч цахим хаяг ашиглах, олон нийтийн сүлжээгээр дамжуулан хуурамч зар түгээх, банк, санхүүгийн байгууллагын нэр барих, цахим төлбөрийн хэрэгслийг ашиглан мөнгө шилжүүлэхийг ятгах зэрэг аргууд зонхилж байна.

Энэ төрлийн гэмт хэргийн өсөлт нь иргэдийн цахим хэрэглээ нэмэгдэхийн зэрэгцээ кибер аюулгүй байдлын мэдлэг, мэдээлэл хангалтгүй байдал, цахим орчны эрсдэлийн талаарх ойлголт сул байгаатай тодорхой хэмжээнд холбоотой гэж үзэх үндэслэлтэй байна. Иймд цахим орчин дахь залилах гэмт хэргийн статистик үзүүлэлтийг үйлдлийн арга тус бүрээр нь судалж, шалтгаан, нөхцөлийг тодорхойлох нь урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг боловсронгуй болгоход чухал ач холбогдолтой юм.

График 1. Үйлдлийн арга

Энэ төрлийн гэмт хэргийн тархац нь нийслэлийн Баянзүрх, Баянгол дүүрэг, орон нутгаас Орхон, Дархан-Уул, Өмнөговь аймагт харьцангуй өндөр бүртгэгдэж байна. Мөн цахим орчин дахь залилах гэмт хэргийн улмаас хохирсон иргэдийн тоо 75.6 хувиар, холбогдогч этгээдийн тоо 81.6 хувиар өссөн нь уг төрлийн гэмт хэрэг эрчимтэй нэмэгдэж буйг илтгэж байна.

Иргэдийн цахим аюулгүй байдлын талаарх мэдлэг, мэдээлэл хангалтгүй байгаагаас шалтгаалан фишинг халдлага, хуурамч мэдээлэлд өртөх, хувийн мэдээллээ алдах тохиолдол нэмэгдэж байгаа нь цахим орчин дахь залилах гэмт хэргийн өсөлтөд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийн нэг болж байна. Судалгаагаар цахим орчин дахь залилах гэмт хэргийн төлөв, хандлагыг систем динамикийн аргачлалаар тооцоход интернэт хэрэглэгчдийн тооны өсөлттэй уялдан 2030

он хүртэл улсын хэмжээнд энэ төрлийн гэмт хэрэг дунджаар 40 орчим хувийн тогтмол өсөлттэй байх төлөв ажиглагдаж байна.

Тухайлбал, өнгөрсөн оны эхний долоон сарын байдлаар “Telegram” платформ ашиглан үйлдэгдсэн залилах гэмт хэрэг нэг тохиолдол бүртгэгдэж байсан бол энэ онд 685 болж огцом өссөн үзүүлэлттэй байна. Энэ нь цахим аппликейшн, мессеж платформуудын нууцлал, хамгаалалтын өндөр түвшинтэй холбоотойгоор гэмт хэргийн ул мөрийг илрүүлэх, мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахад хүндрэл учруулж байгааг харуулж байна. Иймд гэмт хэргийн шинжтэй цахим суваг, хаяг, платформыг хязгаарлах, таслан зогсоох чиглэлээр холбогдох байгууллагуудын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх шаардлагатай байна.

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд цахим орчин дахь залилах гэмт хэргийн 33.3 хувь нь онлайн орчинд бараа, бүтээгдэхүүн худалдах, худалдан авах нэрийдлээр, 23.1 хувь нь хохирогчийн танилын нэр, хувийн мэдээллийг ашиглах замаар, 21.4 хувь нь эх сурвалж тодорхойгүй цахим холбоос, хаягт хандуулснаар үйлдэгдсэн байна.

Мөн цагдаагийн байгууллагын хоногийн мэдээнд авагдаж буй залилах гэмт хэргийн тоон үзүүлэлтэд дунджаар эхнээсээ хоёрт жагсаж, эдгээр бүртгэгдсэн хэргийн 70 хувь нь бүртгэгдэх үедээ эзэн, холбогдогч тодорхойгүй болон цахим сүлжээгээр үйлдэгдсэн байна⁵.

Мөн дээрх графикаар 2024 болон 2025 оны үзүүлэлтийг харьцуулан авч үзэхэд цахим орчинд үйлдэгдэх гэмт хэрэг, тэр дундаа цахим орчин дахь залилах гэмт хэрэг тогтмол өсөх хандлагатай байгаа нь ажиглагдаж байна. 2025 онд цагдаагийн байгууллагад улсын хэмжээнд нийт 14,416 гэмт хэрэг бүртгэгдсэнээс 3,386 нь цахим орчинтой холбоотой байсан бөгөөд үүний 2,916 буюу 86.1 хувийг цахим орчин дахь залилах гэмт хэрэг эзэлжээ.

Харин 2026 оны гуравдугаар сарын байдлаар улсын хэмжээнд бүртгэгдсэн 14,253 гэмт хэргийн 4,436 нь цахим орчинд үйлдэгдсэн байх бөгөөд тэдгээрийн 3,674 нь цахим орчин дахь залилах шинжтэй хэрэг байна. Энэхүү үзүүлэлт нь цахим орчин дахь залилах гэмт хэрэг богино хугацаанд эрчимтэй өсөж, нийт кибер шинжтэй гэмт хэргийн дийлэнх хувийг эзэлж байгааг харуулж байна.

Түүнчлэн Кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх хэлтэст шалгагдсан цахим орчин дахь залилах шинжтэй хэргийн улмаас нийт 46.9 тэрбум төгрөгийн хохирол учирсан нь энэ төрлийн гэмт хэрэг нь зөвхөн тоон өсөлтөөр хязгаарлагдахгүй, эдийн засаг,

нийгмийн аюулгүй байдалд ноцтой хохирол учруулж буйг илтгэж байна⁶.

Монгол улсад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг хууль сахиулах байгууллага, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зөвлөл, бүх шатны төрийн захиргааны байгууллага болон хууль тогтоомжид заасан эрх хэмжээний хүрээнд өөрийн санаачлаагаар төрийн болон орон нутгийн байгууллагатай хамтран гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг хэрэгжүүлж буй хувь хүн, хуулийн этгээд хэрэгжүүлдэг.

Монгол улсын Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үндсэн чиглэлийг ерөнхий, тусгай, нэг бүрчилсэн, соён гэгээрүүлэх болон гэмт хэрэг, зөрчлийг хянан шийдвэрлэх, хариуцлага хүлээлгэх⁷ гэж хуульчилсан байдаг.

Монгол улс дахь гэмт хэрэг, зөрчлийн нэгдсэн тоо мэдээ, холбогдох байгууллагуудын тухайн онд хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааны дэлгэрэнгүй тайлан бүхий “Монгол улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном”-д Цагдаагийн ерөнхий газар 2024 онд Монгол улсын хэмжээд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхээр Цагдаагийн байгууллагын албан ёсны “Цагдаагийн ерөнхий газрын Хэвлэл мэдээллийн төв” гэх нэршил бүхий фейсбүүкт цагдаа, дотоодын цэргийн байгууллага, алба хаагчийн үйл ажиллагаа, гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх мэдээ-333, видео мэдээ-633 /рийл 372/, зурагт хуудас-396, 7 шууд дамжуулалт зэрэг нийт 1445 мэдээлэл бэлтгэн байршуулсан⁸ буюу соён гэгээрүүлэх ажлыг хийсэн байна.

Монгол Улсад цахим орчинд үйлдэгдэх залилах гэмт хэргийн тоо эрчимтэй өсөж байгаатай холбоотойгоор цагдаагийн

⁵ А.Манлай. Залилан мэхлэх (цахим) гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл, нөлөөлж буй хүчин зүйлс. УБ., 2025 он - <https://www.mongoliajol.info/index.php/MJSS/article/view/4482>

⁶ <https://time.mn/n/155185>

⁷ Монгол улсын Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль. УБ., 2019. Төрийн

мэдээллийн нэгдсэн сайт: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14700>

⁸ Монгол улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном. УБ., 2024 он. Монгол улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлийн нэгдсэн цахим хаяг <https://cccp.gov.mn/content/49>

ᠬᠤᠠᠨᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤ ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

байгууллагаас энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, үйлдэгдсэн даруйд шуурхай хариу арга хэмжээ авах, мөнгөн хөрөнгөнд хязгаарлалт тогтоох, иргэдийн зөрчигдсөн эрхийг сэргээх, хохирлыг нөхөн төлүүлэх чиглэлээр Нийслэлийн прокурорын газар болон арилжааны банкнуудтай хамтран 24 цагаар шуурхай баг ажиллуулж байна. Энэхүү хамтын ажиллагаа нь цахим орчин дахь залилах гэмт хэргийн улмаас учирч буй хохирлыг бууруулах, гэмт хэргийн ул мөрийг шуурхай тогтоох, мөнгөн шилжүүлгийг цаг алдалгүй царцаахад чухал ач холбогдолтой байна.

Үүнтэй холбоотойгоор гадаад улсын цахим залилангаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хэрэгжүүлж буй дэвшилтэт туршлагыг судлах нь Монгол Улсад хэрэгжүүлж буй арга хэмжээг боловсронгуй болгоход ач холбогдолтой юм.

Бүгд Найрамдах Солонгос улс. Цахим орчин дахь залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор банк, санхүүгийн байгууллага, харилцаа холбооны байгууллага болон хууль сахиулах байгууллагын мэдээллийн уялдаа холбоонд тулгуурласан “Anti-phishing Sharing and Analysis Platform (ASAP)” нэртэй хиймэл оюун ухаанд суурилсан системийг нэвтрүүлсэн байна.

Тус систем нь сэжигтэй мөнгөн гүйлгээг бодит хугацаанд илрүүлэх, залилах гэмт хэргийн хэв шинжийг таних, эрсдэлийг үнэлэх, шуурхай хариу арга хэмжээ авах зэрэг ажиллагааг хиймэл оюуны тусламжтайгаар хэрэгжүүлдгээрээ онцлогтой. Мөн санхүүгийн байгууллагуудын залилан илрүүлэх системээр тогтоогдсон сэжигтэй данс, тэдгээртэй давтамжтай гүйлгээ хийсэн бусад дансны мэдээлэл, түүнчлэн цагдаагийн мөрдөн шалгах ажиллагааны явцад илэрсэн сэжигтэй гүйлгээний мэдээллийг ASAP системээр дамжуулан харилцан солилцож, хиймэл оюун ухаанд

суурилсан дүн шинжилгээ, илрүүлэлтийн системийг хөгжүүлэхэд ашиглаж байна.

Энэхүү туршлага нь цахим орчин дахь залилах гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд төр, хувийн хэвшил, санхүүгийн байгууллага болон хууль сахиулах байгууллагын нэгдсэн мэдээллийн тогтолцоо, технологид суурилсан хамтын ажиллагаа чухал болохыг харуулж байна⁹.

Мөн уг систем нь холбогдох байгууллагуудын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх, хурдан шуурхай мэдээлэл солилцох, зохион байгуулалттай залилах гэмт хэргийн эсрэг чадавхыг нэмэгдүүлэх өндөр үр ашигтай талаар дурдсан байна.

Малайз улс. Малайз Улс нь Олон Улсын Цахилгаан Холбооны Байгууллага (ITU)-аас “Олон улсын Кибер аюулгүй байдлын индекс 2024 (GCI) тайлангийн үр дүнд кибер аюулгүй байдлын түвшингээр 1-р түвшин буюу “Үлгэрлэж буй” улсуудад багтжээ¹⁰. Тус улс нь кибер аюулгүй байдлыг хангах, цахим хэрэгсэл ашиглан үйлдэгдэх гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр олон талт, нэгдсэн арга хэмжээг үр дүнтэй хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, Малайзын Цагдаагийн байгууллага, Төв банк (Bank Negara Malaysia), Малайзын Харилцаа Холбоо, Мультимедиа Комисс (MCMC) болон холбогдох санхүүгийн байгууллагуудын хамтын ажиллагаанд тулгуурласан “Үндэсний Залилангийн Хариу Арга Хэмжээний Төв” (NSRC) гэх тусгайлсан чиг үүрэг бүхий төвийг байгуулан ажиллуулж байна.

Цахим орчин дахь залилах гэмт хэрэг жил ирэх тусам өсөж буйтай холбоотойгоор Малайзын Засгийн газар 2022 онд тус төвийг байгуулсан бөгөөд үндэсний хэмжээнд байгууллагуудын уялдаа холбоог бэхжүүлэх, санхүүгийн луйврын эсрэг бодит хугацаанд шуурхай хариу арга хэмжээ авах зорилготой үйл ажиллагаа явуулж байна.

Энэхүү нэгдсэн тогтолцоо нь залилах гэмт хэргийн талаарх мэдээллийг шуурхай

⁹ <https://www.fsc.go.kr/eng/pr010101/85525>

¹⁰ Global Cybersecurity Index (GCI) 2024 5th edition

<https://www.itu.int/epublications/fr/publication/global-cybersecurity-index-2024/en>

хүлээн авах, баталгаажуулах, сэжигтэй дансыг нэн даруй царцаах, мөнгөн хохирлыг бууруулах, мөрдөн шалгах ажиллагааг түргэсгэх, түүнчлэн байгууллагуудын мэдээлэл солилцоог сайжруулах боломжийг бүрдүүлж байгаагаараа онцлогтой юм¹¹.

Оросын Холбооны улс. ОХУ-ын Дотоод хэргийн яамны мэдээллээс үзэхэд 2026 оны эхний гурван сарын байдлаар цахим хэрэгсэл ашиглан үйлдэгдсэн гэмт хэргийн тоо өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 29.5 хувиар буурсан үзүүлэлттэй байна. Үүний дотор цахим орчин дахь залилах гэмт хэргийн гаралт 22.7 хувиар буурсан нь энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хэрэгжүүлсэн арга хэмжээ тодорхой үр дүн үзүүлж байгааг харуулж байна.¹²

Түүнчлэн ОХУ-д 2025 оны 04 дүгээр сарын 01-ний өдөр баталсан “Мэдээлэл, харилцаа холбооны технологи ашиглан үйлдэгддэг эрх зүйн зөрчлийн эсрэг төрийн мэдээллийн систем байгуулах тухай болон Оросын Холбооны Улсын зарим хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай” 41¹³ дүгээр Холбооны хуулиар банк, санхүүгийн байгууллага болон мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн үйл ажиллагаатай холбоотой хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулсан байна.

Энэхүү эрх зүйн шинэчлэлийн хүрээнд цахим орчинд үйлдэгдэх гэмт хэрэг, тэр дундаа цахим орчин дахь залилах гэмт хэргээс иргэдийг хамгаалах тогтолцоог боловсронгуй болгож, төрийн байгууллага, банк, санхүүгийн байгууллага болон

харилцаа холбооны байгууллагуудын мэдээлэл солилцоо, хамтын ажиллагааг бэхжүүлэхэд чиглэсэн зохицуулалтыг тусгажээ.

Уг нэмэлт, өөрчлөлтийн хүрээнд 2025 оны 09 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн Russia Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй арилжааны банкнууд хэрэглэгчийг цахим орчин дахь залилах гэмт хэргээс хамгаалах зорилгоор сэжигтэй мөнгөн гүйлгээнд хяналт тавих, эрсдэлийг үнэлэх, шаардлагатай тохиолдолд тухайн гүйлгээг түр хугацаанд царцаах арга хэмжээ авах эрх зүйн үндэслэлтэй болсон байна. Энэхүү зохицуулалт нь цахим орчин дахь залилах улмаас учирч болох хохирлыг бууруулах, сэжигтэй санхүүгийн үйл ажиллагааг шуурхай таслан зогсоох, иргэдийн эд хөрөнгийн аюулгүй байдлыг хамгаалахад чиглэсэн чухал арга хэмжээ гэж үзэж байна.¹⁴

Мөн уг хуулийн нэмэлт өөрчлөлтийн дагуу 2026 оны 03 дугаар сарын 01-ний өдрөөс эхлэн цахим залиланттай тэмцэх зорилгоор **“Антифрод”** системийг хэрэгжүүлж эхлээд байна. Энэхүү систем нь банк, санхүүгийн байгууллагууд, онлайн худалдааны платформууд болон төрийн цахим үйлчилгээний системүүдтэй уялдан ажиллаж хиймэл оюун ухааны тусламжтайгаар цахим гүйлгээний аюулгүй байдлыг нэмэгдүүлж цахим орчин дахь залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг хэрэгжүүлж эхлээд байна¹⁵.

Дээрх үйл ажиллагаанаас гадна ОХУ-н зарим бүс нутагт өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд зэрэг цахим залиланд өртөгдөх өндөр эрсдэл бүхий бүлгүүдэд

¹¹ Malaysia's Efforts in Combating Scams. 2025., Universiti Malaya

<https://techforgoodinstitute.org/insights/country-spotlights/malaysias-efforts-against-transnational-scams/>

¹² Краткая характеристика состояния преступности в Российской Федерации за январь - март 2026 года- <https://мвд.рф/reports/item/84420054/>

¹³ Федеральный закон от 01.04.2025 N 41-ФЗ (ред. от 31.07.2025) "О создании государственной информационной системы противодействия правонарушениям, совершаемым с использованием

информационных и коммуникационных технологий, и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации"

https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LA_W_502182/?ysclid=mo8pb3t7if239348363

¹⁴ <https://kurs.alfabank.ru/articles/zakon-o-zashchite-kak-gosudarstvo-boretsya-s-kibermoshennikami?ysclid=mo8opmzdc6557460842>

¹⁵ <https://www.sostav.ru/publication/v-rossii-zapuskayut-sistemu-antifrod-dlya-borby-s-kibermoshennichestvom-82037.html>

МОНГОЛЫН ИРГЭДНИЙ АМЬЖИЛТЫН
ХАМГААЛАХ ЯАМ

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

зориулж Оросын Холбооны улсын тэтгэврийн сангийн санхүүжилтээр бүс нутгуудын тэтгэвэр авагчдын холбооноос компьютерын болон мэдээллийн эх сурвалжтай ажиллах үнэ төлбөргүй сургалтыг тогтмол зохион байгуулдаг байна¹⁶.

Дүгнэлт

Нийгмийн хөгжил, техник технологийн дэвшлийг дагаад гэмт хэрэг үйлдэх арга, хэрэгсэл улам боловсронгуй болж, гэмт этгээдийг илрүүлэх, эзэн холбогдогчийг тогтоох, түүнчлэн гэмт хэргийн улмаас учирсан хохирол, хор уршгийг нөхөн төлүүлэх ажиллагаанд хүндрэл учруулах болсон байна. Ялангуяа цахим хэрэгсэл ашиглан үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн дийлэнх хувийг бусдыг цахим орчинд хуурч, мэхлэх замаар эд хөрөнгийг нь завших хэлбэрийн цахим орчин дахь залилах гэмт хэрэг эзэлж байгаа нь судалгаа, статистик мэдээллээс харагдаж байна.

Энэхүү асуудал нь зөвхөн Монгол Улсад тулгамдаж буй бус, дэлхийн олон улс оронд нийтлэг тулгарч буй сорилт болж байгаа бөгөөд улс орнууд цахим орчин дахь залилах гэмт хэрэгтэй тэмцэх илүү үр нөлөөтэй арга механизм бий болгох, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, иргэдийг урьдчилан сэргийлэх мэдлэг, мэдээллээр хангах чиглэлээр төрөл бүрийн арга хэмжээг хэрэгжүүлж байна.

Монгол Улсын хувьд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг хууль сахиулах байгууллага, төрийн захиргааны байгууллага болон хуульд заасан эрх бүхий бусад байгууллага, албан тушаалтан эрх хэмжээнийхээ хүрээнд хэрэгжүүлдэг. Мөн төрийн болон орон нутгийн байгууллагууд хамтран иргэдийг цахим залилангаас хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр соён гэгээрүүлэх ажил, мэдээлэл сурталчилгааг цахим сүлжээ болон олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр тогтмол зохион байгуулж байна.

Үүнээс гадна төрийн байгууллагууд хамтын ажиллагааны хүрээнд цахим залилангаас урьдчилан сэргийлэх тодорхой арга хэмжээг хэрэгжүүлж байгаа боловч байгууллага хоорондын мэдээлэл солилцоо, хамтын ажиллагааг идэвхжүүлэх эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, орчин үеийн техник, технологийн дэвшлийг практикт нэвтрүүлэх хэрэгцээ, шаардлага тулгарч байна.

Иймд цахим хэрэгсэл ашиглан үйлдэгдэж буй залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох, холбогдох байгууллагуудын хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх, техник, технологид суурилсан хамгаалалтын арга хэрэгслийг нэвтрүүлэх зорилгоор гадаад улсын сайн туршлагыг судалсны үндсэн дээр дараах санал, зөвлөмжийг дэвшүүлж байна.

Санал

1. БНСУ, Малайз болон Оросын Холбооны Улсын сайн туршлагад тулгуурлан цахим орчин дахь залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор банк, санхүүгийн байгууллага болон төрийн цахим үйлчилгээний нэгдсэн системүүдтэй уялдсан, хиймэл оюун ухаанд суурилсан цахим гүйлгээний эрсдэлийн удирдлага, илрүүлэлт, хяналтын цогц системийг үе шаттайгаар хөгжүүлж, нэвтрүүлэх шаардлагатай байна. Энэхүү систем нь сэжигтэй гүйлгээ, хэвийн бус санхүүгийн үйлдэл, өндөр эрсдэлтэй цахим хандалтыг бодит цагийн горимоор илрүүлэх, автомат эрсдэлийн үнэлгээ хийх, хэрэглэгчид шуурхай анхааруулга хүргэх, шаардлагатай тохиолдолд урьдчилан сэргийлэх зорилгоор түр хязгаарлалт тогтоох боломжийг бүрдүүлсэн байх нь зүйтэй.

2. Оросын Холбооны Улсын эрх зүйн зохицуулалтын туршлагад үндэслэн банк, санхүүгийн байгууллагад сэжигтэй мөнгөн гүйлгээг тодорхой хугацаанд түр зогсоох, нэмэлт баталгаажуулалт хийх, эрсдэлийн үнэлгээ явуулах эрх зүйн зохицуулалтыг

¹⁶ С.А. Стяжкина. Виктимологическая профилактика кибермошенничества. Вестник удмуртского университета., 2022

<https://cyberleninka.ru/article/n/viktimologicheskaya-profilaktika-kibermoshennichestva/viewer>

боловсронгуй болгох шаардлагатай байна. Үүнтэй холбогдуулан банк, санхүү, кибер аюулгүй байдал болон гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлийн холбогдох хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, байгууллагуудын эрх, үүрэг, хариуцлагын хүрээг тодорхой, уялдаатай байдлаар зохицуулах нь зүйтэй. Ингэхдээ иргэний эрх, хувийн мэдээлэл хамгаалах зарчимтай нийцүүлсэн хяналт-тэнцлийн механизмыг давхар тусгах шаардлагатай.

3. Цахим орчин дахь залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр зорилтот бүлгийн иргэдэд зориулсан сургалт, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг тогтмол, системтэй хэлбэрээр зохион байгуулах шаардлагатай байна. Тухайлбал, ахмад настан, өсвөр насны хүүхэд, оюутан болон цахим хэрэглээний мэдлэг харьцангуй сул иргэдэд чиглэсэн практик сургалтын хөтөлбөр боловсруулж хэрэгжүүлэх нь зүйтэй бөгөөд энэ хүрээнд цахим аюулгүй байдал, хувийн мэдээлэл хамгаалах арга, цахим орчин дахь залилах нийтлэг хэлбэрүүдийн талаар бодит жишээнд суурилсан агуулгыг түлхүү тусгах шаардлагатай. Мөн уг урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны санхүүжилтийг төрийн болон орон нутгийн төсөвт тусгаж, төр ба хувийн хэвшлийн түншлэлд тулгуурласан тогтвортой санхүүжилтийн механизм бүрдүүлэх нь оновчтой юм.

Ашигласан материал

Нэг. Хууль тогтоомж, олон улсын гэрээ конвенцүүд

1. Монгол улсын Эрүүгийн хууль. 2015 он - <https://legalinfo.mn/mn>

2. Кибер аюулгүй байдлын тухай хууль. 2021 он - <https://legalinfo.mn/mn/>

3. Монгол улсын Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль. УБ., 2019. Төрийн мэдээллийн нэгдсэн сайт: <https://legalinfo.mn/mn/>

Хоёр. Ном, сурах бичиг, гарын авлага, өгүүлэл

1. А.Манлай. Залилан мэхлэх (цахим) гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл, нөлөөлж буй хүчин зүйлс. УБ., 2025 он - <https://www.mongolijol.info>

2. Монгол улс дахь гэмт хэргийн цагаан ном. УБ., 2024 он. Монгол улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлийн нэгдсэн цахим хаяг <https://cccp.gov.mn/content/49>

3. “Britannica” ширээний нэвтэрхий толь. 1530 дахь тал.

4. Я.Цэвэл “Монгол хэлний товч тайлбар толь”

5. <https://time.mn/n/155185>

Гурав. Гадаад улсын хууль ашигласан материал

1. Федеральный закон от 01.04.2025 N 41-ФЗ (ред. от 31.07.2025) "О создании государственной информационной системы противодействия правонарушениям, совершаемым с использованием информационных и коммуникационных технологий, и о внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации" <https://www.consultant.ru/>

2. С.А. Стяжкина. Виктимологическая профилактика кибермошенничества. Вестник удмуртского университета., 2022 <https://cyberleninka.ru/>

3. <https://www.fsc.go.kr/eng/pr010101/85525>

4. Global Cybersecurity Index (GCI) 2024 5th edition <https://www.itu.int/en>

5. Malaysia's Efforts in Combating Scams. 2025., Universiti Malaya <https://techforgoodinstitute.org/>

6. Краткая характеристика состояния преступности в Российской Федерации за январь - март 2026 года- <https://мвд.рф/reports/>

7. <https://kurs.alfabank.ru>

8. <https://www.sostav.ru/>

ӨМНӨГОВЬ АЙМАГТ ҮЙЛДЭГДЭЖ БАЙГАА ТОДОРХОЙ ТӨРЛИЙН ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ БОЛОМЖ

POSSIBILITIES FOR PREVENTING SPECIFIC TYPES OF CRIMES COMMITTED IN UMNUGOVI PROVINCE

Я.Нэргүй

Өмнөговь аймгийн Цагдаагийн газрын Урьдчилан сэргийлэх шуурхай удирдлагын тасгийн ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахмад

Nergui Ya.

Senior Specialist of the Preventive and Rapid Response Management Division, Police Department of Umnugovi Province, Police Captain

Хураангуй: Энэхүү өгүүлэлээр Өмнөговь аймагт бусад аймгаас тогтмол өндөр үзүүлэлттэй үйлдэгдэж байгаа Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэргийн нөхцөл байдалд дүн шинжилгээ хийж, энэ төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга зам, боломжийг эрэлхийлж, гадаад улсад ашиглагдаж байгаа сайн туршлагыг нэвтрүүлэх талаар санал дэвшүүлсэн болно.

Abstract: This article examines the current situation of crimes against traffic safety and the proper operation of vehicles in Umnugovi Province, where such offenses have consistently been recorded at a higher rate compared to other provinces of Mongolia. The study provides an analysis of the underlying conditions and contributing factors of these crimes, explores possible preventive measures and solutions, and proposes recommendations for introducing and adapting effective international best practices in the field of crime prevention and traffic safety management.

Түлхүүр үгс: Өмнөговь аймаг, гэмт хэрэг, Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэг, урьдчилан сэргийлэх, сайн туршлага.

Keywords: Umnugovi Province, crime, crimes against traffic safety and the proper operation of vehicles, crime prevention, best practices.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван нэгдүгээр зүйлд: "...нийгмийн дэг журмыг хангах нь төрийн үүрэг мөн", Арван есдүгээр зүйлд: "Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх", Гучин наймдугаар зүйлд: "Хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, нийгмийн хэв журмыг бэхжүүлэх, гэмт хэрэгтэй тэмцэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх нь Засгийн газрын үндсэн бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх нийтлэг үүрэг мөн"¹ хэмээн төрийн үүргийг тунхагласан.

Төрөөс нийгмийн хэв журам, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлогыг боловсронгуй болгон хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ иргэн, хуулийн этгээдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах эрх

зүйн орчныг тасралтгүй сайжруулах чиглэлээр олон талт арга хэмжээг үе шаттайгаар хэрэгжүүлж байна. Энэхүү бодлогын хүрээнд эрүүгийн эрх зүйн салбарын шинэчлэл нь зөвхөн гэмт хэрэгтэй тэмцэхээс гадна гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг бууруулах, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог боловсронгуй болгоход чиглэж байна.

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны хүрээ өргөжин, мэдээлэл, судалгаа, дүн шинжилгээнд суурилсан арга хэлбэрүүд хөгжихийн хэрээр хууль тогтоомжийг нэг мөр хэрэгжүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг хангах, иргэдийн аюулгүй, амгалан тайван орчинд амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх асуудал төрийн бодлогын тэргүүлэх чиглэлийн нэг болж байна. Иймд төрөөс хэрэгжүүлж буй бодлогын үр нөлөө нь цагдаагийн байгууллагын гэмт хэргээс

¹ Монгол Улсын Үндсэн хууль // Төрийн мэдээлэл. УБ., 1992. №01

урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийн эрх зүйн зохицуулалтын боловсронгуй байдал, удирдлага зохион байгуулалтын оновчтой бүтэц, хамтын ажиллагааны үр ашиг, түүнчлэн бодлогын хэрэгжилтийн бодит үр дүнгээр илэрхийлэгдэн үнэлэгдэх учиртай.

Сүүлийн жилүүдэд төрөөс гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр эрх зүй, зохион байгуулалт, мэдээлэл технологид тулгуурласан цогц арга хэмжээг үе шаттайгаар хэрэгжүүлж, гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг тогтоон арилгах, эрсдэлт бүлэгт чиглэсэн нөлөөллийн ажлыг эрчимжүүлэх, иргэдийн хууль, эрх зүйн мэдлэгийг дээшлүүлэхэд чиглэсэн бодлого, тодорхой хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлж байна. Тухайлбал, хүүхэд, өсвөр үеийнхэн, гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөх эрсдэлтэй иргэд, архидаан согтуурал болон ажилгүйдэл зэрэг нийгмийн сөрөг хүчин зүйлд өртөмтгий бүлэгт чиглэсэн урьдчилан сэргийлэх ажил, олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн хяналт, нөлөөллийн арга хэмжээг өргөжүүлэн хэрэгжүүлж байна. Ялангуяа, төрийн болон төрийн бус байгууллага, орон нутгийн захиргаа, иргэдийн хамтын ажиллагаанд суурилсан тогтолцоог бэхжүүлэх замаар гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөөг нэмэгдүүлэхэд анхаарч байна.

Мөн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагаанд дэвшилтэт техник, технологи, мэдээллийн нэгдсэн сан, хяналтын ухаалаг системийг ашиглах замаар эрсдэлийг эрт илрүүлэх, болзошгүй гэмт үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх чадавхыг дээшлүүлж байна. Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг иргэдэд ойртуулсан “хамтын оролцоонд суурилсан цагдаагийн үйлчилгээ”²-ний арга хэлбэрийг хөгжүүлэхийн зэрэгцээ цахим орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэрэгтэй тэмцэх, цахим залилан, кибер халдлагаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр сургалт, соён гэгээрүүлэх ажлыг тогтмол зохион байгуулж байна. Уг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь зөвхөн гэмт хэрэг гарсны дараах хариу арга хэмжээнд бус, харин эрсдэлийг бууруулах, иргэдийн эрх зүйн ухамсрыг төлөвшүүлэх, аюулгүй нийгмийн орчныг бүрдүүлэхэд чиглэсэн урт хугацааны цогц үйл ажиллагаа болон хөгжиж байна.

Гэсэн хэдий ч сүүлийн 5 жилд үйлдэгдсэн гэмт хэргийн статистик судалгаагаар энэхүү арга хэмжээнүүд үр дүн багатай, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг бүс нутгийн онцлогт тохируулан хэрэгжүүлэх, тодорхой төрлийн гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөлийг нарийвчлан судлах шаардлагатайг харуулж байна.

Хүснэгт 1. Сүүлийн 5 жилд үйлдэгдсэн гэмт хэргийн нөхцөл байдал

Он	Нийт үйлдэгдсэн гэмт хэрэг	Өсөлт, бууралтын хувь	Орон нутагт үйлдэгдсэн гэмт хэрэг	Нийслэлд үйлдэгдсэн гэмт хэрэг	Орон нутагт гэмт хэргийн эзлэх хувь
2021	20.253	-	7.327	12.926	36.2%
2022	35.340	42.7%	11.030	24.310	31.2%
2023	35.574	0.7%	10.596	24.978	29.8%
2024	44.673	20.4%	12.550	32.123	28.1%
2025	47.480	5.9%	14.336	33.144	30.2%

Сүүлийн 5 жилд улсын хэмжээнд бүртгэгдсэн гэмт хэргийн статистик судалгаагаар гэмт хэргийн гаралт тогтмол

өсөх хандлагатай байна. Тухайлбал, 2021 онд 20,253 гэмт хэрэг бүртгэгдэж байсан бол 2025 онд 47,480 болж, таван жилийн

² Япон Улсад гэмт хэрэгтэй тэмцэх, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах бодлогын төвд community policing буюу хөршийн хяналт, иргэдийн оролцоонд тулгуурласан тогтолцоо

ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

хугацаанд хоёр дахин нэмэгдсэн байна. Ялангуяа 2022 онд өмнөх оноос 42.7 хувиар өссөн нь цар тахлын дараах нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдал, шилжилт хөдөлгөөн, цахим орчны хэрэглээ нэмэгдсэнтэй холбоотойгоор гэмт хэргийн эрсдэл эрчимжсэнийг илтгэж байна. Харин 2023 онд өсөлт саарч 0.7 хувь болсон боловч 2024–2025 онд дахин өсөлт ажиглагдаж байгаа нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээний үр нөлөөг тогтмол сайжруулах шаардлагатайг харуулж байна.

Бүсчилсэн байдлаар авч үзвэл нийт гэмт хэргийн дийлэнх нь нийслэл хотод үйлдэгдэж байгаа бөгөөд 2025 оны байдлаар нийт гэмт хэргийн 69.8 хувь нь нийслэлд бүртгэгдсэн байна. Энэ нь хүн

амын төвлөрөл, шилжилт хөдөлгөөн, ажилгүйдэл, нийгмийн эмзэг байдал, цахим болон эдийн засгийн гэмт хэргийн төвлөрөлтэй шууд холбоотой гэж үзэж болно. Харин орон нутагт үйлдэгдсэн гэмт хэргийн эзлэх хувь 2021 онд 36.2 хувь байсан бол 2024 онд 28.1 хувь хүртэл буурсан хэдий ч 2025 онд 30.2 хувь болж өссөн нь орон нутаг дахь урьдчилан сэргийлэх бодлого, хяналт, нөлөөллийн ажлыг эрчимжүүлэх шаардлагатайг илэрхийлж байна. Ялангуяа аймаг, сумын түвшинд архиан согтуурал, гэр бүлийн хүчирхийлэл, малын хулгай зэрэг уламжлалт шинжтэй гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлд чиглэсэн зорилтот арга хэмжээ хэрэгжүүлэх шаардлага бий.

Хүснэгт 2. Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг (Эрүүгийн хуулийн 27.1-27.11 дүгээр зүйл)³ гэмт хэргийн статистик судалгаа.

Он	2021	2022	2023	2024	2025	Нийт
Баян-Өлгий	17	24	9	58	90	198
Говь-Алтай	13	13	12	76	107	221
Завхан	12	26	13	52	78	181
Үүнээс: Тосонцэнгэл	6	12	4	21	32	75
Увс	12	21	18	62	96	209
Ховд	28	40	37	88	107	300
Үүнээс: Булган	4	9	5	13	32	63
Архангай	23	25	24	74	86	232
Баянхонгор	18	27	26	77	119	267
Булган	19	29	25	71	99	243
Орхон	16	21	34	97	153	321
Өвөрхангай	21	35	36	158	237	487
Үүнээс: Хархорин	4	9	8	73	116	210
Хөвсгөл	21	31	34	105	101	292
Говьсүмбэр	3	3	10	54	35	105
Дархан-Уул	12	33	45	119	225	434
Дорноговь	17	32	42	124	188	403
Үүнээс: Замын-Үүд	6	7	11	30	47	101

³ Цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд 2021-2025 онд бүртгэгдсэн гэмт хэргийн судалгаа.

Дундговь	17	18	28	47	70	180
Өмнөговь	25	34	63	141	167	430
Үүнээс: Цогтцэций	15	16	39	74	82	226
Сэлэнгэ	31	42	40	113	186	412
Үүнээс: Мандал	10	9	15	39	65	138
Төв	35	84	91	155	238	603
Үүнээс: Заамар	11	20	19	36	53	139
Дорнод	23	23	30	94	137	307
Сүхбаатар	11	30	30	83	138	292
Хэнтий	19	34	52	80	136	321
Үүнээс: Бор-Өндөр	1	3	3	16	26	49

Дорнод Уулзгалын 2023

Сүүлийн 5 жилд “Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг” гэмт хэргийн статистик үзүүлэлтээр Өмнөговь аймагт бүртгэгдсэн гэмт хэрэг тогтмол өсөх хандлагатай байна. Тухайлбал, 2021 онд 25 хэрэг бүртгэгдэж байсан бол 2025 онд 167 болж, таван жилийн хугацаанд 6.6 дахин өссөн нь уул уурхай, авто тээвэр, хүн амын шилжилт хөдөлгөөн эрчимтэй нэмэгдсэнтэй холбоотой гэж үзэж болно. Ялангуяа 2023–2025 онд огцом өсөлт ажиглагдаж байгаа нь нүүрс тээврийн урсгал, хүнд даацын тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөн нэмэгдсэн, орон нутгийн болон олон улсын тээврийн замын ачаалал өссөнтэй шууд холбоотой байна. Энэ нь зөвхөн зам тээврийн осол нэмэгдэх төдийгүй тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журам зөрчих, согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодох, хурд хэтрүүлэх, техникийн бүрэн бүтэн бус тээврийн хэрэгсэл хөдөлгөөнд оролцуулах зэрэг эрсдэлийг дагуулж байгааг харуулж байна.

Өмнөговь аймгийн хэмжээнд Цогтцэций сумын үзүүлэлт онцгой анхаарал татаж байна. Тус суманд 2021 онд 15 хэрэг бүртгэгдэж байсан бол 2025 онд 82 болж өссөн нь нийт аймгийн гэмт хэргийн бараг тал хувийг эзэлж байна. Ялангуяа 2023 онд 39, 2024 онд 74 хэрэг бүртгэгдсэн нь уул уурхайн олборлолт, нүүрс тээврийн логистикийн төвлөрөл, хүнд даацын

автомашин хөдөлгөөний эрчимжилттэй холбоотой гэж дүгнэж болно. Цогтцэций сум нь уул уурхайн үйлдвэрлэл төвлөрсөн, улсын чанартай авто замын ачаалал өндөр бүс нутаг учир жолоочийн сахилга хариуцлага сулрах, амрах цагийн зохицуулалт алдагдах, тээврийн хэрэгслийн техникийн аюулгүй байдал хангалтгүй байх зэрэг нөхцөлүүд гэмт хэрэг, ослын шалтгаан болж байна.

Дээрх нөхцөл байдалд үндэслэн хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр дараах арга хэмжээг эрчимжүүлэх шаардлагатай байна. Тодруулбал, Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр сүүлийн жилүүдэд Цагдаагийн ерөнхий газар болон аймаг, орон нутгийн цагдаагийн байгууллагуудаас “Нэг зам – Нэг соёл”, “Яараад яах вэ дээ” зэрэг нэгдсэн болон хэсэгчилсэн арга хэмжээнүүдийг зохион байгуулж байгаа ч энэ төрлийн гэмт хэргийн гаралт хөдөө орон нутагт тогтмол нэмэгдэж байна.

Ялангуяа Өмнөговь аймгийн хэмжээнд энэ төрлийн гэмт хэрэг бусад аймгаас тогтмол өндөр үзүүлэлттэй, Цогтцэций суманд энэ төрлийн гэмт хэрэгт 2021 онд 15 хэрэг бүртгэгдэж байсан бол 2025 онд 82 болж өссөн, энэ төрлийн гэмт хэрэг нь

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

аймгийн хэмжээнд үйлэгдсэн Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэргийн тал хувийг эзэлж байна. Ялангуяа 2023–2025 онд Цогтцэций сумын үзүүлэлт эрчимтэй өссөн нь нүүрс тээврийн гол чиглэл төвлөрсөн, хүнд даацын автомашины хөдөлгөөн нэмэгдсэн, жолоочийн сахилга хариуцлага, техникийн аюулгүй байдал, хөдөлмөр амралтын зохицуулалт хангалтгүй байгаагаар холбоотой гэж дүгнэж болохоор байна.

Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр уул уурхайн болон нүүрс тээврийн чиглэлд хөдөлгөөнт хяналт шалгалтыг нэмэгдүүлэх, хүнд даацын тээврийн хэрэгслийн техникийн бүрэн бүтэн байдалд тогтмол үзлэг хийх, жолооч нарын ажил, амралтын цагийн зохицуулалтад хяналт тавих, согтуугаар болон мансуурсан үедээ жолоо барих зөрчлийг илрүүлэх нэгдсэн арга хэмжээг тогтмол зохион байгуулах шаардлагатай. Түүнчлэн орон нутгийн замын дэд бүтцийг сайжруулах, осол ихээр гардаг цэгүүдэд ухаалаг хяналтын камер, хурд хэмжигч систем суурилуулах, уул уурхайн аж ахуйн нэгжүүдийн нийгмийн хариуцлагын хүрээнд жолоочийн аюулгүй ажиллагааны сургалт, соён гэгээрүүлэх ажлыг тогтмолжуулах нь үр дүнтэй гэж үзэж байна.

Мөн дэлхийн жишигт нийцүүлэн камерын хяналтыг нэмэгдүүлэх, “иж бүрэн камержуулж, өгөгдөлд суурилсан удирдлагын систем нэвтрүүлэх нь урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг таамаг, субъектив байдлаар бус бодит статистик, эрсдэлийн шинжилгээнд тулгуурлан эрсдэл өндөртэй “халуун цэг”-үүд рүү нөөцөө чиглүүлдэг, илүү оновчтой, илүү үр дүнтэй

удирдлагын тогтолцоо⁴ бөгөөд гадаад улсад үр дүнтэй хэрэгжиж байна.

Өмнөговь аймгийн хувьд Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэргийн мэдээлэл, шалтгаан нөхцөлийн шинжилгээ, халуун цэгийн судалгааг тогтвортой хийдэг боловч хүнд даацын тээврийн хэрэгслийн ослын талаарх шалтгаан нөхцөлийг тодорхойлох мэдээллийн нэгдсэн асуулга, платформ, тухайн зам, нөхцөл байдлын өгөгдлийн интеграци бүрэн хөгжөөгүй байна.

“CompStat (Computer Statistics) нь гэмт хэргийн бүртгэл, газарзүйн мэдээллийг нарийвчлан шинжилж, тухайн газар нутгийн халуун цэгийг тодорхойлж, цагдаагийн хүч, нөөцийг оновчтой хуваарилах удирдлагын аргачлал”⁵ үр дүнтэй хэрэгжиж байгаа сайн туршлагыг нэвтрүүлэх боломжтой гэж дүгнэлээ.

Эрх зүйн орчны хувьд Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт “Дэвшилтэт технологи бүхий камержуулалтын нэгдсэн системийг нэвтрүүлж, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, таслан зогсоох цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлснээр гэмт хэрэг, зөрчлийн гаралтыг бууруулж, нийтийн хэв журам, аюулгүй байдлыг хангана”⁶, мөн “Алсын хараа-2050”⁷ Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын “Хүн, нийгмийн амар тайван байдал” бүлэгт “Нийслэл, орон нутгийн төвүүдэд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох зорилгоор хяналтын камерын нэгдсэн төв бий болгож, мэдээлэл, харилцаа холбоо, барилга байгууламжийн дэд бүтцийг орчин үеийн хэрэгцээ, шаардлагад нийцүүлэн хөгжүүлнэ” гэж тус тус заасан.

Иймд Өмнөговь аймаг, Цогтцэций сумдад үйлдэгдэж байгаа Хөдөлгөөний

⁴ Singapore Police Force and National Crime Prevention Council, “Crime Prevention: The Singapore Approach,” UNODC case study.

⁵ Silverman, Eli B. *NYPD Battles Crime: Innovative Strategies in Policing*. Boston: Northeastern University Press, 1999

⁶ Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын Засгийн

газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр”

⁷ Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого.

аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр дараах ажил арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай гэж үзлээ. Үүнд:

1. Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэгдэж байгаа “Халуун цэг”-ийг тодорхойлох, тухайн цэгт тавих хяналтыг нэмэгдүүлэх;

2. Нүүрс тээврийн замд “Ухаалаг камер”, “Дугаар баригчтай камер” суурилуулан аймгийн цагдаагийн газрын “Теле камерын нэгдсэн төв”-д холбох, хиймэл оюунаар дүн шинжилгээ хийлгэж, зөрчилтэй жолоочид арга хэмжээ тооцох;

3. Том оврын тээврийн хэрэгслийн осол, бусад тээврийн хэрэгсэлтэй харьцуулсан тоон болон чанарын судалгааг сүүлийн 5 жилээр хийж, ослын шалтгаан нөхцөлийг онцлогийг тодорхойлж, урьдчилан сэргийлэх зорилгоор нэмэлт судалгааны асуулга бэлтгэх.

Ашигласан материал

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль // Төрийн мэдээлэл. УБ., 1992. №01

2. Улсын Их Хурлын 2020 оны 24 дүгээр тогтоол "Монгол Улсын Засгийн газрын 2020-2024 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөр"

3. Монгол Улсын Их Хурлын 2020 оны 52 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралт “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого.

4. Цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд 2021 бүртгэгдсэн гэмт хэргийн судалгаа.

5. Цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд 2022 бүртгэгдсэн гэмт хэргийн судалгаа.

6. Цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд 2023 бүртгэгдсэн гэмт хэргийн судалгаа.

7. Цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд 2024 бүртгэгдсэн гэмт хэргийн судалгаа.

8. Цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд 2025 бүртгэгдсэн гэмт хэргийн судалгаа.

9. Singapore Police Force and National Crime Prevention Council, “Crime Prevention: The Singapore Approach,” UNODC case study.

10. Silverman, Eli B. *NYPD Battles Crime: Innovative Strategies in Policing*. Boston: Northeastern University Press, 1999

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ЗАМААР ИРГЭДИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫН МЭДРЭМЖИЙГ БЭХЖҮҮЛСЭН ОЛОН УЛСЫН САЙН ТУРШЛАГА, ХАРЬЦУУЛСАН ШИНЖИЛГЭЭ

STRENGTHENING CITIZENS' SENSE OF SAFETY THROUGH CRIME PREVENTION, A COMPARATIVE ANALYSIS OF INTERNATIONAL BEST PRACTICES

Э.Доржпүрэв

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Мөрдөх арга зүйн тэнхимийн багш, цагдаагийн ахмад
Dorjpurev E.

Police captain, Lecturer at the Department of Criminal Investigation Methodology, Police School,
University of Internal Affairs, Master of Laws (LLM)

Хураангуй: Гэмт хэргийн тоог бууруулах нь хууль сахиулах байгууллагын нэн тэргүүний зорилт хэдий ч иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж (sense of safety) нь гэмт хэргийн бодит статистиктай мэдээлэлтэй шууд байдлаар холбогддоггүй нийгмийн тусгаар үзэгдэл юм. Энэхүү илтгэлд аюулгүй байдлын мэдрэмжийн онолын суурийг тоймлон авч үзэж, уг мэдрэмжийг бэхжүүлэх ажлыг амжилттай хэрэгжүүлсэн Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Сөүл хотын (CPTED) загвар, Австрали Улсын “Pathways to Prevention” хөтөлбөр, Япон Улсын нийгмийн капиталд суурилсан урьдчилан сэргийлэлтийн төсөл зэрэг олон улсын сайн туршлагуудыг Монгол Улсын цагдаагийн байгууллагаас хэрэгжүүлсэн “Ногоон бүс”, “Хөдөлгөөнт эргүүл” зэрэг төслүүдтэй харьцуулан дүн шинжилгээ хийсэн болно. Судалгааны гол дүгнэлтээр нэгдүгээрт, иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийг дээшлүүлэх хамгийн үр дүнтэй загварууд нь нийгмийн хөгжил, орчны дизайн, хуулийн хэрэгжилтийг цогцоор нь хослуулдаг арга зам болоод байна гэдэгт оршино.

Түлхүүр үгс: аюулгүй байдлын мэдрэмж, гэмт хэргийн айдас, урьдчилан сэргийлэлтийн загвар, харьцуулсан криминологи

Abstract: While reducing crime rates remains the primary mandate of law enforcement agencies, citizens' sense of safety constitutes an autonomous social phenomenon that does not correlate directly with objective crime statistics. This paper provides a theoretical overview of the sense of safety construct and conducts a comparative analysis of internationally recognised best practices — including Seoul's Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) model in the Republic of Korea, Australia's Pathways to Prevention programme, and Japan's community capital-based crime prevention initiative — set against Mongolia's own police-led interventions, namely the "Green Zone" and "Mobile Patrol" projects. The study's principal finding is that the most effective models for enhancing citizens' sense of safety are those that integrate social development, environmental design, and law enforcement in a coherent, multi-layered approach.

Keywords: Sense of safety, fear of crime, crime prevention models, comparative criminology

Нэг. Үндсэн хэсэг

Орчин үеийн криминологийн шинжлэх ухаанд гэмт хэргийн бодит гаралтыг бууруулахын зэрэгцээ иргэдийн субъектив аюулгүй байдлын мэдрэмжийг дэмжих нь төрийн бодлогын зорилт болоод байна.

Академич С.Нарангэрэлийн тодорхойлсноор криминологийн судлах зүйл дөрвөн суурь хэсгийг хамаардаг. Үүнд:¹

1. Гэмт явдал,
2. Гэмт хэрэгтэн,

¹ Нарангэрэл С. Монгол Улс дахь криминологийн уламжлалын зарим асуудал // Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил: Онол,

практик, чиг хандлага. - Улаанбаатар, 2025. - 7–20 дахь тал.

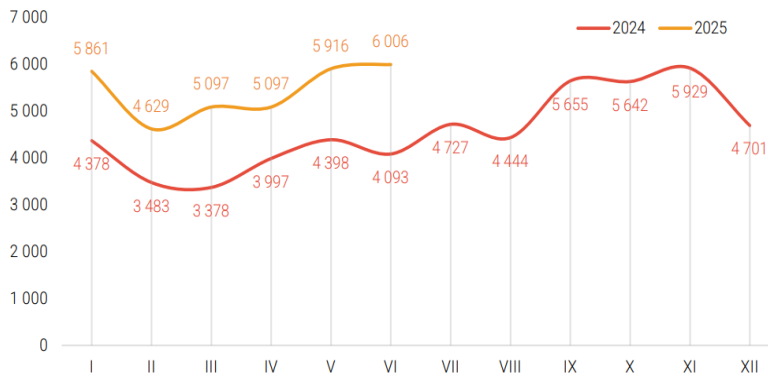
3. Гэмт явдлын шалтгаан нөхцөл,
4. Урьдчилан сэргийлэх арга зам.

Гэмт хэрэг нийгмийн хэв журам, иргэдийн аюулгүй байдал, хүний эрх, эрх чөлөөнд ноцтой заналхийлэл учруулдаг бөгөөд гэмт хэргийн айдас буюу аюулгүй байдлын дутмаг мэдрэмж нь хүний нийгмийн амьдралын чанарт хор хөнөөл учруулдаг онцгой асуудал юм.

Монгол Улсад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийг 1997 онд батлагдсан нь цөөхөн орны нэгд

өссөн үзүүлэлттэй, хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй байгааг илтгэнэ.

Тухайлбал 2024 оны эхний хагас жилд бүртгэгдсэн гэмт хэргийн тоон мэдээлэл 2025 оны эхний хагас жилд 26,706 болж, өмнөх оны мөн үеэс 6,199 хэргээр өсжээ. Тайланд гэмт хэргийн тоон мэдээлэл өсөхөд өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг 4,541 (37.0%), хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэг 954 (75.8%)-өөр өссөн нь голлон нөлөөлсөн талаар дурджээ.

тооцогдож боловч гэмт хэргийн гаралт

Зураг 1. Монгол Улсад бүртгэгдсэн гэмт хэргийн мэдээлэл

Гэмт хэргийн тоо, хэмжээг өсгөх бус бууруулах нь нэн чухал зорилт боловч үүнтэй дүйцэхүйц ач холбогдолтой, зайлшгүй хэрэгжүүлэх шаардлагатай гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил бол иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийг дэмжих явдал юм. Учир нь иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж нь нийгмийн сайн сайхан байдал, хотын хөгжил, ардчилсан оролцоонд шууд нөлөө үзүүлдэг юм.

Энэхүү илтгэлийн зорилго нь гэмт хэргийн айдсын онолын үндэслэлийг тоймлон авч үзэж, иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийг бэхжүүлэхэд дэлхийн улс орнуудын тэргүүн туршлагуудыг хэрхэн амжилттай хэрэгжүүлснийг харьцуулсан шинжилгээний аргаар судалж, Монгол Улсын нөхцөлд нэвтрүүлж болох зөвлөмжийг тодорхойлоход оршино.

Судалгааны арга зүйн хувьд гэмт хэрэг зүйн онолын шинжилгээ, харьцуулсан тохиолдлын судалгааг хослуулан

хэрэглэсэн. Тухайлбал судалгаанд улс орнууд практикт хэрэгжүүлэн, нотлогдсон үр дүн гаргаж, нөлөөл үзүүлсэн БНСУ-ын CPTED, Австралийн “Pathways to Prevention”, Японы нийгмийн капиталд суурилсан загвар болон Монгол Улсын “Ногоон бүс”, “Хөдөлгөөнт эргүүл” зэрэг төслүүд хамаарна.

Хоёр. Аюулгүй байдлын мэдрэмжийн онолын үндэслэл

Гэмт хэргийн айдас (fear of crime) гэдэг нь хувь хүн гэмт хэргийн золиос болох субъектив магадлалын үнэлгээнд тулгуурлан мэдрэх тэвдэл, санаа зовнил, болгоомжлолын илрэл юм. Криминологийн шинжлэх ухаанд айдас болон бодит хохирлын хооронд зөрчилдөөн (парадокс) ажиглагддаг. Тодруулбал, ахмад настан, эмэгтэйчүүд гэмт хэргийн золиос болох магадлал (статистикийн хувьд) хамгийн бага байдаг хэдий ч практикт тэд хамгийн өндөр айдсыг мэдэрдэг байна.

Шинжлэх ухааны доктор Д.Зүмбэрэлхамын криминологийн

МОНГОЛ УЛСЫН
ХҮҮРИЙН ЭРХ
ХАМГААЛАХ
МОНГОЛ УЛСЫН
ХҮҮРИЙН ЭРХ
ХАМГААЛАХ

онолын шинжлэх ухааны үүднээс аюулгүй байдлын мэдрэмжид нөлөөлдөг хүчин зүйлсийг гурван давхаргатай гэж авч үзсэн байна. Үүнд:²

1. Бодит орчны нөхцөл - гэрэлтүүлэг, цэвэрлэгдсэн байдал, нийтийн орон зайн харагдах байдал.

2. Нийгмийн хүчин зүйл - хамт олны итгэлцэл, хөршийн харилцаа, нийгмийн хяналт.

3. Мэдээллийн хүчин зүйл - хэвлэл мэдээллийн мэдээ, мэдээлэл.

CPTED (Crime Prevention Through Environmental Design) буюу “орчин, нөхцөлийн дизайнаар гэмт хэрэг хориглолт” онолыг Жеффери (1971) болон Ньюман (1972) нар дэвшүүлсэн бөгөөд барилга байгууламж, хот төлөвлөлтийн зохион байгуулалтаар гэмт хэрэг үйлдэгдэх орчин нөхцөлийг бүрдүүлсэн байдлыг арилгах боломжтой гэж үздэг.³

Тус онол нь нийтийн орон зайн харагдах байдлыг сайжруулж, хүмүүс бие биеэ харж чаддаг нөхцөлийг бүрдүүлэх, орон зайн эзэмшлийн мэдрэмжийг бий болгож, зөвшөөрөлгүй нэвтрэлтийг хязгаарлах болон нийтийн орон зай дахь хүмүүсийн эерэг үйл ажиллагааг дэмжих гэсэн зарчмууд дээр тогтдог.

CPTED нь өнөөдөр дэлхийн олон оронд хот байгуулалт, архитектурын зохион байгуулалтад практик хэрэгжилт олсон бөгөөд Их Британид “Secured by Design” гэрчилгээний тогтолцоо, Олон улсын CPTED холбоо зэрэг байгууллагууд энэ чиглэлийн хэрэгжилт, судалгааг явуулсаар байна.

Судалгааны Numbeo байгууллагын 2026 оны тайланд Улаанбаатарын аюулгүй байдлын ерөнхий индекс 47.90 (дунд түвшин) байгаа нь олон улсын төвшнөөс мэдэгдэхүйц доогуур байгааг харуулж байна. Ялангуяа анхаарал татахуйц нь

өдрийн цагаар гудамжинд аюулгүй мэдрэх үзүүлэлт 64.68 байхад шөнийн цагаар 38.81 (бага) болж 26 оноогоор унаж байгаа нь гэрэлтүүлэг буюу орчин нөхцөл нь нийгмийн аюулгүй байдлын мэдрэмжид үзүүлэх нөлөөг тодорхой харуулж байна.⁴

Вилсон, Келлинг (1982) нарын хагархай цонхны онол нь аюулгүй байдлын мэдрэмжид нийтийн орон зайн нөхцөл ямар шийдвэрлэх нөлөөтэй болохыг онолчилсон байдаг. Нийтийн орон зайд харагдах замбараагүй байдал нь нийгмийн хяналт суларч байгаагийн дохио болдог бөгөөд тийм нөхцөлийг засрахгүй орхих нь цаашид илүү хүнд гэмт хэрэгт хүргэдэг гэж үзсэн.⁵

Энэ онолын практик хэрэгжилт болох “захиргааны дэг журам сахиулах” арга нь Нью-Йорк хотын цагдаагийн тогтолцоонд 1990-ээд онд нэвтэрч, хотын гэмт хэргийн тоог буурахад хувь нэмэр оруулсан гэж үнэлэгддэг.⁶ Вилсон, Келлинг нарын онол нь иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжид нийтийн орон зайн дүр төрх, цэвэр цэмцгэр байдал, нийгмийн дэг журам ямар хэмжээгээр нөлөөлдгийг анхлан онолчилсон чухал хувь нэмэр болсон юм.

Гурав. Аюулгүй байдлын мэдрэмж: онолын хэлэлцүүлэг

Аюулгүй байдлын мэдрэмж (гэмт хэргийн айдас) нь гэмт хэргийн бодит магадлалтай шууд пропорциональ биш байж болно. Аюулгүй байдлын мэдрэмж нь хамт олны оролцоотой холбоотой байна. Ялангуяа хүмүүс эзгүй, харагдахгүй орон зайд айдас мэдэрдэг бол олон хүн зорчдог, гэрэлтэй, цэвэрхэн орон зайд аюулгүй мэдрэмж нэмэгддэг. Иймд нийтийн орон зайн чанар, нийгмийн холбоо, иргэний оролцоо нь аюулгүй байдлын мэдрэмжийг бий болгоход шийдвэрлэх үүрэгтэй.

Нөгөөтээгүүр аюулгүй байдлын мэдрэмж буурсан нь иргэдийн хот орчмоо ашиглах зан байдалд сөрөг нөлөө үзүүлэх

² Зүмбэрэлхам Д. Криминологийн онол. - Улаанбаатар, 2022.

³ C. Ray Jeffery, Crime Prevention Through Environmental Design (Beverly Hills: Sage Publications, 1971);

⁴ Numbeo. Crime Index for City 2026 Mid-Year. Ulaanbaatar Safety Index: 47.90. <https://www.numbeo.com/crime/in/Ulaanbaatar>

⁵ James Q.” Broken Windows: The Police and Neighborhood Safety,” The Atlantic Monthly, March 1982, 29–38.

⁶ George L. Kelling and William H. Sousa, “ Do Police Matter? An Analysis of the Impact of New York City's Police Reforms,” Civic Report

байдлаар илэрнэ. Хүмүүс олон нийтийн гудамж, талбайд цагаа бага өнгөрүүлж, нийтийн тээвэр бага ашиглаж, нийгмийн амьдралаас татгалзах хандлагатай болдог бөгөөд энэ нь эцсийн дүндээ нийгмийн капиталыг бууруулдаг.⁷

Аюулгүй байдлын мэдрэмж, гэмт хэрэг хоёрын хооронд харилцан нөлөөллийн хэлхээ үүсэхэд нийгмийн хяналт суларч, иргэд нийтийн орон зайг орхих нь тухайн орон зайг гэмт хэрэг үйлдэхэд илүү тохиромжтой нөхцөлийг бүрдүүлж, энэ нь улам бүр аюулгүй байдлын мэдрэмжийг бууруулдаг. Иймд аюулгүй байдлын мэдрэмжийг дэмжих нь зөвхөн субьектив ач холбогдолтой зорилт биш, харин гэмт хэргийн бодит тоог бууруулах стратегийн нэг хэсэг гэж авч үзэж байна.

Дөрөв. Олон улсын туршлагын харьцуулсан шинжилгээ

Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын криминологийн холбооны ерөнхийлөгч, CPTED холбооны сургалтын төвийн захирал Euigab Hwang (2025) Сөүл хотын CPTED загварыг Улаанбаатар хотын жишээн дээр харьцуулсан судалгааны ажил гүйцэтгэсэн байна.

Тухайн тайланд дурдсанаар “Сөүл хотын засаг захиргаа 2003 оноос эхлэн CPTED-ийг “Амьдралын аюулгүй байдлын дизайн” (Life Safety Design) хөтөлбөр хэлбэрээр хэрэгжүүлж, 2009-2015 оны хооронд 100 гаруй байршилд хэрэгжүүлэн туршсан. Судалгааны дүнгээр CPTED хэрэгжсэн районуудад хулгай, гудамжны гэмт хэрэг мэдэгдэхүйц буурч, оршин суугчдын аюулгүй байдлын мэдрэмж дээшилсэн болохыг тогтоосон байна. Тухайн хөтөлбөр үр дүнтэй болсон шалтгаан нь хөршийн холбооны тогтолцооноос гадна засаг захиргааны хяналтын системийн мэдээллийн нэгдэл, иргэдийн гомдол мэдээллийн цахим системтэй хосолсонд оршиж байна.. Улаанбаатар хотын хувьд Hwang-ийн судалгаа нийтийн орон зайн гэрэлтүүлэг, гудамжны харагдах байдал, нийгэмлэгийн

оролцоо гурван хүчин зүйлд онцгой хамааралтай болохыг онцолжээ.

Харин Австралийн Гриффитийн их сургууль болон Mission Australia байгууллагаас тус улсын Квинсленд мужийн нийгэм-эдийн засгийн хувьд хамгийн ядуу хэсэгт 1999-2004 онуудад “Pathways to Prevention” (Урьдчилан сэргийлэлтийн зам) хөтөлбөр хэрэгжсэн. Хөтөлбөр нь сургуулийн өмнөх боловсролын баяжуулсан хөтөлбөр (4 настай хүүхдүүдэд зориулсан 2 жилийн харилцааны хөгжлийн хичээл), гэр бүлийн дэмжлэгийн хөтөлбөр (ээрэг хүмүүжлийн арга барил, нийгмийн сүлжээ), сургуулийн нийгмийн ур чадварын хичээл болон гэр-сургуулийн түншлэлийн хөтөлбөр зэрэг гурван бүрэлдэхүүнтэйгээр хэрэгжсэн.

2008-2016 оны хооронд хийсэн үр дүнгийн үнэлгээгээр хөтөлбөр хэрэгжсэн бүс нутагт өсвөр насны хүүхдийн үйлдсэн гэмт хэрэг 20 хувиар бага байснаар тогтохгүй хүүхдийн хувийн түвшний хөгжил мэдэгдэхүйц сайжирч, зан авирын доголдол буурсан, нийгмийн болон хэл ярианы ур чадвар дээшилсэн, эцэг эхийн тэжээн тэтгэх болон хүмүүжүүлэх ур чадвар нэмэгдсэн гэсэн үр дүн гарсан байна.

Тэгвэл Япон улс дэлхийн хамгийн аюулгүй улс орнуудын жагсаалтад байнга багтдаг бөгөөд 2003 оны “Гэмт хэрэгт гэсвэртэй нийгэм” үйл ажиллагааны төлөвлөгөөний хүрээнд систематик бодлого хэрэгжүүлж ирсэн.

Японы улсын төлөвлөгөөний загварын онцлог нь хөршийн холбоо буюу уламжлалт тогтолцоог орчин үеийн гэмт хэргийн урьдчилан сэргийлэлттэй хослуулсанд байдаг. 2004 оноос цагдаагийн газар цэнхэр гэрэлтэй машинтай сайн дурын иргэдэд нийтийн орон зайд эргүүл хийх зөвшөөрөл олгосноор 40,000 гаруй сайн дурын бүлэг байгуулагдан ажиллажээ. Эдгээр нийгэмлэг, бүлгүүд нь оршин суугчдын дунд хэвийн нийгмийн харилцаа, харилцан мэдлэг, итгэлцлийг бий болгодог бөгөөд иргэд сэжиг бүхий нөхцөл байдал,

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ ЗАСАГ
MINISTRY OF JUSTICE

⁷ Children and Youth Services Review (2025), <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2025.107983>.

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

зан байдлыг хурдан ажиглаж, мэдээлэх чадвартай болдог. Мөн хяналтын камер (CCTV) болон нийгмийн оролцоог хосолсон нь аюулгүй байдлын мэдрэмжийг нэмэгдүүлэхэд тохиромжтой хослол болж, камерыг нийгмийн итгэлцэл бэхжүүлэх арга хэмжээтэй хавсран хэрэгжүүлэх нь аль аль чиглэлд давхар эерэг нөлөө үзүүлдэг болохыг судалгаа нотолсон.⁸

Сингапур нь мөн адил дэлхийн аюулгүй улс орнуудын жагсаалтад багтдаг бөгөөд тус улсын гэмт хэрэгт тэсвэртэй нийгмийн тогтолцоо нь цогц, олон давхаргат бодлогын үр дүнгээр тодорхойлогддог.

Тус улсын хууль, эрх зүйн тогтолцооны хэрэгжилт, эдийн засгийн тогтвортой байдал ба нийгмийн тэгш байдалд анхаарал хандуулсан байдал, хүүхэд байхаасаа хуулийн хүндэтгэлийг суулгасан боловсролын систем, нийгмийн уялдааг бэхжүүлэх олон ястны харилцааны бодлого дээр тогтдог.

Сингапурт иргэд, гадаадын зочид нийтийн орон зайд өдөр болон шөнийн аль ч цагт аюулгүй мэдрэмжтэй байдаг нь нийгмийн чанарын нэгдсэн судалгаагаар тогтмол нотлогддог онцлог юм. Энэ нь эдийн засгийн гадаадын хөрөнгө оруулалтыг татах, аялал жуулчлалыг дэмжих нийгмийн эерэг үр дүн бий болгодог.

Аюулгүй байдлын мэдрэмжийг бий болгоход хамгийн чухал нөлөөлсөн хүчин зүйл нь гэмт хэрэгтний шийтгэл биш харин нийтийн орон зайн цэвэр цэмцгэр, захиргааны дэг журам сахисан, нийтэд таатай орчин бөгөөд энэ нь иргэдийн нийгмийн итгэлцлийн үндэс болдог гэдгийг тус улсын туршлага харуулдаг.

Олон улсын энэхүү сайн туршлагатай харьцуулахад, манай улсын цагдаагийн байгууллагаас 2022 онд “Ногоон бүс” төслийг санаачлан хэрэгжүүлж эхэлсэн нь иргэдийн аюулгүй байдлыг технологийн шийдтээр дэмжих орчин үеийн арга хандлага болсон. Тухайн төслийн хэрэгжилт гурван үе шатаар явагдсан.

Эхний шатанд Чингэлтэй дүүргийг 2022 онд камержуулсны үр дүнд гэмт хэрэг, зөрчлийн дуудлага мэдээлэл 48.6 хувиар, гудамж талбайд үйлдэгдсэн гэмт хэргийн тоо 37 хувиар буурч, гэмт хэргийн илрүүлэлт 41.9 хувиар өссөн байна. Хоёрдугаар шатанд нийслэлийн 12 хороонд 1,714 шинэ камер байршуулж, 476 камерын чиглэлийг оновчтой болгосон. 2025 оны байдлаар улсын хэмжээнд 85,290 камер байршуулж, зорилтод хэрэгжилт 100 хувьтай болсон байна.

2025 оны эхний 8 сарын байдлаар зарим төрлийн гэмт хэрэг 4-50 хувиар буурсны дотор хулгайлах гэмт хэрэг 9.0%, хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг 35.7%-иар тус тус буурсан эерэг үр дүн гарсан байна. Гэсэн хэдий ч камержуулалтын технологийн шийдэл дангаараа иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийг бүрэн хангах боломжгүй бөгөөд нийгмийн оролцоо, гудамж талбайн орчин нөхцөл, нийгмийн хамтын ажиллагааны нэгдсэн хандлага шаардлагатай гэдгийг харьцуулсан судалгаа харуулдаг.

Нөгөөтгээгүүр, цагдаагийн байгууллагын хөгжлийн явцад бүтцийн чухал шинэчлэл хийж Нийслэлийн цагдаагийн газрын бүтцэд хөдөлгөөнт эргүүлийн газар 2007 онд байгуулагдаж, анх удаа нийслэл хотын 4 бүс 50 хэсэгт машинт эргүүл ажиллах болсон нь Улаанбаатар хотын аюулгүй байдлын тогтолцоо дахь чанарын шинэ алхам байв. Тухайн бүтцийн нэгжийн албан ёсны уриа нь “Амар тайван амьдралын төлөө хамтдаа” гэсэн байдаг бөгөөд хөдөлгөөнт эргүүлийн газар энэ үзэл санааг практикт тусгасан нэгж болжээ.

Энэхүү шинэчлэлийн нийгэм, криминологийн ач холбогдол нь зөвхөн хэв журмыг сахиулах техникийн чадавхын нэмэгдэлтэд биш, харин хөдөлгөөнт эргүүлийн газрын байгуулагдсан нь Улаанбаатар хотын иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж болон цагдаагийн байгууллагад итгэх итгэлийн индексэд эергээр нөлөөлсөн байдаг.

⁸ Crime Prevention Through Community Empowerment: An Empirical Study of Social

Capital in Kyoto, Japan // International Journal of Law, Crime and Justice. - 2018. - Vol. 54

Судлаач Ш.Чулуунбат “Улаанбаатарын хотын Монголчуудын гэмт хэргийн айдас” сэдэвт судалгаа 2015 оны Улаанбаатар хотын 6 дүүргийн 683 иргэнтэй

санамсаргүй түүвэрлэлтийн аргаар ярилцлагын тайланд дараах дүн тусгагджээ.⁹

Хүснэгт 1. Иргэний айдсын хэмжигдэхүүнийг харуулав.

Хэмжүүр	Дундаж	Тайлбар
Гэмт хэргийн айдас - гэрт	2.44 / 5	14.3% айдастай, 2.9% маш айдастай
Гэмт хэргийн айдас - гудамжинд	3.20 / 5	33.7% айдастай , 8.8% маш айдастай
Физик дэг журмын зөрчил	9.15 / 15	Дундаас дээгүүр
Нийгмийн дэг журмын зөрчил	9.14 / 15	Дундаас дээгүүр
Хамтын үр нөлөө	8.26 / 15	Дундаас доогуур

Бүтцийн тэгшитгэлийн загварын (SEM) дүнгээр харуулбал:

- Физик олон нийгмийн дэг журам зөрчих нь гэмт хэргийн айдаст хамгийн хүчтэй шууд нөлөөтэй ($\beta=.325$)

- Зан авирын дасан зохицол (аюулгүй газар хайх, шөнөөр гарахгүй байх) нь айдсыг бүр нэмэгдүүлдэг ($\beta=.400$)

- Хамтын үр нөлөө нь айдсыг бууруулдаг ($\beta=-.166$)

- Хохирсон туршлага нь Монгол судалгаанд айдсын шийдвэрлэх таамаглагч болоогүй - энэ нь барууны судалгаанаас ялгарах онцлог

Түүнчлэн “Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай” хууль батлагдах үеэс буюу нийгмийн хяналтын нэг хэмжүүр болох “хөрш нар гэмт хэрэг болоход цагдаа дуудна” гэсэн итгэл хамтын үр нөлөөний эерэг бүрэлдэхүүн болж, энэ нь айдсыг бууруулдаг хамгаалалтын хүчин зүйл болж тогтсон байна.

Тав. Харьцуулсан дүгнэлт: нийтлэг хэлбэр, ялгаа

Дээрх улс орнуудын загварыг харьцуулан судалснаар хэд хэдэн гол нийтлэг хэв шинжийг тодорхойлж болно. Нэгдүгээрт, эдгээр загварууд нь хуулийн хэрэгжилтийг дангаар нь урьтал болгох бус, нийгмийн хөгжил, орчны нөхцөл болон иргэдийн оролцоог нэгтгэсэн цогц, олон давхаргат хандлагыг баримталдаг бөгөөд энэхүү нийгэмлэгт суурилсан арга барил нь гэмт хэргийн зан авирыг өөрчлөхөд мэдэгдэхүйц илүү үр дүнтэй болохыг НҮБ-ын судалгаа ч баталдаг

байна. Хоёрдугаарт, судалсан загваруудын практик үр дүн нь тоон үзүүлэлтийн хатуу шинжилгээгээр батлагдсан буюу гэмт хэргийн бодит бууралт, иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийн ахиц дэвшлээр нотлогдсон байна.¹⁰

Аюулгүй байдлын мэдрэмжийг бий болгох загваруудын гол ялгаа нь хэрэгжих нийгмийн хөгжлийн орчноос шууд хамаарна. Япон загвар нийгмийн өндөр итгэлцэл, уламжлалт хөршийн холбооны нөхцөлд үр дүнтэй. Австрали улсын загвар нийгэм-эдийн засгийн хямарсан нөхцөлийн эрсдэлт хүүхдэд чиглэсэн, БНСУ-ын загвар хотын дэд бүтцийн орчин үеийн нөхцөлд тохиромжтой, Монгол Улсын загвар технологид суурилсан тул харьцангуй хурдацтай нэвтрүүлэх боломжтой байна.

Дүгнэлт

Гэмт хэргийн айдас болон аюулгүй байдлын мэдрэмж нь зөвхөн гэмт хэргийн статистикийн тусгал биш - нийгмийн итгэлцэл, орчны чанар, нийгмийн оролцооны нийлбэр үр дүн юм. Энэ нотолгоо нь шийтгэлд суурилсан уламжлалт хандлагаас иргэдийн аюулгүй байдлыг бүтцийн хувьд дэмжих цогц стратеги руу шилжих шаардлагыг батлан харуулж байна.

Японы нийгмийн оролцооны загвар, Австралийн хөгжлийн урьдчилан сэргийлэлт, Сингапурын цогц систем, Монгол Улсын “Ногоон бүс”, “Хөдөлгөөнт эргүүл” төслүүд ялгаатай нийгмийн нөхцөлд хэрэгжиж, нотлогдсон үр дүн гарсан байна.

⁹ Чулуунбат Ш. Улаанбаатарын хотын Монголчуудын гэмт хэргийн айдас: Судалгааны тайлан. - Улаанбаатар, 2015.

¹⁰ The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science. - 2024. doi: 10.1177/00027162251351061.

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

Монгол Улсын хувьд “Хөдөлгөөнт эргүүл”, “Ногоон бүс” техник, технологийн шийдэл сайн суурь тавьсан бол түүнд нийгмийн оролцоо, орчны сайжруулалтыг хийж, иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийг бие даасан бодлогын үнэлгээний үзүүлэлт болгон ашиглах шаардлага үүсээд байна.

Монгол Улсын хувьд дэлхийн тэргүүний туршлагаудаас суралцах нь чухал бөгөөд хэрэгжилтийг өөрийн нийгэм, соёлын онцлогт нийцүүлэн тохируулж, тогтмол үнэлгээ, мэдлэгт суурилсан бодлогод ач холбогдол өгч ажиллах нь амжилтын түлхүүр болно.

Эцэст нь, гэмт хэргийн эсрэг тэмцлийн хамгийн үр дүнтэй арга нь иргэдийг золиос болохоос хамгаалах нэгэн зэрэгцэн тэдэнд өөрсдийнхөө хамт олны аюулгүй байдалд идэвхтэй оролцогч болох боломжийг олгох явдал юм. Аюулгүй нийгэм нь зөвхөн хуулиас биш, харин тэр нийгмийн дотоод итгэлцэл, хамтын хариуцлагаас хамаардаг.

Монгол улсын нөхцөлд хэрэглэх

ЗӨВЛӨМЖ

Дээрх олон улсын шилдэг туршлага, харьцуулсан судалгааны дүн шинжилгээнд тулгуурлан Монгол Улсын практикт хэрэгжүүлэх боломжтой стратегийн саналуудыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

- Камержуулалтын технологийн шийдэлд нийгмийн оролцоо, гудамж талбайн орчны сайжруулалт, хамтын нийгэмлэгийн бэхжилтийг нэмж хосолсноор аюулгүй байдлын мэдрэмжийн дэвшил бүтцийн хувьд тогтвортой болно.

- Зорилтот бүс нутагт нийгэм-эдийн засгийн хямралын нөхцөлд байгаа хүүхэд, гэр бүлд зориулсан нэгдсэн дэмжлэгийн хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлэх нь зардал-ашигын хувьд ашигтай. Хүүхдийн хөгжил, гэр бүлийн дэмжлэг, сургуульд бэлтгэх нэгдсэн хөтөлбөр нь урт хугацааны хамгийн өндөр үр өгөөжтэй байна.

- Урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөрүүдийн үр дүнг хэмжих стандарт аргачлал боловсруулж, иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийн байнгын судалгааны тогтолцоо бий болгох. Иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийн индексийг гэмт хэргийн статистиктай зэрэгцүүлэн хэмжиж

бодлогын үнэлгээнд ашиглах нь Монгол Улсын практикт орчин үеийн тэргүүний арга хандлага болно.

Ашигласан материал

1. Батзориг Б. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажилд иргэний нийгмийн байгууллагын оролцоо // Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил: Онол, практик, чиг хандлага. - Улаанбаатар, 2025. - 118-130 дахь тал.

2. Зүмбэрэлхам Д. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх онолын сэтгэлгээний уламжлал, шинэчлэл, Монгол Улсын туршлага // Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил: Онол, практик, чиг хандлага. - Улаанбаатар, 2025. - 21-42 дахь тал.

3. Зүмбэрэлхам Д. Криминологийн онол. - Улаанбаатар, 2022.

4. Нарангэрэл С. Монгол Улс дахь криминологийн уламжлалын зарим асуудал // Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил: Онол, практик, чиг хандлага. - Улаанбаатар, 2025. - 7-20 дахь тал.

5. Арсланхуяг Г. Цагдаагийн байгууллагын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийн хэрэгжилт, үр дүн // Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил: Онол, практик, чиг хандлага. - Улаанбаатар, 2025. - 100-127 дахь тал.

6. Cohen L. E., Felson M. Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach // American Sociological Review. - 1979. - Vol. 44. - No. 4. - P. 588-608.

7. Cornish D. B., Clarke R. V. The Reasoning Criminal: Rational Choice Perspectives on Offending. - New York: Springer-Verlag, 1986.

8. Hwang Euigab. БНСУ-ын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх туршлага, Улаанбаатар хотын жишээн дээр // Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил: Онол, практик, чиг хандлага. - Улаанбаатар, 2025. - 128-151 дахь тал.

9. Jeffery C. R. Crime Prevention Through Environmental Design. - Beverly Hills: Sage Publications, 1971.

10. Manning M., Wong G. T.W., Homel R., Allen J., Freiberg K. Return on Investment of the Pathways to Prevention Project from the

Reduced Probability of the Onset of Serious Youth Offending // Children and Youth Services Review. - 2025. doi: 10.1016/j.chilyouth.2025.107983.

11. Matsukawa A., Tatsuki S. Crime Prevention Through Community Empowerment: An Empirical Study of Social Capital in Kyoto, Japan // International Journal of Law, Crime and Justice. - 2018. - Vol. 54. - P. 89-101.

12. Newman O. Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design. - New York: Macmillan, 1972.

13. Welsh B. C., Piza E. L. Crime Prevention for Social Impact and Social Justice // The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science. - 2024. doi: 10.1177/00027162251351061.

14. Wilson J. Q., Kelling G. L. Broken Windows: The Police and Neighborhood Safety // The Atlantic Monthly. - March 1982. - P. 29-38.

15. Монгол Улсын Үндсэн хууль. - Улаанбаатар, 1992.

16. Чулуунбат Ш. Улаанбаатарын хотын Монголчуудын гэмт хэргийн айдас: Судалгааны тайлан. — Улаанбаатар, 2015.

17. Numbeo. Crime Index for City 2026 Mid-Year. Ulaanbaatar Safety Index. <https://www.numbeo.com/crime/in/Ulaanbaatar> (Харагдсан 2026 онд)

18. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль. - Улаанбаатар, 2019. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=14700>.

Анхны гэрээний үйлчилгээний төв

АРХИДАН СОГТУУРАХ ТУХАЙ ХУУЛИЙН ШИНЭЧЛЭЛ СОГТУУГААР АВТО ТЭЭВРИЙН ХЭРЭГСЭЛ ХӨДӨЛГӨӨНИЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ, АШИГЛАЛТЫН ЖУРАМ ЗӨРЧИХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ТООНД НӨЛӨӨЛСӨН БАЙДАЛ IMPACT OF ALCOHOL LAW REFORMS ON DRUNK DIVING -RELATED TRAFFIC OFFENSES

Б.Тунгалагбайгаль

ДХИС-ийн Шинжлэн магадлах ухааны сургуулийн Байгалийн ухаан, техник зүйн шинжилгээний тэнхимийн багш, цагдаагийн дэслэгч

Tungalagbaigali B.

Lecturer at the Department of Natural Science and Technical Forensics, School of Forensic Science, University of Affairs, Police Lieutenant

Хураангуй: Архидан согтуурах явдал нь нийгмийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдалд сөрөг үр дагавар дагуулсаар байгаа бөгөөд үүний дотор согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодох үйлдэл нь зам тээврийн осол, гэмт хэргийн голлох шалтгаан болдог. Монгол Улсад 2023 оны 1 дүгээр сарын 1-ээс мөрдөгдөж эхэлсэн “Согтууруулах ундааны эргэлтэд хяналт тавих, архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль”-ийн шинэчилсэн найруулга болон холбогдох эрх зүйн зохицуулалтууд нь энэхүү сөрөг үзэгдлийг бууруулахад чиглэсэн.

Энэхүү судалгааны ажлаар архидан согтуурахтай тэмцэх эрх зүйн шинэчлэл нь Эрүүгийн хуулийн 27.10 дугаар зүйл буюу "Автотээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журам зөрчих" гэмт хэргийн тоон үзүүлэлт, динамикт хэрхэн нөлөөлсөнийг цагдаагийн байгууллагын статистик мэдээлэлд тулгуурлан судалсан болно. Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд хуулийн хяналт, согтууруулах ундааны борлуулалтад тавьж буй хязгаарлалт нь согтуугаар үйлдэгдэх гэмт хэргийн тоог тодорхой хэмжээгээр бууруулахад нөлөөлсөн хэдий ч практик хэрэгжилт болон иргэдийн ухамсар, хариуцлагын түвшинд анхаарах асуудлууд байсаар байна. Эцэст нь, хуулийн шинэчлэлийн үр нөлөөг урт хугацаанд тогтвортой хадгалах, согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодох гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зарим санал, зөвлөмжийг дэвшүүлэв.

Abstract: Alcohol abuse continues to pose significant threats to public health and safety, with driving under the influence (DUI) being a primary catalyst for traffic accidents and criminal offenses. In Mongolia, the revised Law on Control of Circulation of Alcoholic Beverages and Combating Alcoholism, which came into effect on January 1, 2023, along with related legal amendments, aimed directly at curbing this pervasive social issue.

This research paper evaluates the impact of these legal reforms on the statistical trends and dynamics of crimes related to the "Violation of Traffic Safety and Operation Regulations of Motor Vehicles" under Article 27.10 of the Criminal Code of Mongolia, utilizing police statistics and case analyses. The findings indicate that while stricter legal oversight and regulations on alcohol sales have contributed to a certain reduction in DUI-related offenses, significant challenges remain regarding practical enforcement, civic awareness, and individual responsibility. Finally, this paper proposes specific recommendations and preventive measures to sustain the long-term efficacy of the legal reforms and effectively mitigate DUI offenses.

Түлхүүр үгс: Архидан согтуурах, хуулийн шинэчлэл, автотээврийн гэмт хэрэг, хөдөлгөөний аюулгүй байдал, урьдчилан сэргийлэлт.

Keywords: Alcoholism, Legal Reform, Traffic Crime, Road Safety, Crime Prevention.

Сэдвийн үндэслэл

Монгол Улсын хэмжээнд зам тээврийн осол, хэрэг үйлдэгдэхэд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийн нэг нь согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодох үйлдэл хэвээр байна.

Төрөөс архидан согтуурахтай тэмцэх, согтууруулах ундааны эргэлтийг хязгаарлах зорилгоор 2023 оноос эхлэн шинэчилсэн хууль эрх зүйн орчныг мөрдүүлж, хууль тогтоомжийн чангалсан

боловч амьдрал дээр энэхүү гэмт хэргийн тоо буурахгүй, иргэдийн амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөд хохирол учирсаар байна. Хууль эрх зүйн шинэчлэл нь бодит байдал дээр Эрүүгийн хуулийн 27.10 дугаар зүйлд заасан гэмт хэргийн динамикт хэрхэн нөлөөлж байгааг статистик болон практик үр нөлөөгөөр нь дүгнэх, хуулийн хэрэгжилтийн гажуудал болон давуу талыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр тодорхойлох зайлшгүй шаардлага тулгарсан нь энэхүү судалгааг хийх үндэслэл болсон.

Зорилго:

Согтууруулах ундааны эргэлтэд хяналт тавих, архиан согтуурахтай тэмцэх тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын үзэл баримтлал, практик хэрэгжилтийг үнэлж, уг шинэчлэл нь согтуугаар автотээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журам зөрчих гэмт хэргийн тоон үзүүлэлт, гаралтын эрчимд хэрхэн нөлөөлснийг тодорхойлоход оршино.

Зорилт:

- Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хуулийн шинэчлэлтээр орсон гол зохицуулалтууд болон тээврийн хэрэгслийн аюулгүй байдалтай холбоотой эрх зүйн хэм хэмжээнд дүн шинжилгээ хийх;

- Хуулийн шинэчлэлийн бодит үр нөлөө, практик хэрэгжилтэд тулгарч буй хүндрэл бэрхшээлийг илрүүлэх;

- Согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодох үйлдлийг таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөөг дээшлүүлэх эрх зүйн болон соён гэгээрүүлэх арга замын талаар санал зөвлөмж боловсруулах.

Судалгааны ач холбогдол:

- Эрх зүйн практик ач холбогдол: Хуулийн шинэчлэлийн бодит үр нөлөөг тоон мэдээлэлд тулгуурлан үнэлснээр цаашид хууль тогтоомжийг улам тih (боловсронгүй) болгох, хууль сахиулах байгууллагуудын урьдчилан сэргийлэх ажлын тактикийг тодорхойлоход практик хувь нэмэр оруулна.

- Нийгмийн ач холбогдол: Согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодохын хор уршиг, хуулийн хариуцлагын чангарлыг иргэдэд

шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр таниулж, замын хөдөлгөөний соёлыг дээшлүүлэх, иргэдийн ухамсарт нөлөөлөх ач холбогдолтой.

ХУУЛИЙН ШИНЭЧЛЭЛИЙН ҮНДЭСЛЭЛ

2000 онд батлагдсан "Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль" нь 20 гаруй жилийн турш хэрэглэгдэж ирсэн бөгөөд нийгмийн өөрчлөлт, шинэ сорилтуудтай нийцэхгүй болсон тул Монгол Улсын Их Хурлаас 2022 оны 07 дугаар сарын 05-ны өдөр шинэчилсэн найруулгын хуулийг баталж, 2023 оны 01 дүгээр сарын 01-нээс хүчин төгөлдөр болгосон нь архины зохицуулалтын эрх зүйн тогтолцоог бүрэн шинэчилсэн чухал үйл явдал боллоо.

Онцгой албан татварын шинэчлэл

Хуулийн хамгийн чухал шинэлэг зүйлсийн нэг бол онцгой албан татварын тогтолцоог өөрчилсөн явдал юм. Гуравхан шатлалтай байсан татварыг арван шатлалтай болгож, архины хатуулаг 2 градусаар ахих тусам татварыг нэмсэн нь өндөр хатуулагтай архины хэрэглээг санхүүгийн арга хэмжээгээр хязгаарлахыг зорьсон бөгөөд мөн үйлдвэрлэлийн аргаар хязгаарласан нь иргэдийн нэг дор хэтрүүлэн хэрэглэх тунг бууруулж, улмаар "хүнд хэлбэрийн согтолт"-ын улмаас өөрийгөө хянах чадваргүй болон авто машин унах, зам тээврийн ноцтой осол гаргах эрсдэлийг шууд бусаар хязгаарлалт хийж өгсөн.

Үйлчилгээний цагийн зохицуулалт

Согтууруулах ундаагаар үйлчлэх цагийн хязгаарыг тогтоож, аймгийн Засаг дарга нар тухайн бүс нутгийн онцлогоосоо хамаарч цагийн хязгаарыг өөрсдөө тогтоох эрхийг олгосон. Энэ нь орон нутгийн онцлогт тохирсон зохицуулалт хийх боломжийг бүрдүүлсэн. Энэхүү цагийн ялгамжтай зохицуулалт нь баар, цэнгээний газраас согтуугаар гарч, тээврийн хэрэгсэл жолоодон хөдөлгөөнд оролцдог "ерсдэлт цаг үе"-ийг цагдаагийн байгууллагаас хянах, тухайн цагуудад замын шалгалтыг эрчимжүүлэх тактикийн давуу талыг олгож байгаа юм.

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ
ЭРХ ЗҮЙН
ШИНЭЧЛЭЛ

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

Согтуулийн өдрүүд болон тэмдэглэлт өдрүүдийн цагийн хязгаарлалт

Согтууруулах ундааны эргэлтэд хяналт тавих, архиан согтуурахтай тэмцэх тухай хуулийн “22 дугаар зүйл.Согтууруулах ундаа худалдах, түүгээр үйлчлэхийг хориглох өдөр” Шинэ хуулиар УИХ, Ерөнхийлөгч, Аймаг, нийслэл, сум, дүүргийн ИТХ-ын согтуулийн санал авах өдөр, түүний өмнөх болон дараах өдрийг оролцуулаад нийт 3 өдрийн турш улс даяар согтууруулах ундаа худалдах, түүгээр үйлчлэхийг хуулиар шууд хориглосон. Нийгмийн хөдөлгөөн, улс төрийн идэвхжил дээд цэгтээ хүрдэг, авто замын ачаалал эрс нэмэгддэг согтуулийн өдрүүдэд 3 хоногийн турш “хуурай дэглэм” тогтоосон нь олон нийтийг хамарсан эмх замбараагүй байдал болон согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодож жагсаал цуглаан, хөдөлгөөнд оролцох эрсдэлийг “тэг” болгож чадсан эрх зүйн маш том хамгаалалт юм.

Бусдыг шахах хориглолт

Согтууруулах ундааны эргэлтэд хяналт тавих, архиан согтуурахтай тэмцэх тухай хуулийн 28.2-т бусдыг согтууруулах ундаа хэрэглэхийг шаардахыг хориглосон нь архины дарамт, шахалтаас иргэдийг хамгаалах чиглэлд ахиц болсон¹. Бусдыг архи уухыг шаардах, шахахыг хуулиар хориглосон төдийгүй хамт олон, албан байгууллагууд арга хэмжээний үеэр оролцогчдыг согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодуулахгүй байх урьдчилан сэргийлэх, такси дуудаж өгөх зэрэг үүргийг хүлээдэг болсон.

Хариуцлагыг зөвхөн жолоочид бус, түүнийг тойрон хүрээлэгч нийгмийн орчинд нь давхар хүлээлгэж өгсөн нь “Согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодох гэмт хэрэг” гарах нөхцөлийг хамтын хяналтаар таслан зогсоох, нийгмийн хариуцлагатай сэтгэлгээг төлөвшүүлэхэд том ахиц болсон.

Тусгай зөвшөөрлийн хяналт чангаруулалт

Согтууруулах ундааны эргэлтэд хяналт тавих, архиан согтуурахтай тэмцэх тухай

хуулийн “9 дүгээр зүйл.Согтууруулах ундаа үйлдвэрлэх тусгай зөвшөөрлийг түдгэлзүүлэх, сэргээх” Согтууруулах ундаа үйлдвэрлэх, импортлох, худалдах, үйлчлэх тусгай зөвшөөрлийн дэглэмийг нарийвчлан зохицуулж, зөрчил гаргасан тохиолдолд тусгай зөвшөөрлийг гурван сар хүртэл түдгэлзүүлэх зохицуулалтыг нэвтрүүлсэн.

Архидан согтуурахтай тэмцэх зохицуулалт

Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хуулийн 3.1.Хүнсний зориулалтын түүхий эдээр үйлдвэрлэсэн спирт, бүх төрлийн архи, 2 хувиас дээш этилийн спирт агуулсан дарс, пиво, сүүн бүтээгдэхүүнээр нэрсэн шимийн архи согтууруулах ундаанд хамаарна гэж заасан байсан бол Согтууруулах ундааны эргэлтэд хяналт тавих, архиан согтуурахтай тэмцэх тухай хуулийн 4.1.1.“согтууруулах ундаа” гэж хүнсний зориулалтын түүхий эдээр үйлдвэрлэсэн спирт, 2 хувиас дээш хатуулагтай нэршлээс үл хамаарсан бүх төрлийн архи, дарс, шар айраг зэргийг; хэмээн зааж өөрчлөн оруулсан.

Хуулийн хамрах хүрээ өргөжиж, согтууруулах ундааг зөвхөн архиар биш дарс, шар айраг зэрэг бүх төрлийн ундааг хамруулснаар хяналтын тогтолцоо бүрэн болсон.

Согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодсон тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлагыг чангатгасан нь (Эрүүгийн хуулийн нэмэлт өөрчлөлт)

Жолооч согтууруулах ундаа хэрэглэсэн үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодвол Зөрчлийн тухай хуулиар эрх хасах болон торгууль/баривчлах шийтгэл хүлээдэг байсан ба зөвхөн бусдад хохирол учруулсан эсвэл эрхээ хасуулсан үедээ дахин ууж баригдвал эрүүгийн хариуцлага ярьдаг байв.

Шинэчилсэн зохицуулалт: Эрүүгийн хуульд орсон өөрчлөлтөөр тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхээ хасуулсан этгээд согтуугаар дахин жолоодсон бол шууд эрүүгийн гэмт хэрэгт тооцож, зорчих

¹ Согтууруулах ундааны эргэлтэд хяналт тавих, архиан согтуурахтай тэмцэх тухай

эрхийг хязгаарлах эсвэл хорих ял оногдуулахаар маш чанга хуульчилсан.

Энэхүү эрх зүйн санкцыг чангатгасан нь согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодож нийгэмд аюултай нөхцөл байдал үүсгэсэн этгээдийг захиргааны шийтгэлээр өнгөрөөх бус, шууд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх замаар ухамсаргүй жолооч нарт "Хуулийн хатуу цээрлэл"-ийг оногдуулж, автотээврийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх хяналтыг шинэ шатанд гаргасан.

ТООН МЭДЭЭЛЛИЙН

ХАРЬЦУУЛАЛТ:

ХУУЛЬ ШИНЭЧЛЭГДЭХИЙН ӨМНӨ БА ДАРАА

2019 оны тоон баримтаар Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэг (Эрүүгийн хуулийн 27 дугаар бүлэг)

Цагдаагийн байгууллагад бүртгэсэн нийт гэмт хэрэг (31524)-ийн 4%-ийг

Байршил	2024 он	2025 он	Өсөлт/Бууралт	2024 оны хувь	2025 оны хувь	Зөрүү
Нийслэлд	511	588	+15.06%	1.4%	1.86%	+0.46%
Орон нутагт	704	675	-4.11%	1.9%	2.14%	+0.24%
Улсын дүн	1215	1263	+3.95%	3.3%	4%	+0.7%

Эх үүсвэр: ЦЕГ, Мэдээлэл, дүн шинжилгээ, шуурхай удирдлагын алба

Гэмт хэрэг үйлдэгч. Гэмт хэрэгт нийт 966 хүнийг холбогдуулан МША явуулсан бөгөөд тэдний 147 буюу 15.2% нь эмэгтэй, 7 нь 18 насанд хүрээгүй хүн байна. Гэмт хэргийн **151 буюу 15.6%-ийг нь согтуугаар**, 18 нь урьд ял шийтгүүлсэн хүн үйлджээ. Насны хувьд энэ төрлийн гэмт хэрэгт 18-34 насныхан хамгийн их холбогдож байна.

2020 оны тоон баримтаар Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэг (Эрүүгийн хуулийн 27 дугаар бүлэг)

2020 онд хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэг 981 бүртгэгдсэн нь улсын хэмжээнд бүртгэгдсэн нийт гэмт хэргийн 4.3%-ийг эзэлж байна.

Шинээр бүртгэгдсэн гэмт хэргийг өмнөх онтой харьцуулахад, 295 хэргээр буюу 22.8%- иар, нийслэлийн хэмжээнд

хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэг эзэлж байна. 2019 онд улсын хэмжээнд шинээр 1263 бүртгэсэн нь өмнөх оноос 48 хэргээр буюу 3.95%-иар өссөн байна².

Хөдөлгөөний аюулгүй байдал, тээврийн хэрэгслийн ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэргийн 99%-ийг автотээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журам зөрчих гэмт хэрэг эзэлж байгаа ба нийслэлд 588 гэмт хэрэг шинээр бүртгэсэн нь өмнөх оноос 77 хэргээр буюу 15%-иар өссөн, орон нутагт шинээр 675 бүртгэсэн нь өмнөх оноос 29 хэргээр буюу 4.11%-иар буурсан байна. Энэ төрлийн гэмт хэрэг нийслэлийн Сонгинохайрхан дүүрэгт 144, орон нутгаас Төв аймагт 116 гэмт хэрэг үйлдэгдсэн нь хамгийн өндөр үзүүлэлттэй байна. Гэмт хэргийн илрүүлэлт 75% байна.

431 хэрэг шинээр бүртгэгдсэн нь өмнөх оноос 164 хэргээр буюу 27.5%-иар тус тус буурсан, орон нутагт 554 хэрэг шинээр бүртгэсэн нь өмнөх оноос 127 хэргээр буюу 17.2%-иар буурсан байна. Энэ төрлийн гэмт хэргээс Эрүүгийн хуулийн 27.10, 27.11 дүгээр зүйлд заасан хэрэг голчлон үйлдэгдсэн бөгөөд нийт гэмт хэргийн 47% нь нийслэлд, 53.3% нь орон нутагт үйлдэгджээ. Гэмт хэргийн илрүүлэлт 74.6% байна.

Гэмт хэрэг үйлдсэн цаг, гараг. Гэмт хэрэг бүртгэгдсэн гарагаар нь авч үзвэл, 157 буюу 16% нь Даваа гарагт, 130 буюу 13.2% нь Мягмар гарагт, 138 буюу 14.1% нь Лхагва гарагт, 135 буюу 13.8% нь Пүрэв гарагт, 145 буюу 14.8% нь Баасан гарагт, 150 буюу 15.3% нь Бямба гарагт, 126 буюу 12.8% нь Ням гарагт тус тус бүртгэсэн бол цагаар нь авч үзвэл, 250 буюу 25.5% нь 06:00-14:00 цагт, 293 буюу 29.9% нь 14:00-19:00 цагт, 187 буюу 19.1% нь 19:00-22:00

² Гэмт хэргийн цагаан ном-2019 он 224 дэх тал

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

цагт, 251 буюу 25.5% нь 22:00-06:00 цагт тус тус бүртгэсэн байна.

Гэмт хэрэг үйлдсэн байдал. Нийт бүртгэсэн хэргийн **200 буюу 20.4% нь согтуугаар**, 145 буюу 14.8% нь эмэгтэй хүн оролцож, 9 буюу 0.9% нь хүүхэд оролцож, 2 буюу 0.2% нь гадаадын иргэн үйлдсэн байна³.

**2021 оны тоон баримтаар
Автотээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний
аюулгүй байдал, ашиглалтын журам
зөрчих гэмт хэрэг
(Эрүүгийн хуулийн 27.10 дугаар зүйл)**

2021 онд Автотээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журам зөрчих 912 гэмт хэрэг бүртгэсэн нь улсын хэмжээнд бүртгэсэн нийт гэмт хэргийн 3.6%-ийг эзэлж байна.

Гэмт хэрэг үйлдсэн цаг, гараг. Гэмт хэрэг бүртгэсэн гарагаар нь авч үзвэл, 129 буюу 4.1% нь Даваа гарагт, 123 буюу 13.4% нь Мягмар гарагт, 128 буюу 14.0% нь Лхагва гарагт, 143 буюу 15.6% нь Пүрэв гарагт, 135 буюу 14.8% нь Баасан гарагт, 132 буюу 14.4% нь Бямба гарагт, 125 буюу 13.7% нь Ням гарагт тус тус бүртгэсэн бол цагаар нь авч үзвэл, 246 буюу 26.9% нь 06:00-14:00 цагт, 264 буюу 28.9% нь 14:00-19:00 цагт, 189 буюу 20.7% нь 19:00-22:00 цагт, 216 буюу 23.5% нь 22:00-06:00 цагт тус тус бүртгэсэн байна.

Шинээр бүртгэсэн гэмт хэргийг өмнөх онтой харьцуулахад, 69 хэргээр буюу 7.0%-иар, орон нутагт 470 хэрэг шинээр бүртгэсэн нь өмнөх оноос 81 хэргээр буюу 14.7%-иар тус тус буурч, нийслэлийн

хэмжээнд 442 хэрэг шинээр бүртгэсэн нь өмнөх оноос 12 хэргээр буюу 2.8%-иар өссөн байна⁴. Нийт бүртгэсэн хэргийн **209 буюу 22.8% нь согтуугаар**, 104 буюу 11.4% нь эмэгтэй хүн оролцож, 17 буюу 1.9% нь хүүхэд оролцож үйлдсэн байна.

**2022 оны тоон баримтаар
Автотээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний
аюулгүй байдал, ашиглалтын журам
зөрчих гэмт хэрэг (Эрүүгийн хуулийн
27.10 дугаар зүйл)**

Энэ төрлийн гэмт хэрэг цагдаагийн байгууллагад 2022 онд 1214 бүртгэгдсэн нь өмнөх оны мөн үеэс 302 буюу 33.1%-иар, орон нутагт 621 бүртгэгдсэн нь 151 буюу 32.1%-иар, нийслэлд 593 бүртгэгдсэн нь 151 буюу 34.1%-иар тус тус өссөн байна.

Гэмт хэрэг үйлдсэн цаг, гараг. Гэмт хэрэг бүртгэгдсэн гарагаар нь авч үзвэл 166 буюу 13.7% нь Даваа гарагт, 178 буюу 14.7% нь Мягмар гарагт, 180 буюу 14.8% нь Лхагва гарагт, 162 буюу 13.3% нь Пүрэв гарагт, 185 буюу 15.2 % нь Баасан гарагт, 172 буюу 14.2% нь Бямба гарагт, 171 буюу 14.1% нь Ням гарагт тус тус бүртгэгдсэн, цагаар нь авч үзвэл 338 буюу 27.8% нь 06:00-14:00 цагт, 360 буюу 29.7% нь 14:00-19:00 цагт, 232 буюу 19.1% нь 19:00-22:00 цагт, 284 буюу 23.4% нь 22:00-06:00 цагт тус тус бүртгэгдсэн байна.

Гэмт хэрэг үйлдсэн байдал. Нийт бүртгэгдсэн хэргийн **219 буюу 18.0%-ийг согтуугаар**, 220 буюу 18.1%-ийг эмэгтэй хүн оролцож, 15 буюу 1.2%-ийг хүүхэд оролцож, 10 буюу 0.8%-ийг гадаадын иргэн үйлдсэн байна⁵.

Он	Нийт үйлдэгдсэн гэмт хэрэг	Согтуугаар үйлдсэн хэрэг	Согтуугаар үйлдсэн хэрэг хувиар	Хамгийн их үйлдэгдсэн цаг	Хамгийн их үйлдэгдсэн цаг хувиар	Хамгийн их үйлдэгдсэн газар
2019	1263	151	15.6%	Мэдээлэл байхгүй	-	Сонгинохайрхан дүүрэг – 144, Төв аймаг – 116
2020	981	200	20.4%	14:00–19:00	29.9%	Орон нутаг – 554 хэрэг
2021	912	209	22.8%	14:00–19:00	28.9%	Орон нутаг – 470 хэрэг
2022	1214	219	18.0%	14:00–19:00	29.7%	Орон нутаг – 621 хэрэг

³ Гэмт хэргийн цагаан ном-2020 он 22-23 дахь тал

⁴ Гэмт хэргийн цагаан ном-2021 он 23 дахь тал

⁵ Гэмт хэргийн цагаан ном-2022 он 38 дахь тал

Судалгаанаас үзэхэд 2019 онд нийт автотээврийн гэмт хэргийн 15.6%-ийг согтуугаар үйлдсэн тохиолдол эзэлж байсан бол энэ үзүүлэлт тасралтгүй өссөөр 2021 онд хамгийн дээд цэгтээ буюу 22.8%-д хүрсэн байна. Хэдийгээр 2020-2021 онуудад Ковид-19 цаар тахлын хязгаарлалт, хөл хорио тогтоож нийт гэмт хэргийн тоо (1263-аас 912 болж) буурсан ч согтуугаар үйлдсэн хэргийн бодит тоо (151-ээс 209 болж) болон эзлэх хувь нэмэгдсэн нь анхаарал татаж байна.

Энэ нь захиргааны шинжтэй ердийн хязгаарлалт, хориг эсвэл Зөрчлийн хуулийн зөөлөн санкци нь согтуугаар машин барих зан үйлийг таслан зогсооход хангалттай хөшүүрэг болж чадахгүй байсныг баталж байна. Түүнчлэн, энэхүү тасралтгүй өсөлт нь цаашид Эрүүгийн хуулийг чангатгах (2023 оны нэмэлт өөрчлөлт) болон архидаг согтуурахтай тэмцэх эрх зүйн орчныг сууриар нь өөрчлөх бодит нийгмийн шаардлага байсныг гэрчлэх анхны суурь үндэслэл юм.

Хүснэгтээс үзэхэд 2020–2022 онуудад согтуугаар үйлдэгдсэн гэмт хэргийн хамгийн өндөр хувь буюу гурван жил дараалан бараг 30 орчим хувь нь (29.9%,

28.9%, 29.7%) өдрийн цагаар буюу 14:00–19:00 цагийн хооронд үйлдэгдсэн байна. Олон нийтийн дунд согтуугаар үйлдэгдэх осол, хэрэг зөвхөн "шөнийн цагаар" гардаг гэсэн өрөөсгөл ойлголт байдгийг энэхүү тоон үзүүлэлт няцааж байна. 14:00–19:00 цаг бол замын хөдөлгөөний хамгийн өндөр ачаалалтай, явган зорчигч болон сургууль, цэцэрлэгийн хүүхдүүдийн хөдөлгөөн ихэсдэг "оргил цаг" юм. Энэ цагт согтуу жолооч хөдөлгөөнд оролцож байгаа нь нийгмийн аюулын шинж чанарыг хэд дахин нэмэгдүүлдэг. Иймд шинэ хуулиар архи худалдах цагийг өглөө 10:00-аас эхлүүлж, дэлгүүрүүдийн борлуулалтыг хязгаарлах хяналтыг өдрийн цагаар ч сулруулж болохгүйг харуулж байна.

Орон нутгийн замын чанар, хурд хэтрүүлэлт болон алслагдсан байдлаас шалтгаалан согтуугаар үйлдэгдэх гэмт хэргийн дийлэнх нь орон нутагт (2020 онд 554, 2022 онд 621 хэрэг) үйлдэгджээ. Харин Нийслэл хотын хэмжээнд Сонгинохайрхан дүүрэг (144 хэрэг) тэргүүлж байгаа нь тухайн дүүргийн хүн амын нягтаршил, гэр хорооллын бүсжилт, архи согтууруулах ундаа борлуулдаг цэгийн хүртээмжтэй шууд холбоотой байна.

Автотээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журам зөрчих гэмт хэрэг үйлдэгдсэн байдал (2022–2023)⁶

Гэмт хэрэг үйлдэгдсэн байдал	2022	2023	Өөрчлөлт (Тоо, хувь)
Согтуугаар үйлдэгдсэн	219	166	-53 (-24.2)
Эмэгтэй хүн оролцсон	220	220	0
Гадаадын иргэн	10	3	-7 (-70)
Хүүхэд оролцсон	15	14	-1 (6.6)

Авто тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журам зөрчих гэмт хэрэг (2022–2023)

Нутаг дэвсгэр	2022	2023	Зөрүү	Нийт хэрэг эзлэх хувь
Нийслэлд	593	581	-12 (-2.02)	2.4 → 2.3
Орон нутагт	621	698	77 (12.3)	5.6 → 6.6
Улсын хэмжээнд	1214	1279	65 (5.4)	3.4 → 3.6

Эрүүгийн хуулийн 27.10 дугаар зүйлд заасан Автотээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журам зөрчих гэмт хэрэг улсын хэмжээнд 2023 онд 1279 бүртгэгдсэн нь өмнөх оноос 65 буюу 5.4 хувиар өссөн байна. Харин

нийслэлийн хэмжээнд энэ төрлийн гэмт хэрэг 581 бүртгэгдсэн нь өмнөх онтой харьцуулахад 12 буюу 5.4 хувиар буурсан, орон нутгийн хэмжээнд 77 буюу 12.3 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна.

⁶ Гэмт хэргийн цагаан ном-2023 он 204 дахь тал

Авто тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журам зөрчих гэмт хэрэг үйлдэгдсэн цаг, гараг, газар (2022-2023)

Үзүүлэлт	2022	2023	Өөрчлөлт (Тоо, хувь)
06:00-14:00	338	349	11 (3.3)
14:00-19:00	360	377	17 (4.7)
19:00-22:00	232	221	-11 (-4.7)
22:00-06:00	284	332	48 (16.9)
Даваа	166	192	26 (15.6)
Мягмар	178	191	13 (7.3)
Лхагва	180	181	1 (0.5)
Пүрэв	162	193	31 (19.1)
Баасан	185	178	-7 (-3.7)
Бямба	172	172	0
Ням	171	172	1 (0.5)
Орон нутгийн замд	474	532	58 (12.2)
Орон нутгийн замд	598	599	1 (0.2)
Төмөр замын гарам	12	16	4 (33.3)
Бусад газарт	51	132	81 (158.8)

Согтуугаар үйлдэгдсэн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журмын эсрэг гэмт хэрэг

Улсын хэмжээнд согтуугаар үйлдсэн гэмт хэрэг 2024 онд 1892 бүртгэгдсэнийг өмнөх оны үзүүлэлттэй харьцуулахад 7.3 дахин, орон нутагт 7.7 дахин, нийслэлд 9.9 дахин тус тус өссөн байна.

Согтуугаар үйлдэгдсэн гэмт хэрэг өссөн нь 2024 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс хэрэгжиж эхэлсэн Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулиас шалтгаалан гэмт хэргийн гаралт бус тоо мэдээнд нөлөөлсөн.

Тухайлбал, Зөрчлийн тухай хуульд заасан зөрчлийн шинжтэй үйлдэл нь тус хуулийн нэмэлт, өөрчлөлтөөр гэмт хэргийн шинжийг агуулж, Эрүүгийн хуулийн 27.10 дугаар зүйлд заалт болон нэмэгдсэн.

Согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэсэн үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодсон зөрчил 2024 онд улсын хэмжээнд согтууруулах ундааны зүйл хэрэглэж замын хөдөлгөөнд оролцсон 28155 зөрчил илрүүлсэн байна. 10738 буюу 38.1% нийслэл хотод, 17414 буюу 61.9% нь орон нутгийн замд гарсан зөрчил байна.

Согтуурсан үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодсон зөрчил (нийслэлд)

Дүүрэг	Зөрчлийн тоо	Эзлэх хувь (%)
Баянзүрх	2,194	20.4%
Чингэлтэй	2,036	19.0%
Сонгинохайрхан	1,666	15.5%
Хан-Уул	1,525	14.2%
Баянгол	1,409	13.1%
Сүхбаатар	1,053	9.8%
Багануур	454	4.2%
Налайх	293	2.7%
Багахангай	108	1.0%
Нийт	10,738	100.0%

Баянзүрх, Чингэлтэй дүүргийн нутаг дэвсгэрт зөрчлийн илрүүлэлт бусад дүүргээс их байна.

Согтуурсан үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодсон зөрчил /орон нутагт/

Аймаг	Зөрчлийн тоо
Баян-Өлгий	628
Увс	775
Ховд	628
Говь-Алтай	703
Баянхонгор	786
Завхан	415
Хөвсгөл	784
Архангай	763
Өвөрхангай	1365
Өмнөговь	1260
Орхон	885
Булган	738
Сэлэнгэ	1056
Дархан-Уул	1301
Төв	1019
Дундговь	415
Хэнтий	821
Говьсүмбэр	328
Дорноговь	932
Дорнод	970
Сүхбаатар	688
Нийт орон нутагт	17,260

2023 оноос хуулийн хэрэгжилттэй холбоотойгоор согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхээ хасуулсан этгээд дахин ууж баригдвал шууд Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэг (хорих, зорчих эрх хязгаарлах) болсон.

2022 онд согтуугаар үйлдэгдсэн автотээврийн хэрэгслийн хэрэг 219 байсан бол хууль хэрэгжиж эхэлсэн эхний жил буюу 2023 онд 166 болон буурчээ. Энэ нь согтуугаар үйлдэгдсэн гэмт хэргийн тоо бодит байдлаар 53 хэргээр буюу 24.2%-иар буурсан эерэг үзүүлэлт юм.

Нийт хэргийн үзүүлэлт ба байршлын зөрүү: Хэдийгээр согтуугаар үйлдэгдсэн осол, хэрэг буурсан ч улсын хэмжээнд нийт бүртгэгдсэн автотээврийн гэмт хэрэг 2022 онд 1214 байснаас 2023 онд 1279 болж (5.4%-иар) өссөн байна. Үүнийг дотор нь салгаж үзвэл:

- Нийслэл хотод: Нийт хэрэг 593-аас 581 болж 2.02%-иар буурсан. Хуулийн хяналт шалгалт, цагийн зохицуулалт нийслэлд илүү үр дүнтэй хэрэгжсэнийг харуулж байна.

- Орон нутагт: Нийт хэрэг 621 байснаас 698 болж 12.3%-иар өссөн. Орон нутгийн замын чанар, хурд хэтрүүлэлт, алслагдсан байдал болон хяналт сул байгаа зэргээс шалтгаалан орон нутагт эрсдэл өндөр хэвээр байна.

Дүгнэлт

Эрх зүйн шинэчлэлийн бодит үр нөлөө: Тоон судалгаанаас үзэхэд хуулийн санцыг чангатгаж, согтууруулах ундааны борлуулалт болон хэрэглээнд цогц хяналт тавьж эхэлсэн нь (онцгой татвар, цагийн хязгаарлалт, хамт олон орчны давхар хариуцлага) согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодох үйлдлээс үүдэлтэй гэмт хэргийг 24.2%-иар шууд бууруулах гол хөшүүрэг болж чадсан.

Орон нутгийн хяналтыг сайжруулах шаардлага: Хууль хэрэгжсэнээр нийслэл хотод авто замын гэмт хэрэг, согтууралтай холбоотой үзүүлэлтүүд тогтворжиж, буурах хандлагатай болсон ч орон нутгийн замд гэмт хэрэг (12.3%-иар) өссөн хэвээр байна. Энэ нь хуулийг орон нутгийн түвшинд хэрэгжүүлэх, замын цагдаагийн хяналт шалгалтыг хөдөө орон нутгийн

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ ОРОН НУТАГТ

ᠮᠤᠩᠭᠡᠯᠡ ᠤᠯᠤᠰ ᠠᠨ ᠤᠯᠤᠰ

чиглэлд тактикийн хувьд өөрчлөн эрчимжүүлэх шаардлагатайг харуулж байна.

Цагийн болон орчны хамаарал: Өмнөх онуудын судалгаагаар согтуугаар үйлдэгдэх ослын үлэмж хэсэг (бараг 30%) нь шөнө бус, өдрийн идэвхтэй цагаар (14:00-19:00) үйлдэгддэг байсан дүр зураг шинэ хуулийн архи худалдах цагийг хязгаарлах (10:00 цагаас эхлэх) болон сонгуулийн өдрүүдэд 3 хоногийн хугацаанд архи худалдан борлуулахгүй байх зэрэг зохицуулалтуудын зөв байсныг баталж байна.

Санал

1.Оргил цагийн хяналт, шалгалтыг эрчимжүүлэх

Олон нийтийн дунд согтуугаар үйлдэгдэх осол зөвхөн шөнийн цагаар гардаг гэсэн өрөөсгөл ойлголт байдаг ч тоон мэдээллээр бараг 30 орчим хувь нь өдрийн идэвхтэй цагаар буюу 14:00–19:00 цагийн хооронд үйлдэгдэж байна.

Цагдаагийн байгууллагын замын шалгалт, илрүүлэлтийн тактикийг зөвхөн шөнийн цагаар хязгаарлахгүйгээр, явган зорчигч болон хүүхдүүдийн хөдөлгөөн ихэсдэг энэхүү өдрийн оргил цагуудад замын шалгалтыг тогтмолжуулж, эрчимжүүлэх.

2. Орчны болон хамт олны хариуцлагыг практикт хэвшүүлэх

Шинэ хуулиар бусдыг архиар шахахыг хориглож, албан байгууллага, хамт олонд

согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодуулахгүй байх, такси дуудаж өгөх зэрэг урьдчилан сэргийлэх хамтын хариуцлагыг хүлээлгэсэн. Энэхүү зохицуулалтыг зөвхөн цаасан дээр үлдээхгүйн тулд аж ахуйн нэгж, баар, цэнгээний газруудад "Ухаалаг жолооч", "Дуудлагын жолооч хамтран ажиллах" зэрэг үйлчилгээг заавал нэвтрүүлэх стандарт тогтоох. Хэрэв үйлчлүүлэгчээ согтуугаар машин барихыг мэдсээр байж таслан зогсоогоогүй бол тухайн үйлчилгээний газарт хариуцлага тооцдог механизмыг амьдрал дээр бодитой хэрэгжүүлэх.

Ашигласан хууль

1. Эрүүгийн хууль
2. Зөрчлийн тухай хууль
3. Согтууруулах ундааны эргэлтэд хяналт тавих тухай, архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль
4. Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль

Ашигласан ном

1. Гэмт хэргийн цагаан ном-2019 он
2. Гэмт хэргийн цагаан ном-2020 он
3. Гэмт хэргийн цагаан ном-2021 он
4. Гэмт хэргийн цагаан ном-2022 он
5. Гэмт хэргийн цагаан ном-2023 он
6. Гэмт хэргийн цагаан ном-2024 он

Ашигласан цахим эх сурвалж

1. <https://share.google/EEsc1v8aJuiOma8ch>

FACEBOOK АШИГЛАН ҮЙЛДЭГДЭГ ЗАЛИЛАХ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ЗАРИМ АСУУДАЛ

CERTAIN ISSUES IN PREVENTING FRAUD CRIMES COMMITTED THROUGH FACEBOOK

О.Будрагчаа

Сүхбаатар дүүргийн Цагдаагийн нэгдүгээр хэлтсийн Мөрдөн байцаах тасгийн мөрдөгч, цагдаагийн дэслэгч

Budragchaa O.

Investigator, Investigation Division, First Police Department of Sukhbaatar District, Police Lieutenant

Хураангуй: Энэхүү эрдэм шинжилгээний илтгэлээр цагдаагийн байгууллагад нэг жилийн хугацаанд бүртгэгддэг нийт гэмт хэргийн талаарх гомдол, мэдээллийн ¼ хэсгийг дангаар эзэлдэг залилах гэмт хэрэг, энэ төрлийн гэмт хэргийн хамгийн түгээмэл хэлбэ болох facebook нийгмийн сүлжээг ашиглан үйлдэгддэг залилах гэмт хэргийн нийгэмд учруулах хор аюулын хэмжээ мэдэгдэхүйц ихэссэн. Мөн шинэ төрлийн залилах гэмт хэрэг учраас таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Сүүлийн жилүүдэд мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн хөгжил, интернэтийн хэрэглээний өсөлт, нийгмийн сүлжээний өргөн хэрэглээ нь хүмүүсийн өдөр тутмын амьдрал, харилцааны хэв маягийг эрс өөрчилсөн бөгөөд энэ өөрчлөлтийг гэмт этгээдүүд өөрсдийн ашиг сонирхолд нийцүүлэн ашиглах болсон нь цахим залилах гэмт хэргийн тархалтыг нэмэгдүүлж байна.

Ялангуяа Фэйсбүүк хаяг ашиглан мөнгө шилжүүлэхийг хүсэх, онлайн худалдаа нэрээр залилан хийх, зээлийн эрх нэмэгдүүлэх, хуурамч хөрөнгө оруулалт санал болгох, ажил хийлгэж ашиг олох амлалт өгөх зэрэг аргууд түгээмэл болж, иргэдийн итгэл үнэмшил, сэтгэл зүй, хэрэгцээ шаардлагад тулгуурласан арга хэлбэрээр үйлдэгдэх болсон.

Иймээс фэйсбүүк ашиглан үйлдэгддэг залилах гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг тогтоохын тулд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулж буй хэргийн материалд баримт бичгийн судалгаа хийх, түүвэрлэх, түүнчлэн холбогдох эрх зүйн зохицуулалт, эрдэмтэн судлаачдын бүтээл, судалгааны тайланг судлах замаар энэ төрлийн гэмт хэргийн одоогийн нөхцөл байдлыг тодорхойлж, криминологийн онолын дагуу гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг авч үзэн харьцуулж, урьдчилан сэргийлэх зарим арга замыг тодорхойлсон болно.

Abstract: This scholarly presentation examines fraud crimes, which account for approximately one-quarter of all crime complaints and reports registered annually by police organizations, with particular emphasis on fraud committed through the Facebook social network.

The social harm caused by this type of crime has increased substantially, and because it represents a relatively new form of crime, the need for prevention and suppression measures has become increasingly important.

In recent years, developments in information and communication technology, increased internet use, and the widespread adoption of social media have radically transformed people's daily lives and communication patterns. Criminals increasingly exploit these changes for personal gain, contributing to the expansion of cyber fraud.

Common methods include requesting money transfers through hacked Facebook accounts, online shopping scams, promises of increased loan eligibility, fraudulent investment offers, and deceptive employment schemes.

The study examines the causes and conditions of Facebook-related fraud through document analysis of investigative case materials, relevant legal regulations, academic literature, and research reports. Based on criminological theory, it identifies current conditions, causes, and preventive approaches.

Түлхүүр үгс: Фэйсбүүк нийгмийн сүлжээ, залилах гэмт хэрэг, криминологийн онол, гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, урьдчилан сэргийлэх,

МОНГОЛЫН ХҮҮЛЬС
МОНГОЛЫН ХҮҮЛЬС

Keywords: Facebook social network, fraud crime, criminological theory, causes and conditions of crime, prevention.

Оршил

Фэйсбүүк нь Монгол Улсад хамгийн өргөн хэрэглэгддэг нийгмийн сүлжээний нэг бөгөөд иргэд зөвхөн хувийн харилцаанд төдийгүй худалдаа үйлчилгээ, мэдээлэл солилцоо, байгууллагын үйл ажиллагаа, зар сурталчилгаа, ажлын харилцаанд өргөн ашиглаж байна. Ийм өргөн хэрэглээ нь гэмт этгээдүүдэд олон тооны боломжит хохирогчидтой шууд харилцах, итгэл төрүүлэх, хуурамч дүр бүтээх, богино хугацаанд мэдээлэл түгээх боломжийг олгож байна. Өөрөөр хэлбэл, фэйсбүүк орчны онцлог болох цахим нэр нууцлах боломж, зайнаас харилцах нөхцөл, мэдээллийн хурдтай тархалт, хэрэглэгчдийн хяналт сул байдал нь залилах гэмт хэрэг үйлдэх таатай нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Мөн залилагч этгээд нь бусдын дансыг түрээслэн авч хохирогчоос шилжүүлэн авсан мөнгөн хөрөнгийг хэд хэдэн данс дамжуулан шилжүүлэх, криптовалютад хөрвүүлж олон улсын онлайн биржээр шилжүүлэн авч байгаа нь мөрдөн шалгах ажиллагаагаар нотлох баримт цуглуулж, бэхжүүлэх, гэмт этгээдийг илрүүлэхэд хүндрэл учруулдаг.

Нөгөө талаас иргэдийн цахим орчны мэдлэг, мэдээллийн аюулгүй байдлын ойлголт хангалтгүй, цахим орчин дахь эрсдэлийг үнэлэх чадвар сул, аливаа мэдээлэлд шүүлтүүргүй хандах байдал нь гэмт этгээдүүдийн үйлдлийг хялбарчилж байна. Тухайлбал, хуурамч хаяг, хуурамч зар сурталчилгаа, танилын нэр барьсан мессеж, хуурамч худалдаа үйлчилгээ зэрэг нь иргэдийн итгэлцэл, сэтгэл зүйд тулгуурласан гэмт үйлдлийн арга болж байна. Иймд Фэйсбүүк ашиглан үйлдэгдэж буй залилах гэмт хэрэг нь зөвхөн техник технологийн асуудал бус нийгэм, сэтгэл зүй, эрх зүй, мэдээллийн боловсрол, кибер аюулгүй байдлын олон хүчин зүйлтэй уялдаатай цогц асуудал гэж үзэх үндэслэл байгаа учраас иргэдийн цахим хэрэглээний соёл, мэдээллийн аюулгүй байдлын мэдлэгийг дээшлүүлэх, хууль сахиулах байгууллагын бодлого, арга ажиллагааг

боловсронгүй болгох, цаашид энэ төрлийн гэмт хэргийн өсөлтийг бууруулах чиглэлээр шинжлэх ухааны үндэслэлтэй санал, дүгнэлт боловсруулах практик хэрэгцээ шаардлага байгаа нь энэхүү сэдвийг сонгон авч судлах үндэслэл болсон болно.

1. Судалгааны зорилго: Фэйсбүүк ашиглан үйлдэгддэг залилах гэмт хэрэгт нөлөөлж буй зарим хүчин зүйлийг тодорхойлж уг гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, үйлдэх арга хэлбэр, хохирогч болох эрсдэлийг тодорхойлон, түүнээс урьдчилан сэргийлэх арга замыг илэрхийлсэн санал боловсруулах нь энэхүү судалгааны ажлын зорилго оршино.

2. Судалгааны арга зүй: Судалгааны ажилд эрүүгийн эрх зүй, криминологийн судалгааны бүтээл, залилах гэмт хэргийн талаар хийсэн судалгааны тайлан, эрдэмтэн, судлаачдын бүтээл, цагдаагийн байгууллагын тайлан, танилцуулга зэрэг баримт бичигт судалгаа хийх, статистик мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх, задлан шинжлэх, нэгтгэн дүгнэх, асуулга явуулах, ярилцлага хийх, фэйсбүүк нийгмийн сүлжээ ашиглан үйлдсэн залилах гэмт хэргийн хавтаст хэрэгт түүвэр хийх, тоон болон чанарын судалгаа явуулах зэрэг шинжлэх ухааны түгээмэл аргуудыг ашигласан.

3. Судалгааны хамрах хүрээ: Энэхүү судалгаа нь Монгол Улсад Фэйсбүүк ашиглан үйлдэгдэж буй залилах гэмт хэргийн нөхцөл байдал, арга хэлбэр, хэрэглэгчдийн мэдээллийн аюулгүй байдлын мэдлэг, хандлагыг хамруулан судалсан бөгөөд цагдаагийн байгууллагад бүртгэгдсэн гомдол, мэдээлэл, статистик үзүүлэлт, иргэдийн санал асуулгын мэдээлэлд тулгуурласан болно.

Үндсэн хэсэг

Фэйсбүүк нь 2004 онд Марк Закерберг болон түүний хамтран үүсгэн байгуулагчдын бий болгосон, хүмүүсийг цахимаар харилцах, мэдээлэл солилцох, нийгмийн сүлжээ үүсгэх боломж олгодог дэлхийн хамгийн том олон нийтийн

сүлжээний платформуудын нэг гэж олон улсад тодорхойлогддог.¹

Британника нэвтэрхий тольд Фэйсбүүкийг “хэрэглэгчид өөрийн хувийн профайл үүсгэж, зураг, бичлэг, мэдээлэл хуваалцан, бусадтай харилцах боломжтой нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ” хэмээн тайлбарласан байдаг.

2025 онд Фэйсбүүк нийгмийн сүлжээг 3.0–3.1 сая монголчууд, Instagram–г 1.3 сая, Messenger–г 2.8 сая, LinkedIn–г 0.36 сая монголчууд хэрэглэж байсан ба Фэйсбүүк нь нийт хүн амын 85–90% хүрсэн, мөн дараагийн том платформ болох Instagram-аас 2 дахин их хэрэглэгчтэй. Мөн Дэлхий дахинд 2026 оны сошиал медиа зах зээлийн талаас илүү буюу 54.24 хувийг Фэйсбүүк, 17.83 хувийг Pinterest, 11.27 хувийг YouTube, 5.46 хувийг Instagram буюу Фэйсбүүк ганцаараа бусад бүх платформоос хавьгүй өндөр хувь эзэлж байна².

Мөн Фэйсбүүк /Facebook/ компани нь терроризм, хүний амь нас хохирох нөхцөл байдал бий болсон, хүүхдийн садар самуун, секс сүрдүүлэг, үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг /хар тамхи, хүн худалдаалах, мөнгө угаах/ зэрэг тодорхой төрлийн цөөн хэргээс бусад хэрэгт мэдээлэл гарган өгдөггүй нь олон төрлийн гэмт хэргийг таслан зогсооход хүндрэл учирч байна³. Гэхдээ Монгол Улсын Үндсэн хуульд зааснаар Монгол Улсын нэгдэн орсон олон улсын гэрээ нь дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчлэх зохицуулалттай, мөн Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн эрх зүйн харилцан туслалцааны гэрээ, бусад нэгдэн орсон конвенцуудыг хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд ашиглах үндэс нь бүрдсэн байдаг.

Фэйсбүүкээр залилах гэмт хэрэг нь уламжлалт залилангаас ялгаатай нь газарзүйн хязгааргүй, богино хугацаанд

олон хохирогчид хүрэх боломжтой, нэрээ нууцлах нөхцөл өндөртэй тул илрүүлэлт, мөрдөн шалгах ажиллагааг хүндрүүлдэг онцлогтой. Мөн энэхүү гэмт хэрэг нь зөвхөн эдийн засгийн хохирол учруулахаас гадна хувь хүний нууц мэдээлэл алдагдах, байгууллагын мэдээллийн аюулгүй байдал алдагдах, олон нийтийн цахим орчинд итгэх итгэл буурах зэрэг нийгэм, сэтгэл зүйн сөрөг үр дагаврыг бий болгодог.

1986 болон 2002 оны Эрүүгийн хуульд залилах гэмт хэргийг “хуурч мэхлэх, итгэл эвдэх” гэсэн уламжлалт аргаар тодорхойлж байсан бол 2015 оны Эрүүгийн хуульд цахим хэрэгсэл ашиглах, зохиомол байдал бий болгох, бодит байдлыг нуух зэрэг орчин үеийн арга хэлбэрийг тусган хуульчилсан нь эрх зүйн зохицуулалтын хүрээг өргөжүүлсэн байна. Ийнхүү залилах гэмт хэргийн зохицуулалт нь нийгмийн харилцааны хөгжил, цахим технологийн нөлөөлөлтэй уялдан боловсронгуй болсоор байгаа нь энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх эрх зүйн үндсийг бэхжүүлэх ач холбогдолтой юм.

Доктор Б.Энхболд, С.Гантулга нар өөрсдийн “Эрүүгийн эрх зүйн тусгай анги” бүтээлдээ залилах гэмт хэргийн шинжийг дараах байдлаар тодорхойлжээ. Тухайлбал:

Бусдын эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг шилжүүлэн авсан гэж хуульд заасан арга хэрэглэж, хохирогчийг төөрөгдүүлсний үндсэн дээр түүний зөвшөөрлийн дагуу хариу төлбөргүйгээр, бусдын эд хөрөнгө, эд хөрөнгийн эрхийг өөрийн өмчлөлд хууль бусаар авах үйлдлийг хэлнэ.

Хуурах гэж бусдын эд хөрөнгө, өмчлөх эрхийг өөртөө хууль бусаар олж авахын тулд үгээр буюу үйлдлээр эзэмшигч, өмчлөгчийг төөрөгдүүлэхийг ойлгоно.

Баримт бичиг, эд зүйл, цахим хэрэгсэл ашиглах гэж бусдын эд хөрөнгө, өмчлөх эрхийг өөртөө хууль бусаар авахын тулд хуурамч бичиг баримт, эд зүйл, цахим

¹ <https://www.meta.com/about>. // We're building the future of human connection

² Хавсралт 1. DataReportal-аас гаргасан статистик.

³ Б.Өнөрмаа, “Цахим хэрэгсэл ашиглан үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл,

эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох шаардлага”, 2022.02.18,

<https://www.mglbar.mn/a/4065> [Сүүлд үзсэн огноо: 2026.01.20].

МОНГОЛЫН АЖИЛЛАГААНЫ ХАМГААЛ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤ

хэрэгсэл, цахим сүлжээ, цахим мэдээлэл, дууны, дүрсний, дуу дүрсний бичлэг, техник хэрэгсэл ашиглах, тусгай албаны хувцас, хэрэглэл, цол, тэмдэг хэрэглэж зориудаар төөрөгдүүлэх зэргийг ойлгоно.

Зохиомол байдлыг зориудаар бий болгох гэж эд хөрөнгийн эзэмшигч, өмчлөгчийг төөрөгдүүлэхийн тулд зохиомол байдлыг зориуд бий болгохыг ойлгоно. Тухайлбал, өөрийгөө амжилттай бизнесмен, баян, их хэмжээний эд хөрөнгийн өв залгамжлагч, томоохон үл хөдлөх эд хөрөнгийн өмчлөгч мэтээр зохиомол байдлыг бүрдүүлж болно⁴ зэргээр тайлбарласан байна.

Фэйсбүүк ашиглан үйлдэгдэг залилах гэмт хэргийн илэрч буй хэлбэр.

Сүхбаатар дүүргийн цагдаагийн газрын нэгдүгээр хэлтэст шалгагдсан болон одоо ажиллагаанд байгаа эрүүгийн хэргүүдийг авч үзэхэд фэйсбүүкээр үйлдэгдэж байгаа залилах гэмт хэрэг нь дараах хэлбэрүүдээр үйлдэгдэж байна. Тухайлбал:

1. Онлайн худалдааны залилан⁵

Голдуу фэйсбүүк нийгмийн сүлжээг ашигласан байдаг. Ихэнх тохиолдолд бараа худалдах авах гэж буй хүн түрүүлж мөнгөө шилжүүлэн, бараагаа авч чадалгүй хохирогч болдог. Энэ нь хоёр төрөлтэй.

Эхнийх нь бараа зардаггүй атлаа онлайн дэлгүүр нээн төлбөрийг нь авч залилдаг. Хоёр дахь нь жинхэнэ онлайн дэлгүүрийг дуурайлган хуурамч хаяг нээж хохирогчийн жинхэнэ дэлгүүрийн постны коментод бичсэн мэдээллийн дагуу барааны төлбөрийг урьдчилан өөр дансаар шилжүүлэн авдаг, эсвэл voice fishing буюу онлайн дэлгүүрийн постны коментод бичсэн утасны дугаарт онлайн дэлгүүрийн ажилтан мэт залгаж төлбөрийг нь бас шилжүүлэн авдаг.

Мөн сүүлийн үед онлайн дэлгүүр өөрөө хохирогч болох тохиолдол дэлгэрч байна. Үүнд: хэрэглэгч хуурамч аккаунт, нэр ашиглан бараа худалдан авахаар онлайн дэлгүүрт захиалга өгнө, хүргэлтээр бараагаа гэр, ажил дээрээ биш гадаа орчинд

өөрийн биеэр эсвэл бусдаар авах авахуулмагч онлайн дэлгүүрийг аккаунтаараа блок хийнэ.

Дараагийн тохиолдолд онлайн дэлгүүрээс бараа захиалсан аккаунттай яг адил нэр, зурагтай аккаунт нээгээд онлайн дэлгүүрийн админтай холбогдож захиалгаа буцаамаар байна, төлбөрөө эргүүлж авъя гэсэн чат бичиж онлайн дэлгүүрийг залилдаг.

2. Хусдаг сугалааны лайв⁶:

Монголчууд хөтлөн явуулдаг, хүний нүүр царай, жинхэнэ мэдээллийн оруулдаггүй бөгөөд Америкийн нэгдсэн улсын Мичиган мужийн албан ёсны зөвшөөрөлтэй гэх зохимол баримт үзүүлдэг, доллар хожих 30 ширхэг сугалааны картын үндсэн төлбөр 1,250,000 төгрөг, сугалааны оролцох төлбөр 100,000 төгрөг бөгөөд сугалаанд мөнгө хожвол үндсэн төлбөрөө гүйцэт өгөөд хонжвороо авна гэдэг. Ингээд лайваар хохирогчийн 100,000 төгрөгөөр авсан сугалааг хусаж үзүүлдэг олон зуун мянгар доллар хожсон, тиймээс хонжвороо авахын тулд үндсэн төлбөрийг үлдэгдэл 1,150,000 төгрөгөө төлөөрэй гэдэг, энэ мөнгийг хохирогчоос авсны дараа олон улсын гүйлгээний шимтгэл төлөөрэй, таны шилжүүлсэн шимтгэлийн гүйлгээний утга буруу байна зэргээр дахин дахин шилжүүлэн авдаг. Хохирогчид итгэл төрүүлэх хэд хэдэн арга хэрэглэдэг, жишээлбэл Хаан банкны интернет банкны хуурамч апплекэйшн хийсэн, дансандаа их хэмжээний мөнгөтэй мэтээр зохиомол байдлыг бий болгодог.

3. Үнэт чулууны лайв⁷:

Монголчууд хөтлөн явуулдаг лайв. Мянмарын Макок үнэт чулууны уурхайгаас 100-500 метрийн гүний шуудайлсан шороог худалдаж авбал таны шороог шууд шигшээд гарсан үнэт чулууны граммаар үнэлэн хонжворыг дансанд шилжүүлнэ гэдэг. Ингээд танаас шуудайлсан шорооны төлбөрийг эхлээд авна, лайваар шорооноос улаан, цэнхэр өнгийн үнэт чулууг гаргаж ирээд та олон

⁴ С.Гантулга, Б.Энхболд. Эрүүгийн эрх зүй тусгай анги. Уб.,2024. 25 дахь тал

⁵ Хавсралт 2. Фэйсбүүк онлайн дэлгүүрийг дуурайсан хаяг.

⁶ Хавсралт 3. Хусдаг сугалааны лайв.

⁷ Хавсралт 4. Мянмарын үнэт чулууны лайв.

зуун сая төгрөг хожлоо, үнэт чулууны онцгой татвар, гэнэтийн орлогын татвар зэргээр хонжворын 1-5 хувийн үнийн дүнг урьдчилан шилжүүл зэргээр шаарддаг.

4. Зээлийн эрх нэмэгдүүлэх залилан⁸: Интернет банк, банк бус санхүүгийн байгууллагаас таны хүссэн хэмжээний зээл гарахгүй тохиолдол байдаг. Фэйсбүүк нийгмийн сүлжээнд зээлийн эрх нэмэгдүүлнэ гэсэн худал зар байдаг бөгөөд хэрэв холбогдвол таны интернет банк, бусад апплекэйшний нэвтрэх нэр, нууц үгийг авах хүсдэг, хэрэв хувийн мэдээллээ өгвөл боломжит зээлийг аваад таныг блок хийдэг.

5. Гэрээсээ ажил хийх хүсэл эрмэлзэлд тулгуурласан залилан⁹: Remax зэрэг нэртэй үл хөдлөх эд хөрөнгийн компани, байгууллагын агент эсвэл зуучлагчийн фэйсбүүк пэйж хуудас, аккаунтыг хууралган хийж иргэдийг төөрөгдүүлдэг. Тухайлбал, хохирогчийг богино хугацаанд их хэмжээний ашиг хүртэнэ, үүний тулд бүртгэлийн хураамж, гарааны мөнгө зэрэг элдэв шалтгаар урьдчилан мөнгө аваад, жишээ нь 24 цагийн дотор буцаан шилжүүлэн гэх байдлаа залилдаг.

6. Орон сууц, амины орон сууц түрээсийн залилан¹⁰: Намрын улиралд оюутан залуусын эсрэг чиглэсэн энэхүү залилан нь хямд үнэтэй түрээсийн байрны зар оруулаад барьцаа, урьдчилгааг яаралтай шилжүүлэхгүй бол өөр хүн орууллаа гэж ятгадаг. Мөн шинэ жилийн баярыг угтан байгууллага, хамт олонд зуслан, амралтын газруудын амины орон сууц, хаусыг түрээслэнэ гэж залилдаг.

7. Messenger-ээр бусдаас ирсэн мөнгө зээлэх чатны залилан: Энэ төрлийн залиланг хийхийн тулд хэн нэгэнийг фэйсбүүк, мессенжер хаягийг олзлон авч түүний мессенжер хаяг дахь чатуудыг судалсны үндсэн дээр фэйсбүүк хаягаа алдсан хүний өмнөөс гэр бүлийн гишүүд, найз, ажлын хамт олон, танилууд руу мөнгө зээлэхийг хүссэн чат бичиж дансаар мөнгө

шилжүүлэн авдаг. Бусдаас яагаад өөр дансаар мөнгө авч байгаа юм бэ гэхэд фэйсбүүкээ алдсан хүний өмнөөс “би зээлээ төлөх гэсэн юм, яаралтай төлбөр хийх хэрэгтэй болсон” зэрэг тайлбарыг хэлдэг. Харин анх хэн нэгэний фэйсбүүкийг олзлон авахдаа фэйсбүүкээс ирсэн нууц үгийг солих 6 оронтой кодыг өөрөө нь хэлүүлдэг, ингэхдээ сугалааны дугаар тул хэлээд өгөөрэй зэргээр хуурдаг.

8. Утас мөргөлдүүлэх залилан: Энэ нь фэйсбүүкт гар утас худалдах авахаар хайж байгаа болон гар утас зарахаар хайж байгаа 2 талтай зэрэг чаталж гар утас худалдаж авахаар хайж байгаа хүний төлбөрийг гар утас зарах гэж байгаа хүний өмнөөс түрээсийн дансаар залилагч шилжүүлэн аваад талуудыг чатаар блок хийдэг.

Дэлгэрүүлбэл, гар утас худалдахаар болон зарахаар хайж байгаа талуудыг хооронд уулзуулаад худалдан авах гэж байгаа тал гар утсаа хараад итгэл төрүүлдэг. Гэхдээ залилагч гар утас худалдан авах гэж байгаа хүнтэй чатлаад “би америкаас гар утас оруулж ирсэн байгаа, чамд каргоны хүн утас хүргэж өгнө чи утсаа үзээд надад мөнгөө шилжүүлээрэй” гэдэг байна, харин гар утас зарах гэж байгаа хүнд хэлэхдээ “би танаас гар утас худалдаж авна, би завгүй учраас манай дүү гар утас очиж үзээд авна, би эндээс төлбөрийг нь шилжүүлнэ, та очоод Энхмаагийн дүү юу? гээд үзүүлээрэй, би үзээд надад хариу хэлэхээр нь би төлбөрийг нь шилжүүлнэ” гэдэг. Ингээд утас зарах гэж байгаа хүн залилагчийн каргоны хүн болоод, утас авах гэж байгаа хүн залилагчийн дүү болоод хоорондоо уулзаад гар утсаа үзнэ, тэд бие биенээ бодохдоо чатаар харилцсан хүнтэй ямар нэгэн холбоотой гэж төсөөлнө.

Худалдан авах гэж байгаа хүн эсрэг талаа каргоны хүн гэж бодож байгаа, энэ хооронд залилагч чатаар “гар утсаа үзсэн үү, мөнгөө хурдан надад шилжүүл, наад хүн чинь яарч яваа, авахгүй бол дараагийн хүнд үзүүлнэ” зэргээр шахамдуулсаар мөнгийг шилжүүлээд авчихна, мөнгөө

⁸ Хавсралт 5. Зээлийн эрх нэмэх, авах залилан.

⁹ Хавсралт 6. Гэрээсээ ажил хийх эрмэлзэлд тулгуурласан залилан.

¹⁰ Хавсралт 7. Орон сууц түрээсийн залилан.

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

шилжүүлсэн худалдан авагч жинхэнээсээ гар утас зарах гэж байгаа хүнд “мөнгөө шилжүүлсэн” гэж хэлээд явах болтол утас зарах хүн хүлээж байнадад мөнгө чинь орж ирээгүй, танай эгч чинь мөнгө шилжүүлэхгүй байна гэснээр тэд юу болоод байгааг хожим нь ойлгодог юм байна.

Фэйсбүүк ашиглан үйлдэгддэг залилах гэмт хэргийн өнөөгийн нөхцөл байдалд хийсэн судалгаа

Сүүлийн жилүүдэд Фэйсбүүк болон бусад олон нийтийн сүлжээг ашигласан цахим залилан нь дэлхийн хэмжээнд хамгийн хурдацтай өсөж буй гэмт хэргийн нэг болж, Интерполын 2026 оны тайланд дурдсанаар санхүүгийн залилангийн хохирол 2025 онд 442 тэрбум ам.долларт хүрч, зохион байгуулалттай, хил дамнасан шинжтэйгээр өргөжсөн байна.¹¹ Мөн Интерполын үнэлгээгээр хиймэл оюун ухаанд суурилсан залилан нь улам бүр нарийсч, “романс болон хөрөнгө оруулалтын залилан” зэрэг хэлбэртэй хослон хөгжиж байгаа бөгөөд эдгээр нь дэлхийн хэмжээнд хамгийн түгээмэл цахим залилангийн төрөлд тооцогдож байна.¹²

АНУ-ын Холбооны Худалдааны Комиссын (FTC) 2025 оны мэдээллээс үзэхэд, олон нийтийн сүлжээнээс эхлэлтэй залилангийн улмаас нийт 2.1 тэрбум ам.долларын хохирол бүртгэгдсэн бөгөөд үүний дийлэнх нь Фэйсбүүк дээр төвлөрсөн байна. Тухайлбал, зөвхөн Фэйсбүүк платформуор дамжсан залилангийн хохирол 794 сая ам.доллар, WhatsApp болон Instagram-тай харьцуулахад хамгийн өндөр үзүүлэлттэй байжээ.¹³

Европол болон Интерполын хамтарсан ажиллагаануудад Фэйсбүүк зэрэг платформууд дээрх фишинг, хуурамч хөрөнгө оруулалтын зар, романтик залилан, криптовалютын луйврын сүлжээг илрүүлэх чиглэлээр олон улсын хамтарсан ажиллагаа

тогтмол хэрэгжиж байгаа бөгөөд 2025–2026 онд хэдэн арван мянган хуурамч домэйн, IP хаяг устгагдсан байна.

Сүүлийн жилүүдэд цахим гэмт хэрэг огцом өсөлт нь Монгол Улсад интернет банк нэвтэрсэн цагаас эхэлсэн бөгөөд арилжааны банкуудад данс эзэмшигч иргэдийг залилагч гэмт үйлдэлдээ хамжигчаар “чимээгүйхэн” татан оролцуулдаг. Тухайлбал, фэйсбүүк орчинд “данс түрээслэнэ, түрээслүүлнэ” гэх олон зуун пост, коммент бий¹⁴. Үүгээр дамжуулан гэмт этгээдүүд иргэдийг интернет банкны нэвтрэх нэр, нууц үг, иргэний үнэмлэхний зургийг хууль бус орлоготой нь харьцуулбал модон чихрийн мөнгөөр худалдан авч, улмаар дансаа өгсөн иргэний интернет банкаар хүссэн газраасаа, хүссэн үедээ гүйлгээ хийж байна.

Гэмт этгээдүүд иргэний хувийн мэдээлэл, 200,000-300,000 төгрөгөөр авахдаа “цагдаагаас залгаж магадгүй шүү, тэгтэл битгий очоорой” зэргээр мунхруулдаг нь дансаа ашиглуулсан иргэний гэрчээр өгсөн мэдүүлгээр тогтоогддог. Түүгээр барахгүй ч барахгүй интернет банкаар нэг л нэвтэрсэн орсон бол утасны дугаар, мэйл хаягийг нь өөрчилснөөр дансаа түрээслүүлсэн иргэн банкны салбарт очихоос нааш, өөрийн дугаараа ашиглан банкаа буцаан авах, хаах боломжгүй болохоос гадна, гэмт этгээд интернет банкаар тухайн иргэний нэр дээр олон данс нээсэн байдаг. Үүнийг мөн л данс түрээслэсэн иргэн цагдаа, эсвэл банкнаас л мэддэг. Жишээ нь 250***** дугаартай хэрэгт иргэн Э.Б нь бусдад нэг дансаа түрээслүүлсэн бөгөөд түүний нэр дээр 28 данс шинээр нээсэн байсан, 260***** дугаартай хэрэгт Н.Б-гийн нэр дээр мөн 24 данс нээсэн байсан.

2025 оны 11 сарын байдлаар цахимаар залилах гэмт хэрэгт иргэдийн арилжааны

¹¹https://www.business-standard.com/world-news/financial-fraud-siphoned-usd-442-bn-from-global-economy-in-2025-interpol-126031601089_1.html

¹²<https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2026/INTERPOL-report-warns-of->

[increasingly-sophisticated-global-financial-fraud-threat](#)

¹³<https://www.moaa.org/content/publications-and-media/news-articles/2026-news-articles/finance/social-media-fraud-losses-topped-%242-billion-in-2025/>

¹⁴ Хавсралт 8. Данс түрээс.

банкны дансыг ашиглах явдал зонхилж, нийт 272 данс ашигласан тохиолдлоос 176 данс буюу 64.7 хувьд Кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх газраас хөрөнгийн шилжилт хөдөлгөөнд хязгаарлалт тогтоон барьж, 831 сая төгрөгөөс 603 сая төгрөгийг холбогдох банк, санхүүгийн байгууллагуудтай хамтран хязгаарлаж ажилласан байна¹⁵.

Цагдаагийн байгууллагаас явуулсан “Дансаа бүү ашиглуул” аяны хүрээнд иргэдийг цахим орчинд санхүүгийн гүйлгээ хийхдээ нэр, хаяг, байгууллагын итгэмжлэл, найдвартай байдлыг сайтар нягтлах, мөн өөрийн банкны дансаа бусдад ашиглуулахгүй байх зэрэг нөлөөллийн арга хэмжээ, бусад ажлыг иргэд, олон нийтэд хүргэж байгаа хэдий ч аливаа хүн бусдын дансыг ашиглана гэдэг нь гэмт санаа зорилготой төдийгүй, гэмт үйлдлээ төгс гүйцэтгэх хэлбэр гэдгийг нийт иргэдэд урьдчилан анхааруулж, эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэж эхлээгүй учир, мөн зарим иргэд энэ талаар мэдээллийг аваагүй учир тус тус дансаа ашиглуулсан хэвээр байгаа¹⁶ нь мөрдөн шалгах ажиллагаагаар тогтоогдож байна.

Дансаа ашиглуулахыг хязгаарлах талаар төрөөс бодлогын арга хэмжээ, аян хэрэгжүүлж байгаа тул хохирогчийн алдсан мөнгөн хөрөнгийн шилжилт, ул мөрийг нуух, баллах зорилгоор залилах этгээдүүд нэг алхам урд буюу дараагийн түвшинд ажиллаж эхэлсэн. тухайлбал, ямар нэгэн улсад бүртгэлгүй буюу кайманы арлуудад төвтэй, олон улсын криптовалютын номер нэг бирж болох binance-д монгол иргэдийг “мөнгөө өгсөх, арилжаа хийх боломжтой” гэж итгүүлэн бүртгэл үүсгэж¹⁷, улмаар зөвхөн хэрэглэгч өөртөө хадгалах ёстой хувийн мэдээллийг нь залилагч “танд хэрхэн арилжаа хийхийг заахын тулд та надад яаралтай binance -ийн бүртгэлийн мэдээллээ” өгнө үү гэж¹⁸ залилагч өөрийн binance аккаунтыг бус гэнэн итгэмтгий

иргэдийн аккаунтаар цахим залилангийн хохирогчоос авсан мөнгөө криптовалют болгон олон улсын биржээр дамжуулан ул мөрөөрөө баллалсаар байна.

Банк, эрх бүхий хуулийн этгээдийн мөнгөн хадгаламж, мөнгөн хөрөнгийн шилжүүлэг, зээлийн үйл ажиллагааны тухай хуулиар “харилцах данс” гэж гэрээний үндсэн дээр банк, цахим мөнгө гаргах зорилгоор төлбөрийн үйлчилгээ үзүүлэх зөвшөөрөл авсан этгээдээс иргэн, хуулийн этгээд, Монгол Улсын хууль тогтоомжийн дагуу эрх зүйн байдал нь тодорхойлогдсон этгээдэд төлбөрийн үйлчилгээ үзүүлэхээр нээсэн дансыг хэлдэг. Мөн хуулийн 18 дугаар зүйлд заасны дагуу харилцах дансны дэд эзэмшигч нь харилцах данс эзэмшигчээс хуульд заасны дагуу олгосон итгэмжлэлийн хүрээнд харилцах данснаас зарлагын гүйлгээ хийх зохицуулалттай. Мөн дээрх хууль болон Банкны тухай хуулиар харилцагч нь бусдад төлбөртэйгээр дансаа түрээслүүлэх буюу өөрийн интернет банкны нэвтрэх нэр, нууц үгээ өгч ашиглуулахыг хориглоогүй нь эрх зүйн хийдэл болж байна.

Цахим орчинд залилах гэмт хэрэг үйлдсэн хүмүүсийн ажил эрхлэлтийн байдлыг авч үзвэл: 415 буюу 78.9 хувь нь тодорхой эрхэлсэн ажилгүй, 111 буюу 21.1 хувь нь эрхэлсэн ажилтай. Үүнээс 42 буюу 37.8 хувь нь хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг, 62 буюу 55.9 хувь нь хувийн хэвшлийн байгууллагад ажилладаг бол 7 буюу 6.3 хувь нь төрийн байгууллагад судалгаагаар гарчээ. Үүнд: Эрүүгийн хэрэгт яллагдагчаар татагдсан хүмүүсийн хувьд 50 буюу 9.5 хувь нь өмнө нь ял шийтгүүлж байсан, 6 буюу 12 хувь нь Цахим мэдээлэлд хууль бусаар халдах гэмт хэрэгт, 44 буюу 88.0 хувь нь Цахим хэрэгсэл ашиглаж залилах гэмт хэрэгт тус тус яллагдагчаар татагджээ.

¹⁵ <https://newswire.mn/n/48402>

¹⁶ Хавсралт 9. Дансаа ашиглуулсан иргэний гэрчээр өгсөн мэдүүлгийн хэсгээс.

¹⁷ Хавсралт 10. Binance-н хохирогчийн мөнгийг криптовалют болгохдоо бусдыг төөрөгдүүлэн Binance аккаунт нээлгэж ашигласан баримт.

¹⁸ Хавсралт 11. Хохирогчийн мөнгийг Binance дээр USDTheter нэртэй америк доллартой ойролцоогоор 1х1 гэж тооцогддог криптовалют болгон олон улсын биржээр шилжүүлэн авсан талаар баримт.

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ
ТӨРӨН
ОЛОН
УЛСЫН
БИРЖ

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

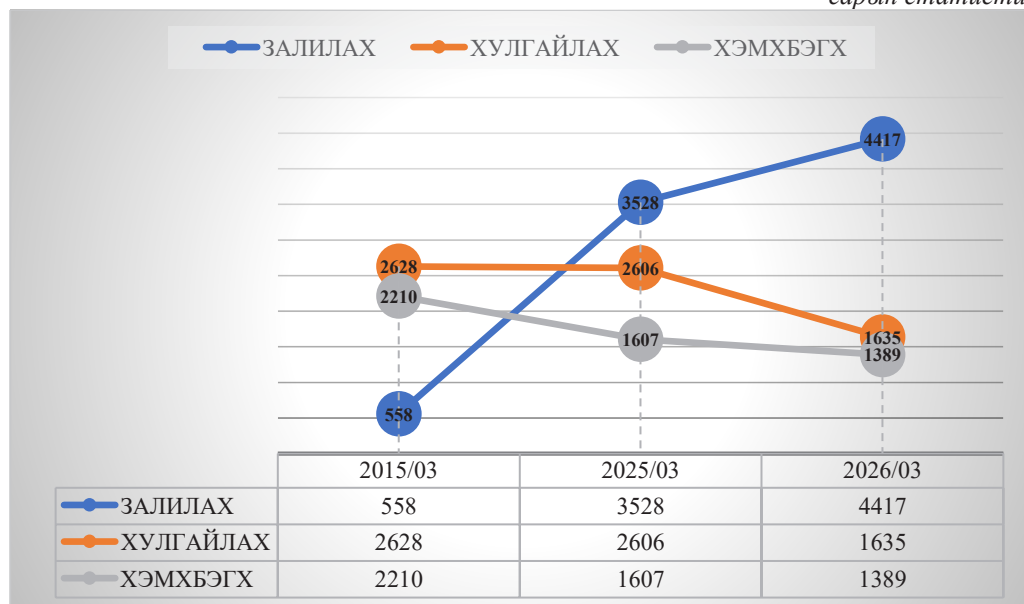
Хохирогчтой харилцаа хамаарлын тухайд, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдүүдийн хувьд 6 буюу 1.1 хувь нь хохирогчтой найз нөхдийн харилцаатай, 2 буюу 0.4 хувь нь хамаатан, 12 буюу 2.3 хувь нь таньдаг хүмүүс, 506 буюу дийлэнх 96.2 хувь нь хохирогчтой ямар нэгэн харилцаа хамааралгүй, таньж мэдэхгүй хүмүүс тухайн гэмт хэргийг үйлдсэн байна.

Эрэгтэй, 18-45 насны, бүрэн дунд буюу түүнээс дээш боловсролтой, эрхэлсэн тодорхой ажилгүй хүмүүс голдуу цахим залилан үйлдэж байна. Ингэхдээ дийлэнх

тохиодолд огт танихгүй хүмүүсийг хохироодог юм байна.

2015 оноос хойш 10-11 жилийн дараа хулгайлах, хүний эрүүл мэндэд хохирол учруулах гэмт хэргүүд 20-30 хувиар буурсан байхад залилах гэмт хэрэг 700 хувиар буюу 7 дахин өссөн байна /График 1/. 2015 оны судалгаанаас харвал¹⁹ бусдын эд хөрөнгийг залилан мэхэлж авах 588, бусдын бие махбодид гэмтэл учруулах 2110, бусдын эд хөрөнгийг хулгайлах 2627 гарч байжээ.

Зураг 1. Тодорхой төрлийн гэмт хэргийн 2015 он, 2025 он, 2026 онуудын эхний 3 сарын статистик

Дээрх графикаас харахад “залилах” гэмт хэрэг 2015 оноос 2026 он хүртэл огцом өсөж 558-аас 4417-д хүрсэн нь энэ төрлийн гэмт хэрэг эрс нэмэгдэж байгааг илтгэж байна. Харин “хулгайлах” болон “хэмхбэх” (бусад өмчийн гэмт хэрэг) нь хугацааны явцад тогтмол буурсан хандлагатай байгаа нь гэмт хэргийн бүтэц залилах хэлбэр рүү шилжиж байгааг харуулж байна.

Цагдаагийн байгууллагад өдөр тутам хүний эрүүл мэндэд хохирол учруулах, болон эд хөрөнгийг хулгайлах, залилах гэмт хэргүүд тогтмол бүртгэгддэг ба бусад төрлийн гэмт хэргээс харьцангуй өндөр үзүүлэлтэй байдаг. Архи дан согтуурал, гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас хүний эрүүл мэндэд халддаг, ядуурал, ажилгүйдэл, хараа хяналт сул, орчин үеийн хамгаалалтын

¹⁹ЦЕГ, Улсын хэмжээнд 2015 оны эхний 3 сарын мэдээ.

https://police.gov.mn/resource/policegovmn/media/Statistic_medee/2015.03_sar_medee/2015.03_Bvr

[tgegdsen_gemt_hereg.pdf](#) [Сүүлд үзсэн огноо: 2026.01.20].

Зураг 2. Нийт гэмт хэрэгт залилах гэмт хэргийн эзэлдэг дүн

Дээрх графикаас үзвэл 2025 оны байдлаар улсын хэмжээнд 47.5 мянган хэрэг бүртгэгдсэнээс 17,000 орчим нь залилан байна. Энэ 17,000 орчим залилангийн 72 хувь буюу 12238 нь цахим хэрэгсэл ашиглан үйлдсэн залилан байсан²². Мөн цахим орчинд үйлдсэн залилах гэмт хэргийн 90 орчим хувь фэйсбүүк нийгмийн сүлжээ ашиглан үйлдсэн залилах гэмт хэргүүд байдаг байна²³. 2022 онд ковид-19 цар тахлын хөл хорио суларч, нийгмийн харилцаа хэвийн үргэлжилж эхэлсэн цаг үеэс залилах гэмт хэрэг, тэр дундаа цахим залилан, тэр дундаа фэйсбүүк нийгмийн сүлжээг гэмт этгээдүүд гол арга хэрэгслээ болгон, иргэдийг эд

системгүй орчинд хулгай үйлддэг бол иргэд банкны үйлчилгээ, худалдан авалтыг утсаараа хийдэг болсноор залилагч нар "Telegram", "Tik Tok", "Фэйсбүүк"-ээр дамжуулан хуурамч даалгавар биелүүлэх, мөнгө өсгөх замаар залилж байна.

Монгол Улсын Эрүүгийн хуульд заасан хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнийг оруулахгүйгээр үндсэн шинжээр нь авч үзвэл Хүний амь явахын эсрэг 6 төрлийн гэмт хэргийг 10 дугаар бүлэгт заасан байдаг бол Өмчлөх эрхийн эсрэг 12 төрлийн гэмт хэргийг 17 дугаар бүлэгт байдаг.

Энэ утгаараа Эрүүгийн хууль 200 төрлийн гэмт хэргийг хуульчилсан байна. Гэтэл Монгол Улсад гарч буй нийт гэмт хэргийн 1/3-ийг зөвхөн залилах гэмт хэрэг дангаараа эзэлдэг, харин бусад 199 гэмт хэрэг хамтдаа нийлээд Монгол Улсад гарч буй гэмт хэргийн үлдсэн 2/3-ыг бүрдүүлдэг²⁰. Ерөөс ямар ч хөдөлмөр эрхлэхгүй, бусдыг залилах замаар ашиг орлогоо бүрдүүлж, амьдралаа тэтгэдэг бүхэл бүтэн сүрэг бидний дунд байна гэж хэлж болохоор байна²¹/График 2/.

хөрөнгө, сэтгэл зүйгээр нь хохироосоор, жил ирэх тусам өсөх хандлагатай байна.

Залилах гэмт хэрэг нь өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргийн төрөлд хамаарах бөгөөд нийгэмд ямар хор хөнөөлтэй байгааг учруулж буй хохирлоор өндөр гэж тооцож болно, тухайлбал 2025 онд бүртгэгдсэн 16,906 залилах гэмт хэргийн улмаас иргэн болон аж ахуй нэгж 592.8 тэрбум төгрөгийн хохирол учирсан нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 105 тэрбум буюу 21.6 хувиар өссөн дүнтэй, мөн цагдаагийн байгууллагад нийт бүртгэгдсэн гэмт хэргийн хохирлын 73.5 хувийг зөвхөн залилах гэмт хэрэг дангаараа эзэлж байгаа бол бусад бүх гэмт хэргүүдийн хохирол нийтдээ 26.5 хувийг

²⁰ ЦЕГ-ын статистик мэдээ. <https://police.gov.mn/as/article/3?page=1&size=20> [Сүүлд үзсэн огноо: 2026.01.20].

²¹ <https://eguur.mn/654471/>

²² <https://lemonpress.mn/post/oRc79PxS2Tp>

²³ П.Эрдэнэбаатар. Цахим орчинд үйлдсэн залилах гэмт хэргийг мөрдөн шалгаж арга зүй. Докторын диссертацийн ажил. УБ хот., 2024 он. 35 дахь тал.

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

эзэлж байна. 16,786 залилах гэмт хэргийн хохирогчдыг 11 наснаас 70 нас хүртэл 12 хэсэгт ангилавал 35-39 насны иргэд 3055 байгаа нь бусад бүлгийн насны иргэдээс хамгийн өндөр буюу 35-39 насны иргэд залилах гэмт хэрэг өртөн хохирчээ.

Эдгээр 3055 залилах гэмт хэргийн хэлбэрүүд нь цахим орчинд суурилсан итгэлцэлд тулгуурласан шинж давамгайлж байна. Бараа үйлчилгээ захиалж мөнгө шилжүүлэн залилах (46.7 хувь) нь нийт хэргийн бараг тал хувийг эзэлж байна. Энэ төрлийн залилангийн онцлог нь цахим орчинд Фэйсбүүк, telegram, онлайн зар дамжуулан хуурамч хаяг, түр хугацааны харилцаа үүсгэн иргэдэд үйлчилгээ, бараа, бүтээгдэхүүн, ашиг олох боломж, ажил санал болгож урьдчилгаа төлбөр аван гүйлгээ хийсний дараа холбоо тасрах маягаар удаа дараа үйлдэгдэж байна. Энэ нь иргэдийн өдөр тутмын хэрэглээтэй шууд холбоотой залилан зонхилж байгааг илтгэж байна. Залилах гэмт хэрэгт хүний ямар ч төрлийн хэрэглээнд суурилож болно.

Онлайн худалдан авалт нэгэнт тренд хадлага болсон, дэлхийн интернет хэрэглэгчдийн 55.8 хувь онлайнаар бүтээгдэхүүн үйлчилгээ авдаг, мөн 27.3 хувь нь хүнсээ онлайнаар захиалга, 19.9 хувь нь цахимаар валютаа сольж, арилждаг²⁴. Санхүү, ашиг амлалттай холбоотой залилан (25.7 хувь)-д зээл, хөрөнгө оруулалт, крипто, мөрийтэй тоглоом, сугалаа зэрэг залилангийн аргууд багтах ба эдгээрийн онцлог арга барил нь “Ашигтай санал”, “Түргэн мөнгө”, “Эрсдэлгүй орлого” гэх амлалтад тулгуурласан хохирогчдын эдийн засгийн эмзэг байдлыг онилсон байна. Санхүүгийн мэдлэг дутмаг байдал гэмт хэргийн гол суурь шалтгаан болж байна.

ЦЕГ, Стратеги, бодлого, инновац, хөгжлийн албаны танилцуулгаар “Олон гэмт хэрэг-Цөөн үйлдэгч” гэсэн зүй тогтол илэрсэн. Бүртгэгдсэн 8,377 сэжигтний мэдээлэлд хийсэн давамжийн

шинжилгээгээр бодит байдал дээр 896 иргэн эдгээр хэргийг үйлдсэн нь тогтоогдсон. Ялангуяа 18-29 насны залуучууд дижитал орчны давуу талыг ашиглан “Мэргэжлийн” шинжтэйгээр гэмт хэрэг үйлдэж байгаа бөгөөд нэг этгээд 620 хүртэлх удаагийн үйлдэлтэй байна.²⁵

Залилах гэмт хэргийн 46.7 хувь нь цахим орчинд бараа, үйлчилгээ захиалж, урьдчилгаа төлбөр авах хэлбэрээр үйлдэгдэж байна. Мөн санхүүгийн ашиг амласан (зээл, хөрөнгө оруулалт, крипто валют) залилан 25.7 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд энэ нь иргэдийн амар хялбар аргаар мөнгө олох гэсэн шунал болон санхүүгийн мэдээлэлгүй байдал дээр тулгуурлаж байна. Гэмт хэргийн гаралт улирлын шинжтэй бөгөөд 6 болон 10 дугаар саруудад оргил үедээ хүрдэг зүй тогтол ажиглагдсан.

Фокус ярилцлагын үр дүнгээс үзэхэд дараах хүчин зүйлс мөрдөн шалгах ажиллагаанд саад болж байна. Тухайлбал:

1. Арилжааны банкуудаас дансны хуулга авах хугацаа 1-ээс 3 сар хүртэл уддаг нь гэмт хэрэгтнийг оргон зайлах, нотлох баримтыг устгах боломжийг олгож байна.

2. Иргэд “данс түрээслүүлнэ” гэх нэрээр мөнгө угаах хэрэгсэл болж байгаа нь хэргийн эзэн холбогдогчийг тогтооход хүндрэл учруулдаг.

3. Алба хаагчдын цахим нотлох баримт цуглуулах, “Фэйсбүүк, Meta”, “Binance” зэрэг олон улсын платформуудтай харилцах мэдлэг, ур чадвар дутмаг байна.

ЦЕГ, Стратеги, бодлого, инновац, хөгжлийн албанаас ARIMA (1,1,1) загварыг ашиглан хийсэн таамаглалаар 2026 онд залилах гэмт хэргийн тоо огцом буурахгүй бөгөөд сард дунджаар 1,250-1,270 тохиолдол тогтвортой бүртгэгдэх төлөвтэй байна. Энэ нь одоогийн хэрэгжүүлж буй бодлого, арга хэмжээг шинэчлэхгүй бол гэмт хэргийн түвшин өндөр хэвээр хадгалагдах магадлалтай байна гэсэн судалгааны дүгнэлтийг хүлээн зөвшөөрч байна.

²⁴ DataReportal буюу дэлхий дижитал статистикийн платформ. <https://datareportal.com/> [Сүүлд үзсэн огноо: 2026.01.20].

²⁵ ЦЕГ, Стратеги, бодлого, инновац, хөгжлийн албаны танилцуулга. 2026 он.

Гадаадын зарим орны туршлага, баримталж буй бодлого

Дэлхийн улс орнууд Фэйсбүүк ашиглан үйлдэгддэг залилах гэмт хэрэгтэй тэмцэхдээ олон улсын хамтын ажиллагаа, кибер мөрдөн шалгах чадавхыг нэмэгдүүлэх, хиймэл оюун ухаанд суурилсан илрүүлэлтийн систем ашиглах, цахим платформуудтай хамтарч хууль бус аккаунт болон контентыг устгах бодлого баримталж байна.

Сингапур улс Онлайн гэмт хэргийн хор хохирлын тухай хууль /Online Criminal Harms Act/-ийн хүрээнд Meta компанид Фэйсбүүк дээрх төрийн албан тушаалтны нэр барьсан залилах зар сурталчилгаа, хуурамч хаягийг шуурхай устгах үүрэг өгч, биелүүлэхгүй бол 1 сая сингапур доллар хүртэл торгохоор хуульчилсан байна.²⁶

АНУ нь Фэйсбүүк ашигласан хуурамч хайр дурлалын харилцаанд тулгуурласан залилан /romance scam/, Хөрөнгө оруулалтын залилан /investment scam/, мэдээлэл хулгайлах залилан /phishing/ зэрэг гэмт хэрэгтэй тэмцэхдээ FBI, DOJ Scam Center Strike Force болон олон улсын түнш байгууллагуудаар дамжуулан мөрдөн шалгах ажиллагааг зохион байгуулдаг.

Европын холбооны орнууд GDPR буюу хувийн мэдээлэл хамгаалах журмыг ашиглан Фэйсбүүк-ийн өгөгдөл боловсруулах үйл ажиллагаанд хатуу хяналт тавьж, хэрэглэгчийн мэдээллийг ашиглан үйлдэгдэх залилангийн эрсдэлийг бууруулах бодлого хэрэгжүүлдэг.²⁷ Австрали улс Фэйсбүүк дээрх celebrity scam буюу алдартнуудын нэр ашигласан залилангийн эсрэг санхүүгийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх байгууллага болон Meta компанийн хамтарсан мэдээлэл солилцооны системийг ашиглаж байна.²⁸

Энэхэг улс кибер цагдаагийн нэгж, дижитал шинжилгээний лаборатори

байгуулж, Фэйсбүүк болон мессежээр тараадаг хуурамч линк, APK файл, онлайн төлбөрийн залилангийн эсрэг тусгай ажиллагаа явуулдаг.²⁹

Дүгнэлт

Монгол Улсад залилах гэмт хэрэг, ялангуяа Фэйсбүүк зэрэг цахим сүлжээг ашигласан хэлбэр нь сүүлийн жилүүдэд эрчимтэй өсөж, иргэдийн цахим хэрэглээний идэвх, мэдээллийн аюулгүй байдлын мэдлэг сул байдал, гэмт этгээдүүдийн нийгмийн инженерчлэлд суурилсан арга барилтай хослон нийгэм, эдийн засагт өндөр хэмжээний хохирол учруулж байна. Тухайлбал, хохирогчийг “та сугалаанд хожлоо”, “таны данс хаагдах гэж байна”, “яаралтай мөнгө шилжүүлээч”, “гар утсаа үзсэн үү, мөнгөө хурдан надад шилжүүл, наад хүн чинь яарч яваа, авахгүй бол дараагийн хүнд үзүүлнэ” зэргээр сэтгэцийн хувьд өөрийнхөөрөө шийдвэр гаргах боломжийг хязгаарладаг, мөн хохирогчийн ашиг олон сэдэл, өдөр тутмын хэрэгцээнд тулгуурлан фишинг хийж, хуурамч профайл, хая үүсгэн мөнгө шилжүүлэн авах, зарим тохиолдолд хиймэл оюун, технологийн дэвшилийг ашиглах, мөн бодит үйл ажиллагаа явуулж буй мэтээр лайв хийх, мөнгө хожсон хүмүүст хонжворыг нь шилжүүлж буй мэт гүйлгээ харуулах зэргээр зохиомол байдлыг зориудаар бий болгох аргыг мэргэжлийн түвшинд хэрэглэж байна.

Фэйсбүүк ашиглан үйлдэгддэг залилах гэмт хэрэг нь Монгол Улсад хэд хэдэн салбарын хууль тогтоомжоор хэсэгчлэн зохицуулагдаж байгаа боловч гадаадын платформд шууд үүрэг ногдуулах, хил дамнасан цахим нотлох баримт цуглуулах, мэдээлэл солилцох нэгдсэн механизм хангалтгүй байгаагаас мөрдөн шалгах ажиллагаа хүндрэлтэй хэвээр байна. Банк санхүүгийн салбарын хууль тогтоомжоор

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

²⁶ <https://www.scmp.com/news/asia/southeast-asia/article/3326788/singapore-gives-meta-deadline-fight-facebook-scams-us776400-fine-looms>

²⁷ <https://arxiv.org/abs/1907.10672>

²⁸

<https://www.theaustralian.com.au/subscribe/news/1/>. All your news for a great price

²⁹ <https://timesofindia.indiatimes.com/city/mumbai/193-e-challan-cyber-fraud-cases-registered-in-25-cm-fadnavis/articleshow/129404007.cms>

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

“иргэн өөрийн интернет банк, данс, картыхаа хувийн мэдээллийг бусдад дамжуулах, төлбөртэй эсвэл төлбөргүйгээр бусдад ашиглуулахыг хохироглосон зохицуулалтгүйн улмаас эрх зүйн хийдэл бий болсон, улмаар гэмт этгээд бусдын дансаар гэмт хэргийн замаар олсон мөнгөн хөрөнгийг дамжуулж, нэг үгээр хэлбэл ул мөрөөрөө балладаг. Дээрх тулгамдаж асуудал нь криминологийн “гэмт явдал ба боломж”, “нөхцөлт урьдчилан сэргийлэлт”, “байнгын үйл ажиллагааны онол”-уудад дурдсан гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөлтэй уялдан тохирч байна гэж үзэж байна.

Олон улсын түвшинд энэ төрлийн гэмт хэрэг нь зохион байгуулалттай, AI-д суурилсан, хил дамнасан шинжтэй болж байгаа тул платформын хариуцлага, кибер мөрдөн шалгах чадавх, цахим нотлох баримтын солилцоог сайжруулах чиглэлд хамтын ажиллагаа өргөжиж байна. Гадаад болон дотоодын туршлагаас харахад Фэйсбүүк дэх залилангаас урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа нь хиймэл оюун ухаанд суурилсан илрүүлэлтийн систем, хоёр шатлалт баталгаажуулалт, сэжигтэй контент илрүүлэх технологи, хэрэглэгчийг сэрэмжлүүлэх механизм зэрэгт тулгуурлан хөгжиж байна.

Дээрх шинжилгээнээс үзэхэд энэ төрлийн залилах гэмт хэрэг нь Монгол Улсад тогтмол өсөлттэй, ялангуяа Фэйсбүүк зэрэг нийгмийн сүлжээний орчинд төвлөрч байгаа нь цахим технологийн хөгжил, иргэдийн мэдээллийн боловсролын түвшин, гэмт этгээдийн нийгмийн инженерчлэлд суурилсан арга, сэтгэл зүйн нөлөөлөл, банкны салбарын хууль тогтоомжид үүссэн эрх зүйн хийдэлтэй шууд холбоотой байна. Иймд энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх бодлого нь зөвхөн эрх зүйн зохицуулалт болон кибер аюулгүй байдал, иргэдийн цахим мэдлэгийг дээшлүүлэх, технологи ба хүний зан төлөвийн хүчин зүйлийг хамтатган авч үзсэн цогц арга хэмжээг шаардсан хэвээр байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуульд зааснаар төр нь хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг

зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцдаг билээ.

Санал

1. “Цахим залилангийн эрсдэлийн хиймэл оюун ухаанд суурилсан үндэсний нэгдсэн систем” байгуулах

Монгол Улсад Фэйсбүүк болон бусад платформуор дамжих залилангийн шинжтэй контент, линк, хуурамч хаяг, deepfake /хэт үнэмшилтэй/ зураг, бичлэгийг бодит цагт илрүүлэх хиймэл оюун ухаанд суурилсан төвлөрсөн систем байгуулах. Энэхүү систем нь банк, цагдаа, харилцаа холбооны операторуудтай холбогдож сэжигтэй үйлдлийг автоматаар саатуулах, хэрэглэгчид анхааруулга илгээх, мөрдөн шалгах ажиллагаанд нотлох баримт бүрдүүлэх функцтэй байна.

2. Иргэдийн “Цахим дархлаа ба сургалтын систем” нэвтрүүлэх

Иргэн бүрийн цахим орчны мэдлэг, залилан таних чадварыг богино тест, симуляци хэлбэрээр үнэлж, сул тал дээр нь суурилсан автомат сургалтын систем (gamified cyber awareness training) хэрэгжүүлэх. Үүнийг банкны үйлчилгээ, төрийн цахим үйлчилгээтэй уялдуулах замаар хэрэглэгчийг тогтмол сургалтад хамруулдаг болгох.

3. Хил дамнасан цахим нотлох баримтын түргэвчилсэн солилцооны хэлэлцээр байгуулах

Монгол Улс олон улсын түвшинд Фэйсбүүк залилангийн хэргүүдийн цахим нотлох баримтыг (IP, chat log, transaction record) шуурхай авах тусгай гэрээ, протокол байгуулж, Интерпол болон бүс нутгийн кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх сүлжээнд шууд холбогдох эрх зүйн суурь бүрдүүлэх. Binance зэрэг олон улсын криптовалютын биржүүдээс албан ёсоор мэдээлэл баримт бичиг гаргуулах авах эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох.

4. Данс ашиглуулахыг хориглох.

Банкны тухай хуульд “иргэн өөрийн интернет банк, данс, картыхаа хувийн мэдээллийг бусдад дамжуулах, төлбөртэй эсвэл төлбөргүйгээр бусдад ашиглуулахыг хориглоно” гэх, мөн банк бус санхүүгийн байгууллагын тухай хуульд “иргэн өөрийн

цахим төлбөр тооцнооны хэрэгслээ бусдад ашиглуулахыг хориглоно” нэмэлт, өөрчлөлт оруулах,

Эрүүгийн хуульд “интернет банк, данс, картгынхаа хувийн мэдээллийг бусдад дамжуулсан, төлбөртэй эсвэл төлбөргүйгээр бусдад ашиглуусан” тохиолдолд хамтран оролцогчоор тооцох

Ашигласан материал

Хууль тогтоомж.

- Монгол Улсын Үндсэн хууль
- Эрүүгийн хууль
- Банк, эрх бүхий хуулийн этгээдийн мөнгөн хадгаламж, мөнгөн хөрөнгийн шилжүүлэг, зээлийн үйл ажиллагааны тухай
- Банкны тухай хууль

Ном, эрдэм шинжилгээний бүтээл.

- С.Гантулга, Б.Энхболд. Эрүүгийн эрх зүй тусгай анги. Уб.,2024. 25 дахь тал
- П.Эрдэнэбаатар. Цахим орчинд үйлдсэн залилах гэмт хэргийг мөрдөн шалгаж арга зүй. Докторын диссертацийн ажил.
- Б.Өнөрмаа, “Цахим хэрэгсэл ашиглан үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох шаардлага”, 2022.02.18,

Судалгааны тайлан, статистик.

- ЦЕГ, Улсын хэмжээнд 2015 оны эхний 3 сарын мэдээ.

- DataReportal-аас гаргасан статистик
- ЦЕГ, Стратеги, бодлого, инновац, хөгжлийн албанны танилцуулга. 2026 он.

Эрдэм шинжилгээний бүтээлийн цахим эх сурвалж.

- <https://www.meta.com/about>. /We're building the future of human connection/
- https://www.business-standard.com/world-news/financial-fraud-siphoned-usd-442-bn-from-global-economy-in-2025-interpol-126031601089_1.html
- <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2026/INTERPOL-report-warns-of-increasingly-sophisticated-global-financial-fraud-threat>
- <https://www.moaa.org/content/publications-and-media/news-articles/2026-news-articles/finance/social-media-fraud-losses-topped-%242-billion-in-2025/>
- <https://newswire.mn/n/48402>
- <https://eguur.mn/654471/>
- <https://www.scmp.com/news/asia/south-east-asia/article/3326788/singapore-gives-meta-deadline-fight-facebook-scams-us776400-fine-looms>

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

ХҮҮХДЭД САДАР САМУУНЫГ СУРТАЛЧЛАХ, УРУУ ТАТАХ ГЭМТ ХЭРГИЙН ШАЛТГААН НӨХЦӨЛ, УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АРГА ЗАМ

CAUSES, CONDITIONS AND PREVENTION OF THE CRIME OF PROMOTING AND SEDUCING PORNOGRAPHY TO CHILDREN

М.Өсөхбаяр

Хан-Уул дүүргийн Цагдаагийн хоёрдугаар хэлтсийн Гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх ажил хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахлах дэслэгч

Usukhbayar M.

Senior Specialist Responsible for Domestic Violence Prevention, HUD-2; Senior Lieutenant of Police

Хураангуй: Энэхүү илтгэлээр Хүүхдэд садар самууныг сурталчлах, уруу татах гэмт хэргийн сүүлийн 2 жилийн нөхцөлд байдалд дүн шинжилгээ хийж, шалтгаан хүчин зүйлсийг тогтоож, шүүхээс энэ төрлийн болон бусад хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэгт оногдуулсан ялын хэмжээ, ялгамжтай байдалд дүн шинжилгээ хийж, ял шийтгэл болон шударга ёсны зарчим хоорондын уялдаа холбоог тодорхойлж, урьдчилан сэргийлэх арга замыг тодорхойлоход оршино.

Abstract: The purpose of this presentation is to analyze the trends and current situation over the past two years regarding the crime of promoting or enticing children into pornography, to identify its underlying causes and contributing factors, and to examine the sentencing practices imposed by courts for this and other crimes against children, including the proportionality and differentiation of penalties. Furthermore, the presentation aims to assess the relationship between punishment and the principle of justice, and to propose measures for prevention.

Түлхүүр үгс: Хүүхдэд садар самууныг сурталчлах, уруу татах гэмт хэрэг, хүүхэд, ял шийтгэл, дүн шинжилгээ, статистик мэдээлэл, урьдчилан сэргийлэх, арга зам.

Keywords: Child pornography is a crime, children, punishment, analysis, statistics, prevention, and methods.

Монгол улсын хэмжээнд хүүхдийн эсрэг үйлдэгдэж буй 11 төрлийн гэмт хэрэгт ял шийтгэл оноохоор хуульчилж өгсөн байдаг. Эрүүгийн хуулийн 16 дугаар бүлэгт заасан “Хүүхдийг гэмт хэрэг үйлдэхэд татан оруулах, Хүүхдийг согтуурах, мансуурах, донтох байдалд татан оруулах, Хүүхдийг хаях төөрүүлэх, тэнүүлэлд хүргэх, Хүүхдээр гуйлга гуйлгах, Хүүхэд солих, Хүүхэд худалдах, Хүүхэдтэй хэрцгийн харьцах, Хүүхдэд садар самууныг сурталчлах, уруу татах, Хүүхэд оролцуулж садар самууныг сурталчлах, Хүүхдээр тэвчишгүй хөдөлмөр эрхлүүлэх, Хүүхдийг асран хамгаалах үүргээ үл биелүүлэх” зэрэг гэмт хэргээс гадна Эрүүгийн хуулийн 10.1 дүгээр зүйлийн 3 дахь хэсэг, 12.1 дүгээр зүйлийн 4 дэх хэсэг, 12.2 дугаар зүйлийн 3 дахь хэсэг, 12.3 дугаар зүйлийн 4.1 дэх хэсгүүдэд тус тус үндсэн, хүндрүүлэх болон, онц хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнээр хорих болон хорихоос бусад төрлийн ялыг

ялгамжтай оноохоор зааж өгсөн байдаг байна.

Хүүхэд хамгааллын тухай хууль нь хүүхдийн эрх зөрчигдөхөөс урьдчилан сэргийлэх, хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд үйлчилгээ үзүүлэх, хүүхдийн эрхийг хамгаалах байгууллагуудын уялдаа холбоог тодорхойлсон байдаг.

Хүүхдийн эрхийн тухай хууль хүүхдийн эрхийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий төрийн байгууллага иргэн хуулийн этгээдийн бүрэн эрхийг тодорхойлж хүүхдийн эрхийг хангах тогтолцоог бий болгох хүүхдийн эрх эрх чөлөөг хамгаалах талын харилцааг зохицуулахад орших бөгөөд хүүхдийг төрсөн цагаас нь эхлэн 18 насанд хүртэлх эрхийг нь хангахад энэ хууль үйлчлэхээр заажээ.

Хүүхдийн эрхийг хангахад хүүхдийн эрхийн үндсэн зарчим, хүүхдийн эрх, эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн үүрэг хүүхдийн эрхийг

хангахад төр, иргэн, хуулийн этгээдийн үүрэг, оролцоо маш чухал үүрэгтэй байдаг.

Сүүлийн 2 жилийн хугацаанд монгол улсад үйлдэгдсэн насанд хүрээгүй хүнээс үйлдэгдсэн гэмт хэрэг 418 бүртгэгдэж, өмнөх оны мөн үеэс 190 хэргээр буюу 83.3 хувиар өсөж, бүх хэрэгт 2.1 хувийг эзэлж байгаа нь, өмнөх оны мөн үеэс 0.9 нэгжээр өссөн байна. Насанд хүрээгүй хүнээс үйлдэгдсэн гэмт хэргийн 347 буюу 83.0 хувийг хөнгөн, 71 буюу 17.0 хувийг хүнд гэмт хэрэг эзэлж, 81.8 хувь нь Улаанбаатар хотод, 18.2 хувь нь орон нутагт тус тус бүртгэгджээ. Иймд гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөлийг судлахаар сонгон авсан юм.

Хүүхэд гэж Хүүхдийн эсрэг конвенцид зааснаар 18 нас хүртэлх бүх хүнийг хүүхэд гэнэ. Эрүүгийн хуульд хүүхэд гэж 0-18 насны хүнийг хүүхэд гэх бөгөөд зарим гэмт хэрэгт 0-14 хүртэлх насны хүнийг хүүхэд гэж зааж өгсөн байдаг бол, мөн 0-3 хоногтой хүүхдийг нярай зарим гэмт хэрэгт

0-16 нас хүртэлх хүүхдийг бага насны хүүхэд гэж заасан байдаг.

Хүүхдийн амь нас, эрүүл мэнд, эрх чөлөө, аюулгүй байдалд халдсан хууль бус үйлдэл, эс үйлдэхгүйг хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг гэнэ.

➤ Ялын төрөл

Хууль зөрчсөн этгээдэд оноох шийтгэлийн хэлбэрүүдийг хэлнэ. Эрүүгийн гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд оногдуулах ял:

- Хорих ял
- Зорчих эрхийг хязгаарлах
- Нийтэд тустай ажил хийлгэх
- Торгуулийн ял гэсэн ялуудыг

ялгамжтай байдлаар оногдуулна.

1. Хүүхдийн эсрэг гэмт хэргийн талаарх статистик

➤ Хүүхдийн эсрэг гэмт хэргийн талаарх сүүлийн 4 жилийн статистик¹ (Strategy.police.gov.mn, n.d.)

Цагдаагийн байгууллагаас жил бүр эрхлэн гаргадаг гэмт хэргийн тухай мэдээллээс үзэхэд хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг нь 2023 оны эхний 05 сарын байдлаар 10 гэмт хэрэг бүртгэгдсэн бол 2024 оны эхний 05 сарын байдлаар 33 гэмт хэрэг бүртгэгдэж 69.6%-иар өссөн байна. 2025

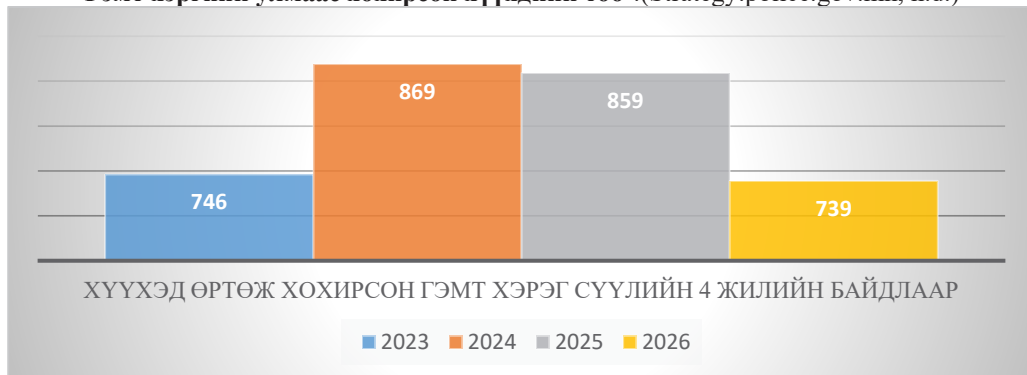
оны эхний 05 сарын байдлаар 21 гэмт хэрэг бүртгэгдэж 33.3% иар буурсан. 2026 оны эхний 05 сарын байдлаар 16 гэмт хэрэг бүртгэгдэж 23.8% иар буурсан үзүүлэлттэй байна.

¹ <https://strategy.police.gov.mn/>

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

Гэмт хэргийн улмаас хохирсон хүүхдийн тоо²: (Strategy.police.gov.mn, n.d.)

0-7 насны хүүхдүүд ихэвчлэн эцэг эхийнхээ хараа хяналтад байдаг болохоор гэмт хэрэгт холбогдох нь бага байдаг. Гэмт хэрэгт холбогдсон ч хэн нэгэн этгээдийн хүсэл зоригийн дагуу хийж байгаа үйлдлийнхээ учир холбогдлыг ойлгохгүйн улмаас гэмт хэрэгт холбогддог. Үүнээс гадна гэр бүлийн орчин нөхцөл чухал нөлөө үзүүлдэг.

8-14 хүртэлх насны хүүхдийн тухайд гэмт хэрэг гэж юу байдаг талаар тодорхой хэмжээний мэдлэг мэдээлэлтэй болж эхэлдэг нас. Энэ насан дээрээ хүүхдүүд нийгмийн амьдралд оролцож өөрийгөө том хүн мэтээр мэдэрч эхэлдэг нас. Энэ насны хүүхдүүд аливаа зүйлийг сонирхож эхэлдэг. Жишээ нь үе тэнгийн дээрэлхэлтийг байж болох гоё зүйлээр хүлээж авч, дээрэлхэж байгаа хүн гоё харагдаж, өөрөө тийм зүйл хийвэл том болсон юм шиг мэдрэмж төрж бусдад хүндлэгдэнэ гэж бодох хандлагатай байдаг. Мөн муу зуршилд уруу татагдаж бусдын нөлөөнд автах нь их.

14-18 нас хүртэлх хүүхдүүдийн тухайд эцэг эхийн хараа хяналт багассан үе байдаг. Шилжилтийн насан дээрээ түргэн ууртай болж, аливаа зүйлс сэтгэлд нь нийцэхгүй болж нийгмээс тусгаарлагдахыг хүсдэг болно. Өсвөр насны үеийн стресс уур бухимдлаасаа болж муу зүйлд өртөгдөж, бусдын нөлөөнд автаж гэмт хэрэгт холбогдох нь их.

2. Хүүхдэд садар самууныг сурталчлах гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл

Жилд 2000 хүүхэд хүчирхийлэлд өртдөг. Хүүхдийн эсрэг гэмт хэргийн 70% нь гэр бүлийн орчинд гардаг. Бэлгийн хүчирхийллийн 80% нь 14-өөс доош насны охид байдаг. Хүүхдийн эсрэг гэмт хэргийн 50% нь танил ойр дотны хүнээс үйлдэгддэг. Хүүхдийн эсрэг гэмт хэргийн 87%-ийг насанд хүрсэн хүмүүс үйлддэг.

Гэр бүлийн тогтворгүй байдал, эцэг эхийн салалт: Гэр бүл бол хүүхдийн өсөж торних хамгийн чухал орчин бөгөөд эцэг эхийн хайр халамж, анхаарал дунд өссөн хүүхэд ирээдүйд өөртөө итгэлтэй, сэтгэл зүйн хувьд тогтвортой хүн болж төлөвших боломжтой. Харин эцэг эхийн салалт нь хүүхдийн амьдралд гүн сөрөг нөлөө үзүүлж, тэднийг сэтгэл зүйн хямрал, үл хайхрах байдал, хүчирхийлэл зэрэг олон эрсдэлд оруулдаг. Эцэг эх салсны дараа хүүхэд хүчирхийлэл, бэлгийн мөлжлөгт өртөх магадлал нэмэгддэг. Тухайлбал, ганц бие эцэг эх хүүхдээ хараа хяналтгүй орхих нь бусдын нөлөөнд автаж, хүчирхийлэл дарамтад орох магадлал өсдөг. Зарим тохиолдолд хойд эцэг, эхээс үүдэлтэй гэр бүлийн хүчирхийлэл, бэлгийн мөлжлөг зэрэг ноцтой гэмт хэргүүд гардаг. Энэ бүхнээс харахад, эцэг эхийн салалт нь хүүхдийн амьдралын чанарт шууд нөлөөлж, тэднийг сэтгэл зүйн болон нийгмийн эрсдэлд оруулдаг.

² <https://strategy.police.gov.mn/>

Хүчирхийллийн талаарх мэдлэггүй байх: Бага насны хүүхдийн хувьд хүчирхийлэл гэж юу болох талаар тэр бүр мэдлэгтэй байдаггүй. Эсвэл хүчирхийллийг зөвхөн бие махбодь, сэтгэл санаанд учруулж буй дарамт шахалтаар төсөөлдөг. Харин угтаа хүчирхийлэл нь ямар ч хэлбэрээр байж болно. Жишээ нь цахим орчноор танилцсан уулзаж үзээгүй танихгүй хүн ёс бус зүйл асуух, насанд хүрэгчдийн кино контент үзүүлсэн, зүй бус зураг бичлэг шаардах зэрэг нь хүчирхийллийн нэг томоохон хэлбэр юм. Энэ талаар хүүхэд гэлтгүй том хүмүүс ч төдийлөн сайн мэдэхгүй. Эдгээр зүйлийг хүчирхийлэл гэдгийг хүмүүст ойлгуулж, сурталчлан таниулах нь хүчирхийллээс ангид байх нэг том арга зам болно.

Хүүхэд хамгаалах хууль хэрэгжилт сул: Хүүхдийн эрхийн тухай хууль хүүхдийн эрхийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий төрийн байгууллага иргэн хуулийн этгээдийн бүрэн эрхийг тодорхойлж хүүхдийн эрхийг хангах тогтолцоог бий болгох хүүхдийн эрх эрх чөлөөг хамгаалах талын харилцааг зохицуулахад орших бөгөөд хүүхдийг төрсөн цагаас нь эхлэн 18 насанд хүртэлх эрхийг нь хангахад энэ хууль үйлчлэхээр заасан боловч тус хуульд заасан иргэн хуулийн этгээд нь үүргээ хангалтгүй биелүүлдэг. Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хууль байдаг, өдөр тутамдаа хэрэгжих ёстой гэдгийг хүмүүс тэр бүрчлэн мэдээд байдаггүй. Хүмүүс тэр бүрчлэн мэддэггүй учраас юу хийж, хэрхэн хүүхдийн эрхийг хангаж хамгаалах талаар мэдээлэл хомс байдаг. Үүнийг дагаад гэр бүл, сургууль, олон нийтийн газар хүүхдийн эрх зөрчигдөж гэмт хэрэг үйлдэгдсээр байдаг.

3. Хүүхдэд садар самууныг сурталчлах, уруу татах гэмт хэргийн ялын хэмжээ бусад хүүхдийг эсрэг гэмт хэрэгт оногдуулах ялын

хэмжээнээс ялгагдах бадал

Хүүхэд садар самууныг сурталчлах, уруу татах гэмт хэрэг нь бусад хүүхдийн эсрэг гэмт хэргээс дараах гол ялгаануудтай:

1. Гэмт хэргийн мөн чанар

Хүүхэд садар самууныг сурталчлах, уруу татах гэмт хэрэг нь ихэвчлэн

хүүхдийн ёс суртахуун, зан төлөвт нөлөөлөх, бэлгийн ухамсрыг нь гажуудуулах зорилготой байдаг. Үүнд:

- Хүүхдэд садар самууны агуулгатай материал үзүүлэх

- Бэлгийн харьцаанд ороход уруу татах

- Садар самуун үйл ажиллагаанд оролцуулах оролдлого хийх зэрэг үйлдлүүд хамаарна.

Бусад хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг нь ихэвчлэн хүүхдийн амь нас, эрүүл мэнд, бие махбод, сэтгэл санаанд шууд хохирол учруулдаг. Үүнд:

- Хүүхдийг хүчирхийлэх, зодох, эрүүдэн шүүх

- Хүн худалдаалах, албадан хөдөлмөр эрхлүүлэх

- Хүүхдийн эрхийг хязгаарлах зэрэг орно.

2. Хохирлын шинж чанар

Садар самууныг сурталчлах, уруу татах гэмт хэрэг нь ихэвчлэн хүүхдийн сэтгэл зүй, ёс суртахуунд урт хугацааны сөрөг нөлөө үзүүлдэг. Энэ нь хүүхдийн бэлгийн хөгжлийг гажуудуулж, насанд хүрсэн хойно нь ч үр дагавар үзүүлэх магадлалтай.

Бусад гэмт хэрэг нь ихэвчлэн биет болон сэтгэл зүйн шууд хор хохирол учруулж, гэмтлийн шинжтэй байдаг.

3. Гэмт хэргийн далд шинж

- Садар самууныг сурталчлах, уруу татах гэмт хэрэг ихэвчлэн цахим орчинд далд хэлбэрээр явагддаг тул илрүүлэхэд хүндрэлтэй.

- Бусад гэмт хэрэг, тухайлбал, хүчирхийлэл, дээрэлхэлт нь ихэвчлэн ил харагдах шарх сорви, бус сэтгэл зүйн гэмтэл дагуулдаг учраас харьцангуй хурдан илрэх боломжтой.

4. Хууль зүйн зохицуулалт

Хүүхэд садар самууныг сурталчлах, уруу татах нь ихэнх улс оронд онцгой хүнд гэмт хэрэгт тооцогддог бөгөөд хүүхдийн эсрэг бэлгийн мөлжлөгийн нэг хэлбэр гэж үздэг.

Бусад хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг нь хүчирхийлэл, хүүхдийн эрхийг зөрчих, үл хайхрах байдал гэх мэт өөр өөр төрлүүдтэй.

МОНГОЛЫН ИРГЭДНИЙ ХАМГААЛАХ ХУУЛЬ

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

Хүүхэд садар самууныг сурталчлах, уруу татах гэмт хэрэг нь шууд бие махбодод хохирол учруулдаггүй мэт боловч урт хугацааны сэтгэлзүйн хор хөнөөлтэй, далд явагддаг, хүүхдийн зан төлөв, ёс суртахуун, бэлгийн ухамсарт хүчтэй нөлөөлдөг гэдгээрээ бусад гэмт хэргээс ялгаатай. Энэ нь хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн хамгийн аюултай, хор уршиг ихтэй хэлбэрүүдийн нэг юм.

Хүүхдэд садар самууныг сурталчлах, уруу татах гэмт хэргийн ялын хэмжээг ихэсгэхийг доорх шалтгаануудаар шаардлагатай гэж үзэж болно. Үүнд:

- **Сэтгэл зүйн хор хөнөөл:** Хүүхдийн сэтгэл зүй, ёс суртахуунд удаан хугацааны туршид сөрөг нөлөө үзүүлдэг тул ял нь энэ урт хугацааны хохирлыг тусгах ёстой.

- **Бэлгийн харьцааны хяналт:** Бэлгийн харьцааг хүүхдэд амьдралын аль ч үе шатанд буруу ойлголт болон хэтэрхий эрт сурталчилсан нь эмгэнэлт үр дагаварт хүргэж болох бөгөөд энэ нь нийгэмд эерэг хувьсал хийхэд саад болно.

- **Илрэхгүй байх магадлал:** Садар самууныг сурталчлах, уруу татах гэмт хэрэг нь олон тохиолдолд цахим орчинд, нууц хэлбэрээр явагддаг тул илрүүлэх нь бэрхшээлтэй. Энэ гэмт хэрэг нь бусад хүчирхийлэлтэй харьцуулахад илүү нууж, далдлах боломжтой байдаг.

Иймд, хүүхэд садар самууныг сурталчлах, уруу татах гэмт хэргийн ялын хэмжээг ихэсгэх нь хүүхдийн эрхийг хамгаалахад илүү үр дүнтэй алхам болох болно. Өнөөгийн хууль эрх зүйн орчинд энэ гэмт хэргийн нийгмийн аюул заналхийлэл, сэтгэл зүйн хохирлыг харгалзан илүү томоохон шийтгэлтэй байх шаардлагатай гэж үздэг.

Ялын хэмжээг нэмэгдүүлэх боломжит зохицуулалтууд:

1. Ялын доод хязгаарыг өсгөх

- Одоогийн зургаан сараас нэг жил хүртэлх хорих ялыг хоёр жилээс таван жил болгон нэмэгдүүлэх

- Торгуулийн хэмжээг таван мянга дөрвөн зуун нэгжээс арван мянган нэгж болгон өсгөх

2. Гэмт хэргийн давтамж, хор уршгийг харгалзан ялыг хүндрүүлэх

- Хэрэв үйлдлийг зохион байгуулалттай бүлэглэл үйлдсэн бол 10-15 жилийн хорих ял оноох

- Хохирогч олон бол эсвэл цахим орчинд тараасан бол ялыг 2 дахин нэмэгдүүлэх

3. Хорих ялтай хавсарсан нэмэлт хариуцлага ногдуулах

- Гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг хүүхэдтэй холбоотой ажил эрхлэх эрхийг бүх насаар нь хасах

- Садар самуун сурталчилсан материалыг устгах, цахим орчноос устгах хариуцлагыг гэмт этгээдэд ногдуулах

4. Хохирогч хүүхдийг хамгаалах, нөхөн сэргээх арга хэмжээг хуульд тусгах

- Хохирсон хүүхдэд сэтгэл зүйн болон нийгмийн хамгааллын дэмжлэг үзүүлэхийг заавал хуульчлах

- Гэмт хэрэгтний эд хөрөнгийг хураан авч, хохирогч хүүхдийн нөхөн сэргээх үйлчилгээний санд зарцуулах

Хүүхдийг садар самуунд уруу татах гэмт хэрэг нь хүүхдийн эрх, эрүүл мэнд, амьдралын чанарт ноцтой сөрөг нөлөөтэй тул ялын хэмжээг нэмэгдүүлэх шаардлагатай. Ялангуяа давтан үйлдэл, цахим орчны ашиглалт, зохион байгуулалттай бүлэглэл оролцсон тохиолдолд илүү хатуу шийтгэл оногдуулах нь чухал юм. Мөн зөвхөн шийтгэл ногдуулахаас гадна хохирогч хүүхдийн нөхөн сэргээх, хамгаалах тогтолцоог хуульд тусгаж, хэрэгжүүлэх нь урт хугацааны үр дүнтэй арга хэмжээ болно.

4. Шударга ёсны зарчим эрүүгийн эрх зүйд хэрхэн хэрэгждэг тухай

Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 1.3 дугаар зүйлд зааснаар

- Эрүүгийн хариуцлага нь тухайн хүн, хуулийн этгээдийн үйлдсэн гэмт хэрэг, гэмт хэргийн нийгмийн аюулын шинж чанар, хэр хэмжээ, гэм буруугийн хэлбэрт тохирсон байна.

- Гэмт хэрэгт тооцох, ял оногдуулахад хүнийг үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө, нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө

чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодол, бэлгийн болон хүйсийн чиг баримжаа, боловсрол, хөгжлийн бэрхшээлтэй байдлаар ялгаварлан гадуурхахгүй.

- Гэмт хэрэг үйлдсэн хүнд өөрт нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ. Эрүүгийн хариуцлагыг бусад хүнд халдаан хэрэглэж болохгүй.

- Хуулийн этгээдийн нэрийн өмнөөс, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө гэмт хэрэг үйлдсэн хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэсэн нь хуулийн этгээдийг эрүүгийн хариуцлагаас чөлөөлөх үндэслэл болохгүй.

Казакстан улсын эрүүгийн хуулийн 11 дүгээр зүйлд: Шударга ёс зөвхөн шүүхээр хэрэгжүүлэх

1. Казахстан Улсад эрүүгийн хэргүүдэд шударга ёс зөвхөн шүүхээр хэрэгжүүлэгдэнэ. Шүүхийн эрх мэдлийг хэнд ч шилжүүлсэн тохиолдолд хуульд заасан хариуцлага хүлээх ёстой.

2. Хэн ч гэмт хэрэг үйлдсэн гэж шүүхийн шийдвэргүйгээр, хуульд зааснаас өөрөөр гэмт хэрэгт буруутгагдах ёсгүй бөгөөд гэмт хэрэгт холбогдсон хүнд эрүүгийн шийтгэл оногдуулахгүй.

3. Шүүхийн эрх мэдэл, түүний хариуцаж шийдвэрлэх хэрэг явдлын хүрээ, шүүхийн ажиллагааг хэрэгжүүлэх журам нь хуулиар тодорхойлогдсон бөгөөд үүнийг дур мэдэн өөрчлөх эрхгүй. Онцгой эсвэл тусгай шүүхүүдийг ямар ч нэрээр байгуулж, гэмт хэрэгтэй холбоотой хэргийг шийдвэрлэхийг хориглоно.

Онцгой шүүхүүд болон хууль бусаар байгуулсан бусад шүүхүүдийн шийтгэл болон бусад шийдвэрүүд нь хууль зүйн хүчин төгөлдөр бус бөгөөд биелүүлэх боломжгүй.

4. Шүүх нь өөрийн мэдэлд байхгүй хэрэгт эрүүгийн процесс явуулсан, эрх мэдлээ хэтрүүлсэн, эсвэл энэ хуулиар тогтоосон эрүүгийн процессын зарчмуудыг зөрчсөн тохиолдолд гаргасан шийтгэл болон бусад шийдвэр нь хууль бус бөгөөд цуцлагдах ёстой.

5. Эрүүгийн хэргээр шүүхийн гаргасан шийтгэл болон бусад шийдвэрүүдийг зөвхөн энэ хуулиар заасан журмаар холбогдох шүүхүүд шалгаж, дахин хянаж болно³. (Online.zakon.kz, n.d.)

Дэлхийн бусад улс орнууд гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд ял оноохдоо ихэвчлэх өөр өөрсдийн гэсэн шударга ёсны зарчмыг баримталдаг. Дэлхийн бусад улс орнуудаас Монгол улстай дэд бүтэц болон улсын хөгжлийн түвшингээрээ ижил улс болох Казакстан улсыг сонгон авч шударга ёсны зарчим нь хэрхэн хэрэгждэг талаар судалсан.

Монгол улс болон казакстан улсын шударга ёсны зарчмыг харьцуулан үзэхэд Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 1.3 дугаар зүйлд зааснаар Шударга ёс нь хувь хүний халдашгүй байдал руу чиглэсэн байдаг бол Казакстан улсын Эрүүгийн хуульд заасан шударга ёсны зарчим нь шүүхийн шийдвэр лүү чиглэсэн байдаг байна.

5. Хүүхдэд садар самууныг сурталчлах, уруу татах гэмт хэргийн талаарх олон улсын судалгаа

Судалгаа 1:

Kelly L. болон Karsna K. нарын судалгаа нь хүүхдийн эсрэг бэлгийн гэмт хэргийн цар хүрээ, түүнчлэн интернэт орчинд хүүхдийг хэрхэн уруу татаж, мөлжиж буй тактикуудыг тодорхойлох талаар хийгдсэн байдаг. Тэдний судалгаагаар:

- **Интернэт орчин дахь хүүхдийн мөлжлөгийн арга хэлбэрүүд**- Онлайн платформууд, олон нийтийн сүлжээ, чат өрөөнүүдийг ашиглан хүүхдүүдийг уруу татах, хувийн мэдээллийг нь авах, улмаар шантаажлах буюу “sextortion” гэх мэт аргууд түгээмэл хэрэглэгддэгийг тогтоосон.

- **Гэмт хэргийн хувьсан өөрчлөгдөж буй байдал**- Интернэтэд суурилсан гэмт хэрэг улам бүр нарийсаж, технологийн хөгжилтэй зэрэгцэн хүүхдийг уруу татах шинэ аргууд бий болж байна. Мөн криптовалют ашиглан хууль бус материал худалдан авах зэрэг шинэ хэлбэрүүд ажиглагдсан.

³ Online.zakon.kz

- **Хяналт, илрүүлэлтийн асуудал-** Онлайн хүүхдийн мөлжлөгийг хянахад хуулийн байгууллагууд олон сорилттой тулгардаг. Гэмт этгээдүүд өөрсдийн үйл ажиллагааг далдалж, хянах боломжгүй сувгуудыг ашиглах нь элбэг байна.

- **Ял шийтгэл, хууль эрх зүйн орчны асуудлууд-** Зарим улс оронд хүүхдийн эсрэг интернэт гэмт хэргийг хуульчилсан зохицуулалт хангалтгүй байгаа нь гэмт хэрэгтнүүдийн үйлдэл нэмэгдэхэд нөлөөлж байгааг судалгаанд дурдсан.

Тэдний дүгнэлтээр, онлайн хүүхдийн мөлжлөгийг зогсоохын тулд олон улсын хамтын ажиллагаа, хууль сахиулах байгууллагуудын хүчин чармайлтыг нэмэгдүүлэх, эцэг эхчүүдийн хяналтыг сайжруулах зэрэг олон талын арга хэмжээ шаардлагатай гэж үзжээ⁴. (Kelly and Karsna (2017) investigated the scope and evolving nature of sexual crimes against children.)

Судалгаа 2:

Michael C. (Placeholder1) Seto онлайн бэлгийн гэмт хэрэгтнүүдийн зан төлөв, тэдний үйлдлийн сэтгэлзүйн үндсийг судалж, хэд хэдэн чухал дүгнэлт гаргасан байна. Түүний судалгаануудын гол агуулгыг дараах байдлаар нэгтгэн хүргэе:

1. Цахим бэлгийн хүчирхийлэгчдийн зан төлөв:

- Эдгээр гэмт хэрэгтнүүдийн ихэнх нь тодорхой сэтгэлзүйн хэв шинжтэй бөгөөд зарим нь уламжлалт буюу “offline” гэмт хэрэгтнүүдээс ялгаатай байдаг.

- Тэд ихэвчлэн интернэтээр дамжуулан хохирогчтой харилцаа тогтоож, итгэл төрүүлэх арга ашигладаг.

2. Эрсдэл ба дахин гэмт хэрэг үйлдэх магадлал:

- Судалгаанууд нь бэлгийн гэмт хэрэгтнүүдийн дахин үйлдэх магадлалыг үнэлэх янз бүрийн аргачлалыг судалж, тэдгээрийн үр дүнг харьцуулсан байна.

- Бэлгийн давтан гэмт хэрэг үйлдэх гол үзүүлэлт нь өмнө нь ийм төрлийн гэмт хэрэг үйлдэж байсан байдалтай холбоотой болохыг тогтоожээ.

3. Эрсдэлийг үнэлэх арга:

- Бэлгийн гэмт хэрэгтнүүдийг дахин гэмт хэрэг үйлдэх магадлалаар нь ангилах хэд хэдэн аргачлал бий. Үүнд SORAG (Sex Offender Risk Appraisal Guide) зэрэг загварууд ашиглагддаг.

- Дахин гэмт хэрэг үйлдэх магадлалыг үнэлэхдээ тухайн хүний сэтгэлзүйн байдлыг оновчтой дүгнэх нь чухал гэж судалгаанд дурдсан байна.

Түүний судалгаа нь бэлгийн гэмт хэрэгтнүүдийн зан төлөв, эрсдэлийн үнэлгээ болон дахин үйлдэх магадлалыг ойлгоход чухал хувь нэмэр оруулсан бөгөөд эрүүгийн шударга ёсны тогтолцоо, нийгмийн хамгааллын бодлого боловсруулахад өргөн хэрэглэгддэг⁵. (Seto (2013) examined the behavior of online sexual offenders and the psychological underpinnings of their actions.)

Судалгаа 3:

Ethel Quayle нь хүүхдийн эсрэг онлайн бэлгийн мөлжлөг, түүний дотор “трүминг” буюу хүүхдийг интернэт орчинд уруу татах талаар өргөн хүрээний судалгаа хийсэн судлаач юм. Түүний судалгааны ажлуудад энэ төрлийн гэмт хэргийн хувьсан өөрчлөгдөж буй хэлбэрүүд, гэмт этгээдүүдийн ашигладаг тактикууд, мөн үүнээс урьдчилан сэргийлэх арга замууд багтсан байдаг.

Тэрээр хүүхдийн эсрэг онлайн хүчирхийлэл хэрхэн хөгжиж, илүү нарийн зохион байгуулалттай болж байгаа талаар олон улсын түвшний судалгаануудыг хийсэн. Тухайлбал, түүний судалгаанд хүүхдийг сошиал медиа болон онлайн тоглоомын платформуудаар дамжуулан хэрхэн уруу татдагийг нарийвчлан шинжилсэн байдаг. Судалгаагаар кибер орчинд хүүхдүүдтэй итгэлцлийн харилцаа үүсгэж, тэднийг хуурч мэхлэх замаар гэмт хэрэг үйлдэх явдал түгээмэл байгааг онцолсон.

Тэрээр мөн онлайн хүүхдийн бэлгийн мөлжлөгийн тархац, үр дагавар, гэмт этгээдүүдийн зан төлөвийн талаар судалгаа хийж, олон улсын байгууллагуудын хамтын ажиллагааг чухалчилсан байна. Европын хууль сахиулах байгууллагууд,

⁴ Link.springer.com

⁵ Researchgate.net

олон улсын байгууллагуудтай хамтран энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх арга замуудыг санал болгосон⁶. (Quayle (2020) emphasized that this type of crime is more easily committed in cyberspace.)

6. Хүүхдэд садар самууныг сурталчлах, уруу татах гэмт хэрэгт оногдуулж буй ялын хэмжээ болон шударга ёсны зарчим

хоорондын уялдаа холбоо

Эрүүгийн хуулийн 16.8д заасан гэмт хэрэгт дараах ял шийтгэл оногдуулна:

- 2700–5400 нэгжтэй тэнцэх хэмжээний торгууль (ойролцоогоор 2.7 – 5.4 сая төгрөг)

- 240–720 цаг хүртэл нийтэд тустай ажил хийлгэх

- 6 сараас 1 жил хүртэл зорчих эрх хязгаарлах

- 6 сараас 1 жил хүртэл хорих ял

➤ **Шударга ёсны зарчимтай уялдаа холбоо:** Шударга ёсны зарчим нь хууль зүйн системийн үндсэн тулгуур бөгөөд хүн бүрт тэгш хандах, гэм буруугийн түвшинд тохирсон ял оноох, хүний эрхийг хүндэтгэхийг шаарддаг.

➤ **Гэм буруутай үйлдэлд тохирсон ял:** Хуульд заасан ял шийтгэл нь тухайн үйлдлийн аюултай байдал, нийгмийн хор уршгийг харгалзан уян хатан байхаар зохицуулагдсан. Жишээлбэл, хүндрэл багатай тохиолдолд торгууль, нийтэд тустай ажил оноох замаар шийдвэрлэх бол, илүү ноцтой тохиолдолд зорчих эрхийг хязгаарлах, хорих шийтгэл хэрэглэнэ. Энэ нь шударга ёсонд нийцэж байгаа хэрэг юм.

➤ **Хүүхдийн эрх, нийгмийн ёс зүйг хамгаалах:** Хүүхэд нь өөрийгөө хамгаалах чадваргүй, аливаа мэдээлэлд хялбар автагдах эмзэг бүлэг тул тэднийг садар самуунд уруу татах, сурталчлах үйлдэл нь нийгмийн ёс суртахуун, ирээдүйн иргэдийн сэтгэл зүйд ноцтой аюул учруулдаг. Иймд энэ төрлийн гэмт хэрэгт ял шийтгэл оноох нь зөвхөн гэмт этгээдийг шийтгэх бус, нийгэмд сэрэмжлүүлэг болж, хүүхдийн эрхийг хамгаалах үүрэгтэй.

➤ **Ялын төрөл, хэмжээний олон хувилбартай байдал:** Торгууль, нийтэд тустай ажил, зорчих эрх хязгаарлалт, хорих ял гэх мэт ял шийтгэлийн сонголтууд нь тухайн хэргийн нөхцөл байдал, холбогдогчийн хувийн нөхцөлийг харгалзан шийтгэл оноох бололцоог олгож байна. Энэ нь шударга, тэнцвэртэй хууль хэрэгжилт-ийг хангахад чухал үүрэгтэй.

Эрүүгийн хуулийн 16.8 дугаар зүйлд заасан ялын хэмжээ нь гэмт хэргийн хор уршиг, хүүхдийн эрхийн зөрчлийг харгалзан зохицуулагдсан бөгөөд шударга ёсны зарчимтай бүрэн нийцэж байна. Тухайн гэмт хэрэгт оноох ял нь гэм буруутай этгээдийн үйлдэлд тохирсон байх, нийгэмд урьдчилан сэргийлэх нөлөө үзүүлэх, хүүхдийг хамгаалах зорилгыг агуулсан нь шударга ёсны үндсэн шаардлагуудтай уялдаж байгаа хэрэг юм.

Дүгнэлт

Эрүүгийн хуулийн 16.8 дугаар зүйлд заасан “Хүүхдэд садар самууныг сурталчлах, уруу татах” гэмт хэрэг нь хүүхдийн эрх, сэтгэл зүй, ёс суртахуунд ноцтой хохирол учруулдаг, нийгмийн хувьд онцгой аюултай үйлдэлд тооцогддог. Хууль тогтоогч уг гэмт хэрэгт уян хатан, олон төрлийн ял шийтгэл (торгууль, нийтэд тустай ажил, зорчих эрхийг хязгаарлах, хорих ял) оноохоор тусгасан нь шударга ёсны зарчимтай уялдаж байгаа ч гэм буруугийн түвшин, нөхцөл байдал, ялын хэмжээ нь маш бага гэж үзэж байна.

1. Хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг сүүлийн жилүүдэд эрс нэмэгдэж байгаа бөгөөд үүнд хамгийн түгээмэл үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг нь бэлгийн садар самууныг сурталчлах, уруу татах хэргүүд юм. 2026 оны мэдээллээр энэ төрлийн гэмт хэрэг нь тодорхой хэмжээнд буурсан ч гэсэн хараат бус хяналт нь илүү чухал хэвээр байна.

2. Гэр бүл нь хүүхдийн хүмүүжилд чухал нөлөө үзүүлдэг нь олон судалгаагаар батлагдсан. Гэр бүлийн тогтворгүй байдал, салалт, эцэг эхийн хариуцлагагүй байдал нь хүүхдийг гэмт хэрэгт өртүүлэх гол эрсдэл болдог. Хүүхдийн аюулгүй байдал, сайн сайхан амьдралыг хангахын тулд эцэг

⁶ link.springer.com

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

эхийн оролцоог нэмэгдүүлж, зөвлөж, дэмжих нь чухал.

3. Хүүхдүүд хүчирхийлэл, садар самууныг сурталчлах, уруу татах гэмт хэргийн талаар тэр бүр мэдлэггүй байдаг нь гэмт хэрэгт өртөх эрсдэлтэй болгодог. Үүний тулд боловсролын хөтөлбөрийг хүүхдийн хууль зүйн мэдлэгт чиглэсэн мэдлэг олгох зорилгоор хэрэгжүүлэх шаардлагатай.

4. Хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэгт хариуцлага тооцох эрх зүйн орчныг чангатгах шаардлага байгааг судалгаа харуулж байна. Цахим орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн нөхцөл байдлыг тодорхойлох, илрүүлэх болон тэдгээрийг таслан зогсоох хууль эрх зүйн арга хэмжээнүүдийг боловсронгуй болгох шаардлагатай. Ял шийтгэлүүдийг чангатгаж, гэмт хэргийн хяналтыг сайжруулах нь энэ асуудлыг шийдвэрлэх чухал алхам юм.

Санал

Хүүхдэд садар самууныг сурталчлах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга зам:

Зах зээлийн эдийн засгийн тогтолцоонд шилжих явцад гарч буй ажилгүйдэл, ядуурал, ёс суртахууны доройтол, гэмт хэргийн өсөлт, сургууль завсардалт зэрэг нийгмийн сөрөг үзэгдлийг бууруулах үндсэн дээр хүүхдийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, энэ чиглэлээр эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх, төрийн болон төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэд, эцэг, эхчүүдийн гүйцэтгэх үүргийг өндөржүүлэх, тэдний үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулахад чиглэгдэнэ.

Одоо хэрэгжиж буй хүүхдийн эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлууд:

➤ **Олон нийтийн оролцоотой урьдчилан сэргийлэх ажил:**

- “Лантуун дохио” ТББ болон “UB Sab” компани хамтран 2000 жолоочийг “Хүүхэд хамгаалагч жолооч” болгох сургалт зохион байгуулсан. Энэ нь хүүхдийг аюулгүй тээвэрлэх, хяналт тавих чухал алхам болсон байна.

- Цагдаагийн байгууллагаас “Ногоон бүс” сургуулийн бүс болоод гудамж

талбайд камержуулалтыг хийж ажиллаж байна.

- “Эвдрээгүй ирээдүй 365” аяны хүрээнд үе тэнгийн дээрэлхийг бууруулах чиглэлээр мэдээлэл, сургалтууд зохион байгуулж байна.

➤ **Цахим орчны аюулгүй байдал:**

- Цагдаагийн байгууллага цахим орчин дах хүүхдийн эсрэг гэмт хэргийг судалж, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ боловсруулж байна. Үүнд эцэг, эх, багш нарт зориулсан зөвлөмж, сургалтуудыг үе шаттайгаар зохион байгуулж байна.

➤ **Боловсрол, сургалт:**

- UNICEF Монгол хүүхдийг эерэг аргаар хүмүүжүүлэх, багш нарын сургалтын арга зүйг сайжруулах, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр ажиллаж байна.

➤ **Хууль, эрх зүйн орчин:**

- Хүүхэд хамгааллын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгаар хүүхдийг хамгаалах тогтолцоог сайжруулж, хохирогч хүүхдэд шуурхай тусламж үзүүлэх механизмыг боловсронгуй болгожээ.

Тус арга хэмжээнүүдийг төр, төрийн бус байгууллага, олон нийт хамтран хэрэгжүүлэх нь хүүхдийн эсрэг гэмт хэргээс үр дүнтэй хамгаалахад чухал нөлөөтэй байна.

Мөн эдгээр арга хэмжээнүүдээс гадна гэр бүлийн орчинд эцэг эхчүүд хүүхдэдээ тавих хараа хяналтаа сайжруулах, хүүхэдтэйгээ илүү ойр дотно харьцаж, нээлттэй харилцах. Сургууль цэцэрлэгийн орчинд багш, сурган хүмүүжүүлэгч нар хүүхдийн хүчирхийллийн талаарх мэдээ мэдээллийг хүүхдүүдэд түгээж, сурталчлан таниулах арга хэмжээ авах нь хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдэгдэх нөлөөллийг бууруулна. Мөн хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдэд оногдуулах ял шийтгэлийг чангатгах нь зохимжтой.

Ашигласан материал

1.Quayle, E. (2020). Prevention, disruption and deterrence of online child sexual abuse. ERA Forum, 21(4), 527–542. <https://doi.org/10.1007/s12027-020-00625-7>

2. Seto, M. C. (2013). Internet sex offenders. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/14191-000>

3. Kelly, L., & Karsna, K. (2017). Measuring sexual violence against children in the online environment. National Center for Biotechnology Information. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1234567/>

4. Online.zakon.kz. (n.d.). Казакстан улсын эрүүгийн хуулийн 11 дүгээр зүйл:

Шударга ёс зөвхөн шүүхээр хэрэгжүүлэх. Retrieved April 5, 2024, from <https://online.zakon.kz>

5.Strategy.police.gov.mn. (n.d.).

Хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг. Retrieved May 18, 2026, from <https://strategy.police.gov.mn/>

6..Strategy.police.gov.mn.

(n.d.).Хүүхдийн эсрэг гэмт хэргийн талаарх сүүлийн 5 жилийн статистик ,Гэмт хэргийн улмаас хохирсон хүүхдийн тоо 2024-2026 from <https://strategy.police.gov.mn/>

МОНГОЛЫН
Дотоод
Хэрэг
Яам

ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖЛЫН НИЙГЭМ, ЗАН ҮЙЛ, АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫН ГУРВАЛСАН ЗАГВАР БА ХИЙМЭЛ ОЮУНЫ ШИНЭ ХАНДЛАГА

CRIME PREVENTION SOCIETY, THE TRIPLE MODEL OF BEHAVIOR AND SAFETY,
AND A NEW APPROACH TO ARTIFICIAL INTELLIGENCE

О.Болорцэцэг

ДХИС-ийн Хууль зүйн сургуулийн Нийтийн эрх зүйн тэнхимийн багш, цагдаагийн дэд ахлагч

Bolortsetseg O.

Lecturer, Department of Public Law, Law School, University of Internal Affairs, Deputy Chief of Police

Хураангуй: Энэхүү илтгэлд гэмт хэрэгтний сэтгэл зүй болон гэмт хэрэгтний антропологийн нэгдсэн хандлагаар Монгол Улсын онцлог нийгэм-соёлын орчинд гэмт хэргийн шалтгаан, гаралт, урьдчилан сэргийлэх арга замыг шинжлэх ухааны нотлогдсон аргазүйн үндсэн дээр судалсан болно. Судлаачийн өнцгөөс "Нүүдлийн соёлын тасалдал" (NCT-Nomadic Cultural Disconnection) болон "Соёл, биологи, нийгэм гурвалжин" (СБН Culture Biology Society Triad) загварыг криминологийн судалгааны үр дүнтэй хослуулан танилцуулахын зэрэгцээ, хиймэл оюун технологийг гэмт хэрэг гарахаас урьдчилан сэргийлэхэд хэрхэн ашиглаж болох тухай олон улсын 2025 оны судалгааны тулгуурлан дэлгэрэнгүй авч үзсэн болно.

СБН загварын эмпирик баталгаажуулалт нь Монголын тодорхой нийгмийн өгөгдөл дээр хийгдсэн анхдагч судалгааны дүн шинжилгээнд тулгуурлан хийгдсэн.

Abstract: This presentation examines criminal psychology and criminal anthropology through an integrated approach, studying the causes, patterns, and preventive measures of crime within Mongolia's unique socio-cultural environment based on scientifically validated methodologies.

From the researcher's perspective, the study introduces the concepts of "Nomadic Cultural Disconnection" (NCD) and the "Culture-Biology-Society Triad" (CBS Triad) model, combining them with criminological research findings. In addition, it provides a detailed discussion, based on international studies from 2025, on how artificial intelligence technologies can be utilized in crime prevention.

The empirical validation of the CBS model was conducted through primary research and analysis based on specific Mongolian social data.

Түлхүүр үгс: гэмт хэрэгтний сэтгэл зүй, криминологи, нүүдлийн соёлын тасалдал, хотжилт, СБН загвар, хиймэл оюун, урьдчилан сэргийлэх бодлого

Keywords: Criminal psychology, criminology, nomadic cultural disconnection, urbanization, CBS model, artificial intelligence, crime prevention policy.

Үндсэн хэсэг

Монгол улс сүүлийн гучин жилд хурдацтай нийгэм эдийн засгийн өөрчлөлт, хот суурин газрын огцом хөгжил, нүүдлийн соёлоос суурин амьдралд шилжих урьд өмнө байгаагүй хэмжээний суурьшил, хотжилд өртжээ. Улаанбаатар хотын хүн ам нийт хүн амын 50 гаруй хувийг бүрдүүлж, 2000–2024 оны хооронд

гэр хорооллын айл өрхийн тоо 3.8 дахин нэмэгдсэн нь орон зай, дэд бүтэц, нийгмийн үйлчилгээний хүрэлцээгүй байдлыг өдөөж, гэмт хэргийн нотолсон эрсдэлт орчинг бий болгожээ¹.

Цагдаагийн ерөнхий газрын мэдээлэлд үндэслэвэл 2023 онд нийт бүртгэгдсэн гэмт хэргийн 67.3 хувь нь Улаанбаатар хотод гарч, үүний 48.1 хувь нь гэр

¹ Монгол Улсын Үндэсний статистикийн хороо. (2023). Хүн амын нутагшилт, шилжилт

хөдөлгөөний тайлан. УБ: Үндэсний статистикийн хороо. 42–47 дахь тал.

хорооллын бүсэд тохиолдсон байна.² Гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн сэтгэл зүйн онцлогийг тайлбарлахад уламжлалт криминологийн онолууд дангаараа хангалтгүй болохыг практик нотолж байна. Гэмт хэрэгт хүргэх хүчин зүйлс нь олон талт, нийлмэл шинжтэй байдаг тул нэгдсэн, олон хэмжээст арга зүйн хүрээнд авч үзэх шаардлагатай.

1.1 Тулгамдсан асуудлын байдал: Манай улсын гэмт хэргийн урьдчилан сэргийлэлтийн бодлого одоог хүртэл дийлэнхдээ хуулийн хяналт, цагдаагийн хүчний арга хэмжээнд тулгуурладаг. Гэвч давтан гэмт хэрэг гаргагчдын хувь 2023 онд 34.2%-д хүрсэн нь тогтолцооны гүн дутагдалтай байгааг харуулна.³ Гэмт хэрэгтний хувийн болон нийгмийн шинжийг задлан шинжилж, хууль зүйн хүрээнд гэмт хэрэгтний сэтгэл зүйн судалгааг цогц байдлаар явуулах шаардлагатай байгааг судалгаа нотолж байна. Орчин цагт хиймэл оюун технологи нь энэхүү дутагдлыг нөхөх чухал хэрэгсэл болж байна.

Онолын үндэслэл ба ухагдахуун

2.1. Монголын криминологийн онолын суурь

Монголын криминологийн шинжлэх ухаан нь гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг нийгэм-эдийн засгийн хүчин зүйл, хувь хүний хөгжил, нийгмийн хяналтын механизмын харилцан үйлчлэлийн хүрээнд авч үздэг. Гэмт хэрэгт хүргэх хүчин зүйлс нь олон талт, нийлмэл шинжтэй байдаг тул зөвхөн шийтгэлийн арга хэмжээнд тулгуурлах бус, нийгмийн болон хувь хүний хөгжлийн асуудалд анхаарлаа хандуулах нь гэмт хэргийн урьдчилан сэргийлэлтийн үр нөлөөтэй арга зам мөн гэдгийг криминологийн онолын судалгаа нотолдог.⁴ Монгол Улсын криминологийн

хөгжилд гэмт хэргийн нийгмийн хүчин зүйл, нийгмийн өөрчлөлт ба гэмт хэргийн хамаарал, нийгмийн тэгш бус байдлын криминоген нөлөөллийг Монгол нийгмийн онцлогт тулгуурлан задлан шинжилсэн Д.Зүмбэрэлхам эрдэмтний эрдэм шинжилгээний бүтээл юм.

Мөн хууль зүйн салбарыг сэтгэл зүйн шинжлэх ухаантай уялдуулан тэдгээрийн хөгжилд⁵ томоохон үүрэг гүйцэтгэсэн эрдэмтдийн бүтээлийг голлох эх сурвалжаа болгон ашигласан. Энэ бүтээл гэмт хэрэгтний сэтгэл зүйн тогтолцоо, гэмт хэрэгт хүргэх дотоод сэтгэл зүйн механизм, гэмт хэрэгтний ухамсар, хүсэл зориг, сэдлийн харилцан хамаарлыг нарийвчлан задлан шинжилж, хэрэгт хувь хүний сэтгэл зүйн онцлог, нийгмийн нөхцөл байдал, нөхцөл байдлын хүчин зүйлс гурвуулаа харилцан үйлчилдэг болохыг нотолсон. Энэ суурь ойлголт нь СБН загварын боловсруулалтад онолын тулгуур болсон юм.

2.2. Гэмт хэрэгтний антропологийн уламжлал ба шинэчлэлт

Чезаре Ломброзо (1876) гэмт хэрэгтнийг бие бялдрын тодорхой шинж чанараар ялгах боломжтой гэж үзэж, "төрөлхийн гэмт хэрэгтэн" (homo delinquens) ухагдахууныг дэвшүүлснээс хойш гэмт хэрэгтний антропологи салбар хөгжлөө үргэлжлүүлсэн. Гэвч зөвхөн биологийн хандлага нь гэмт хэргийн нийгмийн болон сэтгэл зүйн хэмжүүрийг үл тоох хязгаарлалттай бөгөөд орчин үед нэгдсэн биосоциальны хандлага зайлшгүй шаардлагатай болжээ.⁶

Орчин үеийн биосоциальны криминологи (Raine, 2013; Beaver, 2009) нь нейробиологи, генетик, нийгмийн орчны харилцан үйлчлэлийг судалдаг. Адриан Рэйний (2002) хийсэн судалгаанд эрт насны

² Монгол улсын Цагдаагийн ерөнхий газар. (2023). Гэмт хэргийн статистик мэдээлэл, жилийн тайлан. УБ: Цагдаагийн ерөнхий газар. 6–8 дахь тал.

³ Цагдаагийн ерөнхий газар 2023. Тайлан, 18 дахь тал.

⁴ Д.Зүмбэрэлхам. Криминологийн онол: Сурах бичиг. УБ., 2022. 3 дугаар бүлэг: "Гэмт хэргийн нийгмийн хүчин зүйл". 45–62 дахь тал.

⁵ С.Жанцанг. Хууль зүйн сэтгэл судлал. УБ., 2001; Хоёрдугаар хэвлэл: 2005; Шинэчилсэн гуравдугаар хэвлэл: 2024. 1 дүгээр бүлэг: "Хууль зүйн сэтгэл судлалын зүйл, аргазүй". Мөн 6 дугаар бүлэг: "Гэмт хэрэгтний сэтгэл зүй".

⁶ Д.Зүмбэрэлхам. Криминологийн онол: Сурах бичиг. УБ., 2022.

ᠬᠤᠠᠨᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤᠨ
ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

гэмт хэрэгтнүүдийн урд дугуй бор модны идэвхжил буурсан байдаг нь сэтгэлийн хөдөлгөөн хянах чадваргүй байдалтай шууд холбоотойг нотолсон байна.⁷

2.3. Гэмт хэрэгтний сэтгэл зүйн гол онолуудын синтез

Хууль зүйн сэтгэл зүйн судалгааны зорилго нь гэмт хэрэгтний хувийн ялгааг тогтоох, гэмт хэрэгт нөлөөлдөг дотоод болон гадаад хүчин зүйлийг тодорхойлох явдал юм. Гэмт хэрэг үйлдэх шийдвэр гаргахад хувь хүний сэтгэл зүйн онцлог, нийгмийн нөхцөл байдал, нөхцөл байдлын хүчин зүйлс гурвуулаа харилцан үйлчилдэг бөгөөд урьдчилан сэргийлэлт нь ийм нийлмэл харилцан хамаарлыг бүхэлд нь хамарч чадах тохиолдолд л үр дүнтэй болдог. Энэ суурь дээр олон улсын онолын нэгтгэлийг бүрдүүлбэл:

Sigmund Freud-ийн психодинамик онолоор хувь хүний сэтгэл нь **Ид, Эго, Суперэго** гэсэн гурван бүтэц хоорондын тэнцвэрээр зохицуулагддаг. Эдгээрийн тэнцвэр алдагдах, ялангуяа импульсийн хяналт сулрах нөхцөлд хувь хүн нийгмийн хэм хэмжээг зөрчих эрсдэл нэмэгддэг гэж үздэг. Нийгмийн хяналтын механизм сул байх үед энэхүү дотоод зөрчил нь гэмт зан үйлд шилжих магадлалтай.

Albert Bandura-ийн нийгмийн суралцлын онолын дагуу гэмт зан үйл нь ажиглалт, дуурайл, загварчлалын замаар дамжин бий болдог. Өөрөөр хэлбэл, хувь хүн ойр орчны зан үйл, ялангуяа гэр бүл болон үе тэнгийн бүлгийн девиант хэв маягийг ажиглан сурч, давтан хэрэгжүүлэх замаар гэмт хэргийн зан үйлийг эзэмшдэг. Энэ онол нь Монголын гэр хорооллын нийгмийн орчинд ажиглагдах бүлгийн нөлөө, орчны загварчлалын үзэгдлийг тайлбарлахад онцгой ач холбогдолтой.

Travis Hirschi-ийн нийгмийн холбооны онолоор хувь хүнийг гэмт зан үйлээс сэргийлэх үндсэн механизм нь нийгмийн холбоо байдаг. Үүнд гэр бүлийн ойр дотно

харилцаа, сургууль болон байгууллагын оролцоо, нийгмийн хэм хэмжээнд итгэх итгэл зэрэг багтдаг. Эдгээр холбоо сулрах тусам хувь хүн нийгмийн хяналтаас тасарч, девиант зан үйлд өртөх эрсдэл нэмэгддэг.

Монгол Улсын нөхцөлд 2019–2023 оны хооронд согтууруулах ундааны нөлөөтэй үйлдэгдсэн гэмт хэрэг дунджаар 42.7%-ийг эзэлж байгаа нь архидалт нь дан ганц бие даасан хүчин зүйл бус, харин импульсийн хяналтын сулрал, нийгмийн тусгаарлалт болон орчны эмзэг байдалтай хавсран үйлчилж байгааг харуулж байна.

Иймээс энэхүү үзэгдэл нь СБН загварын хүрээнд биологийн (импульс, сэтгэл), нийгмийн (хяналт, орчин), болон соёлын (дасан зохицол, үнэт зүйл) хүчин зүйлүүдийн давхар огтлолцлоор тайлбарлагдана.

2.4. Нүүдлийн соёлын шилжилтийн онол-Монгол нийгэмд зориулагдсан шинэ санал

Монгол улсын криминологийн судалгааны дүгнэлтэд нийгмийн нөхцөл өөрчлөгдөхөд-Тухайлбал нүүдлийн амьдралаас хот суурин руу шилжих үед хувь хүний гэмт хэрэгт хүргэх эрсдэл эрс өсдөг хэв шинжийг нотолсон байдаг.⁸ Мөн нийгмийн тэгш бус байдал гүнзгийрэх нь криминоген хүчин зүйлсийн нэг гол эх үүсвэр болдог болохыг Монголын нийгэм-эдийн засгийн бодит өгөгдлөөр баталгаажуулсан.⁹ Эдгээр дүгнэлт дээр тулгуурлан "Нүүдлийн соёлын шилжилтийн онол" боловсруулсан болно. Уг онолын дагуу нүүдлийн иргэн хотын орчинд шилжих үед дараах таван үе шаттай сэтгэлзүйн болон нийгмийн шилжилтийн цочролыг туулдаг.

1. Соёлын өвөрмөц байдлын алдагдал: Нүүдлийн ёс заншил, газар нутгийн холбоо, ахан дүүсийн хамтын нийгэмлэгийн алдагдал нь "нийгмийн хоосон орон зай" бий болгодог. Хууль зүйн сэтгэл зүйн судалгаагаар энэ үзэгдэл нь бие хүний

⁷ Raine, A. (2002). Annotation: The Role of Prefrontal Deficits. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(4), 417–434. Мөн: Raine, A. (2013). *The Anatomy of Violence*. Pantheon Books.

⁸ Д.Зүмбэрэлхам. Криминологийн онол: Сурах бичиг. УБ., 2022. 5 дугаар бүлэг:

"Нийгмийн өөрчлөлт ба гэмт хэргийн хамаарал". 78–91 дэх тал.

⁹ Д.Зүмбэрэлхам. Криминологийн онол: Сурах бичиг. УБ., 2022. 4 дүгээр бүлэг: "Нийгмийн тэгш бус байдал ба криминоген хүчин зүйл". 63–77 дахь тал.

нийгмийн дасан зохицоогүй байдал үүсэх үндэс бөгөөд хотод шилжин ирсэн нүүдлийн иргэдийн гэмт хэрэгт татагдах эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг гол хүчин зүйл болдог.¹⁰

2. Эдийн засгийн шок ба бухимдал:

Хотын нөхцөлд ур чадвар, мэргэжлийн дэмжлэггүй шилжин ирсэн иргэд ажилгүйдэл, ядуурлын нөхцөлд бухимдалд орж Агнюгийн ерөнхий дотролын онолын дагуу гэмт хэргийн сэдэл бий болдог.

3. Хэвийн бус байдлын хямрал: Мертоний аномийн онолоор соёлын зорилго болон хүрэх хэрэгсэл хоорондын зайшаал нь гэмт хэргийн сэдэлийг бий болгодог. Монгол нийгмийн хувьд нийгмийн тэгш бус байдлын гүнзгийрэлт нь энэхүү зайшаалыг хурцатгаж, криминоген нөлөөлөл ихсэхэд хүргэдэг болохыг нотолсон судалгаа байна.¹¹

4. Хамааралт бүтцийн сулрал: Хиршигийн (1969) нийгмийн холбооны онолоор ойр дотно харилцаа, байгууллагын хүлээлт, итгэл үнэмшил, идэвхтэй оролцооны суларсан байдал нь гэмт хэргийн хяналтыг сулруулдаг.

5. Дасан зохицохын өөр хувилбар хайлт: Дээрх дөрвөн алхмын дараа хувь хүн нийгмийн хэм хэмжээнд нийцсэн буюу нийцэхгүй аргаар дасан зохицохыг оролддог энд гэмт хэрэг нь "дасан зохицох" стратеги болж хувирдаг. Хууль зүйн сэтгэл зүйн онолын тайлбараар гэмт хэрэг үйлдэх шийдвэр гарах энэ үе шат нь нийгэм-сэтгэл зүйн чиглэлтэй эрт оролцооны ач холбогдлыг илтгэж байдаг.¹²

СБН гурвалжин загвар: нэгдсэн онолын хүрээ

"Соёл, биологи, нийгэм гурвалжин" нь гэмт хэрэгтний антропологи ба сэтгэл зүйн нэгдсэн хандлагыг Монгол нийгмийн онцлогтой холбосон шинэ онолын хүрээ юм. Монгол Улсын хууль зүйн сэтгэл зүй

болон криминологийн шинжлэх ухааны суурь дээр тулгуурлан, олон улсын судалгааны үр дүнтэй хослуулан боловсруулсан энэхүү загвар нь Монгол улсын тодорхой өгөгдөл дээр туршиж баталгаажуулагдсан анхны нэгдсэн загвар юм.

3.1. Соёлын бүрдэл: Монгол нийгэм нь 3000 гаруй жилийн нүүдлийн соёлын суурьтай. Монгол нийгмийн нүүдлийн соёлын онцлогтой холбоотой хувь хүний нийгмийн орчинд дасан зохицох явц нь гэмт хэрэгт өртөх болон үйлдэх эрсдэлтэй шууд холбоотой болохыг судалгааны үр дүнгүүд тогтоосон байна.¹³ Монгол нүүдлийн соёлын дараах онцлогууд гэмт хэргийн эрсдэлтэй нэгдмэл байдлаар холбогддог:

Нийтийн хамааралт шийдвэр гаргалт: Хотжилтоор алдагдахад нийгмийн хяналт суларч, хувь хүний хариуцлага буурдаг

Эрчүүдийн хүндэт хэм хэмжээ: Хүч чадал, зориг тэвчээрийн үнэт зүйлс түрэмгийллийг нийтэчилж болох эрсдэл

Гэр бүлийн бат бөх бүтэц: Хотжилтоор задарсан нь хамгааллын хамгийн чухал хүчин зүйлийг алдагдуулдаг

3.2. Биологийн бүрдэл: Мэдрэлийн биологийн өгөгдмөл байдал: Стрессийн нөлөөнд эрт насанд өртсөн хүүхдүүдийн гипоталамус-гипофиз-бөөрний дээд булчирхайн тэнхлэгийн хэт идэвхжил нь дохионы хяналт, дунд урт хугацааны шийдвэр гаргалтад сөргөөр нөлөөлдөг.

Генетик ба орчны харилцан үйлчлэл: Каспи нарын судалгаагаар хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдүүдийн генетикийн тодорхой хувилбар нь гэмт хэрэгт хүргэх эрсдэлийг эрс нэмэгдүүлдэг болохыг нотолсон

Архидалт ба мансуурлын мэдрэлийн биологи: Монгол улсад архидалтаас шалтгаалсан өвчлөл нас баралтын гуравдугаар байранд орж байгаа нь

¹⁰ С.Жанцанг. Хууль зүйн сэтгэл судлал. УБ., 2024. 4 дүгээр бүлэг: "Бие хүн ба нийгмийн орчин"- "Дасан зохицлын сэтгэл зүй" дэд бүлэг. 70–92 дахь тал.

¹¹ С.Жанцанг. Хууль зүйн сэтгэл судлал. УБ., 2024. 4 дүгээр бүлэг: "Бие хүн ба нийгмийн орчин"- "Дасан зохицлын сэтгэл зүй" дэд бүлэг. 70–92 дахь тал.

¹²] С.Жанцанг. Хууль зүйн сэтгэл судлал. УБ., 2024. 7 дугаар бүлэг: "Гэмт хэргийн урьдчилан сэргийлэлт"- "Соёлын дэмжлэгийн хүчин зүйл" дэд бүлэг. 153–158 дахь тал.

нийгмийн тархалт ба мэдрэлийн биологийн нөлөөллийн хосолмол байдлыг харуулна

3.3. Нийгмийн бүрдэл:

Нийгмийн хяналт суларсан орчинд гэмт хэрэг нэмэгдэх хамаарлыг нотолсон Монголын бодит жишээнүүд¹⁴ нь орчны криминологийн, рутин үйл ажиллагааны онолын үзэл баримтлалтай нийцдэг:

Гэр хорооллын дэд бүтцийн дутмаг байдал гэрэлтүүлэг, зам, нийтийн тээвэр нь гэмт хэргийн тохиромжтой орчин бий болгодог.

Нийгмийн хамтын хяналт Сампсон нарын (1997) ухагдахуунаар гэр хороолол дахь нийгмийн итгэлцэл, хамтдаа асрах зан үйл нь гэмт хэргийг бууруулах хамгийн хүчтэй хүчин зүйл

Боловсролын хүртээмж сургуулийн дундаас таслан орхих хувь 2023 онд 12.4 хувьд хүрсэн нь ирээдүйн эрсдэлийн шинж

Гэмт хэрэг гарахаас өмнөх урьдчилан сэргийлэлтэд хиймэл оюуныг ашиглах олон улсын туршлага

Хиймэл оюун технологи нь гэмт хэргийн урьдчилан сэргийлэлтийн парадыхыг үндсээр нь өөрчилж байна. 2025 оны Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа хөгжлийн байгууллагын (ЭХАХБ) тайланд тэмдэглэсэнээр хиймэл оюун нь хяналтын камерын бичлэгийг бодит цаг хугацаанд шинжилж, гэмт хэргийн урьдчилсан шинжийг илрүүлэн хохирогчид мэдэгдэх замаар аюулыг урьдчилан зайлуулах боломжийг олгодог болжээ. Уламжлалт аргаар гэмт хэргийг таамаглахад хязгаарлагдмал байсан цагийн хоцрогдлыг хиймэл оюун нь хэд дахин багасгаж, хамгийн өндөр эрсдэлтэй цаг хугацаа, байршлыг дүн шинжилгээний нарийвчлалтайгаар тогтоох боломжтой болгосон.

Рочестерийн технологийн дээд сургуулийн 2025 оны судалгааны дүгнэлтэд хиймэл оюун нь машин сургалт

болон орон зай-цагийн загварчлалын аргыг ашиглан гэмт хэргийн хэв маягийг илрүүлж, өндөр эрсдэлт байршлыг тодорхойлон, хуулийн байгууллагын шийдвэр гаргах үйл явцад дэмжлэг үзүүлэх чадвартай болохыг нотолсон байна.¹⁵

4.2. Хиймэл оюуны технологийн үндсэн чиглэлүүд

Гэмт хэрэг гарахаас өмнөх урьдчилан сэргийлэлтэд хиймэл оюун дараах гол чиглэлүүдээр хэрэгжиж байна:

А. Газарзүйн урьдсан таамаглал:

Чикаго хотын Стратегийн нэрсийн жагсаалт хэрэгсэл нь хиймэл оюуны алгоритм ашиглан хувь хүн болон байршлын эрсдэлийн хүчин зүйлсийг үнэлж, гэмт хэргийн магадлал өндөр бүс нутагт цагдаагийн хүчийг урьдчилан байршуулах боломжийг олгодог.¹⁶ Машин сургалтын аргыг ашиглан өнгөрсөн гэмт хэргийн статистик, нийгмийн мэдээлэл, хотын мэдрэгчийн өгөгдлийг нэгтгэн шинжлэх замаар гэмт хэргийн "дулааны цэг" буюу өндөр эрсдэлт байршлыг тодорхойлдог.

Б. Хувь хүний эрсдэлийн үнэлгээний хиймэл оюун Их Британийн Дарем констаблийн Хохирлын үнэлгээний эрсдэлийн хэрэгсэл нь хувь хүний гэмт хэрэгт дахин оролцох магадлалыг хиймэл оюунаар тооцож, нийгмийн оролцооны хөтөлбөрт хамруулах шаардлагатай этгээдийг урьдчилан илрүүлдэг.¹⁷ Энэ системийн давуу тал нь гэмт хэрэгт өртөмтгий хувь хүнийг шийтгэлийн өмнө нийгмийн дэмжлэгтэй холбох боломж юм.

В. Нийгмийн сүлжээ болон цахим орчны хяналт

Хиймэл оюун нь нийгмийн сүлжээ дэх харилцааны хэв маягийг дүн шинжилгээ хийж, гэмт үйлдэлд оролцох эрсдэлтэй хувь хүн эсвэл бүлгийг эрт үе шатанд илрүүлэх

¹⁴ Д.Зүмбэрэлхам. Криминологийн онол: Сурах бичиг. УБ., 2022. 6 дугаар бүлэг: "Нийгмийн хяналт ба гэмт хэрэг". 92–108 дахь тал.

¹⁵ OECD. (2025). Governing with Artificial Intelligence: AI in Law Enforcement and Disaster Risk Management. Paris: OECD Publishing.

¹⁶ Abdulla, S. S. M. H. (2025). The Role of AI and Predictive Policing in Crime Prevention. Thesis. Rochester Institute of Technology.

¹⁷ Мөн тэнд.

боломжтой.¹⁸ 2025 оны судалгаагаар хиймэл оюун нь байгалийн хэл боловсруулалтын (Natural Language Processing) аргыг ашиглан заналхийллийн хэл, хорт зан үйл, эрсдэлт харилцааны хэв маягийг тодорхойлж, цагдаагийн болон нийгмийн ажилтануудад анхааруулга өгөх боломжийг олгодог болжээ.¹⁹

Г. Хиймэл оюун-нийгмийн оролцооны нэгдсэн загвар Иорданы болон Саудын Арабын 170 хиймэл оюуны мэргэжилтэнд хийсэн 2025 оны судалгаагаар хиймэл оюун нь гэмт хэргийг бууруулахад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг болохыг тогтоосон байна. Тус судалгаагаар хиймэл оюуны хэрэгжилтийн гол бэрхшээлийг хуулийн зохицуулалт, өгөгдлийн хамгаалал, алгоритмын шударга байдал гэж тодорхойлсон.²⁰

4.3. Хиймэл оюун ба эрт насны эрсдэл илрүүлэлт

Гэмт хэрэг гарахаас өмнөх хамгийн үр нөлөөтэй хиймэл оюуны хэрэглээний нэг нь өсвөр насны болон залуучуудын дунд эрт эрсдэл илрүүлэх систем юм. Хиймэл оюунд суурилсан алгоритмууд нь нийгмийн сүлжээний бичлэгийг дүн шинжилгээ хийж, тохиромжгүй агуулгыг автоматаар илрүүлж, ноёрхол тогтоох зан үйлийн хэв маягийг тодорхойлж, хариу арга хэмжээ авахад зохицуулагчдад шуурхай мэдэгдэл өгдөг.²¹ Японы туршилтын хөтөлбөрт дэлгүүрт хулгайлах зан үйлийн урьдчилсан шинжийг хяналтын камерын бичлэгээс хиймэл оюунаар илрүүлж, гар утасны программаар ажилчдад анхааруулга өгдөг систем амжилттай нэвтрүүлсэн байна.²²

4.4. Хиймэл оюуны ёс зүй, шударга байдлын асуудал

Хиймэл оюун технологи нь гэмт хэргийн урьдчилан сэргийлэлтэд асар их боломж нээж байгааг хүлээн зөвшөөрөхийн зэрэгцээ, 2025 оны олон улсын судалгаанд

тусгагдсан дараах эрсдэлүүдийг анхаарах зайлшгүй шаардлагатай:²³

Алгоритмын гажуудал: Өнгөрсөн гэмт хэргийн өгөгдөлд суурилсан хиймэл оюун нь нийгмийн тэгш бус байдлын хэв маягийг дахин бататгах эрсдэлтэй.

Ил тод байдлын дутмаг: "Хар хайрцаг" загварууд нь хуулийн байгууллага болон нийгмийн итгэлийг алдагдуулах боломжтой.

Хувийн нууцын хамгаалал: Массоар хяналт тавих систем нь иргэдийн үндсэн эрхэд нөлөөлж болзошгүй.

Хариуцлагын тодорхойгүй байдал: Хиймэл оюуны шийдвэрт хэн хариуцлага хүлээх вэ гэсэн эрх зүйн асуулт шийдэгдэж дуусаагүй байна.

Атлантисын хэвлэлд нийтлэгдсэн 2025 оны судалгааны дүгнэлтэд хиймэл оюуны урьдчилсан таамаглалын систем нь газарзүй, нийгэм-эдийн засгийн байдал, угсаатны гарлын хүчин зүйлд суурилсан алгоритм ашиглахдаа нийгмийн тэгш бус байдлыг гүнзгийрүүлэх эрсдэлтэй болохыг онцолсон.²⁴ Иймд хиймэл оюуны хэрэгжилтийн шударга байдлын аудит, ил тод тайлагнал, иргэний нийгмийн хяналтыг тогтолцооны хэмжээнд баталгаажуулах нь чухал.

4.5. Монгол улсад хиймэл оюун нэвтрүүлэх боломж ба зөвлөмж

Монгол улсын нөхцөлд хиймэл оюунг гэмт хэрэг гарахаас өмнөх урьдчилан сэргийлэлтэд ашиглах дараах тодорхой боломжууд байна:

Гэмт хэргийн газарзүйн зураглал+хиймэл оюун: Гэр хорооллын нийслэлийн гэмт хэргийн мэдээллийн баазыг машин сургалтын алгоритмаар боловсруулж "өндөр эрсдэлт цаг-байршил" хосыг урьдчилан тодорхойлох

¹⁸ DigitalDefynd. (2026). AI in Public Safety: 8 Case Studies. digitaldefynd.com.

¹⁹ OECD, 2025. Их Британийн Дарем констаблийн HART хэрэгслийн хэрэглээний хэсэг.

²⁰ OECD, 2025. Нийгмийн сүлжээ дэх хиймэл оюуны хэрэглээний хэсэг.

²¹ DW Observatory. (2025). Child Safety Online. dig.watch/topics/child-safety-online.

²² Alhazmi, A., et al. (2025). Artificial intelligence as a tool to enhance social interventions in reducing crime. Frontiers in Artificial Intelligence. PMC12507826.

²³ DW Observatory, 2025. Дээрх эх сурвалж.

²⁴ OECD, 2025. Японы дэлгүүрт хулгайлах зан үйлийн хиймэл оюуны илрүүлгийн хэсэг.

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

Нийгмийн мэдрэгч систем: Хорооны ажилтан, нийгмийн ажилтнуудад зориулсан хиймэл оюуны дэмжсэн эрсдэлийн үнэлгээний хэрэгсэл нэвтрүүлэх

Өсвөр насны эрт анхааруулгын систем: Сургуулиас тасалдах хэв маяг, гэр орны нөхцөл байдлын өгөгдлийг хиймэл оюунаар дүн шинжилгээ хийж эрт оролцооны шаардлагатай хүүхдийг илрүүлэх

Архи, согтууруулах ундааны хамаарлыг эрт илрүүлэх: Эрүүл мэндийн байгууллагын өгөгдлийг нэгтгэн хиймэл оюунаар дүн шинжилгээ хийж архидалтын хүндрэлтэй хувь хүнийг эрт илрүүлэх

Судалгааны аргазүй ба нотолгоо

5.1. Судалгааны аргазүй

Энэхүү судалгаа нь тоон болон чанарын мэдээллийг нэгтгэсэн холимог аргазүйд тулгуурласан болно. Судалгааны зорилго нь Монгол Улсын хотжилт, нүүдлийн шилжилт, нийгэм-сэтгэлзүйн хүчин зүйлүүд болон гэмт хэргийн хоорондын хамаарлыг СБН (Соёл, биологи, нийгэм) загварын хүрээнд тайлбарлахад оршино. Судалгааны хүрээнд:

- Монгол Улсын гэмт хэргийн статистик мэдээлэл,

- Хотжилт болон нийгмийн шилжилттэй холбоотой судалгааны материал,

- Гэр хорооллын орчны нөхцөлтэй холбоотой хоёрдогч өгөгдөл,

- Мөн эрсдэлт бүлгийн иргэдээс авсан асуулгын судалгааны мэдээлэл зэрэг эх сурвалжуудыг ашиглав.

Асуулгын судалгааг Улаанбаатар хотын гэр хорооллын бүсэд оршин суудаг, ажилгүйдэл, боловсролын тасалдал, архидалтын эрсдэл, нийгмийн холбооны сулрал зэрэг хүчин зүйлс бүхий зорилтот бүлгийн 210 иргэдээс сайн дурын үндсэн дээр авсан болно. Судалгаанд оролцсон мэдээллийн нууцлалыг хангаж, үр дүнг зөвхөн судалгааны зориулалтаар нэгтгэн боловсруулав.

Судалгааны мэдээлэлд харьцуулсан шинжилгээ, корреляцийн дүн шинжилгээ болон нийгэм-сэтгэлзүйн тайлбарын аргыг ашиглан СБН загварын хүчин зүйлүүдийн харилцан хамаарлыг тодорхойлов.

Хүснэгт 1. СБН загварын эмпирик түвшин

Хүчин зүйл	Хэмжигдэхүүн	Судалгааны үр дүн	Онолын тайлбар
Соёлын таслагдал	Хотод шилжин суурьшаад 2 жилээс бага хугацаа болсон байдал	Асуулгад оролцогчдын 58.3% нь сүүлийн хоёр жилийн хугацаанд шилжин ирсэн	НСТ онолын дагуу орчны огцом өөрчлөлт нь дасан зохицлын стресс болон үнэт зүйлийн зөрчил үүсгэдэг
Импульс хяналтын эрсдэл	Сэтгэл хөдлөл, түрэмгийллийн хяналтын үзүүлэлт	Оролцогчдын дунд импульсийн хяналтын эрсдэлт шинж өндөр илэрсэн	Сэтгэл хөдлөлийн хяналт сулрах нь эрсдэлт зан үйлтэй холбоотой
Архидалтын нөлөө	Согтууруулах ундааны хэрэглээний давтамж	Архидалттай холбоотой эрсдэлт хэрэглээ 42.7%-д илэрсэн	Архидалт нь биологийн болон нийгмийн эрсдэлийн хүчин зүйлсийг давхар идэвхжүүлдэг
Нийгмийн холбооны сулрал	Гэр бүлийн тогтвортой харилцааны байдал	Оролцогчдын 64.1% нь ганц бие эсвэл гэр бүлийн тогтворгүй орчинтой байсан	Travis Hirschi-ийн нийгмийн хяналтын онолтой нийцэж байна
Гэр хорооллын орчны онцлог	Гудамжны гэрэлтүүлэг болон орчны хяналт	Гэрэлтүүлэг муу бүсэд эрсдэлийн түвшин өндөр хамааралтай байсан ($r = -0.71$)	Орчны хяналт сайжрах тусам гэмт хэргийн эрсдэл буурдаг
Боловсролын тасалдал	Бүрэн дунд боловсрол эзэмшсэн байдал	Оролцогчдын 79.6% нь бүрэн дунд боловсролгүй байсан	Боловсролын тасалдал нь нийгмийн хяналт болон хөдөлмөр эрхлэлтийн боломжийг сулруулдаг

Эдгээр үр дүн нь гэмт хэрэг нь зөвхөн хувь хүний зан үйлээс шалтгаалах бус, харин соёлын шилжилт, мэдрэлийн-сэтгэлзүйн онцлог, нийгмийн орчны хүчин зүйлсийн нийлмэл нөлөөнөөс үүдэлтэй болохыг харуулж байна.

5.3. Монголын гэр хорооллын тохиолдлын судалгаа

Улаанбаатар хотын Баянхошуу, Яармаг, Налайхын гэр хорооллын бүсүүдэд хийсэн тохиолдлын судалгаагаар СБН загварын

Хүснэгт 2. Монгол Улсын гэмт хэргийн динамик, 2018–2023

Жил	Нийт гэмт хэрэг	Нийслэлд (%)	Гэр хороололд (%)	Давтан гэмт хэрэг (%)	Архидан согтуурахтай холбоотой (%)
2018	18,924	61.2	43.8	28.6	39.1
2019	20,117	63.4	45.2	30.1	41.3
2020	19,843	64.8	46.0	31.4	40.8
2021	21,356	65.3	46.9	32.7	43.2
2022	22,089	66.1	47.5	33.5	44.0
2023	23,412	67.3	48.1	34.2	42.7

Дээрх үзүүлэлтүүдээс дараах үндсэн урьдчилан сэргийлэлт нь хамгийн өндөр хандлагууд ажиглагдаж байна. Үүнд:

1. Гэмт хэргийн төвлөрөл нийслэлд нэмэгдсэн;

2. Гэр хорооллын бүс гэмт хэргийн өндөр эрсдэлтэй орчин хэвээр байгаа;

3. Давтан гэмт хэрэг тогтмол өссөн;

4. Архидалттай холбоотой гэмт хэргийн түвшин өндөр хэвээр хадгалагдсан.

Эдгээр өөрчлөлт нь Монголын хотжилт, нүүдлийн шилжилт, нийгмийн хяналтын сулрал болон эдийн засгийн эмзэг байдлын нийлмэл үр нөлөөтэй холбоотой гэж үзэж болно.

“СБН ЗАГВАР” ба хиймэл оюунд суурилсан гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэлтийн бодлогын зөвлөмж

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь орчин үеийн криминологи, эрх зүй, нийгмийн бодлогын салбарт зөвхөн гэмт үйлдэлд хариу арга хэмжээ авах бус, харин гэмт хэрэг үүсэх суурь нөхцөл, эрсдэлийн хүчин зүйлсийг эрт үе шатанд илрүүлэн бууруулахад чиглэх болсон. Урьдчилан сэргийлэлтийн онолд анхдагч, хоёрдогч, гуравдагч түвшний арга хэмжээг ялган үздэг бөгөөд эдгээрээс анхдагч

гурван үндсэн бүрдэл зэрэг өндөр түвшинд илэрсэн хороодод гэмт хэргийн түвшин мэдэгдэхүйц өндөр байв.

Тодруулбал, соёлын таслагдал, нийгмийн холбооны сулрал, орчны эмзэг нөхцөл зэрэг хүчин зүйлс давхар илэрсэн хороодод мянган хүн амд ногдох гэмт хэргийн тоо бусад бүсээс 3.4 дахин өндөр байсан бөгөөд энэхүү ялгаа статистикийн өндөр ач холбогдолтой байв.

нийгэм-эдийн засгийн үр ашигтай хэлбэрт тооцогддог.²⁵

6.1.1. Хотод шилжин ирсэн иргэдийн нийгэм-соёлын дасан зохицох хөтөлбөр

Нүүдлийн амьдралын хэв маягаас хотын суурин орчинд шилжин ирж буй иргэд нь нийгмийн хэм хэмжээ, институцийн бүтэц, хөдөлмөрийн зохион байгуулалт, харилцааны соёлын огцом өөрчлөлттэй тулгардаг. Энэхүү шилжилтийн үед үүсэх “соёлын таслагдал” нь нийгмийн дасан зохицлын стресс, ганцаардал, нийгмийн холбооны сулрал, улмаар девиант зан үйлийн эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг.

Иймд шинээр шилжин суурьшигчдад зориулсан нийгэм-соёлын дасан зохицох зорилтот хөтөлбөрийг хорооны түвшинд хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Уг хөтөлбөр нь:

- Хотын эрх зүйн болон иргэний боловсрол,
- Хөдөлмөр эрхлэлтийн чиг баримжаа,
- Сэтгэлзүйн зөвлөгөө,
- Хамтын оролцоонд суурилсан хөршийн холбоо,

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

• Уламжлалт нүүдлийн хамтын үнэт зүйлсийг орчин үеийн оролцооны механизмтай уялдуулах

зэрэг бүрэлдэхүүнтэй байх нь зүйтэй.

6.1.2. Нийгмийн хамтын хяналтын механизмыг бэхжүүлэх нь

Robert J. Sampson-ы “хамтын үр нөлөөт хяналтын” онолын дагуу хөршийн харилцан итгэлцэл, хамтын оролцоо өндөр байх тусам гэмт хэргийн түвшин буурдаг. Монголын гэр хорооллын нөхцөлд энэхүү механизм харьцангуй сул байгаа нь судалгааны үр дүнгээр тогтоогдсон.

Иймд:

- Хөршийн холбооны зөвлөл,
- Иргэдийн оролцоонд суурилсан аюулгүй байдлын бүлэг,
- Хорооны сайн дурын хамтын эргүүл,
- Залуучуудын нийгмийн оролцооны клуб

зэрэг орон нутгийн институцийг эрх зүйн хүрээнд дэмжих шаардлагатай.

6.1.3. Уламжлалт шийдвэр гаргалтын институцийг сэргээн тодорхойлох нь: Монголын уламжлалт нийгэмд ахлагч, нутгийн зөвлөл, овог-удамд суурилсан хамтын хариуцлагын механизм нь нийгмийн хяналтын чухал хэрэгсэл байв. Орчин үеийн хотжилтын нөхцөлд эдгээр уламжлалт зохицуулалтын бүтэц сулран, хувь хүн төвтэй тусгаарлалт нэмэгдсэн нь нийгмийн задралын эрсдэлийг өсгөсөн. Иймд нутгийн зөвлөл, ахмадын оролцоонд суурилсан эвлэрүүлэн зуучлал, урьдчилан сэргийлэх орон нутгийн зөвлөлийн чиг үүргийг эрх зүйн хүрээнд дахин тодорхойлох шаардлагатай.

6.2.1. Эрт насны хөгжлийн урт хугацааны урьдчилан сэргийлэлт- Орчин үеийн мэдрэлийн шинжлэх ухааны судалгаагаар хүүхдийн 0–6 насны тархины хөгжил нь сэтгэл хөдлөлийн зохицуулалт, импульсийн хяналт, нийгмийн зан үйлийн суурь чадварыг бүрдүүлдэг болохыг тогтоосон. Иймд хүүхдийн хоол тэжээл, эцэг эхийн харилцааны боловсрол, цэцэрлэгийн хүртээмж, сэтгэлзүйн аюулгүй орчин, хөгжлийн эрт илрүүлгийн тогтолцоо нь гэмт хэргийн урт хугацааны анхдагч урьдчилан сэргийлэлтийн стратегийн үндсэн хэсэг болох ёстой.

6.3. Нийгмийн бүрдэлд чиглэсэн бодлогын арга хэмжээ

6.3.1. Орчны загварчлалд суурилсан урьдчилан сэргийлэлт: онолын дагуу орчны зохион байгуулалт нь гэмт хэргийн боломжийг бууруулах чухал хүчин зүйл болдог. Монголын гэр хорооллын нөхцөлд: гудамжны гэрэлтүүлэг, камерын систем, нийтийн эзэмшлийн талбай, хүүхэд, залуучуудад зориулсан аюулгүй орчин, зам, дэд бүтцийн хүртээмж зэргийг гэмт хэргийн газарзүйн зураглалтай уялдуулан төлөвлөх шаардлагатай.

6.3.2. Боловсролын тасалдлыг бууруулах бодлого: Өсвөр насны сургуулиас завсардалт нь гэмт хэргийн эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг суурь хүчин зүйлсийн нэг юм. Боловсролын тогтолцооноос тасарсан хүүхдүүд хөдөлмөрийн зах зээлээс шахагдах, бүлэглэлийн нөлөөнд орох, архидалт болон хүчирхийлэлд өртөх магадлал өндөр байдаг. Иймд 13–17 насны хүүхдийн сургуульд хамрагдалтыг нэмэгдүүлэх, мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, сэтгэлзүйн зөвлөгөө үзүүлэх, эрсдэлт өрхийн дэмжлэгийн тогтолцоог бэхжүүлэх, зорилтот бодлого шаардлагатай.

6.3.3. Нийгэм-эдийн засгийн боломжийн тэгшитгэл

Гэмт хэргийн “дулаан цэг” бүхий хороодод ажилгүйдэл, ядуурал, боловсролын хүртээмжийн ялгаа өндөр түвшинд төвлөрсөн байдаг. Иймд мэргэжлийн сургалт, ажлын дадлага, бичил бизнесийн дэмжлэгийг зорилтот бүлэгт чиглүүлэн хэрэгжүүлэх нь гэмт хэргийн бүтцийн шалтгааныг бууруулах ач холбогдолтой.

Гэмт хэргийн дулааны зураглалын хиймэл оюуны шинжилгээ- Цагдаагийн ерөнхий газрын гэмт хэргийн мэдээллийн санг нийслэлийн дүүрэг, хороодын нийгэм-эдийн засгийн үзүүлэлттэй нэгтгэн машин сургалтын алгоритмаар боловсруулах нь эрсдэл өндөртэй бүсийг урьдчилан тодорхойлох боломж бүрдүүлнэ.

Энэхүү систем нь гэмт хэргийн төвлөрөл, цаг хугацааны давтамж, орчны эрсдэлийн хүчин зүйл, давтан гэмт хэргийн хэв шинж, зэргийг урьдчилан тооцоолох

боломжтой. Эрт анхааруулгын хиймэл оюуны тогтолцоо-Сургуулиас завсардалт, гэр бүлийн хүчирхийлэл, архидалт, сэтгэлзүйн эрсдэлийн үзүүлэлтүүдийг нэгтгэсэн өгөгдлийн систем нь эрсдэлтэй өрх, хүүхэд, залуучуудыг эрт илрүүлэх боломжийг бий болгоно.

Гэвч энэхүү тогтолцоо нь хүний эрх, хувийн мэдээлэл хамгаалалт, хүүхдийн ашиг сонирхол, өгөгдлийн аюулгүй байдал

зэрэг үндсэн зарчимтай нийцсэн байх ёстой. Шударга хиймэл оюуны хяналтын тогтолцоо-Хиймэл оюунд суурилсан криминологийн систем нь нийгмийн тодорхой бүлгийг ялгаварлан хянах, алгоритмын гажуудал үүсгэх эрсдэлтэй. Иймээс алгоритмын ил тод байдал, хөндлөнгийн аудит, хүний эрхийн хяналт бүхий бие даасан институцийг байгуулах шаардлагатай.

Хүснэгт 3. СБН загварт суурилсан бодлогын арга хэмжээний нөлөөллийн загварчилсан үнэлгээ

Бодлогын арга хэмжээ	Хамрах хүрээ	Хэрэгжих хугацаа	Гэмт түвшин таамаглал хэргийн буурах
Орчны загварчлалд суурилсан дэд бүтцийн сайжруулалт	Улаанбаатар хотын 9 дүүрэг	3 жил	18–24%
Нийгэм-соёлын дасан зохицох хөтөлбөр	Жилд 20,000 шилжин суурьшигч	5 жил	12–16%
Эрт насны хөгжлийн цогц хөтөлбөр	0–6 насны 50,000 хүүхэд	10–25 жил	25–35%
Архи, согтууруулах ундааны хамаарлыг эрт илрүүлэх	Хорооны 300 гаруй эмч	2–3 жил	8–14%
Нийгмийн хамтын хяналтын тогтолцоо	200 гаруй хороо	3–5 жил	15–22%
Хиймэл оюуны дулааны зураглалд суурилсан цагдаагийн нөөцийн хуваарилалт	Улаанбаатар хот	1–2 жил	10–18%

Нийгмийн хамтын хяналтын тогтолцооны хувьд хөршийн оролцоо, орон нутгийн хамтын хариуцлага, иргэдийн харилцан итгэлцлийг нэмэгдүүлэх нь давтан болон орчны шинжтэй гэмт хэргийг бууруулахад чухал нөлөөтэй гэж үзэв.

Мөн хиймэл оюунд суурилсан урьдчилан сэргийлэх систем нь:

- Гэмт хэргийн “дулаан цэг”-ийг урьдчилан тодорхойлох,
- Эрсдэлтэй бүлгийг эрт илрүүлэх,
- Цагдаагийн алба хаагчдын нөөцийг оновчтой байршуулах.

Дүгнэлт

Энэхүү илтгэлээр боловсруулсан СБН (Соёл, биологи, нийгэм) загвар нь Монгол Улсын криминологи, хууль зүйн сэтгэл судлал болон нийгмийн антропологиин онолын суурийг нэгтгэн, гэмт хэргийн

шалтгаан, нөхцөлийг тайлбарлах интеграцчилсан хандлагыг дэвшүүлэв. Уг загвар нь олон улсын криминологийн орчин үеийн судалгааны арга зүй, эмпирик нотолгоо, мэдрэлийн-сэтгэлзүйн үнэлгээ болон нийгмийн орчны шинжилгээг Монголын нийгмийн өвөрмөц нөхцөлтэй уялдуулснаараа онолын болон практик ач холбогдолтой юм.

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд Монголын нийгэмд явагдаж буй хурдацтай хотжилт, нүүдлийн амьдралын хэв маягаас суурин иргэншилд шилжих үйл явц, гэр хорооллын орчны эмзэг бүтэц, архидалтын тархалт, боловсролын тасалдал болон нийгмийн хамтын хяналтын сулрал зэрэг хүчин зүйлс нь гэмт хэргийн эрсдэлийг нэмэгдүүлэх суурь нөхцөл болж байна. Тухайлбал, “Нүүдлийн Соёлын Шилжилтийн Онол”-оор тайлбарлагдах

МОНГОЛЫН ХҮҮЛЬ ЗҮЙН СЭТГЭЛ СУДЛАЛ

соёлын таслагдал нь хувь хүний нийгмийн дасан зохицол, үнэт зүйл, зан үйлийн тогтолцоонд нөлөөлж, улмаар нийгэм-сэтгэлзүйн эмзэг байдлыг үүсгэж байгааг судалгааны дүн харууллаа.

СБН загварын онолын үндсэн ач холбогдол нь гэмт хэргийг зөвхөн хувь хүний ёс суртахууны доголдол, эсвэл хуулийн зөрчил төдий бус, харин соёлын шилжилтийн нөлөө, мэдрэлийн болон сэтгэлзүйн эмзэг байдал, нийгмийн орчны зохион байгуулалт, эдийн засгийн болон боловсролын боломжийн ялгаа зэрэг олон түвшний хүчин зүйлсийн харилцан үйлчлэлийн үр дүн гэж тайлбарлаж буйд оршино.

Мөн судлаачийн зүгээс дүгнэхэд Монгол Улсын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлогыг уламжлалт хяналт шийтгэлийн төвлөрсөн тогтолцооноос “Эрт илрүүлэлт эрсдэлийн удирдлага нийгмийн дэмжлэг”-т суурилсан шинэ шатанд шилжүүлэх онолын үндэслэлийг бүрдүүлж байна. Ялангуяа хиймэл оюунд суурилсан өгөгдөл шинжилгээ, гэмт хэргийн дулааны зураглал, эрт анхааруулгын системийг СБН загвартай уялдуулснаар эрсдэлтэй бүлэг, орчныг урьдчилан тодорхойлж, нөөцийг оновчтой хуваарилах боломжтой болохыг энэхүү судалгаа харууллаа. Үүний зэрэгцээ хиймэл оюуны хэрэглээ нь хүний эрх, хувийн мэдээллийн хамгаалалт, алгоритмын ил тод байдал, ялгаварлан гадуурхалтаас ангид байх зарчимтай нийцсэн эрх зүйн зохицуулалт шаардлагатай болохыг онцлон тэмдэглэх нь зүйтэй.

Ашигласан материал

Монгол эх сурвалж

- ❖ С.Жанцанг. Хууль зүйн сэтгэл судлал. УБ., 2001.
- ❖ С.Жанцанг. Хууль зүйн сэтгэл судлал. Хоёрдугаар хэвлэл. УБ., 2005.
- ❖ С.Жанцанг. Хууль зүйн сэтгэл судлал. Шинэчилсэн гуравдугаар хэвлэл. УБ., 2024.
- ❖ Д.Зүмбэрэлхам. Криминологийн онол: Сурах бичиг. УБ., 2022.
- ❖ Монгол улсын Цагдаагийн ерөнхий газар. Гэмт хэргийн статистик мэдээлэл,

жилийн тайлан. УБ: Цагдаагийн ерөнхий газар. 2018–2023.

- ❖ Монгол улсын Үндэсний статистикийн хороо. Хүн амын нутагшилт, шилжилт хөдөлгөөний тайлан. УБ: Үндэсний статистикийн хороо, 2023.

- ❖ Монгол улсын Эрүүл мэндийн яам. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний хөтөлбөрийн явц дүгнэх тайлан. УБ: Эрүүл мэндийн яам, 2022.

- ❖ Монголын Криминологийн нийгэмлэг. СБН загварын судалгааны тайлан. УБ., 2023.

- ❖ Ц.Нина. Д.Дашхүү. Ц.Энжаргал. Сэтгэл судлал. УБ., 1990.

Гадаад эх сурвалж

- ❖ Abdulla, S. S. M. H. (2025). The Role of AI and Predictive Policing in Crime Prevention. Thesis. Rochester Institute of Technology.
- ❖ Agnew, R. (1992). Foundation for a General Strain Theory of Crime and Delinquency. *Criminology*, 30(1), 47–87.
- ❖ Alhazmi, A., et al. (2025). Artificial intelligence as a tool to enhance social interventions in reducing crime. *Frontiers in Artificial Intelligence*, 8. PMC12507826.
- ❖ Andrews, D. A., & Bonta, J. (2010). *The Psychology of Criminal Conduct* (5 дахь хэвлэл). Routledge.
- ❖ Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory* [Нийгмийн суралцлын онол]. Prentice Hall.
- ❖ Beaver, K. M. (2009). *Biosocial Criminology: A Primer* [Биосоциальны криминологи: Удиртгал]. Kendall Hunt Publishing.
- ❖ Brantingham, P. J., & Brantingham, P. L. (1981). *Environmental Criminology* [Орчны криминологи]. Sage Publications.
- ❖ Caspi, A., McClay, J., Moffitt, T. E., et al. (2002). Role of Genotype in the Cycle of Violence in Maltreated Children. *Science*, 297(5582), 851–854.
- ❖ Cohen, L. E., & Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44(4), 588–608.
- ❖ Crowe, T. D. (2000). *Crime Prevention Through Environmental Design* [Орчны

загварчлалаар гэмт хэрэг урьдчилан сэргийлэх] (2 дахь хэвлэл). Butterworth-Heinemann.

❖ Hare, R. D. (2003). *Manual for the Revised Psychopathy Checklist* [Психопатийн шалгуур жагсаалтын гарын авлага] (2 дахь хэвлэл). Multi-Health Systems.

❖ Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency* [Гэмт хэргийн шалтгаан]. University of California Press.

❖ Lombroso, C. (1876). *L'Uomo Delinquente* [Гэмт хэрэгтэн хүн]. Hoepli.

❖ Merton, R. K. (1938). *Social Structure and Anomie* [Нийгмийн бүтэц ба хэвийн бус байдал]. *American Sociological Review*, 3(5), 672–682.

❖ OECD. (2025). *Governing with Artificial Intelligence: AI in Law Enforcement and Disaster Risk Management* [Хиймэл оюунаар засаглах]. Paris: OECD Publishing.

❖ Raine, A. (2002). *Annotation: The Role of Prefrontal Deficits, Low Autonomic Arousal, and Early Health Factors*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43(4), 417–434.

❖ Raine, A. (2013). *The Anatomy of Violence: The Biological Roots of Crime* [Хүчирхийллийн анатоми: Гэмт хэргийн биологийн үндэс]. Pantheon Books.

❖ Roy, A., Neetu, N., & Singh, A. R. (2025). *The Role of Artificial Intelligence in Predictive Policing and Its Legal Implications* [Хиймэл оюуны урьдчилсан таамаглалын цагдаагийн ажиллагаанд гүйцэтгэх үүрэг]. NSEPPDA 2025. Atlantis Press. 95–113.

❖ Sampson, R. J., Raudenbush, S. W., & Earls, F. (1997). *Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy*. *Science*, 277(5328), 918–924.

❖ Sutherland, E. H. (1947). *Principles of Criminology* [Криминологийн зарчим] (4 дэх хэвлэл). Lippincott.

❖ van der Kolk, B. A. (2014). *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma* [Бие нь оноог хадгалдаг]. Viking.

❖ Ратинов А.Р. *Судебная психология для следователей* [Мөрдөгчдэд зориулсан шүүхийн сэтгэл зүй]. М., 1967.

ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧИЛ БА БОЛОВСРОЛЫН ТОГТВОРТОЙ ХӨГЖИЛ

CRIME, OFFENSES, AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF EDUCATION

ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

Ц.Хонгорзул

Үндэсний батлан хамгаалахын их сургууль, докторант

Khongorzul Ts.

Doctoral Candidate, National University of Defense

Д.Долгормаа

Үндэсний батлан хамгаалахын их сургууль, докторант

Dolgormaa D.

Doctoral Candidate, National University of Defense

Н.Амаржаргал

Үндэсний батлан хамгаалахын их сургууль, докторант

Amarjargal N.

Doctoral Candidate, National University of Defense

Хураангуй: Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил нь эрх зүйт ёсыг бэхжүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөө, аюулгүй байдлыг хангах тулгуур учраас гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, нөлөөлж буй хүчин зүйлийг судалгаанд суурилан тодорхойлж, техник технологийн дэвшлийг ашиглан зохион байгуулах чиглэлд анхаарч ажиллах нь зүйтэй бөгөөд энэ ажил нь зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаагаар хязгаарлагдахгүй, харин төрийн болон иргэний нийгмийн байгууллага, олон улсын байгууллага, иргэд, олон нийт, хэвлэл мэдээллийн байгууллага төдийгүй боловсролын байгууллагын үүрэг оролцоо ч чухал юм. Түүнчлэн өнөө үед дижитал экосистем буюу цахим орчинд шинэ төрлийн гэмт хэрэг нэмэгдэж байгаатай холбогдуулан кибер рутин (Д.Зүмбэрэлхам, 2025) үйл ажиллагааны онолд тулгуурлан зорилтыг хамгаалах, халдагчийн боломжийг бууруулах, хиймэл оюун ухаанд суурилсан хяналтын систем зэрэг аргаар урьдчилан сэргийлэх шинэ арга зүйг хөгжүүлэх шаардлага тулгарч байна. Өөрөөр хэлбэл, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн зохицуулалт, хэрэгжилт, үр дүн, салбар дундын оновчтой бодлого, зохицуулалтын уялдааг сайжруулах, олон улсын сайн туршлага, хамтын ажиллагааны үр дүнг хэмжих, хууль сахиулах байгууллага болон орон нутаг, улсын хэмжээнд хэрэгжиж буй үйл ажиллагаа, үндэсний бодлого, хөтөлбөр үйл ажиллагааны хөгжлийн чиг хандлага, тогтвортой урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо гэх мэт асуудалд өнөөгийн хөгжлийн хурдыг дагаж хиймэл оюун ухаан (ХОУ)-ы нөлөө, үр ашиг, ХОУ-ыг ухаалаг хэрэглээ, дижитал шилжилтээр гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх боломж зэрэг онол, практикийн хэлэлцүүлгээс тодорхой туршлага, санал зөвлөмж боловсруулан хэрэгжүүлэх боловч хуулиар шууд бус агуулгын хүрээнд тусгагдсан боловсрол гэх ойлголтыг бүх нийтээрээ тусдаа бие даасан, байнгын эмзэг салбар мэт ойлгож орхигдуулдаг.

Иймд тус судалгаа нь орчин үеийн арга зүйд техник, технологийн дэвшлийг ашиглахаас гадна иргэдийн зөвхөн эрх зүйн мэдлэгийг нэмэгдүүлээд зогсохгүй ёс суртахуун, зан үйлийн соёл, дадал, хандлагыг сургалт, нөлөөллийн ажлаар дамжуулан төлөвшүүлэх явдал чухалд тооцогдож байгаа тул гэмт хэрэг, зөрчил ба боловсролын тогтвортой хөгжил тойрсон зарим асуудлаар хэвлэгдсэн судалгаануудаас түүвэрлэн авч контент анализ (агуулгын харьцуулсан шинжилгээ)-ын арга болон бусад аргуудыг хэрэглэн зохиогчдын зүгээс дүн шинжилгээ хийж нэгтгэсэн судалгаа юм.

Abstract: Crime prevention serves as a fundamental pillar for strengthening the rule of law and ensuring human rights, freedoms, and public safety. Therefore, it is essential to identify the causes, conditions, and influencing factors of crime through research-based approaches and to organize preventive measures utilizing technological advancement.

Crime prevention should not be limited solely to the activities of law enforcement agencies but should also involve state institutions, civil society organizations, international organizations, citizens, media institutions, and educational organizations.

The study further emphasizes the growing importance of developing new preventive methodologies based on cyber routine activity theory, including target hardening, reducing offender opportunities, and AI-based surveillance systems.

This research employs content analysis and other methodologies to synthesize and evaluate studies surrounding crime, offenses, and sustainable educational development.

Түлхүүр үгс: Гэмт хэрэг, Боловсролын тогтвортой хөгжил

Keywords: Crime, sustainable development of education.

Үндсэн хэсэг

Боловсрол нь гэмт хэрэг буурах нөхцөл мөн үү? Өөрөөр хэлбэл боловсролын зэрэг, боловсролын түвшин ахих тусам гэмт хэргийг бууруулах уу? Эдгээр асуултад хариулахын өмнө судлаач Stephen Machin, Matteo Sandi нарын “Гэмт хэрэг ба боловсрол” (2025) судалгааны агуулгыг хураангуйлан авч үзье.

Бекер (1968)-ийн онолоор бол боловсрол нь хувь хүний хууль ёсны орлогын хэмжээг нэмэгдүүлж, гэмт хэрэг үйлдэх боломжийг бууруулдаг байна. Өөрөөр хэлбэл, боловсрол нэмэгдэх нь орлогыг өсгөж, гэмт хэргийг бууруулдаг буюу эдийн засгийн үр ашиг-зардлын хамаарлаар бол гэмт хэрэг, боловсрол хоорондоо урвуу, хүчтэй корреляцийн хамааралтай гэж хэлж болох бөгөөд албан боловсролын нөлөө буюу суралцаж байх хугацаанд сургуулийн орчинд хараа хяналттай байдаг тул сургуулийн гадна орчинд гэмт хэрэгт холбогдох эрсдэл буурдаг. Ялангуяа эд хөрөнгө, өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэгт холбогдох эрсдэл буурдаг гэж үзсэн ба сургуулийн орчинд нийгмийн зан төлөв, зөрчилдөөн шийдвэрлэх, ёс зүй, үүрэг хариуцлага бүхий ур чадвар, төлөшлийг хамт олон, багш сурган хүмүүжүүлэгчдээс суралцдаг байна.

Түүнчлэн “Боловсролын бодлого ба гэмт хэрэг бууруулах нөлөө”-г олон улсын статистик, тоо баримтууд дурдсан байх ба тухайлбал:

- Америкийн Нэгдсэн Улс (Lochner & Moretti, 2004): Сургуульд суралцах хугацаа 1 жилээр нэмэгдэхэд гэмт хэрэгт холбогдох (баривчлагдах) хувийг 11%-иар бууруулдаг (өмчлөх эрхийн эсрэг,

хулгай, дээрэм болон хүчирхийллийн буюу хүний бэлгийн эрх чөлөө, халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг ...);

- Англи Улс (Machin et al., 2011): Боловсролын шинэчлэлийн хүрээнд суралцах насыг 15-аас 16 нас болгон өөрчлөлт хийснээр хорих ялын эрсдэлийг мэдэгдэхүйц бууруулсан;

- Австрали Улс (Beaton et al., 2017): Мөн бодлогын шинэчлэлээр 15-21 насны хүмүүсийн гэмт хэрэгт бүртгэл 10.3%-иар буурсан;

- Дани Улс (Bennett, 2018): Дунд сургуулийг бүрэн дүүргэх нь хөвгүүд гэмт хэрэгт холбогдох эрсдэлийг 23%, яллагдах эрсдэлийг 9.8% бууруулна;

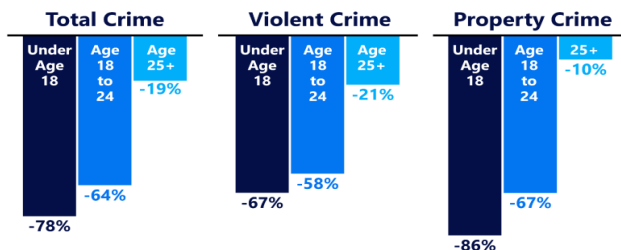
- Финланд Улс (Huttunen et al., 2023): Дунд сургуульд суралцсан хөвгүүд 10 жилийн дотор яллагдах эрсдэл 52%-иар буурсан ... гэх мэт.

Мөн хорих ял нь дунд сургуулийг дүүргэх боломжийг бууруулж, сурах боломжийг алдагдуулахаас гадна ангид асуудалтай нэг л суралцагч байх нь бусдад сөргөөр нөлөөлж, зөрчил нэмэгдэх улмаар хүчирхийлэл, үе тэнгийн дээрлэхэлт зэргийн нөлөөгөөр суралцах сонирхол буурч сурлагын чанар буурснаар мэдлэг, ур чадварыг бууруулж, дарамтад өртөх магадлалыг өсгөдөг тул боловсролын эрх тэгш, хүртээмжтэй байдал, боловсролын чанар нь хүүхдийн гэмт хэрэгт өртөх, яллагдах эрсдэлийг бууруулах, суралцах насыг хязгаарлах бус насан туршийн суралцагч байж амьдралын чанараа дээшлүүлэхэд дээд боловсролын үүрэг оролцоо их бөгөөд боловсролтой хүний дараагийн үеийн хүүхдүүдэд ч нөлөөтэй болохыг дурдсан.

Харин Jeffrey A. Butts and Gina Moreno
нарын 2025 -оны нэгэн судалгаанд:

Figure 1: Number of Arrests Nationwide in 2024 Relative to 1995

1995-2024 оны хооронд Холбооны мөрдөх товчооны Хүчирхийллийн гэмт хэргийн индекс болон үл хөдлөх хөрөнгийн гэмт хэргийн индексээр 18-аас доош насны залуучуудын гэмт хэргийн бууралт нийт баривчилгаа болон гэмт хэргийн улмаас баривчлагдсан хүмүүсийн тоогоор огцом буурсан байна. Жишээлбэл, 1995-2024 оны хооронд 18-аас доош насны залуучуудыг хүчирхийллийн гэмт хэрэгт баривчилсан нь 67%-иар буурсан бол 18-24 насны залуучуудын баривчилгаа 58%-иар, 25 ба түүнээс дээш насны насанд хүрэгчдийн баривчилгаа 21%-иар буурсан. 1995 онд нийт баривчилгааны 18%-ийг насанд хүрээгүй хүүхдүүд эзэлж байсан бол 2010 онд 13%, 2024 онд ердөө 7% болж буурсан. Судалгаанд дурдсанаар бол 2020 оны COVID-19 -ын нөлөөгөөр гэмт хэргийн бүртгэл буурсан ч, эргээд 2021, 2022 онуудад өсөх хандлагатай байсан ч 2021, 2022 онуудад бууралт ажиглагдах болсон ба насны хувьд 18-аас доош насны залуучууд гэмт хэргийн бууралтыг тэргүүлж буйг онцлон дурдсан.

2018-2024 оны хооронд Монгол Улсад бүртгэгдсэн нийт гэмт хэрэг, гэмт хэргийн

Хүснэгт 1. Бүртгэгдсэн гэмт хэргийн тоо, гэмт хэргийн төрөл (2018-2024 он. Монгол Улс)

Гэмт хэргийн ангилал	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Улсын дүн	36220	31524	23064	25429	35340	35574	44673
Үндэсний аюулгүй байдлын эсрэг	99	29	2	2	0	2	1
Хүний амьд явах эрхийн эсрэг	714	636	382	448	532	573	852
Хүнийг санаатай алах	192	197	192	194	199	199	191

ангиллаар харуулсан статистик (Хүснэгт1)-аас харахад:

- Залилангийн хэрэг 2018 онд 5,372 бүртгэгдэж байсан бол 2024 онд 15,889 болж бараг 3 дахин өссөн; хулгайлах хэрэг буурсан (12,328-аас 7,626) нь гэмт хэрэгтнүүд биеэр очиж хулгай хийхээс илүү цахим орчин, гар утас, санхүүгийн аппликейшн ашиглан хүмүүсийг залилах болсон;
- Зам тээврийн осол, зөрчлийн огцом өссөн (ХАБТХАЖ). Бараг 2.5 дахин өсөлт нь замын түгжрэл, автомашины тоо өссөн, жолооч нарын хариуцлагагүй байдал зэргээс шалтгаалах болсон;
- Цахим мэдээллийн аюулгүй байдлын эсрэг хэрэг: 2018 онд ердөө 42 байсан бол 2024 онд 406 болж 10 дахин өссөн;
- Хүнийг амиа хорлох нөхцөл байдалд хүргэх: 2018 онд 459 байсан бол 2024 онд 562 болж нэмэгдсэн нь нийгмийн стресс, цахим болон бусад хэлбэрийн дарамт (bullying), эдийн засгийн дарамт ихэссэнтэй холбоотой байж магадгүй юм.

Хүнийг амиа хорлох нөхцөл байдалд хүргэх	459	377	122	177	252	303	562
Хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг	9134	8265	7400	7637	9325	8531	8935
Өмчлөх эрхийн эсрэг	22468	18341	12063	13632	21493	21686	27971
Хулгайлах	12328	8968	5099	4579	6077	5401	7626
Мал хулгайлах	1096	1809	1043	736	775	643	508
Дээрэмдэх	1497	868	404	366	485	392	568
Залилах	5372	4688	4270	6558	11839	12985	15889
Хөрөнгө завших	562	601	398	350	613	678	730
Олон нийтийн аюулгүй байдал, ашиг сонирхлын эсрэг	314	333	291	756	359	686	378
Эрүүл мэндийн эсрэг	33	39	24	28	35	39	48
Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг	366	489	621	601	559	472	489
ХАБТХАЖ-ын эсрэг гэмт хэрэг	1231	1276	986	915	1220	1280	3167
Хүний бэлгийн эрх чөлөө, халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг	621	610	505	540	678	728	847
Хүний халдашгүй чөлөөтэй байх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг	115	115	189	210	238	357	586
Хүний хувийн улс төрийн эрх, эрх чөлөөний эсрэг гэмт хэрэг	6	3	5	2	4	1	42
Хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг	21	31	17	31	54	68	66
Эдийн засгийн гэмт хэрэг	242	247	123	158	162	200	336
Хэрэг шалган шийдвэрлэх ажиллагааны эсрэг гэмт хэрэг	196	172	80	52	94	125	166
Авлигын эсрэг	362	523	8	15	13	13	17
Нийтийн албаны ашиг сонирхлын эсрэг гэмт хэрэг	237	341	211	232	296	400	321
Соёлын өвийн эсрэг	3	5	5	8	9	12	24
Цахим мэдээллийн аюулгүй байдлын эсрэг	42	57	146	151	259	388	406
Цэргийн албаны эсрэг гэмт хэрэг	15	12	6	11	10	13	21
Хүн төрөлхтний аюулгүй байдал, энх тайвны эсрэг гэмт хэрэг	1		0	0	0		0

МОНГОЛЫН ХҮҮРИЙН ЭРХ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

Мөн Үндэсний статистикийн хороо, статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сангаас бүртгэгдсэн хэргийн тоо (Хүснэгт1)-г яллагдагчийн тоотой харьцуулан авч үзвэл:

- Бүртгэгдсэн хэргийн тоо, яллагдагчийн тоон харьцаа нь 2024 онд нийт бүртгэгдсэн гэмт хэрэг 44,673 байхад яллагдагчаар татагдсан хүн нь 25,291 байгаа нь нийт бүртгэгдэж буй гэмт хэргийн бараг 43% нь эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй буюу шийдэгдээгүй үлддэг, эсвэл нэг гэмт этгээд олон тооны хэрэг (ялангуяа цуврал залилан, хулгай) үйлддэг байж болохыг харуулж байна.

- КОВИД-19 цар тахлын хөл хорионы нөлөө нь хоёр өгөгдөл хоёулаа 2020 онд хамгийн доод цэгтээ (Бүртгэгдсэн хэрэг: 23,064, Яллагдагч: 16,667) хүрсэн байгаа нь хөл хорио тогтоож, хүмүүсийн шилжилт хөдөлгөөн, архи согтууруулах ундааны борлуулалтыг хязгаарласантай холбоотойгоор буурч, хөл хорио тавигдсаны дараа (2024 онд) эргэн өссөн.

- Гэмт хэргийн "Дижитал шилжилт"-ийн нөлөөгөөр малын хулгай (1096-аас 508 болж буурсан), олон нийтийн аюулгүй байдлын эсрэг хэрэг зэрэг хэргүүд тогтвортой буурч байгаа нь Монгол Улс дахь гэмт хэргийн бүтэц хуучин уламжлалт хэлбэрээсээ салсан гэж харж болох хэдий ч эсрэгээрээ цахим мэдээллийн аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг, залилан, зам тээврийн осол зэрэг хотжилт, технологийн хөгжил (хоёр дугуйттай холбоотой зам тээврийн ослоос хамаарах гэмт хэрэг, зөрчил), цахим шилжилттэй холбоотойгоор цахимаар хууран мэхэлж хүний амь нас, эд хөрөнгө, эрүүл мэнд хэргүүд өссөн байна.

Иймд хууль хяналтын байгууллагууд хуучин арга барилаараа гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх нь үр дүн багатай болсон тул сүүлийн жилүүдэд цахим залилангаас сэргийлэх, кибер аюулгүй байдлыг хангах, замын хөдөлгөөний ухаалаг хяналтын системийг нэвтрүүлэхэд анхааран ажиллах болсон.

Дээрх судлаачдын бүтээл, олон улсын болон дотоодын статистикаас харахад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд тухайн улсын боловсролын талаар баримтлах

бодлого, стратеги, хөгжлийн чиг хандлага, боловсролын тогтвортой байдал буюу боловсролоор дамжуулан хүнээ хөгжүүлснээр өөрийн улсынхаа нийгэм, эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангахад чухал ач холбогдолтой байна.

Монгол банкнаас санхүүгийн залиланг нийгэм, эдийн засгийн хүчин зүйлс болон боловсролын түвшний нөлөөллөөр 2024 онд судлахад “Иргэдийн боловсролыг 10% нэмэгдүүлэхэд залилах гэмт хэргийн гаралт 3.1%-иар буурдаг” (П.Сайнжаргал, 2025) гэсэн нь “Боловсрол нь аливаа нийгэмд шинжлэх ухааны, нийгмийн, эдийн засгийн гэсэн хэд хэдэн тулгуур үүргийг гүйцэтгэж байдаг” (Б.Өлзийхуяг, 2010) гэдгийн баталгаа юм.

Өөрөөр хэлбэл, “Хүн ард нь оюун ухааныхаа хүчээр нийгмийн баялгийг хэрхэн бүтээж, ашиглаж, байгааг өнөөдөр аливаа улс орны хөгжил, дэвшлийн илэрхийлэл хэмээн үзэж, шинжлэх ухаан технологийн чадамжаар нь тухайн орны хөгжлийн түвшнийг хэмждэг.” (Б.Өлзийхуяг, 2010), мөн “Хүнээ хөгжүүлсе. Хүнийхээ хүчээр хөгжье. Хүнийхээ төлөө хөгжье” (Боловсролын шинжлэх ухааны академи, 2002, 2021, х.1,170) гэх зэргээр хүнээ хөгжүүлэх, хувь хүний тасралгүй хөгжих, насан туршдаа суралцах, хөдөлмөрлөх, ашиг орлогоо нэмэгдүүлэх зэрэг амьдралын чанараа дээшлүүлэхэд боловсролын нөлөө, гүйцэтгэх үүрэг, оролцоог олон судлаачдын бүтээлээс харж болно.

Түүнчлэн манай улс хүний хөгжлийн индексээр 2023 байдлаар 0.747 байсан ба нийт 193 улс орноос 104-д эрэмбэлэгдэж, хүний хөгжил өндөр улс орны ангилалд багтсан. Хүний хөгжлийн индекс (ХХИ)-ийг бид жил тутамд судлан боловсруулж олон улсад мэдээлснээрээ тус үзүүлэлт судалгааны эх сурвалж болох бөгөөд ХХИ-ийг Дундаж наслалтын индекс (ДН), Боловсролын индекс (БИ), Орлогын индекс (ОИ) гэсэн үндсэн гурван хэмжигдэхүүнээр илэрхийлж
$$ХХИ = \sqrt[3]{ДН \times БИ \times ОИ}$$
 аргачлалаар тооцдог. Эдгээр гурван хүчин зүйлсийг үнэлэхдээ хүний хөгжлийн хэмжүүрийг шууд (хүний өөрийнх нь чадварыг нэмэгдүүлэх замаар хүний суурь

хэрэгцээг хангах) ба шууд бус (хүний аюулгүй байдал хангах замаар хүний хөгжих орчин, нөхцөлийг бүрдүүлэх буюу сонголт хийх эрхийг олгох замаар хөгжүүлэх) хэмжүүр гэж ангилж болох юм. (Ц.Хонгорзул & Д.Долгормаа, 2024)

“Боловсролын тогтвортой хөгжил нь тухайн улсын хөгжлийн үндэс юм” (Ц.Хонгорзул & Д.Долгормаа, 2024), “Боловсрол хэрэгцээнд үндэслэж үүсдэг” (Н.Бэгз, 2024), “Боловсрол бол хүнийг хөгжүүлэхэд чиглэж байдаг” (Д.Бадарч, 2021) зэргээр тодорхойлсноос харахад хөгжлийн шинэ чиг хандлага нь нийгэм ба хувь хүний хэрэгцээг даган хувьсан өөрчлөгдөж байдаг. Тухайлбал, ХОУ-ы хэрэглээ нь хөдөлмөрийн зах зээл дээрх автоматжуулалтаар хүний хөдөлмөрийг орлох машин бий болж, улмаар ажилгүйчүүдийн тоо өссөн мэт харагдаж байгаа ч практикт шинэ ажлын байр, түүнд хэрэгцээтэй шинэ ур чадварууд бий болсоор байгаа учраас ядуурлыг бууруулж, гэмт хэргийн тоог өсгөхгүй байж, эдийн засгийн тогтвортой байдлаа хангахдаа хүний хэрэгцээнд суурилсан шилжилтийг цаг алдалгүй хийж эрсдэлтэй нөхцөлд оновчтой шийдвэр гаргадаг, өрсөлдөх болон бүтээлч сэтгэлгээтэй, дасан зохицож хамтран ажиллах чадвартай, тууштай, хүний эрхийн мэдрэмжтэй иргэдийг бэлтгэх хэрэгцээ, шаардлага тулгарч байна.

Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал (ҮАБҮБ-2010 он)-д үндэсний аюулгүй байдлын бүрэлдэхүүн хэсгийг оршин тогтнохуйн аюулгүй байдал, эдийн засгийн аюулгүй байдал, дотоод аюулгүй байдал, хүний аюулгүй байдал, хүрээлэн байгаа орчны аюулгүй байдал, мэдээллийн аюулгүй байдал, шинжлэх

ухаан, технологийн аюулгүй байдал хэмээн тодорхойлсон байдаг. Харин “Хүний аюулгүй байдал” (ҮАБҮБ-ын 3.4-т. 2010 он)-ыг “Монгол хүний эрүүл, аюулгүй амьдрах таатай орчин, нөхцөлийг бүрдүүлэх, хүнсний аюулгүй байдлыг хангах, амьдрах орчин, орон байрны аюулгүй нөхцөлийг баталгаажуулах, гэмт хэрэг, халдлагын золиос болохоос хамгаалах нь хүний аюулгүй байдлыг хангах үндэс мөн” гээд хүний аюулгүй байдлыг хангахдаа эрүүл амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх, хүнсний аюулгүй байдал, амьдрах орчны аюулгүй байдал, иргэдийг үндэстэн дамнасан гэмт хэргээс хамгаалах арга замуудын тухай багцалж тус бүрд холбогдох харилцааг бие даасан хуулиудаар зохицуулсан байна.

1994 онд НҮБ-ын Хөгжлийн хөтөлбөрөөс хүний хөгжлийн тайланд хүний аюулгүй байдлыг аливаа гэнэтийн санамсаргүй түрэмгийллээс хамгаалах явдал хэмээгээд хүний аюулгүй байдалд нөлөөлж буй сөрөг хүчин зүйлсийг авч үзсэн нь улс төр, эдийн засаг, хүнс, эрүүл мэнд, амьдрах орчин, нийгэм ба хувь хүний аюулгүй байдлыг нэрлэсэн бол боловсролын аюулгүй байдлыг мөн нэмж болох юм.

НҮБ-ын хөгжлийн хөтөлбөрөөс танилцуулсан хүний аюулгүй байдлын 7 бүрэлдэхүүн (Хишигсүрэн.Х, Бямба-Очир.С орч. 2016) хэсгийг 7 зорилт болгон Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал (2010он), Олон улсын хүний эрхийн конвенц (1948он), Алсын хараа 2050 (2010), Боловсролын ерөнхий хууль (2023он) гэсэн эрх зүйн орчин хоорондын уялдаа холбоог Хүснэгт2-т үзүүлэв.

МОНГОЛ УЛСЫН
ХӨГЖЛИЙН
ТАЙЛАНД

Хүснэгт 2. Хүний аюулгүй байдал болон бусад эрх зүйн баримт бичиг хоорондын уялдааг тодорхойлох матриц

Зорилт	Агуулга	Монгол улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал		Олон улсын хүний эрхийн конвенц		Алсын хараа 2050		Боловсролын ерөнхий хууль		Уялдан байдал
		Заалт	Үнэлгээ	Заалт	Үнэлгээ	Заалт	Үнэлгээ	Заалт	Үнэлгээ	
Хүний аюулгүй байдал	Зорилт1 Хөдөлмөр эрхлэх, орлого олох	3.1.3.2 3.2.1.9 3.2.1.5 3.2.4 бүхэлдээ 3.2.5 бүхэлдээ	Агуулгын хувьд тусгасан	23 дугаар зүйл 29 дүгээр зүйл	Шууд тусгасан	Зорилт 2.6 Зорилт 3.3 Зорилт 2.3	Шууд тусгасан	12 дугаар зүйл 13 дугаар зүйл	Агуулгын хувьд тусгасан	Агуулгын хувьд тусгасан
	Зорилт2 Хүнсний баталгаа, аюулгүй байдал	3.4.2 бүхэлдээ 3.5.1.8	Шууд тусгасан	3 дугаар зүйл 25 дугаар зүйл	Шууд тусгасан	Зорилт 1.5 Зорилт 2.5 Зорилт 4.2 Зорилт 8.3 Зорилт 9.2	Шууд тусгасан	26 дугаар зүйл 28 дугаар зүйл	Шууд тусгасан	Шууд тусгасан
	Зорилт3 Эрүүл мэндийн аюулгүй байдал	3.4.1 бүхэлдээ 3.2.1.3 3.4.2.6	Шууд тусгасан	25 дугаар зүйл	Шууд тусгасан	Зорилт 2 Зорилт 2.2 Зорилт 2.5 Зорилт 3.5	Агуулгын хувьд тусгасан	10, дугаар зүйл 14 дүгээр зүйл 16 дугаар зүйл 27 дугаар зүйл 30 дугаар зүйл ...	Шууд тусгасан	Шууд тусгасан
	Зорилт4 Байгалийн сүйрэл, доройтлоос хамгаалагдсан байх	3.1.4.8 3.4.1.11 3.5.1-3.5.5 бүхэлдээ	Шууд тусгасан	3 дугаар зүйл 6 дугаар зүйл 8 дугаар зүйл	Агуулгын хувьд тусгасан	Зорилт 6 Зорилт 7	Шууд тусгасан	39.8	Шууд тусгасан	Шууд тусгасан
	Зорилт5 Хүчирхийлэл /эмэгтэйчүүд болон сул доройтлогчийг хүчирхийлэх, лайн, эзвэгт мөргөлдөөн/-д өртөхгүй байх	3.4.4.1 3.4.4 бүхэлдээ	Шууд тусгасан	9 дүгээр зүйл 11 дүгээр зүйл 25 дугаар зүйл	Шууд тусгасан	Зорилт 7.3 Зорилт 7.5	Агуулгын хувьд тусгасан	5.1.4. 42.2.6 44 дүгээр зүйл	Агуулгын хувьд тусгасан	Агуулгын хувьд тусгасан
	Зорилт6 Бүс нутагт, үндэстэн угсаатны нийгэм дэх аюулгүй байдал	3.4.4 бүхэлдээ	Шууд тусгасан	13 дугаар зүйл 14 дүгээр зүйл 28 дугаар зүйл	Шууд тусгасан	Зорилт 4.4 Зорилт 8.1 Зорилт 7.3 Зорилт 7.5 Зорилт 9.5	Агуулгын хувьд тусгасан	5 дугаар зүйл	Агуулгын хувьд тусгасан	Агуулгын хувьд тусгасан
	Зорилт7 Хүний эрхийг зөрчих болон дарамт шалхгаас хамгаалагдсан байх	1.1.4 3.3 бүхэлдээ	Агуулгын хувьд тусгасан	3 дугаар зүйл 5 дугаар зүйл 11 дүгээр зүйл 12 дугаар зүйл	Шууд тусгасан	Зорилт 5 Зорилт 5.5 Зорилт 7	Шууд тусгасан	5 дугаар зүйл 6.5 10.2.6 11.6 14.4.3 39.9	Шууд тусгасан	Шууд тусгасан

Боловсрол нь олон улсын практикт Хүний аюулгүй байдалтай шууд, Гэмт хэрэг зөрчилтэй урвуу харилцан хамаарал байдаг бол Монгол улсын хувьд:

- Гэр бүлийн хүчирхийлэлд шүүгдэгчдийн 5 хүн тутмын 1 нь дээд боловсролтой иргэд эзэлж байна. Тухайлбал, Гэр бүлийн гомдол мэдээллийн ихэнх хувь нь буюу 73.1% нь нийслэлд, орон нутагт 26.9% нь, Нийслэлийн хэмжээнд Баянзүрх болон Сонгинохайрхан дүүрэгт гэр бүлийн хүчирхийлэл хамгийн их бүртгэгдсэн болохыг "Хүүхдийн эрхийн хууль тогтоомжийн хэрэгжилт" сэдэвт хэлэлцүүлэгт УЕПГ-ын дэргэдэх Сургалт, судалгааны хүрээлэнгийн хяналтын прокурор Д.Нямбат "Гэр бүлийн хүчирхийллийн улмаас хүүхэд хохирсон гэмт хэргийн гаралт, шийдвэрлэлт, шалтгаан нөхцөл" сэдэвт илтгэлдээ дурдсан байна.

- Боловсролын систем нь зөвхөн академик чадвар, дипломын тоон үзүүлэлтэд анхаарч, хувь хүний төлөвшил, сэтгэл зүй, хүн хоорондын харилцааны соёл, хүн чанарын боловсролыг

орхигдуулсан нь нийгмийн эдгээр гажуудлыг үүсгэх суурь шалтгаан болж байна;

- Хүчирхийлэл, дарамт, хүний эрхийн мэдрэмжгүй байдал зэрэг нь гэр бүлийн орчинд хүүхдийн ухамсарт сөрөг зан үйлийг үлдээж, ирээдүйд боловсролын түвшнээс үл хамааран хүчирхийллийг давтах эрсдэлийг бий болгодог гэх мэтээр гэмт хэрэг, зөрчилд урвуу биш шууд хамаарах тохиолдол цөөнгүй.

Харин Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалын 3.4 дүгээр заалтад тусгагдсан "Хүний аюулгүй байдал"-ыг хангахад иргэдийн боловсролын агуулгатай дараах байдлаар шууд уялдаж болох зарим жишээг дурдвал:

- Эрүүл амьдрах нөхцөлийг бүрдүүлэх (3.4.1) буюу эрүүл мэндийн боловсрол: Сэтгэл зүйн болон биеийн эрүүл мэнд, стресс менежментийн мэдлэг нь донтолтоос шалтгаалсан гэмт хэргийг бууруулах урьдчилсан нөхцөл болдог. Харин өсвөр насныхны хувьд үе тэнгийн дээрэлхэлт, хүүхдийн хүчирхийллээс ангид байж хүний эрхийн мэдрэмжтэй болж

төлөвших зэрэг нь цаашид ажлын байрны дарамт, бэлгийн хүчирхийлэл, гэр бүл ахуйн орчинд үйлдэгдэх гэмт хэргийн тоог бууруулахад нөлөөлөх гол нөхцөл болно.

- Хүнсний аюулгүй байдал (3.4.2) буюу хэрэглэгчийн боловсрол: Чанар, стандартын шаардлага хангасан хүний бие сэтгэцийн эрүүл мэндэд хор нөлөөгүй, ашигтай хүнс хэрэглэх дадал, мэдлэгтэй байх нь зөвхөн хүнсний хуулиар зохицуулагдах харилцаанд бус худалдаа, эдийн засгийн далд гэмт хэргээс хамгаална.

- Амьдрах орчны аюулгүй байдал (3.4.3) буюу хүрээлэн буй орчин уур амьсгалын өөрчлөлтийн боловсрол: Амьдарч буй хүрээлэн буй орчноо хамгаалах, дэлхийн хаана ч ажиллаж, амьдарч байгаагаас үл хамааран хууль дээдлэх соёл нь хотжилтын дүрэм журам зөрчих зөрчлийг бууруулж, гамшгийн үеийн эрсдэлийг багасгана.

- Иргэдийг үндэстэн дамнасан гэмт хэргээс хамгаалах (3.4.4) буюу эрсдэл ба эрх зүйн боловсрол: Үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт хэрэг, хүн худалдаалах, мансууруулах бодистой холбоотой хэрэгт ямар нэг байдлаар холбогдон золиос болохоос хамгаална.

Өөрөөр хэлбэл, Хүний аюулгүй байдлыг хангах гадаад хяналтын механизм нь эрх зүйн зохицуулалт бол дотоод дархлааны систем нь иргэн бүрийн чанартай боловсрол юм. Иймээс Монгол Улсад гэмт

хэрэг, зөрчлийг бууруулж, хүний аюулгүй байдлыг бүрэн хангахад зөвхөн хууль чангатгах, шинэчлэх, өөрчлөх, дэд бүтцийг сайжруулах нь хангалтгүй бөгөөд боловсролын салбарт дипломын тоо бус чанарт анхаарсан хүн төвтэй дижитал шилжилт хийж, хууль дээдлэх ёс, сэтгэл зүйн боловсрол, иргэний ухамсар, хүмүүжил, төлөвшилтэй уялдуулан шинэчлэх нь нийгмийг соён гэгээрүүлэх, хүчирхийллийг бууруулах, цаашлаад таслан зогсоох боломжтой юм.

Хүснэгт2-той уялдуулан харвал хүнсний баталгаа, эрүүл мэндийн аюулгүй байдал, байгалийн сүйрэл, доройтол буюу хүрээлэн буй орчны аюулгүй байдал, хүний эрхийн зөрчлөөс хамгаалагдсан байдал зэрэг нь эрх зүйн орчинд шууд зохицуулалттай байгаа ч Хүний амьд явах эрхийн эсрэг, Хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг, Эрүүл мэндийн эсрэг, Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг, Хүний халдашгүй чөлөөтэй байх эрхийн эсрэг болон Хүүхдийн эсрэг гэмт хэргийн тоо буураагүй болохыг хүснэгт1-ээс харж болохоор байна. Мөн эдгээр гэмт хэргийн 2018-2024 оны статистик өгөгдөлд нөлөөллийн шинжилгээ хийж үзэхэд $F = 1.91, F = 2.36, p. value = 0.12$ (Хүснэгт3) гарсан нь жилээс жилд дээрх гэмт хэргийн тоо буураагүй буюу тогтвортой дундаж түвшинд байсанд ковидын хөл хорионы хугацааны нөлөө ч тун бага байгааг харуулж байна.

Хүснэгт 3. 2018-2024 онд бүртгэгдсэн зарим гэмт хэргийн өгөгдөлд хийсэн нөлөөллийн шинжилгээний үр дүн

Anova: Two-Factor Without Replication

SUMMARY	Count	Sum	Average	Variance
Хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг	7	288	41.14286	449.8095
Хүнийг амиа хорлох нөхцөл байдалд хүргэх	7	2252	321.7143	24279.9
Хүний амьд явах эрхийн эсрэг	7	4137	591	25535
Хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг	7	59227	8461	545352.3
Хүний халдашгүй чөлөөтэй байх эрхийн эсрэг гэмт хэрэг	7	1810	258.5714	27624.29
Эрүүл мэндийн эсрэг	7	246	35.14286	62.47619
Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг	7	3597	513.8571	7660.143
2018	7	10842	1548.857	11251072
2019	7	9952	1421.714	9160463

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

2020	7	8755	1250.714	7398839
2021	7	9132	1304.571	7841584
2022	7	10995	1570.714	11734236
2023	7	10343	1477.571	9711993
2024	7	11538	1648.286	10407872

ANOVA						
Source of Variation	SS	df	MS	F	P-value	F crit
Rows	4.02E+08	6	67021320	829.5788	4.83E-37	2.363751
Columns	877359.1	6	146226.5	1.809968	0.124756	2.363751
Error	2908425	36	80789.57			
Total	4.06E+08	48				

Харин тухайн ангилал тус бүрийн үзүүлэлтүүд өөр хоорондоо хэмжээ их зөрүүтэй байгаа тул шууд хамааралтай гэх матриц гарсан хэдий ч цаашид эрх зүйн зохицуулалт, цаг хугацаанд даатгах бус шууд хамаарал бүхий хуулиудын хүрээнд салбар дундын хамтын ажиллагаа, бодлого, төлөвлөлтийг хийхэд анхаарах хэрэгтэй. Ингэхдээ ҮАБҮБ-ын “3.1.4.3.Хүүхэд, залуучуудад түүх, соёл, зан уламжлалаа гүнзгий таниулах, эх оронч үндэсний үзлийг төлөвшүүлэх ажлыг нийгэм, гэр бүл, боловсролын тогтолцоогоор дамжуулан хэрэгжүүлнэ” хэмээн мөн Боловсролын ерөнхий хуулийн “1.1...боловсролын зорилго, зарчим, тогтолцоо, боловсролын харилцаанд оролцогчдын эрх зүйн байдал, нийгмийн баталгааг тогтоохтой холбогдсон харилцааг зохицуулах ...” гэж тус тус заасны дагуу бүх шатны боловсролын байгууллагаар дамжуулан хүн бүр хуулиар олгогдсон эрх, үүргийн тухай, нийгмийн гишүүн болохын хувьд бие даан өөрийгөө гэжээн тэтгэх, амьдралын чанараа сайжруулан ажиллаж хөдөлмөрлөхдөө хүний эрхийн мэдрэмж, ёс зүйн тухай мэдлэгийг бага наснаас нь насны онцлогт нь тохируулан үе шаттайгаар олгох хэрэгтэй юм.

Өөрөөр хэлбэл, боловсролыг зөвхөн "диплом авах" гэж ойлговол маш том эндүүрэл болно. Боловсролын түвшин бүрт харгалзах боловсролын чанарын асуудал нь гэмт хэрэг, залилан, үе тэнгийн дээрэлхэлт (bullying) болон цаашлаад ажлын байрны дарамт (Mobbing)-д нөлөөлдөг буюу өндөр

боловсролтой, өндөр ёс зүйтэй хүн гэмт хэрэг үйлдэхгүй гэх ойлголт нь шууд утгаараа зөвхөн академик боловсрол бус хүүхдийн гэр бүлийн боловсрол, хүмүүжил, орчны нөлөө зэрэг олон хүчин зүйлийн цогц ойлголт гэдгийг анхаарах нь зүйтэй юм.

Явцуу утгаар нэгэн жишээ дурдвал залилах болон цахим мэдээллийн аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэргийн тоо огцом өссөн (Хүснэгт1) нь таныг залилж, хууран мэхлээд мэдээллийг тань хялбархан авч буй луйварчид цаг үеэ даган хөгжиж цахим орчны мэдлэгтэй болсноор залилах, хуурах эрдэмд суралцсаар байна. Олон улсын судлаачдын хэлж буйгаар залилангийн сүлжээ байгуулахын тулд мэдээллийн технологийн өндөр мэдлэг, хүний сэтгэл зүйг удирдах чадвар, санхүүгийн боловсрол шаардлагатай болсон. Гэтэл манай улсын хувьд их, дээд сургууль төгссөн, академик боловсролтой ч залилангийн хохирогч болох нь элбэг. Учир нь манай боловсролын системд *санхүүгийн боловсрол* (крипто валют, хөрөнгө оруулалтын эрсдэлийг тооцох), *дижитал бичиг үсгийн боловсрол* (цахим аюулгүй байдлаа хамгаалах, хуурамч холбоосыг таних, зохистой хэрэглэх, ашиглах)-ыг заадаггүй бөгөөд нөлөөлөгчид (influencer) гэх хүмүүсийн харагдах байдалд хууртаж амар хялбар аргаар хурдан баяжих гэсэн шунал, тууштай хөдөлмөрлөх гэхээсээ илүү дуртай ажлаа хайж байна гэх тогтворгүй байдал зэрэгт хөтлөгдөн залилуулах тохиолдол элбэг байна.

Мөн 2022 оны судалгаа (О.Хандмаа, 2022 он)-аас харахад Улаанбаатар хотын бүх дүүрэг, найман аймагт амьдарч буй 12-18 насны нийт 4264 хүүхдийг судалгаанд хамруулахад 82.8 хувь нь үе тэнгийн дээрэлхэлт (Bullying), хүчирхийлэлд өртөж байсан гэж хариулсан нь 10 хүүхэд тутмын 8 нь ямар нэгэн хүчирхийлэлд, тэр дундаа бие махбодын хүчирхийлэлд хамгийн их өртсөн болохыг харуулсан. Энэ нь гэр бүл, сургуулийн орчинд (47.6%) түгээмэл бөгөөд хэлбэрийн хувьд үг хэлээр доромжлох (62%), чимхэх (50.2%), цохиж зодох (43.5%), үл хайхрах (27.8%), доромжлох (24.8%), айлган сүрдүүлэх (22.9%), ялгаварлан гадуурхах (17.1%), бэлгийн дарамт халдлага үйлдэх (14.7%) хэлбэрээр үйлдсэн байна.

Түүнчлэн судлаачдын үзэж буйгаар гэр бүлийн хүчирхийлэл нь зөвхөн амьжиргааны түвшин доогуур өрх эсвэл боловсролгүй хүмүүсийн дунд гардаг гэх хэвшмэл ойлголт няцаагдаж, магистр, докторын зэрэгтэй юу, эсвэл малчин уу гэдгээс үл хамааран хувь хүний ухамсар, сэтгэл зүйн төлөвшил, хүний эрхийн мэдрэмжгүй байдал зэргээс шууд хамаарч, улмаар үе тэнгийн дээрэлхэлт нь өсвөр насандаа гэмт хэргийн хохирогч, яллагдагч болоход хүргэж, цаашлаад насанд хүрэгчдийн дунд ажлын байрны дарамт (Mobbing), бэлгийн дарамт болон хувиран илэрч байна. Мөн бусдад дээрэлхүүлж байсан хүүхэд насны сэтгэл зүйн гэмтэл нь удаан хугацаанд үргэлжилснээр өөртөө итгэлгүй байдал болон төлөвших эсвэл ирээдүйд ажлын байран дээр гарахаараа өөрөө "хортой дарга, удирдлага" эсвэл "хортой хамт олны гишүүн" болж хувирдаг гэдэг нь тодорхой болсон.

Боловсролын яамны сайд Л.Энх-Амгалан: Монголын уламжлалт ахуй соёлоор дэвшилтэд технологийг ашиглаж хүнээ хөгжүүлэх тухай *"Биеийн боловсрол, сэтгэлийн боловсрол, оюун ухааны боловсрол"* гэсэн гурван цогц боловсролыг олгох талаар хэлэлцүүлэг, ярилцлагаараа цөөнгүй дурдсан. Түүнчлэн "Боловсрол бол хөгжлийн түлхүүр, Үндэсний аюулгүй байдлын үндэс юм" (О.Үржин), "Боловсрол гэдэг хүн төрөлхтний амьдрах ухаан,

соёлыг үеэс үед өвлүүлэн дамжуулах хэрэгсэл юм" (Б.Өлзийхуяг) хэмээн тодорхойлсноос харахад зөвхөн олон талт мэдлэг боловсролтой хүн бэлтгэх бус хүмүүжилтэй хүн төлөвшүүлэх нь эрхэм чухал болох нь харагдаж байна.

Дүгнэлт

Судалгаагаар олон улсын түвшинд боловсрол нь хувь хүний хууль ёсны орлогын хэмжээг нэмэгдүүлж, гэмт хэрэг үйлдэх боломжийг бууруулдаг хэмээн тодорхойлогдсон байдаг нь манай улсын хувьд зарим талаар зөрчилдөж байна. Энэ нь академик чадвар, дипломын үзүүлэлт, гадаад хэл, цахим технологийн ур чадварт хэт анхаарал хандуулж, харин хувь хүний төлөвшил, сэтгэл зүй, хүн хоорондын харилцааны соёл, хүн чанар, хүний эрхийн мэдрэмжтэй байхыг орхигдуулсантай холбоотой болох нь харагдаж байна.

Хүний аюулгүй байдал нь зөвхөн дэд бүтэц, хууль эрх зүйн орчноор хязгаарлагдахгүй, харин амьдралд хэрэгжүүлэх иргэний ухамсар, хандлага сул байгаа нь хотжилтын соёл, стресс менежмент, сэтгэл зүйн боловсрол дутмаг хүний эрхийн мэдрэмжгүй байгаагаар нотлогдож байна. Түүнчлэн хүүхэд, гэр бүл болон сургууль орчноос аливаа сөрөг үзэгдлийг ухамсаргүйгээр даган суралцаж, цаашлаад насанд хүрэх үедээ өөрийн болон бусдын эрүүл, аюулгүй амьдрах орчинд сөргөөр нөлөөлөөд зогсохгүй аливаа гэмт хэргийн золиос болох эрсдэлийг үүсгэж байна.

Иймээс гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хамгийн оновчтой гаргалгаа нь одоо хэрэгжиж буй хууль, эрх зүйн орчиндоо нийцүүлэн хувь хүний төлөвшил, сэтгэл зүй, хүн хоорондын харилцааны соёл, хүн чанар, хүний эрхийн мэдрэмжтэй байх зэргээр боловсролын агуулгыг шинэчлэх хэрэгтэй байна. Өөрөөр хэлбэл, бүх шатны боловсролд хүн байхын ухаан, амьдрахын ухаан, сэтгэл зүйн боловсрол, эрсдэлийг үнэлэх чадварыг олгож, оюуны дархлааг нь бэхжүүлэхэд анхаарснаар хүний аюулгүй байдлыг хангаж, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлж чадна гэж үзэж байна.

Ашигласан материал

МОНГОЛЫН ХҮҮЛЬ
ЭРХ ЗҮЙН ОРЧНООР

1. Stephen Machin & Matteo Sandi., (2025), “Crime and Education”., холбоос: <https://www.annualreviews.org/content/journals/10.1146/annurev-economics-090324-035606>

2. Wim Groot & H.Maassen-vandenbrink., (2010), “The effects of education on crime”., https://www.researchgate.net/publication/46528773_The_effects_of_education_on_crime

3. JC Bowman., (2025). “The Connection Between Education and Crime” Professional Educators of Tennessee., холбоос: <https://www.proedtn.org/news/701127/The-Connection-Between-Education-and-Crime-.htm>

4. Philip Trostel., “Education and Crime”., холбоос:

https://sk.sagepub.com/ency/edvol/encyclopedia-of-education-economics-and-finance/chpt/education-crime#_

5. Jeffrey A. Butts & Gina Moreno., (2025), “Minor Role IV: Violent Crime More of an Adult Problem Today”, холбоос: <https://johnjayrec.nyc/2025/08/25/databit202502/>

6. Д.Зүмбэрэлхам (2025), “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх онолын сэтгэлгээний уламжлал, шинэчлэл, Монгол Улсын туршлага”, Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил: онол, практик, чиг хандлага олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл, т18-33

7. Н.Бэгз (2024) “Боловсролын хөгжлийн философийг Монголд судлах хэрэгцээ, хэрэгжүүлэх үндэслэл”, Боловсролын судалгааны Монголын сэтгүүл тусгай дугаар

8. Ц.Хонгорзул, Д.Долгормаа, Н.Амаржаргал., (2024) “Хүний аюулгүй байдал ба боловсролын тогтвортой хөгжил” Монголын Боловсролын судалгааны сэтгүүл ISSN:2959-9164, Special Issue 2024.11, х79,80

9. Д.Бадарч, (2021), “Дээд боловсролын онол, арга зүй парадигмын шилжилт, багшлахуй, суралцахуй”.

10. Б.Өлзийхуяг, (2010), “Боловсрол судлал түүний үндсэн агуулга”.

11. Х.Хишигсүрэн & С.Бямба-Очир орч. (2016), “Аюулгүй байдлын тулгуур асуудлууд”.

12. “Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай” хууль Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл: 2023 он, №24

13. “БОЛОВСРОЛЫН ЕРӨНХИЙ ХУУЛЬ” Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл: 2023 он, №27

14. “Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлого батлах тухай Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл: 2020 он, №25

15. “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил: Онол, практик, чиг хандлага” олон улсын эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл.

<https://cccp.gov.mn/newsm/444/252>

16. П.Сайнжаргал, нийтлэл, (2025), <https://ikon.mn/n/3iwm>

17. Ж.Сондор, нийтлэл, (2026), <https://www.zindaa.mn/58ag>

18. О.Хандмаа, нийтлэл, (2022), <https://gogo.mn/r/3nomk>

19. Б.Нямцэрэн., нийтлэл, (2023), “Хүчирхийлэлд боловсролын түвшин нөлөөлдөг үү” <https://eagle.mn/r/120824>

ЗАН ҮЙЛД НӨЛӨӨЛӨХ АЛБАДАН СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРТ ХИЙСЭН ҮНЭЛГЭЭ

EVALUATION OF THE MANDATORY BEHAVIORAL TRAINING PROGRAM

О.Баяржаргал

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн ахлах судлаач, дэд хурандаа

Bayarjargal O.

Senior Researcher at the Research Institute of the UIA; Lieutenant Colonel

Хураангуй: Тус судалгааны ажлын хүрээнд баривчлагдсан этгээдийн зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилт, үр дүнг үнэлж, хөтөлбөрийг цаашид хэрхэн сайжруулах боломжийг эрэлхийллээ. Судалгааны мэдээллийг асуулгын аргаар цуглуулж, тоон мэдээллийн боловсруулалт шинжилгээ хийсэн. Албадан сургалтын хэрэгжилтийг сургалтад тавигдах шаардлагад үндэслэн боловсруулсан 16 өгөгдлөөс бүрдсэн ба өгөгдөл бүр ликертын 5 хэмжээст шкал бүхий хариулттай. Судалгаанд Баривчлах төвд байгаа 44 баривчлагдсан этгээд хамрагдсан. Дээр дурдсан шалгуур бүрт өгсөн үнэлгээний дундаж $\bar{x}=3.34-4.18$ хооронд хэлбэлзэж байна. Тодруулж хэлбэл, сургалтын хэрэгжилтийн талаар оролцогчдын зүгээс дундаж ба түүнээс дээш гэж үнэлсэн байна.

Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалт нь эрх зүйн зохицуулалтын хувьд Зөрчлийн тухай хууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль болон бусад дүрэм журмаар зохицуулагдаж байна.

Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын баталсан “Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын журмын хүрээнд баривчлагдсан этгээдийн зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг шалгуур бүрээр үнэлж, шийдлийг эрэлхийлэхэд судалгааны ажлын үр дүн, ач холбогдол чиглэж байна.

Abstract: This study evaluated the implementation and effectiveness of the mandatory behavioral training program designed for detained individuals and explored possible ways to further improve the program. Research data were collected through questionnaires and analyzed using quantitative methods.

The implementation assessment consisted of 16 indicators developed based on the training requirements, with each indicator evaluated using a five-point Likert scale. A total of 44 detained individuals from the Detention Center participated in the study. The average ratings for each criterion ranged between $\bar{x} = 3.34$ and 4.18. Specifically, participants generally assessed the implementation of the training program as average or above average.

The mandatory behavioral training program is legally regulated by the Law on Violations, the Law on Enforcement of Court Decisions, and other relevant rules and procedures.

The significance and practical value of this research lie in evaluating the implementation of the behavioral training program for detained individuals under the “Regulation on Mandatory Behavioral Training,” approved by the Minister of Justice and Internal Affairs, and in identifying possible solutions for improvement based on each evaluation criterion.

Түлхүүр үгс: Баривчлах төв, Баривчлагдсан этгээд, зан үйл, хөтөлбөр, тавигдах шаардлага

Keywords: Detention center, detained individual, behavior, program, requirements.

Удиртгал

Зан үйл (Behavior) нь хүний зан чанаруудаас гадна тэдний үйлдэл, хөдөлгөөн, чиг хандлагыг багтаасан ойлголт юм. Амьд организм, хүний амьдралын бодит үйлдэл, гадаад илрэлийн цогц нэгдэл. Хүний зан үйл нь түүний

амьдралын тогтсон хандлага, үнэт зүйл, оюун санааны дээд дүр зэрэг дотоод ертөнцийн гадаад илрэл болдог. (Батсайхан, Дэлгэржав, 2013).

Аливаа хүний зан үйлийг өөрчилнө гэдэг нь тийм ч хялбархан зүйл биш бөгөөд эрдэмтэд хувь хүний, хүмүүс хоорондын,

ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн ахлах судлаач, дэд хурандаа

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

байгууллагын, олон нийтийн зан үйлийг өөрчлөх чиглэлээр нэлээдгүй онол, загвар, арга хандлагуудыг боловсруулсан байдаг. Тухайлбал, хувь хүний зан үйлийг өөрчлөхөд чиглэсэн итгэл үнэмшлийн загвар, шалтгаант үйлдлийн онол ба төлөвлөсөн зан үйлийн онол, танин мэдэхүй - зан үйлийн онол, зан үйлийн өөрчлөлтийн хосолмол онолын загвар гэх мэт. Баривчлагдсан этгээдүүдэд зориулсан сэтгэл зүйн үйлчилгээний хөтөлбөрүүд нь ихэвчлэн танин мэдэхүй-зан үйлийн онол, сэтгэл зүйн боловсролын загвар, зан үйлийн өөрчлөлтийн хосолмол онолын загварт голлон суурилсан байна. (ШШГЕГ, 2014).

Зан үйлийг өөрчлөх хөтөлбөр нь тухайн хүний сөрөг зан төлөв, дадал зуршлыг өөрчлөх, эерэг зан үйл төлөвшүүлэхэд чиглэсэн төлөвлөгөөт, зорилтот, сэтгэл зүйн болон боловсролын нөлөөллийн цогц үйлчилгээ байдаг. (Баяржаргал, 2018).

Зан үйлийн өөрчлөлтийн хосолмол онолын загвар ёсоор зан үйлийн өөрчлөлт бол тодорхой үе шаттай үйл явц юм. Зан үйлээ өөрчлөх гэж буй хүн бодолгүй байх, бодож эргэцүүлэх, бэлтгэл, үйлдэл хийх, хэвших гэсэн 5 үе шатыг дамждаг (Prochaska & DiClemente, 1983). Зан үйлээ өөрчлөх гэж буй хүн эдгээр үе шатны аль нэгэнд байх бөгөөд тэдэнд үе шат бүрийн онцлогоос хамаарч өөр өөр мэдээлэл, зөвлөгөө хэрэгтэй байдаг.

Хүснэгт 1. Зан үйлийн өөрчлөлтийн хосолмол онолын загвар

Өөрчлөлтийн үе шат	Тодорхойлолт
Бодолгүй байх үе	Ирэх 6 сарын хугацаанд асуудал бүхий зан үйлээ өөрчлөх талаар ямар ч бодолгүй байгаа
Бодож эргэцүүлэх үе	Дараагийн 6 сарын хугацаанд зан үйлээ өөрчлөх ямар нэгэн үйлдэл хийхээр бодож байгаа
Бэлтгэл үе	Ирэх 30 хоногийн дотор үйлдэл хийхээр төлөвлөж байгаа бөгөөд зарим нэг алхам хийсэн
Үйлдэл хийх үе	6 сараас бага хугацаанд зан үйлээ өөрчлөх тодорхой үйлдлийг хийж байгаа
Хэвших үе	6 сараас дээш хугацаагаар зан үйлээ өөрчлөх үйлдэл хийж, тус зан үйл хэвшсэн байх

Гэвч Шүүхийн шийдвэрээр зөрчил гаргагчийн 70 хувь нь 7 хоног баривчлагдах шийтгэлтэй байдаг тул уг хугацаанд зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөрт заасан цагаар бүрэн сургалтыг хийх боломжгүй, 7 хоногт 2 удаа сургалт хийхэд 2-4 цаг, 30 хоног баривчлах шийтгэлтэй хүн 16 цагийн сургалтад хамрагдах боломжтой байна. (Хишигмөнх, Эрдэнэболор, 2024).

Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтыг “Зан үйлийн өөрчлөлтийн хосолмол онолын загвар”-ыг үйлчилгээ үзүүлсэнээр зан үйл өөрчлөгдөх, бэхжих боломжтой юм. Гэвч бодит нөхцөл дээр энэ үе шатын хүрээнд зан үйлийг өөрчлөх хэмжээнд үйлчилгээ үзүүлэх боломж хомс байна.

Албадлагын арга хэмжээ авагдсан этгээдийн зан үйлд нөлөөлөх, гэмт хэрэг,

зөрчил давтан үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх, түүний хор уршгийг ойлгуулахад чиглэн албадан сургалтын хэрэгжилтийг сургалтад тавигдах шаардлагад үндэслэн боловсруулсан 16 шалгуур үзүүлэлтээр үнэлүүлэв. Үнэлгээнд 44 баривчлагдсан этгээд хамрагдсан ба оролцогч бүрийн үнэлгээний дундаж $\bar{x}=1.19-5.00$ (далайц=3.81), ерөнхий дундаж нь $\bar{x}=3.87$ гарсан нь нэлээд ялгаатай байдлаар үнэлснийг харуулж байна. Дээр дурдсан шалгуур бүрт өгсөн үнэлгээний дундаж $\bar{x}=3.34-4.18$ хооронд хэлбэлзэж байна. Тодруулж хэлбэл, сургалтын хэрэгжилтийн талаар оролцогчдын зүгээс дундаж ба түүнээс дээш гэж үнэлсэн байна. Үүнд: сургалтын ажилтан, алба хаагчдын заах арга, ур чадвар, сэдэв агуулга энгийн ойлгомжтой, сургалтын хуваарь, ач

холбогдол зэрэг холбогдох мэдээ, мэдээллийн хүртээмж, сургалтын явцад алба хаагчдын тавьсан хууль ёсны шаардлагыг биелүүлж буй байдал гэсэн 4 шалгуурын үнэлгээ хамгийн өндөр буюу $\bar{x}=4.00$ ба түүнээс дээш дүнтэй гарав. Харин бусад шалгууртай харьцуулахад сургалтын сэдэв агуулга нь оролцогчдын онцлог, хэрэгцээнд нийцсэн байдал, сургалтын талаар оролцогчдоос санал асуулга авч, үр дүнг нь үнэлж дүгнэдэг байдал, сургалт

тогтоосон хуваарийн дагуу зохион байгуулагдаж буй байдал зэрэгт өгсөн үнэлгээ хамгийн доогуур үзүүлэлттэй гарсан байна. Энэ мэтчилэн доогуур үнэлгээ авсан шалгуур, үзүүлэлтүүд, тэдгээрт холбогдох асуудалд анхаарч ажиллах нь сургалтын хэрэгжилт, зохион байгуулалтыг сайжруулахад ач холбогдолтой.

Зураг 1. Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хэрэгжилтийн үнэлгээний дундаж

Албадан сургалтын хэрэгжилтийг үнэлгээнд оролцогчдын нас, боловсролын түвшин, гэрлэлтийн байдал, шийтгэл эдэлсэн хугацаа, сургалтад хамрагдсан тоо давтамжаар харьцуулж доорх хүснэгтэд харуулав. Сургалтын хэрэгжилтийг 16 шалгуур бүрээр 1-5 хүртэл оноогоор үнэлсэн ба нийт шалгуурын нийлбэрийн дунджаар үнэлгээг харьцуулав. Оролцогчдын насаар авч үзвэл, 20-29 насныхан $\bar{x}=64.4$ (7.57) буюу хамгийн өндөр үзүүлэлттэй, 30-39 насныхан $\bar{x}=63.06$ (8.89), 40-49 насныхан $\bar{x}=59.29$ (14.98), харин 50 ба түүнээс насныхан $\bar{x}=62.00$ (3.69) гэсэн дундаж үнэлгээ өгөв. Ерөнхийдөө насны эрэмбэ дээшлэх тусам

албадан сургалтын хэрэгжилтийн үнэлгээ буурах хандлага ажиглагдаж байна. Нөгөө талаас 50 дээш насныхны хувьд үнэлгээ эргээд өссөн үзүүлэлттэй гарав.

Оролцогчдын эзэмшсэн боловсролын түвшин дээшлэхэд сургалтын хэрэгжилтийн талаарх үнэлгээ дагаад өссөн дүр зураг ажиглагдаж байна. Тухайлбал, бүрэн бус дунд боловсролтой хүмүүсийн үнэлгээний дундаж $\bar{x}=60.43$ (4.79), бүрэн дунд боловсролтой хүмүүсийн үнэлгээ $\bar{x}=64.27$ (9.04) байхад дээд боловсрол эзэмшсэн хүмүүсийн үнэлгээ хамгийн өндөр буюу $\bar{x}=65.08$ (6.73) гарсан. Нөгөөтээгүүр мэргэжлийн болон техникийн боловсролтой хүмүүсийн

МОНГОЛЫН
ИРГЭД
ДЭМЖЛЭХ
МОНГОЛ

ᠮᠣᠩᠭᠡᠯᠡ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

үнэлгээ бусад бүлгүүдтэй харьцуулахад хамгийн доогуур $\bar{x}=55.30$ (15.97) байгаа нь анхаарал татаж байна.

Хүснэгт 2. Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хэрэгжилт, нас, боловсролын түвшин, гэрлэлтийн байдал, шийтгэл эдэлсэн хугацаа, сургалтад хамрагдсан тоогоор

Үзүүлэлт	Суралцагчийн эрх Дундаж (Ст.хазайлт)	
Нас		
20-29 нас	64.40	(7.57)
30-39 нас	63.06	(8.89)
40-49 нас	59.29	(14.98)
50 ба түүнээс дээш	62.00	(3.96)
Боловсролын түвшин		
Дээд	65.08	(6.73)
Мэргэжлийн болон техникийн	55.30	(15.97)
Бүрэн дунд	64.27	(9.04)
Бүрэн бус дунд	60.43	(4.79)
Гэрлэлтийн байдал		
Гэрлэсэн	61.74	(11.50)
Хамтран амьдрагчтай	60.33	(8.51)
Салсан	57.00	
Гэрлээгүй	64.86	(10.04)
Шийтгэл эдэлсэн хугацаа		
1-5 хоног	61.42	(7.50)
6-10 хоног	60.83	(12.27)
11, түүнээс дээш хоног	65.50	(8.59)
Сургалтад хамрагдсан тоо		
огт хамрагдаагүй	54.50	4.65
1-2 удаа	62.27	11.85
3-4 удаа	64.00	7.46
5 удаа	62.33	2.08

Баривчлах төвд ирснээс хойш шийтгэл эдэлсэн хугацаагаар авч үзвэл 10-с дээш хоногсон хүмүүсийн үнэлгээ $\bar{x}=65.50$ (8.89) гарсан нь бусад 2 бүлгийн үнэлгээний дунджаас 4.08-4.67 нэгжээр өндөр үзүүлэлттэй байна. Мөн сургалтад хамрагдсан тоо давтамж нэмэгдэхэд сургалтын хэрэгжилтэд өгсөн оролцогчдын үнэлгээ өссөн байна. Тодруулбал, сургалтад огт хамрагдаагүй хүмүүсийн үнэлгээний дундаж $\bar{x}=54.50$ (4.65), 1-2 удаа хамрагдсан хүмүүсийн үнэлгээ $\bar{x}=62.27$ (11.85), харин 3-с дээш хамрагдсан

хүмүүсийн үнэлгээ $\bar{x}=62.33$ -64.00 болж өссөн байна. Эндээс үзэхэд, баривчлах төвд ирснээс хойш шийтгэл эдэлсэн хугацаа болон сургалтад хамрагдсан тоо буурахад үүнийг дагаад сургалтын хэрэгжилтийн талаар оролцогчдын үнэлгээ доошилсон байдал ажиглагдаж байна.

Албадан сургалтад хамрагдсанаар зан үйлийн өөрчлөлтийн талаарх итгэл үнэмшил, чадвар, хандлагад нь ахиц өөрчлөлт гарч байгаа эсэхийг оролцогчдоор өөрсдөөр нь 5 түвшнээр үнэлүүлэв.

Хүснэгт 3. Албадан сургалтын үр дүн, оролцогчдын чадвар, хандлагад гарч буй ахиц өөрчлөлт, харцулсан байдал хувиар

Чадвар, хандлага	Маш хангалтгүй	Хангалтгүй	Дунд	Сайн	Хангалттай сайн
Биеэ зөв боловсон авч явах арга, чадвар	-	-	18.2	40.9	40.9
Уур бухимдлаа хянаж, зохицуулах арга, чадвар	-	-	22.7	45.5	31.8
Зан үйлээ өөрчлөх итгэл үнэмшил	2.3	2.3	20.5	47.7	27.3
Буруутай зан үйл, үйлдлээ ухамсарласан байдал	2.3	2.3	20.5	36.4	38.6
Өөрийгөө бодитой үнэлэх чадвар	-	-	27.3	34.1	38.6
Өөрийгөө эергээр зөв илэрхийлэх чадвар	2.3	2.3	29.5	34.1	31.8
Эрсдэлтэй зан үйлээ өөрчлөх чадвар	2.3	4.5	31.8	36.4	25.0

Судалгааны дүнгээр нийт оролцогчдын 60-с дээш хувь нь дээрх 7 чиглэлээр зан үйлийн чадвар, хандлагад ахиц өөрчлөлт сайн гарсан гэж үзжээ. Тухайлбал, 81.8 хувь нь бусдын дунд бие зөв авч явах, 77.3 хувь нь уур бухимдлаа хянаж, зохицуулах, 75 хувь нь буруутай зан үйл, үйлдлээ ухамсарлан ойлгох болон сөрөг зан үйлээ өөрчлөх итгэл үнэмшил, 72.7 хувь нь өөрийгөө бодитой үнэлэх чадвар сайн эзэмшсэн гэж үнэлжээ. Түүнчлэн 61.4-65.9 хувь нь өөрийгөө бусдад эергээр зөв зохистой илэрхийлэх, эрсдэлтэй зан үйлээ өөрчлөх чадваруудад сайн суралцсан гэж хариулав. Ойролцоогоор 3-4 оролцогч тутмын 1 нь дээрх чиглэлүүдээр дунд болон хангалтгүй гэж үнэлэв.

Зан үйлийн албадан сургалтад хамрагдахад ямар асуудал, бэрхшээл

Хүснэгт 4. Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх чиглэлээр анхаарах зүйлс

Анхаарах зүйл	Мэргэжилтнүүдийн гаргасан саналууд	Үйлчлүүлэгчдийн гарсан саналууд
Сургалтын хэлбэр, зохион байгуулалт	- Сургалтын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх төсөвтэй болгох - Гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдсэн хүмүүсийг гэр бүлтэй нь хамт сургалтад хамруулах	- Цөөн хүнтэй бүлгээр хичээллэх - Хичээл сургалтын цагийг нэмэгдүүлэх - Сургалтыг тогтмол явуулах, тоог нь нэмэх - Хүртээмжтэй зохион байгуулах

МОНГОЛЫН ХУРИЛ

МОНГОЛ УЛСЫН ХАМГААГАХ
ХАМГААГАХ ХАМГААГАХ

	• Сургалт зохион байгуулах цаг хүрдэггүй • Сургалтыг төлбөртэй болгох	
Сургалтын орчин, нөөц, үйл ажиллагаа	• ЗҮНАС-ыг хэрэгжүүлэх мэргэжилтнүүдийн тоог нэмэгдүүлэх • ЗҮНАС-ыг хэрэгжүүлэх сургагч багш бэлтгэх • Үйлчлүүлэгчийн хэрэгцээнд тохиорсон сургалтын хөтөлбөртэй болох • ЗҮНАС-ыг архи, согтууруулах ундааны хэрэглээний түвшнээс хамаараад шаардлагатай тохиолдолд мэргэжлийн байгууллага нь ажилладаг байх • 7-30 хоногийн хугацаанд баривчлагдсан этгээдийн зан үйл хэрхэн өөрчлөгдсөнийг үнэлэх боломжгүй байдаг	• Сургалтын материал, хэрэглэгдэхүүний хүрэлцээ, хангамж • Сургалтын танхимын зай талбай, сандал суудлын хүрэлцээ
Сургалтын агуулга, арга зүй	• ЗҮНАС-ын хөтөлбөрийн багтаамж агуулга 30-аас дээш хоногтой хүмүүст тохиромжтой байдаг. Тиймээс эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд 7-30 хоногт тохирсон сургалтын агуулга болгон өөрчлөх шаардлагатай	• Идэвх оролцоог нэмэгдүүлэх • Багаар ажиллуулах • Сэдэлжүүлэх • Итгэл үнэмшил нэмэгдүүлэх • Ганцаарчилсан сургалт • Дэлгэрэнгүй тайлбар, мэдээлэл

Анхаарах зүйлс	Үйлчлүүлэгчдийн гарсан саналууд
Сургалтын хэлбэр, зохион байгуулалт	• Цөөн хүнтэй бүлгээр хичээллэх • Хичээл сургалтын цагийг нэмэгдүүлэх • Сургалтыг тогтмол явуулах, тоог нь нэмэх • Хүртгээмжтэй зохион байгуулах
Сургалтын орчин, нөөц	• Сургалтын материал, хэрэглэгдэхүүний хүрэлцээ, хангамж • Сургалтын танхимын зай талбай, сандал суудлын хүрэлцээ
Сургалтын агуулга, арга зүй	• Идэвх оролцоог нэмэгдүүлэх • Багаар ажиллуулах • Сэдэлжүүлэх • Итгэл үнэмшил нэмэгдүүлэх • Ганцаарчилсан сургалт • Дэлгэрэнгүй тайлбар, мэдээлэл

Дүгнэлт

Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хэрэгжилт, үр дүнгийн талаар оролцогчдын дунд эерэг сэтгэгдэл, үнэлгээ давамгайлж байна. Нөгөөтээгүүр сургалтын сэдэв агуулга нь оролцогчдын онцлог, хэрэгцээнд нийцсэн байх, санал асуулга авч, үр дүнг нь үнэлж дүгнэдэг байх, сургалтыг тогтоосон хуваарийн дагуу зохион байгуулах зэрэгт анхаарч ажиллах нь сургалтын хэрэгжилт, зохион байгуулалтыг сайжруулахад ач холбогдолтой.

Нас, боловсролын түвшин, гэрлэлтийн байдал, цаашилбал шийтгэл эдэлсэн хоног хугацаа, сургалтад хамрагдсан тоо давтамж зэргээр сургалтад оролцогчдын үнэлгээ ялгаатай байна. Иймд оролцогчдын ялгаатай байдал хэрэгцээнд тулгуурлан үр дүнтэй хүртээмжтэй сургалт явуулах нь чухал юм.

Зан үйлийн сургалтад 1) сургалтын орчин нөөц, материал хэрэглэгдэхүүн 2) анги дүүргэлт, оролцогчдын тоо, 3) сургалтын зохион байгуулалт, үйл ажиллагаа 4) сургалтын агуулга, арга зүй, дүрэм журамтай холбоотой асуудал бэрхшээл тулгарч байна. Үүнийг засаж сайжруулахын тулд хүн бүрд хүрч ажиллахын тулд зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтыг хэрэгжүүлэх сургагч багшийг бэлдэж мэргэжилтнүүдийн тоог нэмэгдүүлэх, сургалтын үйл ажиллагааг явуулах төсөвтэй болох, эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд болон үйлчлүүлэгчийн хэрэгцээнд тохирсон сургалтын хөтөлбөртэй болох, цөөн хүнтэй бүлгээр хичээллэх, сургалтын цаг, тоо давтамжийг нэмэгдүүлэх, сургалтын анги танхим, хичээлийн материал хэрэглэгдэхүүний хүрэлцээг сайжруулах, суралцагчдын идэвх оролцоог нэмэгдүүлж багаар ажиллуулах боломж шийдлийг эрэлхийлэх хэрэгцээ шаардлага үүсэж байна.

Санал

Баривчлагдсан этгээдийн шийтгэл эдэлж буй хугацаа, нас, боловсролын түвшин, хэрэгцээ, онцлогт нийцсэн ялгамжтай сургалтын хөтөлбөр боловсруулах

7-30 хоногийн хугацаанд баривчлагдсан этгээдэд тохирсон богино хугацааны үр дүнтэй сургалтын агуулга, арга зүйг боловсронгуй болгох

Сургалтыг цөөн хүнтэй бүлгээр, тогтмол давтамжтай зохион байгуулж, сургалтын цаг, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх

Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөрт тогтмол өөрийн болон хөндлөнгийн үнэлгээ хийлгэн, хэрэгцээнд суурилан сайжруулалт хийх

Сургалтын танхим, орчин нөхцөл, сургалтын хэрэглэгдэхүүний хүрэлцээг нэмэгдүүлэх

Зан үйлийн өөрчлөлтийн үр нөлөөг үнэлэх, давтан зөрчил үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэхэд чиглэсэн хяналт, дэмжлэгийн тогтолцоог хөгжүүлэх

Ашигласан материал

1. Батсайхан, Б., Дэлгэржав, М. (2013). Сэтгэл судлалын бага тайлбар толь. Улаанбаатар.
2. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлал сэтгүүл (2018). Улаанбаатар.
3. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлал сэтгүүл (2024). Улаанбаатар.
4. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын Сэтгэл зүйн үйлчилгээний хөтөлбөрийн удиртгал (2014).
5. Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын А/73 тоот тушаалаар батлагдсан Зан үйлд нөлөөлөх албадан сургалтын хөтөлбөр, журам, (2017).
6. Prochaska, J. O., & DiClemente, C. C. (1983). Stages and processes of self-change of smoking: Toward an integrative model of change. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 51(3), 390–395. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.51.3.390>

Хууль сахиулахуй

ОРЧНЫ НӨЛӨӨГ ЗАГВАРЧЛАХ БОЛОН СОЁН ГЭГЭЭРҮҮЛЭХ ЗАМААР ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ НЬ

PREVENTING CRIME THROUGH MODELING AND INTELLIGENCE OF ENVIRONMENTAL IMPACTS

М.Мэнд-Амар

Баянзүрх дүүргийн Цагдаагийн гуравдугаар хэлтсийн Урьдчилан сэргийлэх ажил хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахмад

Mend-Amar M.

Pol. Cap, Senior Specialist in charge of Prevention Work, Third Department, Bayanzurkh District Police Department

Хураангуй: Энэхүү судалгааны ажилд Монгол Улсад хүчин төгөлдөр үйлчилж буй "Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль"-ийн хэрэгжилтийн хүрээнд орчин үеийн криминологийн үндсэн хоёр чиглэл болох "Орчны нөлөөг загварчлах замаар гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх" (CPTED - Crime Prevention Through Environmental Design) болон "Соён гэгээрүүлэх" аргуудын үр нөлөөг судлав. Тусгайлан хариуцсан нутаг дэвсгэр дэх камержуулалт, хяналтын системийг орчны загварчлалын гол хэрэгсэл болгон ашиглах нь гэмт хэргийн боломжийг хэрхэн хязгаарлах, мөн иргэний боловсрол нь гэмт зан үйлээс хэрхэн урьдчилан сэргийлэх боломжтойг дүн шинжилгээ хийж, хэрэгжүүлэх боломжтой санал, дүгнэлтийг боловсруулав.

Abstract: This research study examined the effectiveness of two main areas of modern criminology, namely "Crime Prevention Through Environmental Design" (CPTED) and "Education" methods, within the framework of the implementation of the "Crime Prevention and Violation Law" in force in Mongolia. It analyzed how the use of camera surveillance and monitoring systems in specially designated areas as the main tools for environmental modeling can limit the potential for crime, and how civic education can prevent criminal behavior, and developed actionable suggestions and conclusions.

Түлхүүр үгс: Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, хүрээлэн буй орчныг загварчлах, хяналтын камер, зан чанар, соён гэгээрүүлэх

Keywords: Crime prevention, environmental modeling, character and education, CCTV

Удиртгал

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажил нь зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын үүрэг бус, нийгэм, эдийн засаг, зохион байгуулалтын цогц арга хэмжээ юм. Монгол Улсын "Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль"-ийн 3 дугаар зүйлд урьдчилан сэргийлэх ажлыг гэмт хэрэг гарах шалтгаан, нөхцөлийг арилгахад чиглэсэн цогц үйл ажиллагаа гэж тодорхойлсон байдаг.

Судалгааны ажлын зорилго нь гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд нөлөөлж буй гадаад хүчин зүйл (орчин) болон дотоод хүчин зүйл (хувь хүний хүмүүжил)-ийг нэгтгэн судалж, хариуцсан нутаг дэвсгэрт аюулгүй

орчин бүрдүүлэх шинжлэх ухааны үндэслэлтэй шийдэл боловсруулахад оршино.

Үндсэн хэсэг

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 3 дугаар зүйлд Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг "Гэмт хэрэг, зөрчлийн тухай мэдээллийг судалсны үндсэн дээр гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэгдэхэд нөлөөлж байгаа шалтгаан, нөхцөл, хүчин зүйлсийг тогтоож, түүнийг арилгахад чиглэсэн эдийн засаг, нийгэм, эрх зүйн болон зохион байгуулалтын бусад арга хэмжээний нийлбэр цогц мөн"¹ гэж тодорхойлсон байна. Уг хуульд ерөнхий, тусгай, нэг бүрчилсэн, соён гэгээрүүлэх, гэмт хэрэг,

¹ ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ТУХАЙ /Шинэчилсэн найруулга/

Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл: 2019 он, №42

зөрчлийг хянан шийдвэрлэх, хариуцлага хүлээлгэх гэсэн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх таван чиглэлийг тодорхойлж өгсөн.

Уг таван чиглэлийн хүрээнд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг Монгол улсын хэмжээнд Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөл, гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх чиг үүрэг бүхий байгууллагууд нутгийн захиргааны бүх шатны байгууллагууд, иргэдийн сайн дурын нэгдэл, байгууллагууд хэрэгжүүлж ажиллаж байна.

Судлаачид гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд нөлөөлдөг хамгийн гол шалтгаан нөхцөлүүдийн тоонд хүрээлэн байгаа орчин болон хувь хүний зан чанар, хүмүүжил байдаг гэж үзсэн ба эдгээр лүү чиглэсэн арга хэмжээг зохион байгуулснаар гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлж, тодорхой хувиар бууруулах боломжтой гэж үзсэн байна.

1. Орчны нөлөөг загварчлах - Гэмт хэрэг үйлдэгдэх боломжийг хаах замаар гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх

2. Соён гэгээрүүлэх - Гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй этгээдүүдийг судлах, бага наснаас нь эерэг хүмүүжилтэй болгоход анхаарах замаар гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх

Дээрх хоёр аргийг судалж, дата анализ, технологи, хамтын ажиллагааг хөгжүүлснээр гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх оновчтой аргыг бий болгож боловсруулах юм.

Нэг. Орчны нөлөөг загварчлах арга

Гэмт хэрэг үйлдэгдэх боломж их байх тусам гэмт хэрэг гарах магадлал өндөр байдаг, харин эсрэгээрээ боломж бага байх тусам гэмт хэргийн гаралт багасдаг гэдэг нь судалгаанаас харагддаг.² Энэ гэхдээ хүн бүр ял, шийтгэлээс мултрах нөхцөл байдал бий болсон бол гэмт хэрэг үйлдэнэ гэсэн үг биш. Зарим хүмүүс боломж байсан ч гэмт хэрэг үйлдэхгүй байж болно. Ямартай ч гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд орчны нөлөө ихээр

нөлөөлж байгааг судалгааны үр дүнгүүд харуулж байдаг.³

Энэ нь гэмт хэрэг үйлдэгдэх боломжийг багасгаснаар гэмт хэргийн гаралтыг бууруулж чадна гэсэн үг юм. Хүрээлэн буй орчин нөхцөлөөр дамжуулж гэмт хэрэг гарах нөхцөлийг хааснаар гэмт хэргийн гаралт буурдаг гэдгийг судалгаагаар тогтоосон. Жишээ нь гэмт хэрэгт өртөх боломжтой байрны хамгаалалтыг чангатгах, хүрээлэн буй орчны хяналтыг сайжруулах зэргээр гэмт хэрэг үйлдэгдэх нөхцөл боломжийг хаах боломжтой.

Камержуулалт

Орчны нөлөөг загварчлах нэг чухал арга бол камержуулалт юм. Тухайн бүс нутгийн камержуулалтыг нэмэгдүүлснээр үйлдэгдэх гэмт хэрэг, тодорхой хувиар буурч байгаа тогтоогдсон байдаг. Камержуулалт нь гэмт явдалтай тэмцэх, бууруулах, гэмт хэрэгтний сэтгэл зүйд хэрхэн нөлөөлдөг талаар Криминологийн дараах онолуудад тусгагдсан. Үүнд:

1. Рационал сонголтын онол /Rational Choice Theory/: Гэмт хэрэгтэн үйлдэл хийхээсээ өмнө "эрсдэл" болон "ашиг"-ыг тооцоолдог гэх санааг уг онолоор тодорхойлсон. Тиймээс камер байгаа газарт гэмт хэрэг үйлдсэнээр "баригдах эрсдэл" өндөр тул гэмт хэрэгтэн тухайн газраас зайлсхийдэг.

2. Өдөр тутмын үйл ажиллагааны онол /Routine Activity Theory/: Гэмт хэрэг гарахад дараах 3 гол хүчин зүйл нөлөөлдөг: Үүнд

2.1 Гэмт хэрэг үйлдэх сэдэл, санаа

2.2 Боломжит бай, хохирогч

2.3 Хамгаалалтгүй байдал/орчин/

Камер нь гурав дахь хүчин зүйл буюу хамгаалалтгүй байдлыг арилгаж, орчны нөлөөг загварчилж гэмт хэрэг, зөрчил гарах боломжийг хаадаг.

Камержуулалтын үр нөлөөний талаарх хамгийн алдартай криминологи судалгааг Их Британийн судлаач Брэндон Уэлш /Brandon Welsh/ болон Дэвид Фаррингтон /David Farrington/ нар хийсэн байдаг. Тэд 40

² Guerette, R.T. & Bowers, K.J. (2009). 'Assessing the Extent of Crime Displacement and Diffusion of Benefits: A Review of Situational Crime Prevention Evaluations'. Criminology, 47(4), pp.1331-1368.

³ Modern crime prevention strategy: March 2016; UK home office

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

гаруй жилийн хугацаан дахь олон улсын судалгааг нэгтгэн дүгнэхэд дараах үр дүн гарчээ:

А. Байршлаас хамаарсан үр дүн:

Камержуулалт байрлуулснаар авто зогсоолуудад гэмт хэрэг, зөрчил дунджаар 51%-иар буурсан үзүүлэлттэй байв. Камерын хяналттай авто зогсоолуудаас машин хулгайлагдах, эд анги алдагдсан эрсдэл эрс буурсан нь орчны нөлөөг амжилттай загварчилсан туршлага юм.

Нийтийн тээврийн хэрэгслүүдийг камержуулснаар түгээмэл үйлдэгддэг халаасны хулгайн гэмт хэрэг, зөрчлийн гаралт 23 хувиар буурсан эерэг үзүүлэлт гарсан.

Зураг 1. Авто зогсоол

Авто зогсоолыг тойрсон гарцуудыг хааж, нэг орц, гарцтай болгож, хяналтын камер тавьснаар гэмт хэрэгтийг гарах гарцгүй болгож гэмт үйлдэл хийх санаа

бодлыг үгүй хийх боломжтой. Мөн хулгайлагдсан эд зүйлийг ашиглах боломжийг хааснаар гэмт хэргийн замаар олж авсан эд зүйлийг ашиглахад илүү хэцүү болгож хулгайн гэмт хэргийн гаралтыг бууруулах боломжтой. Үүний тулд ломбард, гар утас худалдан борлуулдаг цэгүүдэд хяналт тогтоох хэрэгтэй.

Б. Тодорхой төрлийн гэмт хэргүүдэд

Өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэргүүд болох хулгайлах, эд зүйл устгаж гэмтээх хэргүүдийг бууруулахад камерын хяналт нь өндөр ач холбогдолтой байна. Энэ нь хулгайлах гэмт хэргийг үйлдэж буй этгээдүүд нь баригдах эрсдэлийг урьдчилан тооцоолж гэмт хэргээ үйлддэгтэй холбоотой.

Бусад түгээмэл үйлдэгддэг гэмт хэргүүд болон хүний эрүүл мэндийн халдашгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг болон согтуугаар үйлдэгдэж буй гэмт хэргүүдийг бууруулахад бага нөлөө үзүүлж байна. Энэ төрлийн гэмт хэргүүд нь гэнэтийн уур бухимадлаас үүдэлтэй тул гэмт хэргийг үйлдэж буй этгээд нь орчноо хянах чадвар суларсан байгаатай холбоотой юм.

Хоёр. Соён гэгээрүүлэх арга

Криминологийн шинжлэх ухааны хамгийн чухал нээлтүүдийн нэг нь цөөн тооны хүмүүс гэмт хэргийн дийлэнх хувийг үйлддэг гэдгийг тогтоосон.⁴ Бидний ихэнх нь хууль зөрчихийг сонголт гэж хардаггүй байхад зарим гэмт хэрэгтнүүд давтан гэмт хэргээ үйлдсээр байдаг. Зарим хүмүүс яагаад гэмт хэрэгтэн болдог бэ? Орчин үеийн судалгаагаар “Зан чанар” нь үүний тайлбар болдог гэж тайлбарлажээ. Гэмт зан чанар төлөвшөөд тухайн хүний багадаа авсан сэтгэл зүйн болон бие махбодын эмгэг, хүчирхийлэлтэй нөхцөл байдалд өссөн зэрэг нөлөөлдөг. Хүмүүсийн өөрийгөө удирдах, бусдад анхаарал хандуулдаг зан чанар нь гэмт хэрэг үйлдэх магадлалд хүчтэй нөлөөлдөг гэдгийг тогтоосон байна.

Америкийн нэгдсэн улсын хууль зүйн яамнаас гаргасан судалгаагаар 2005 онд суллагдсан 401,288 хоригдол нь суллагдсаны дараах 9 жилийн хугацаанд 1,994,000 нь баривчлагдсан ба энэ нь нэг суллагдсан хоригдол 5 удаа дунджаар дахин баривчлагдсан байна. Дунджаар суллагдсан хоригдлуудын 68 хувь нь эхний 3 жилдээ, 79 хувь нь эхний 6 жилдээ, 83 хувь нь 9

⁴ Wolfgang, M. E. (1983) ‘Delinquency in two birth cohorts’, in van Dusen, K.T., Mednick, Sarnoff A. (Eds.) Prospective studies of crime and delinquency. Springer Netherlands, pp. 7-16; Moffitt, T. E.,

(1993), ‘Adolescence-Limited and Life-Course Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy’, Psychological Review 100, pp. 674-701.

жилийн дотор дахин гэмт хэрэг үйлдэж баривчлагдсан байна.⁵

Зураг 2.

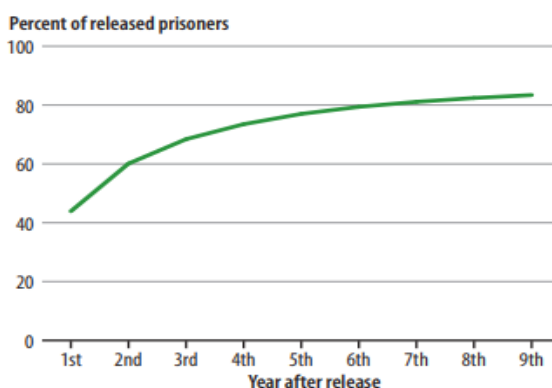
Уг зурагт суллагдсан хоригдлууд болон суллагдсан эхний 9 жилийг харуулж байна. Суллагдсан хоригдлуудын 40 гаран хувь нь суллагдсан эхний жилдээ дахин баривчлагдсан байгаа бол ес дэх жилдээ нийт суллагдсан хоригдлуудын 83 хувь нь дахин баривчлагдсан байгааг харуулж байна.

Энэхүү судалгаа нь гэмт хэрэгтнүүд нь

нь анхаарч, сургуулийн өмнөх болон ерөнхий боловсролын сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт оруулах шаардлагатай юм.

Их британи улс “Үндэсний иргэний үйлчилгээ” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж эхэлсэн ба үүнд 1 тэрбум фунт стийрлэнг/4.2 их наяд төгрөг/ төсөвлөсөн байна. Энэ төсвийн 60 хувийг 16-17 насны иргэдийн боловсрол, хүмүүжилд зарцуулахаар төлөвлөсөн байна. Энэ хөтөлбөрт бусдад санаа тавих, бусдыг

Percent of prisoners released in 30 states in 2005 who were arrested since release, by year after release

Note: See table 2 for estimates and appendix table 3 for standard errors.
Source: Bureau of Justice Statistics, Recidivism of State Prisoners Released in 2005 data collection, 2005–2014.

дахин гэмт хэрэг үйлдэх магадлал өндөр ба нийгэмд цөөн тооны хүмүүс гэмт хэрэг үйлдэж байгаа гэдгийг харуулж байгаа юм.

Кэмбрижийн их сургуулийн судлаачид жирийн зан чанартай хүмүүс нь гэмт хэрэг үйлддэг үе тэнгийнхэнтэйгээ хамт байдаг, гэмт хэрэг ихээр үйлдэгддэг газарт амьдардаг залуу хүмүүсээс гэмт хэрэг үйлдэх магадлал нь гурав дахин бага байгааг тогтоосон байна.⁶

Гэмт зан чанарт автахгүй иргэнийг бий болгохын тулд иргэдийн боловсролд багаас

хүндлэх зан чанартай иргэдийг бэлтгэхэд төвлөрч байна. Судлаачид өөрсдийгөө иргэний нийгмийн нэг хэсэг гэж үзсэн үедээ иргэд гэмт хэрэг үйлдэх нь багасдаг гэж үзжээ.⁷ Өсвөр насны хүүхдүүдийн боловсрол хүмүүжилд анхаарч олон талт төсөл, хөтөлбөр хэрэгжүүлснээр нийгэмд төлөвшсөн иргэнийг бэлтгэж, тэр хэмжээгээр гэмт хэргийн гаралтыг бууруулахаар тооцож байна.

Дүгнэлт

⁵ Alper, Mariel, Durose, Matthew R., Markman, Joshua, 2018 Update on Prisoner Recidivism: A 9-Year Follow-up Period (2005-2014)(pdf, 31 pages), Bureau of Justice Statistics Special Report, May 2018, NCJ 250975.

⁶ Moffitt, T. E., Poulton, R., and Caspi, A. (2013). Lifelong Impact of Early Self-Control. American Scientist, 101(5); Levy, L., Santhakumaran, D., Whitecross, R. (2014) What Works to Reduce

Crime?: A Summary of the Evidence. Justice Analytical Services, Scottish Government.

⁷ Lederman, D., Loayza, N. and Menendez, A.M. (2002) ‘Violent Crime: Does Social Capital Matter?’, Economic Development and Cultural Change 50, no. 3, pp. 509-539. Also: Roth, R. (2012) American homicide. Harvard University Press

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ

Хууль сахиулахуй

Монгол улсын хэмжээнд орчны нөлөөг загварчилж гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх аргыг судалж, нэвтрүүлэх чиглэлээр тодорхой ажил зохион байгуулж байгаа боловч хэрэгжилтийн судалгаа, үр дүн гарч эхлээгүй байна. Камержуулалт нь гэмт хэргийг бууруулах үр дүнтэй арга болох нь онол, практикын судалгаа, үр дүнгээс харагдаж байх тул энэ чиглэлээр хэрэгжиж буй ажлыг эрчимжүүлэх, хяналтын үр дүнтэй аргуудыг судалж нэвтрүүлэх шаардлагатай.

Криминологийн судалгаагаар нийт гэмт хэргийн дийлэнх хувийг цөөн тооны давтан гэмт хэрэгтнүүд үйлддэг болох нь тогтоогдож байх тул гэмт хэрэг үйлдсэн, хорих ял эдлээд суллагдсан этгээдүүдэд хяналт тавих ажлыг сайжруулах шаардлагатай. Соён гэгээрүүлэх, хүмүүжлийн чанартай аргуудыг зөвхөн хууль сахиулах байгууллагууд чиг үүргийнхээ хүрээнд зохион байгуулдаг ба үндэсний хэмжээнд хөтөлбөр болгож хэрэгжүүлж чадахгүй байна гэж үзэж байна. Иймээс өсвөр насны хүүхдүүдийг чиглэсэн соёл, хүмүүжлийн хөтөлбөрүүдийг үе шаттай хэрэгжүүлэх, ерөнхий боловсролын сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлийн сургалтуудыг оруулах шаардлагатай байна.

Дээрх хоёр арга нь ихээхэн хөрөнгө мөнгө болон хүч хөдөлмөр зарцуулсан ажил боловч гэмт хэргийг бууруулах хамгийн үр дүнтэй арга байж болно. Жилд бүртгэгдэж байгаа гэмт хэргийн тоо жил ирэх тусам нэмэгдэж, нийгмийг цочроосон онц ноцтой гэмт хэргүүдийн давтамж улам ойртож байна. Хууль тогтоогч болон Засгийн газраас иргэд залуу үе рүү чиглэсэн хөтөлбөр боловсруулах, системтэй бодлого боловсруулах шаардлагатай байна.

Санал

1. Гэмт хэрэг, зөрчил, дуудлага, мэдээлэл ихээр бүртгэгддэг хар цэгүүдэд хяналтын камер, гэрэлтүүлэг тавих ажлыг зохион байгуулах.

2. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажилд орчны нөлөөг загварчлах аргыг түлхүү ашиглахад засгийн газраас хувийн хэвшлийн, бизнесийн

байгууллагуудтай хамтран ажиллах. Гэмт хэрэг, зөрчил гарсан аж ахуйн нэгж, байгууллагуудад дахин гарах боломжийг хаах арга хэмжээ авахыг даалгах.

3. Ерөнхий боловсролын сургууль болон сургуулийн өмнөх боловсролын байгууллагуудын хичээлийн хөтөлбөрт хуулийн мэдлэг олгох чиглэлээр сургалт тусгаж оруулах.

4. Хорих анги болон баривчлах төвүүдэд хүмүүжиж байгаа гэмт хэрэг, зөрчил үйлдсэн этгээдүүд рүү чиглэсэн сургалт болон сургалтын чанарыг нэмэгдүүлэх. Суллагдсаны дараа нийгэмшүүлэх, хяналт тавих ажлыг сайжруулах.

Ашигласан материал

1. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай /Шинэчилсэн найруулга/, Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл: 2019 он, №42

2. Modern crime prevention strategy: March 2016; UK home office

3. Guerette, R.T. & Bowers, K.J. (2009). 'Assessing the Extent of Crime Displacement and Diffusion of Benefits: A Review of Situational Crime Prevention Evaluations'. *Criminology*, 47(4), pp.1331-1368.

4. Wolfgang, M. E. (1983) 'Delinquency in two birth cohorts', in van Dusen, K.T., Mednick, Sarnoff A. (Eds.) *Prospective studies of crime and delinquency*. Springer Netherlands, pp. 7-16; Moffitt, T. E., (1993), 'Adolescence-Limited and Life-Course Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy', *Psychological Review* 100, pp. 674-701.

5. Alper, Mariel, Durose, Matthew R., Markman, Joshua, 2018 Update on Prisoner Recidivism: A 9-Year Follow-up Period (2005-2014)(pdf, 31 pages), Bureau of Justice Statistics Special Report, May 2018, NCJ 250975.

6. Moffitt, T. E., Poulton, R., and Caspi, A. (2013). Lifelong Impact of Early Self-Control. *American Scientist*, 101(5); Levy, L., Santhakumaran, D., Whitecross, R. (2014) What Works to Reduce Crime?: A Summary of the Evidence. Justice Analytical Services, Scottish Government.

7. Lederman, D., Loayza, N. and Menendez, A.M. (2002) 'Violent Crime: Does

Social Capital Matter?', Economic Development and Cultural Change 50, no. 3,

pp. 509-539. Also: Roth, R. (2012) American homicide. Harvard University Press

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՆԵՐՈՒՅՑԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԹՅԱՆ
ՄԻՆԻՍՏԵՐԱՆ

ᠬᠤᠠᠨᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤ ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

ИРГЭНИЙ ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭХ АЖИЛЛАГААНД ШИЙДВЭР ГҮЙЦЭТГЭГЧИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ

SAFETY OF COURT DECISION ENFORCEMENT OFFICERS IN CIVIL ENFORCEMENT PROCEEDINGS

Л.Цэрэнчунт

Дундговь аймаг дахь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газрын 47-р тойргийн шийдвэр гүйцэтгэгч, дэслэгч

Tserenchunt L.

Enforcement Officer of the 47th Circuit, Court Decision Enforcement Agency of province Dundgovi; Lieutenant

Хураангуй: Энэхүү илтгэлд шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдлын ойлголт, тулгамдаж буй эрсдэл, түүнийг зохицуулж буй эрх зүйн орчин болон гадаад орны туршлагыг судаллаа. Мөн шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдлыг хангах арга зам, хамгаалалтын тогтолцоог боловсронгуй болгох боломжийг авч үзэн Иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд шийдвэр гүйцэтгэгчийн явуулсан үйл ажиллагаа, шийдвэр гаргах явцад төлбөр төлөгч, төлбөр авагч, эрх ашиг сонирхол нь хөндөгдсөн гуравдагч этгээд тэдгээрийн төлөөлөгчдийн зүгээс гэмт хэргийн шинжтэй үйлдэл эс үйлдэхүйгээс урьдчилан сэргийлэхэд анхаарах асуудлыг тодорхойлохыг зорилоо.

Abstract: This paper examines the concept of safety and security of enforcement officers, the risks and challenges they face, the legal framework governing such protection, and relevant international practices. It also explores possible measures to ensure the safety of enforcement officers and ways to improve the protection system. Furthermore, the study aims to identify preventive measures against criminal acts or omissions committed by debtors, creditors, third parties whose rights and interests are affected, and their representatives during civil enforcement proceedings and decision-making processes conducted by enforcement officers.

Түлхүүр үгс: Шийдвэр гүйцэтгэгч, аюулгүй байдал, эрсдэл, төрийн албан хаагч, хууль эрх зүйн хамгаалалт, сэтгэл зүйн дарамт, хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, хамгаалалтын арга хэмжээ, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл.

Keywords: Enforcement officer, security, risk, public official, legal protection, psychological pressure, occupational safety, protective measures, enforcement of court decisions.

Удиртгал

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд хууль дээдлэх, хүний эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хүндэтгэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөвхөн хуульд зааснаар хязгаарлах, энэрэнгүй, шуурхай байх зарчмыг баримтална. Энэхүү үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэгч шийдвэр гүйцэтгэгчид нь өндөр эрсдэлтэй нөхцөлд ажилладаг бөгөөд тэдний аюулгүй байдлыг хангах асуудал нь хууль зүйн салбарын тулгамдсан асуудлын нэг болоод байна.

Шийдвэр гүйцэтгэгч нь өр төлбөр гаргуулах, албадан газар чөлөөлүүлэх, хөрөнгө битүүмжлэх, зэрэг ажиллагаа явуулах үед иргэдийн эсэргүүцэл,

заналхийлэл, хүчирхийлэлтэй нүүр тулах эрсдэл өндөр байдаг.

Иймээс шийдвэр гүйцэтгэгчийн бие махбод, сэтгэл зүй, хууль эрх зүйн хамгаалалтыг цогцоор нь авч үзэх шаардлагатай.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд хууль дээдлэх, хүний эрх, эрх чөлөө, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хүндэтгэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөвхөн хуульд зааснаар хязгаарлах, энэрэнгүй, шуурхай байх зарчмыг баримтална.¹

Дээрх зарчмын хүрээнд шийдвэр гүйцэтгэгч нь шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаанд хүний эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэж, үндэс, угсаа, хэл, арьсны өнгө,

¹ Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль.Уб.,2017.

нас, хүйс, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, бэлгийн болон хүйсийн чиг баримжаа, үзэл бодол, боловсролоор нь ялгаварлахгүйгээр хүний эрхийг ханган ажиллах шаардлагатай.

Гэхдээ зөвхөн хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу хүний эрх, эрх чөлөөнд хязгаарлалт тогтоодог эрх бүхий субъект юм. Тухайлбал иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг хуулийн хүчин төгөлдөр шүүхийн шийдвэр, хуульд заасан тохиолдолд бусад байгууллага, албан тушаалтны шүүхээр баталгаажуулсан шийдвэрийг үндэслэн явуулах бөгөөд шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны явцад иргэний шийдвэр гүйцэтгэлийг баталгаажуулах арга хэмжээг авна.

Иргэний шийдвэр гүйцэтгэлийг баталгаажуулах арга хэмжээ гэж “Гүйцэтгэх баримт бичгийн шаардлагыг албадан гүйцэтгэх, эсхүл төлбөр төлөгчийг гүйцэтгэх баримт бичигт заасан шаардлагыг тогтоосон хугацаанд бүрэн гүйцэтгэх нөхцөлийг бүрдүүлэхэд чиглэсэн шийдвэр гүйцэтгэгчийн хууль тогтоомжид заасан үндэслэл, журмын дагуу хэрэгжүүлэх арга хэмжээг ойлгоно”² Үүнд:

- иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны талууд /төлөөлөгчид/, бусад хүн, хуулийн этгээдийн төлөөллийг дуудан ирүүлэх;

- иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны талууд /төлөөлөгчид/, бусад хүн, хуулийн этгээдээс гүйцэтгэх баримт бичгийн шаардлагыг биелүүлэхэд шаардлагатай баримт бичиг, лавлагаа, тодорхойлолт гаргуулан авах;

- төлбөр төлөгч болон бусад этгээдээс төлбөр төлөгчийн хөрөнгийн тухай мэдүүлэг гаргуулан авах, түүнийг төлбөртэй этгээдийн бүртгэлд бүртгэх;

- төлбөр төлөгчийн үйл ажиллагаанд холбогдох санхүүгийн болон бусад баримт бичигт үзлэг хийх;

- иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны талууд /төлөөлөгчид/, бусад хүн, хуулийн этгээдэд гүйцэтгэх баримт

бичгийн шаардлагыг хангах зорилгоор тодорхой үүрэг хүлээлгэх, энэ тухай мэдэгдэл хүргүүлэх;

- төлбөр төлөгч, түүний эд хөрөнгийг эзэмшиж, ашиглаж байгаа этгээдийн орон байрнаас бусад газар, барилга байгууламж, агуулах сав, эзэмшил газарт нэвтрэн орох, үзлэг хийх;

- төлбөр төлөгчийг албадан нүүлгэхээс бусад тохиолдолд ахлах шийдвэр гүйцэтгэгчийн зөвшөөрснөөр төлбөр төлөгч, түүний эд хөрөнгийг эзэмшиж, ашиглаж байгаа этгээдийн орон байранд нэвтрэн орох, үзлэг хийх;

- гүйцэтгэх баримт бичгийн шаардлагыг биелүүлэх зорилгоор төлбөр төлөгчийн бие, бэлэн мөнгө, бусад хөрөнгөд үзлэг хийх, тэдгээрийг битүүмжлэх, барьцаалах, хураан авах, худалдан борлуулах, хураан авсан эд зүйл, хөрөнгийг хадгалуулах, хамгаалуулахаар хүлээлгэн өгөх;

- хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу битүүмжилсэн, барьцаалсан, хураан авсан эд зүйл, хөрөнгийг үнэлэх, уг ажиллагаанд үнэлгээчнийг оролцуулах;

- төлбөр төлөгч, түүний эд хөрөнгийг эрэн сурвалжлах;

- төлбөр төлөгчийн эд хөрөнгө, түүний эрхийн бүртгэлийн талаар улсын бүртгэлийн байгууллагад хандах, лавлагаа, тодорхойлолт гаргуулах;

- иргэний шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны оролцогчоос гаргасан гомдлыг хянан шийдвэрлэх;

- төлбөр төлөгчийн банк, эрх бүхий хуулийн этгээд дэх мөнгөн хадгаламж, харилцах дансан дахь хөрөнгөөс суутгал хийх, дансны зарлагын гүйлгээг хаах, банк, эрх бүхий хуулийн этгээдэд данс нээх, эзэмших эрхэд хязгаарлалт тогтоох, эсхүл эзэмшиж байгаа дансны орлого, зарлагын гүйлгээнд хяналт тавих;

- төлбөр төлөгчийн улсын бүртгэлд бүртгэгдсэн эрхийг түдгэлзүүлэх;

- төлбөр төлөгчийн гадаадад зорчих эрхийг түдгэлзүүлэх;

МОНГОЛЫН ХҮҮЛЬ

² Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль.Уб.,2017.

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

• үл хөдлөх эд хөрөнгийг төлбөр авагчийн удирдлагад шилжүүлэх;

• худалдан борлогдоогүй хөрөнгийг төлбөрт тооцон суутгаж төлбөр авагчид шилжүүлэх, уг зорилгоор албадан чөлөөлөх;

Нэг. Шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдлын ойлголт

Шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдал гэдэг нь түүний албан үүргээ хэрэгжүүлэх явцад амь нас, эрүүл мэнд, сэтгэл зүй, нэр хүнд болон хууль ёсны ашиг сонирхлыг аливаа эрсдэлээс хамгаалсан нөхцөл байдлыг хэлнэ. Энэхүү аюулгүй байдал нь бие махбодын, сэтгэл зүйн, хууль эрх зүйн хамгаалалт, ажлын байрны аюулгүй орчин зэрэг үндсэн хэсгүүдээс бүрддэг ба төрийн тусгай албан хаагчийн хөдөлмөр хамгаалал, эрүүл ахуйн шаардлагатай нягт холбоотой юм.³ Эдгээр ойлголт нь төрийн тусгай албан хаагчийн хөдөлмөр хамгаалал, эрүүл ахуйн шаардлагатай холбоотой байдаг. Орчин үеийн нийгэмд шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдал нь зөвхөн хувь хүний асуудал бус, төрийн хууль хэрэгжилтийн тогтолцооны тогтвортой байдлын чухал үзүүлэлт юм.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагаа нь хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангахад чухал үүрэгтэй бөгөөд энэ үйл явцад шийдвэр гүйцэтгэгчид янз бүрийн эрсдэлтэй тулгардаг. Тиймээс тэдний амь нас, эрүүл мэнд, сэтгэл зүй, нэр хүнд, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах нь хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг үр дүнтэй байлгахын үндэс болдог.

Шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдлыг хангах нь хувь хүний эрх ашгийг хамгаалахаас гадна төрийн хууль хэрэгжилтийн тогтолцооны тогтвортой, үр дүнтэй байдлыг хангахад чухал үүрэг

гүйцэтгэдэг. Монгол Улсын Үндсэн хуульд хүний эрх, эрх чөлөөг хангах талаар заасан байдаг нь төрийн албан хаагчдын аюулгүй байдлыг баталгаажуулах үндэс болдог.

Хоёр. Шийдвэр гүйцэтгэгчид тулгарч буй эрсдэлүүд

1. Бие махбодын эрсдэл

Шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны үед иргэд эсэргүүцэл үзүүлэх, хүч хэрэглэх, халдах тохиолдол гардаг. Ялангуяа хөрөнгө хураах, албадан чөлөөлөх ажиллагааны үед эрсдэл өндөр байдаг. Зарим тохиолдолд:

- Заналхийлэх
- Дарамт шахалт үзүүлэх
- Гэмт хэрэгт өртөх
- Зэвсэг хэрэглэн халдах зэрэг нөхцөл

үүсдэг.

2. Сэтгэл зүйн дарамт

Өдөр тутам маргаан, эсэргүүцэлтэй орчинд ажиллах нь стресс, ажлын ядаргаа, сэтгэл гутралд хүргэх эрсдэлтэй.

Тухайлбал:

- Иргэд хэл амаар доромжлох
- Сошиал орчин дахь дайралт
- Ажлын өндөр ачаалал
- Байнгын хариуцлага нь сэтгэл зүйн

тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлдөг.

3. Хууль эрх зүйн эрсдэл

Шийдвэр гүйцэтгэгчийн үйл ажиллагаа хуульд нийцсэн байсан ч иргэдээс гомдол гаргах, нэр төрд халдах, худал мэдээлэл тараах тохиолдол гардаг. Энэ нь албан хаагчийн нэр хүндэд сөргөөр нөлөөлөхөөс гадна ажлын үр бүтээмжийг бууруулдаг.

Гурав. Аюулгүй байдлыг хангах эрх зүйн зохицуулалт

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар болон холбогдох байгууллагууд нь шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээр тодорхой арга хэмжээ хэрэгжүүлдэг.⁴

Монгол Улсад	Гадаад орны туршлага		
	АНУ	Герман	Япон

³ Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль.Уб.,2008

⁴ https://www.researchgate.net/publication/Шүүхийн_шийдвэр_гүйцэтгэл.Уб.,2020

-Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль, Төрийн албаны тухай хууль, Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль зэрэг эрх зүйн баримт бичгээр төрийн албан хаагчийн хамгаалалт, аюулгүй байдлыг зохицуулдаг. Гэвч практикт: -Хамгаалах хэрэгслийн хүртээмж муу, Сэтгэл зүйн үйлчилгээ хангалтгүй, Эрсдэлийн үнэлгээ тогтмол хийгддэггүй, Сургалт дутмаг зэрэг асуудал байсаар байна.	-Тусгай хамгаалалтын багтай хамтарч ажиллагаа явуулдаг. -Биед зүүдэг камер ашигладаг. -Өндөр эрсдэлтэй ажиллагаанд цагдаагийн хамгаалалт авдаг.	-Сэтгэл зүйн зөвлөгөө тогтмол өгдөг. - Ажилтны стрессийн түвшинг үнэлдэг системтэй.	-Харилцааны ёс зүй, зөрчил бууруулах сургалт түлхүү явуулдаг. -Дижитал хяналтын систем ашигладаг.
--	--	---	---

Эдгээр туршлага нь Монгол Улсад хэрэгжүүлэх боломжтой арга замыг харуулж байна.

Тав. Шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдлыг сайжруулах арга зам

1. Эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгож Шийдвэр гүйцэтгэгчид халдсан, заналхийлсэн үйлдэлд хүлээлгэх хариуцлагыг чангатгах шаардлагатай.

2. Техник хэрэгслийн хангалтыг нэмэгдүүлэх

- Биед зүүдэг камер
- Холбооны төхөөрөмж
- Хамгаалалтын хэрэгсэл
- GPS хяналтын систем зэргийг ашиглах нь эрсдэлийг бууруулна.

3. Сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх: Тогтмол сэтгэл зүйн зөвлөгөө, стресс менежментийн сургалт зохион байгуулах шаардлагатай.

4. Мэргэжлийн сургалтыг сайжруулах: Эрсдэлээс сэргийлэх, Харилцааны ур чадвар, Зөрчил зохицуулах арга, Өөрийгөө хамгаалах чадвар зэрэг чиглэлээр сургалт явуулах нь үр дүнтэй.

5. Байгууллагын дотоод хамгаалалтыг сайжруулах: Ажилтны мэдээллийн нууцлал, цахим аюулгүй байдлыг хамгаалах бодлого чухал.

Дүгнэлт

Шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдал нь зөвхөн нэг албан хаагчийн асуудал бус, төрийн хууль хэрэгжилт, шударга ёсны тогтолцооны найдвартай байдлыг илэрхийлэх чухал хүчин зүйл юм. Өнөөгийн нөхцөлд тэдний ажиллах орчинд үүсэх эрсдэл нэмэгдэж байгаа тул эрх зүйн

хамгаалалт, техник технологийн дэмжлэг, сэтгэл зүйн үйлчилгээ, мэргэжлийн сургалтыг цогцоор нь хөгжүүлэх шаардлагатай байна.

Практик судалгаанаас харахад шийдвэр гүйцэтгэгчид ажлын явцдаа бие болон сэтгэл зүйн өндөр эрсдэлтэй нөхцөлд ажиллаж байна. Ялангуяа заналхийлэл, дарамт, хамгаалалтын дутмаг байдал нь аюулгүй ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлж байгаа тул хамгаалалтын хэрэгслийн хангалтыг сайжруулах, сэтгэл зүйн үйлчилгээ нэвтрүүлэх, эрсдэлийн сургалт тогтмол зохион байгуулах, хууль эрх зүйн хамгаалалтыг сайжруулах шаардлагатай байна.

Иймд шийдвэр гүйцэтгэгчийн аюулгүй байдлыг хангах тогтолцоог боловсронгуй болгосноор шүүхийн шийдвэрийн биелэлт сайжирч, иргэдийн хуульд итгэх итгэл нэмэгдэх ач холбогдолтой юм.

Санал

Шийдвэр гүйцэтгэгчийн бие махбодын болон сэтгэл зүйн аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор тогтмол сургалт, хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх. Хууль эрх зүйн хамгаалалтыг бэхжүүлж, тэдний эрх ашгийг зөрчсөн тохиолдолд хариуцлага тооцох тогтолцоог сайжруулах. Ажлын байрны эрүүл ахуй, аюулгүй байдлын стандартыг мөрдөж, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг авах. Шийдвэр гүйцэтгэгчдэд учирч болзошгүй эрсдэлийг үнэлж, урьдчилан сэргийлэх бодлогыг боловсруулж хэрэгжүүлэх нь нэн чухал байна.

Ашигласан материал

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

ᠮᠤᠩᠭᠤᠯᠤᠯ ᠰᠠᠬᠢᠭᠤᠯᠠᠬᠤᠢ

1. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль.Уб.,2017.

2. Хөдөлмөрийн аюулгүй байдал, эрүүл ахуйн тухай хууль.Уб.,2008.

3. <https://www.researchgate.net/publication/354444444> Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл.Уб.,2020.

ГЭР БҮЛИЙН ХҮЧИРХИЙЛЛЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ҮР НӨЛӨӨ, ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

THE EFFECTIVENESS AND CHALLENGES OF DOMESTIC VIOLENCE PREVENTION ACTIVITIES

Б.Алтансүх

Ховд аймгийн Цагдаагийн газрын Урьдчилан сэргийлэх, шуурхай удирдлагын тасгийн урьдчилан сэргийлэх, гэр бүл, хүүхдийн асуудал хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн ахмад

Altansukh B.

Senior Specialist in Charge of Prevention, Family and Child Affairs, Prevention and Rapid Response Division, Khovd Province Police Department, Police Captain

Хураангуй: Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь хүний эрх, эрх чөлөөнд халдсан, нийгмийн тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлдөг ноцтой асуудлын нэг хэвээр байна. Сүүлийн жилүүдэд гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй холбоотой дуудлага, мэдээллийн тоо буурахгүй байгаа нь урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг боловсронгуй болгох шаардлагыг бий болгож байна. Энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хэрэгжүүлж буй бодлого, үйл ажиллагааны өнөөгийн байдал, үр нөлөө, тулгамдсан асуудлыг онол, практикийн уялдаанд тулгуурлан судаллаа. Судалгаанд статистик дүн шинжилгээний арга, баримт бичгийн судалгаа, харьцуулалтын арга, кейс судалгааны аргыг ашигласан болно.

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд гэр бүлийн хүчирхийллийн дуудлага, мэдээллийн тоо өсөх хандлагатай байгаа бөгөөд архидан согтууралт, ажилгүйдэл, гэр бүлийн харилцааны зөрчил, эдийн засгийн хараат байдал зэрэг хүчин зүйлс голлон нөлөөлж байна. Мөн давтан хүчирхийллийн хувь өндөр байгаа нь урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөөг бууруулж байна. Иймд урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд өгөгдөлд суурилсан эрсдэлийн үнэлгээ, дижитал хяналтын систем, олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх, хамтарсан багийн ажиллагааг сайжруулах шаардлагатай байна.

Abstract: Domestic violence remains one of the most serious issues violating human rights and freedoms and negatively affecting social stability. In recent years, the number of calls and reports related to domestic violence has not decreased, creating a need to improve the effectiveness of preventive measures. Within the framework of this research, the current condition, effectiveness, and challenges of policies and activities implemented to prevent domestic violence were examined through the integration of theoretical and practical perspectives. The study employed statistical analysis, document analysis, comparative methods, and case study approaches.

The findings indicate that the number of domestic violence reports and complaints continues to increase, with major contributing factors including alcohol abuse, unemployment, family conflicts, and economic dependency. Furthermore, the high rate of repeated violence significantly reduces the effectiveness of prevention efforts. Therefore, there is a need to strengthen data-driven risk assessment, digital monitoring systems, public participation, and interagency cooperation within preventive activities.

Түлхүүр үгс: Гэр бүлийн хүчирхийлэл, урьдчилан сэргийлэлт, цагдаагийн байгууллага, эрсдэлийн үнэлгээ, давтан хүчирхийлэл

Keywords: Domestic violence, prevention, police organization, risk assessment, repeated violence.

Удиртгал

Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь зөвхөн тухайн гэр бүлийн хүрээнд үүсдэг асуудал бус нийгмийн аюулгүй байдал, хүний эрх,

хүүхдийн хөгжил, сэтгэлзүйн эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлдөг нийгмийн ноцтой үзэгдэл юм. Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын судалгаагаар

Дотоодын цагдаагийн газар

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰᠠᠳ ᠭᠡᠷ бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх эрх зүйн орчин бүрдсэн боловч хүчирхийллийн шинжтэй дуудлага, мэдээллийн тоо буурахгүй байгаа нь урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог шинэ шатанд гаргах шаардлагатайг харуулж байна.

эмэгтэйчүүдийн гурван хүн тутмын нэг нь амьдралынхаа аль нэг үед гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн байдаг байна¹.

Монгол Улсад гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх эрх зүйн орчин бүрдсэн боловч хүчирхийллийн шинжтэй дуудлага, мэдээллийн тоо буурахгүй байгаа нь урьдчилан сэргийлэх тогтолцоог шинэ шатанд гаргах шаардлагатайг харуулж байна. Ялангуяа орон нутгийн түвшинд архиан согтууралт, ажилгүйдэл, ядуурал зэрэг нийгэм, эдийн засгийн хүчин зүйлс хүчирхийлэл үйлдэгдэх нөхцөлийг бүрдүүлж байна.

Цагдаагийн байгууллага нь гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр голлох үүрэг гүйцэтгэж байгаа боловч давтан хүчирхийлэл, хохирогчийн хамгаалалт, олон байгууллагын хамтын ажиллагаанд тодорхой хүндрэл тулгарч байна. Иймд энэхүү судалгааны ажлаар гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны өнөөгийн байдал, үр нөлөө, тулгамдсан асуудлыг тодорхойлон, цаашид хэрэгжүүлэх арга замыг судлахыг зорилоо.

Судалгааны зорилго

Гэр бүлийн хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны хэрэгжилт, үр нөлөө, тулгамдсан асуудлыг тодорхойлон, боловсронгуй болгох санал боловсруулахад оршино.

Судалгааны зорилт

- Гэр бүлийн хүчирхийллийн шалтгаан, нөхцөлийг судлах;
- Урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд дүн шинжилгээ хийх;
- Үр нөлөө, тулгамдсан асуудлыг тодорхойлох;
- Бодлогын болон практик санал боловсруулах.

Судалгааны арга зүй

Энэхүү судалгаанд:

- Статистик дүн шинжилгээний арга,
- Баримт бичгийн судалгааны арга,
- Харьцуулалтын арга,
- Кейс судалгааны арга,
- Задлан шинжлэх аргыг ашиглав.

Судалгаанд 2022–2025 оны гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй холбоотой статистик мэдээлэл, эрх зүйн баримт бичиг, урьдчилан сэргийлэх ажлын тайлан, судалгааны материалуудыг ашигласан болно.

ГЭР БҮЛИЙН ХҮЧИРХИЙЛЛИЙН ОНОЛ, ЭРХ ЗҮЙН ҮНДЭС

Гэр бүлийн хүчирхийллийн ойлголт

Монгол Улсын “Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль”-д гэр бүлийн хүчирхийллийг гэр бүлийн хамаарал бүхий этгээд бусдын эрх, эрх чөлөөнд халдсан бие махбодын, сэтгэл санааны, эдийн засгийн, бэлгийн хүчирхийлэл гэж тодорхойлсон байдаг.

Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь дараах үндсэн хэлбэртэй байна:

- Бие махбодын хүчирхийлэл;
- Сэтгэл санааны хүчирхийлэл;
- Эдийн засгийн хүчирхийлэл;
- Бэлгийн хүчирхийлэл;

Монгол Улсад гэрлэлт батлуулж буй хүмүүсийн тоо жилээс жилд өсөж байгаа хэдий ч, түүнтэй зэрэгцэн гэр бүл салалтын тоо ч мөн нэмэгдэх хандлагатай байна. Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан мэдээгээр 2019 онд 20,043 хос гэр бүл байгуулж, 4,262 нь гэрлэлтээ цуцлуулсан бол 2023 онд 17,408 хос гэр бүлээ батлуулснаас 4,776 хос гэрлэлтээ цуцлуулсан байна. Эдгээр тоон үзүүлэлт нь гэр бүлийн харилцаанд гарах маргаан ихсэж, гэр бүлийн харилцаа тогтворгүй байгааг харуулж байна.

Судлаачдын үзэж байгаагаар гэр бүлийн хүчирхийлэл нь хувь хүний зан төлөвөөс гадна нийгэм, эдийн засаг, сэтгэлзүй, соёлын хүчин зүйлстэй шууд холбоотой байдаг².

Урьдчилан сэргийлэх онолын хандлага

Криминологийн шинжлэх ухаанд урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг:

- Анхан шатны,
- Хоёрдогч,
- Гуравдагч урьдчилан сэргийлэлт гэж ангилдаг.

¹ ДЭМБ, 2023

² НҮБ-ын Хүн амын сан, 2022

Анхан шатны урьдчилан сэргийлэлт нь олон нийтийн боловсрол, нөлөөллийн арга хэмжээнд чиглэдэг бол хоёрдогч шатанд эрсдэлтэй бүлгийг илрүүлэх, гуравдагч шатанд давтан хүчирхийллээс сэргийлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлдэг.

Гэр бүлийн хүчирхийллийн хувьд эрсдэлийн үнэлгээ, эрт илрүүлэлт, хамтарсан багийн ажиллагаа нь үр дүнтэй хэлбэрт тооцогддог.

Эрх зүйн зохицуулалт

Монгол Улсад гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх чиглэлээр:

- Монгол Улсын Үндсэн хууль,
- Эрүүгийн хууль,
- Зөрчлийн тухай хууль,
- Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль,
- Хүүхэд хамгааллын тухай хууль зэрэг эрх зүйн актууд мөрдөгдөж байна.

Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль батлагдсанаар хамгаалах арга хэмжээ, түр хамгаалах байр, хамтарсан багийн тогтолцоо зэрэг шинэ зохицуулалтууд хэрэгжиж эхэлсэн.

ГЭР БҮЛИЙН ХҮЧИРХИЙЛЛИЙН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ

Нөхцөл байдлын статистик судалгаа

Сүүлийн жилүүдэд гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй холбоотой дуудлага, мэдээллийн тоо өсөх хандлагатай байна.

Он	Дуудлага, мэдээлэл	Зөрчил	Гэмт хэрэг
2022	420	280	62
2023	465	301	70
2024	498	327	81
2025	530	346	89

Статистик мэдээллээс харахад гэр бүлийн хүчирхийллийн шинжтэй дуудлага жил бүр өсөж байгаа нь урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг сайжруулах шаардлагатайг харуулж байна.

Гэр бүлийн хүчирхийллийн шалтгаан, нөхцөл

Судалгааны үр дүнгээс дараах хүчин зүйлс давамгайл нөлөөтэй байна.

Шалтгаан, нөхцөл	Хувь
Архидан согтууралт	68%
Гэр бүлийн маргаан	57%
Ажилгүйдэл	42%
Эдийн засгийн хүндрэл	38%
Сэтгэлзүйн дарамт	31%

Дээрхээс үзэхэд архидан согтууралт нь гэр бүлийн хүчирхийллийн гол эрсдэлийн хүчин зүйл болж байна.

Давтан хүчирхийлэл

Давтан хүчирхийлэл өндөр байгаа нь урьдчилан сэргийлэх тогтолцоонд анхаарах шаардлагатай асуудал болж байна.

Үзүүлэлт	Хувь
Давтан дуудлага	46%
Согтуугаар үйлдсэн	68%
Хүүхэд өртсөн	37%

Давтан хүчирхийллийн тохиолдол өндөр байгаа нь эрсдэлийн үнэлгээ, хяналтын тогтолцоог сайжруулах шаардлагатайг илтгэж байна.

Кейс судалгаа 1.

2024 онд бүртгэгдсэн нэгэн тохиолдолд архидан согтуурсан этгээд гэр бүлийн гишүүдээ удаа дараа хүч хэрэглэж, өмнө нь 3 удаагийн дуудлага бүртгэгдсэн байсан байна. Хохирогч эдийн засгийн хараат байдлын улмаас гомдол гаргахаас татгалзаж байсан нь давтан хүчирхийлэл үргэлжлэх нөхцөлийг бүрдүүлжээ.

Уг тохиолдол нь:

- Эрт үеийн эрсдэлийн үнэлгээ,
- Сэтгэлзүйн үйлчилгээ,
- Олон байгууллагын хамтарсан ажиллагаа чухал болохыг харуулж байна.

Кейс судалгаа 2.

МОНГОЛЫН ХҮҮЛЬ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠭᠤᠨ
ᠰᠤᠬᠤᠨᠠᠭᠤᠯᠠᠭᠤᠨ ᠰᠤᠬᠤᠨᠠᠭᠤᠯᠠᠭᠤᠨ

Нэхэмжлэгч Ж.О шүүхэд ирүүлсэн нэхэмжлэл болон тайлбартаа:

Миний бие Д.Ш-тэй 2005 онд танилцаж 2006 онд нэг гэр бүл болсон. 2013 онд гэрлэлтээ батлуулсан. 2017 он хүртэл бусдын адил амьдарч байсан боловч угаас архи уухдаа ааш авиртай, агсан согтуу тавьдаг байсан. 2007 онд төрсөн охин Д, 2009 онд төрсөн хүү Д нарыг бодон гэвчиж амьдарч байсан. 2017 онд нөхөр маань ажил хийж Цогт-Цэцийд явж байгаад нэг хүнтэй хамтын амьдралтай болж хүү, охин 2-той болоод 2 жил гаран явж байгаад эргэж ирээд буцаж амьдарсан боловч ирснээс хойш байх хугацаанд архи ууж, сэтгэл зүйн дарамт үзүүлдэг байсан нь даамжирч одоо бүр өөр лүүгээ хутгаар хатгаж биднийг айлган сүрдүүлдэг болсон. Энэ байдлаас болон гэр оронд тав тухгүй дарамт ихтэй байна³.

Шүүхийн шийдвэрт жендерийн ялгаатай байдал мөн тодорхой ажиглагдаж байгаа бөгөөд нэхэмжлэл гаргаж буй олон тохиолдолд эмэгтэйчүүд байгааг анзаарахад эдийн засгийн хараат байдал, хүчирхийлэл, гэр бүлийн үүргийн ачааллын тэнцвэргүй байдал зэрэг нь эмэгтэйчүүдийг гэр бүлээ цуцлуулах шийдвэр гаргахад түлхэц болж байна. Энэ нь гэр бүл дэх эмэгтэйчүүд үүргийн хуваарилалт, хэвшмэл ойлголтын нөлөөнд их өртдөгийг харуулж байна.

Урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны өнөөгийн байдал

Цагдаагийн байгууллагаас:

- Сэрэмжлүүлэг,
- Нөлөөллийн арга хэмжээ,
- Хэсгийн байцаагчийн уулзалт,
- Хамтарсан багийн ажиллагаа,
- Сургалт, зөвлөгөө,
- Хэвлэл мэдээллийн ажил зэргийг

тогтмол зохион байгуулж байна.

Эдгээр арга хэмжээ нь иргэдийн мэдээлэл, ойлголтыг нэмэгдүүлэхэд тодорхой үр дүн үзүүлж байгаа боловч давтан хүчирхийллийн түвшин өндөр хэвээр байна.

Тулгамдсан асуудал

Судалгааны үр дүнд дараах хүндрэлүүд илэрч байна.

- Хохирогч гомдол гаргахаас татгалздаг;
- Эдийн засгийн хараат байдал өндөр;
- Сэтгэлзүйн үйлчилгээ хүрэлцээгүй;
- Орон нутгийн хүний нөөц, санхүүжилт хязгаарлагдмал;
- Давтан хүчирхийлэгчид тавих хяналт сул;
- Иргэдийн эрх зүйн мэдлэг хангалтгүй.

Үр нөлөөний үнэлгээ

Урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа нь тодорхой үр дүнтэй боловч зөвхөн хариу арга хэмжээний түвшинд төвлөрөх бус эрсдэлийг урьдчилан илрүүлэх, өгөгдөлд суурилсан үнэлгээ хийх шаардлагатай байна. Мөн төр, төрийн бус байгууллага, боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн хамгааллын байгууллагуудын хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх нь чухал байна.

Шинэлэг санал, арга хэлбэр

Орчин үеийн нөхцөлд дараах шинэ арга хэлбэрийг нэвтрүүлэх боломжтой байна.

1. AI-д суурилсан эрсдэлийн үнэлгээ

Давтан хүчирхийлэл үйлдэх өндөр эрсдэлтэй өрхүүдийг өгөгдөлд тулгуурлан эрт илрүүлэх систем нэвтрүүлэх.

2. QR код бүхий нууц мэдээллийн систем

Олон нийтийн газар QR код байршуулж хүчирхийллийн талаар нууцаар мэдээлэх боломж бүрдүүлэх.

3. Дижитал хяналтын тогтолцоо

Давтан хүчирхийлэл үйлдэгчдийн мэдээллийн сан, хяналтын цахим системийг хөгжүүлэх.

Дүгнэлт

Гэр бүлийн хүчирхийлэл нь Монгол Улсын хэмжээнд тулгамдсан нийгмийн асуудал хэвээр байгаа бөгөөд урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг нэмэгдүүлэх шаардлага байсаар байна.

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд архиан согтууралт, эдийн засгийн хүндрэл,

³ 2021 оны 04 дүгээр сарын 22-ны өдрийн Дархан-Уул аймаг дахь сум дундын анхан шатны шүүхийн шийдвэр. Хэргийн дугаар:

135/ШШ2021/00319. Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан.

ажилгүйдэл, гэр бүлийн харилцааны зөрчил зэрэг хүчин зүйлс хүчирхийлэл үйлдэгдэх үндсэн нөхцөл болж байна. Мөн давтан хүчирхийллийн түвшин өндөр байгаа нь эрсдэлийн үнэлгээ, хяналтын тогтолцоог боловсронгуй болгох шаардлагатайг харуулж байна. Иймд урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын түвшинд бус олон нийтийн оролцоо, дижитал технологи, өгөгдөлд суурилсан үнэлгээтэй уялдуулан хөгжүүлэх шаардлагатай байна.

Санал, зөвлөмж

1. Давтан хүчирхийлэл үйлдэгчид тавих хяналтыг сайжруулах;
2. Эрсдэлийн үнэлгээний нэгдсэн систем нэвтрүүлэх;
3. Иргэдийн эрх зүйн боловсролыг нэмэгдүүлэх;
4. Сэтгэлзүйн зөвлөгөө, хамгаалах үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулах;
5. Дижитал технологид суурилсан мэдээллийн сан бүрдүүлэх;

6. Хамтарсан багийн үйл ажиллагааг тогтмолжуулах;

7. Хүүхэд хамгааллын байгууллагатай уялдаа холбоог сайжруулах;

8. Орон нутгийн түвшинд урьдчилан сэргийлэх санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх.

Ашигласан материал

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль.
2. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль.
3. Эрүүгийн хууль.
4. Зөрчлийн тухай хууль.
5. Цагдаагийн ерөнхий газрын статистик мэдээлэл, 2022–2025.
6. Хууль зүй, дотоод хэргийн яамны тайлан.
7. НҮБ-ын Хүн амын сан. “Жендерт суурилсан хүчирхийллийн судалгаа”, 2022.
8. Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын тайлан, 2023.
9. Криминологийн судалгааны өгүүллүүд.
10. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга зүйн гарын авлага.

МОНГОЛ УЛСЫН
ХҮҮЛЬ ЗҮЙ, ДОТООД ХЭРГИЙН
ЯАМНЫ ТАЙЛАН

Хууль сахиулахуй

ГЭМТ ХЭРЭГ ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД ХИЙМЭЛ ОЮУН УХААНЫ НӨЛӨӨ БА ТҮҮНИЙ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

“THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON CRIME AND OFFENSE
PREVENTION AND ITS LEGAL REGULATION”

С.Бямбадорж

Завхан аймгийн Цагдаагийн газрын Тосонцэнгэл сумын сум, дундын хэлтсийн хамгаалалтын цагдаа, цагдаагийн ахлах ахлагч

Byambadorj S.

Protection Police Officer, Tosontsengel Inter-Soum Police Department, Zavkhan Province Police Department, Senior Police Sergeant

Хураангуй: Орчин үеийн нийгэмд цахим технологийн хөгжил эрчимжихийн хэрээр гэмт хэрэг үйлдэх арга хэлбэр улам боловсронгуй, цахим орчинд төвлөрсөн, хил дамнасан шинжтэй болж байна. Үүний зэрэгцээ гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажиллагаанд дэвшилтэт технологи, тэр дундаа хиймэл оюун ухааныг ашиглах шаардлага дэлхий нийтэд өсөн нэмэгдэж байна. Хиймэл оюун ухаан нь их хэмжээний мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх, сэжигтэй үйлдлийг илрүүлэх, гэмт хэргийн эрсдэлийг урьдчилан таамаглах, камерын дүрс таних, кибер халдлагыг илрүүлэх зэрэг олон боломжийг хууль сахиулах байгууллагад олгож байгаа нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажиллагааны үр нөлөөг нэмэгдүүлж байна. Гэсэн хэдий ч хиймэл оюун ухааныг гэмт хэрэгтэй тэмцэх болон урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд ашиглах нь хүний эрх, хувийн мэдээллийн хамгаалалт, хүнийг ялгаварлан гадуурхах эрсдэл, хяналтгүй тандалт, алгоритмын алдаа зэрэг эрх зүйн болон ёс зүйн олон асуудлыг дагуулж байна. Ялангуяа иргэдийн хувийн нууцад халдах, хиймэл оюун ухааны шийдвэр гаргалтад хүний хяналт сулрах, мэдээллийн аюулгүй байдал алдагдах зэрэг асуудал нь төрөөс эрх зүйн нарийвчилсан зохицуулалт бий болгох шаардлагыг үүсгэж байна. Судалгааны үр дүнд хиймэл оюун ухаан нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд өндөр үр ашигтай боловч түүнийг хүний эрхийн зарчим, хууль ёсны хяналт, ил тод байдалтай уялдуулан зохицуулах шаардлагатай болох нь тогтоогдож байна. Иймд Монгол Улсад хиймэл оюун ухааны хэрэглээг хуульчлах, төрийн байгууллагын ашиглалтад хяналтын механизм бий болгох, иргэдийн мэдээллийн аюулгүй байдлыг хамгаалах тусгай зохицуулалт шаардлагатай байна.

Abstract: As digital technology rapidly advances in modern society, criminal methods are becoming increasingly sophisticated, cyber-oriented, and transnational. At the same time, there is growing global demand for the use of advanced technologies, particularly artificial intelligence, in crime and offense prevention.

Artificial intelligence offers law enforcement organizations significant opportunities to analyze large volumes of information, detect suspicious behavior, predict crime risks, recognize camera footage, and identify cyberattacks, thereby increasing the effectiveness of crime prevention and law enforcement activities.

However, the use of artificial intelligence in crime prevention and law enforcement also raises numerous legal and ethical concerns, including human rights protection, privacy, discrimination risks, uncontrolled surveillance, and algorithmic bias.

The research concludes that although artificial intelligence possesses substantial potential for crime prevention, its use must be regulated in accordance with human rights principles, lawful oversight, and transparency.

Therefore, Mongolia requires legal frameworks governing AI applications, oversight mechanisms for government use, and specialized regulations protecting citizens' information security.

Түлхүүр үгс: Хиймэл оюун ухаан, гэмт хэрэг, зөрчил, урьдчилан сэргийлэлт, кибер гэмт хэрэг, цахим аюулгүй байдал, камерын хяналт, алгоритм, хүний эрх, хувийн мэдээлэл

хамгаалалт, эрх зүйн зохицуулалт, хууль сахиулах байгууллага, дижитал тандалт, мэдээллийн аюулгүй байдал, AI технологи.

Keywords: Artificial intelligence, crime, offense, prevention, cybercrime, cybersecurity, surveillance cameras, algorithms, human rights, personal data protection, legal regulation, law enforcement, digital surveillance, information security, AI technology.

Удиртгал

Сэдвийн үндэслэл: Дэлхий дахинд дижитал шилжилт эрчимтэй явагдаж, төр, бизнес, иргэдийн өдөр тутмын харилцаа цахим орчинд төвлөрөх болсон нь гэмт хэрэг үйлдэх шинэ хэлбэрүүдийг бий болгож байна. Тухайлбал, цахим залилан, кибер халдлага, хувийн мэдээлэл хулгайлах, цахим дарамт, хиймэл дүрс ашиглан залилан үйлдэх зэрэг гэмт хэрэг нэмэгдэх хандлагатай байна. Уламжлалт аргаар эдгээр гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд хүн хүч, цаг хугацаа, мэдээлэл боловсруулах боломж хязгаарлагдмал болсон тул хиймэл оюун ухаанд суурилсан технологийг ашиглах хэрэгцээ нэмэгдэж байна. Хиймэл оюун ухаан нь гэмт хэргийн мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх, эрсдэлтэй бүсийг тодорхойлох, сэжигтэй этгээдийг таних, кибер халдлагыг эрт илрүүлэх, камерын хяналтын системийг ухаалаг болгох зэрэг олон давуу талтай. Тухайлбал, зарим улс оронд AI-д суурилсан нүүр царай таних системээр эрэн сурвалжлагдаж буй этгээдийг илрүүлэх, олон нийтийн газарт гарч болзошгүй гэмт хэргийн эрсдэлийг урьдчилан тооцоолох зэрэг практик хэрэглээ бий болсон байна. Нөгөө талаас хиймэл оюун ухааныг төрийн байгууллага хяналтгүй ашиглах нь хүний эрх, эрх чөлөөнд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлийг үүсгэж байна. Иргэдийн хөдөлгөөн, зан төлөвийг байнга хянах, хувийн мэдээллийг зөвшөөрөлгүй боловсруулах, алгоритмын ялгаварлан гадуурхалт бий болох зэрэг асуудал олон улсад шүүмжлэл дагуулж байна. Иймээс AI технологийг ашиглахдаа хүний эрхийг хамгаалсан, хариуцлагатай, ил тод эрх зүйн зохицуулалт зайлшгүй шаардлагатай болжээ. Монгол Улсын хувьд цахим гэмт хэрэг жилээс жилд өсөж байгаа хэдий ч хиймэл оюун ухааны хэрэглээ болон түүний эрх зүйн зохицуулалт хангалттай түвшинд хөгжөөгүй байна. Төрийн байгууллагуудын мэдээллийн

сангийн хамгаалалт, AI ашиглалтын стандарт, иргэдийн хувийн мэдээлэл хамгаалах эрх зүйн механизм сул байгаа нь судлах шаардлагатай асуудал болж байна. Иймээс энэхүү сэдвийг сонгон судалснаар хиймэл оюун ухааныг гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхэд ашиглах боломж, түүний эрсдэл, эрх зүйн зохицуулалтын хэрэгцээг тодорхойлон гаргах практик ач холбогдолтой юм.

Судлагдсан байдал: Хиймэл оюун ухаан болон түүний эрх зүйн зохицуулалтын асуудал нь дэлхий дахинд сүүлийн жилүүдэд эрчимтэй судлагдаж буй сэдвийн нэг болсон. Ялангуяа AI-г гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх ажиллагаанд ашиглах асуудлыг АНУ, Европын Холбоо, БНСУ, БНХАУ зэрэг технологийн хөгжил өндөртэй орнууд өргөн хүрээнд судалж байна. Олон улсын хэмжээнд Европын Холбоо AI-ийн эрсдэлийн ангилалд суурилсан зохицуулалтын загварыг хөгжүүлж, өндөр эрсдэлтэй AI системд хатуу шаардлага тавьж эхэлсэн. Түүнчлэн НҮБ, ЮНЕСКО зэрэг байгууллага хиймэл оюун ухааны ёс зүй, хүний эрхийн хамгаалалтын талаар зөвлөмж гаргасан байна. Судлаачид хиймэл оюун ухааныг гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд ашиглах нь үр дүнтэй боловч алгоритмын ялгаварлан гадуурхалт, мэдээллийн хэт төвлөрөл, хувийн нууц зөрчих эрсдэл өндөр болохыг онцолдог. Зарим судалгаанд AI нь тодорхой бүлгийн хүмүүсийг буруу сэжигтнээр илрүүлэх магадлалтай талаар дурдсан байдаг. Монгол Улсад хиймэл оюун ухааны талаарх судалгаа харьцангуй шинэ бөгөөд ихэвчлэн мэдээллийн технологи, боловсрол, бизнесийн салбарт төвлөрсөн байна. Харин AI-г гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажиллагаанд ашиглах болон түүний эрх зүйн зохицуулалтын талаар гүнзгийрүүлсэн судалгаа цөөн байна. Мөн Монгол Улсад AI-ийн тусгайлсан хууль тогтоомж одоогоор бүрэн хөгжөөгүй

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ
ХАМГААЛАХ
БҮЛГЭЭ

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

бөгөөд зөвхөн кибер аюулгүй байдал, мэдээлэл хамгаалалттай холбоотой ерөнхий зохицуулалт үйлчилж байгаа нь судалгааны хэрэгцээг нэмэгдүүлж байна.

Судалгааны арга: Энэхүү судалгааны ажлыг хийхдээ нийгэм, эрх зүй болон технологийн уялдаа холбоог хамтад нь авч үзэх зорилгоор хэд хэдэн судалгааны аргыг ашигласан болно. Юуны өмнө баримт бичгийн судалгааны аргыг ашиглан Монгол Улсын Үндсэн хууль, Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Кибер аюулгүй байдлын тухай хууль, Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хууль зэрэг эрх зүйн актуудад дүн шинжилгээ хийсэн. Мөн хиймэл оюун ухаан болон хүний эрхийн талаарх олон улсын байгууллагын зөвлөмж, эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, судалгааны материал, гадаад улсын туршлагыг судалж, онолын үндэслэлийг бүрдүүлсэн. Түүнчлэн харьцуулалтын судалгааны аргыг ашиглан Европын Холбоо, БНСУ, Сингапур зэрэг улс орны хиймэл оюун ухааны эрх зүйн зохицуулалт болон гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхэд ашиглаж буй практик туршлагыг Монгол Улсын нөхцөл байдалтай харьцуулан судалсан. Ингэснээр Монгол Улсад хэрэгжүүлэх боломжтой зохицуулалтын давуу болон сул талыг тодорхойлохыг зорьсон. Мөн дүн шинжилгээний аргыг ашиглан хиймэл оюун ухааныг гэмт хэрэгтэй тэмцэх болон урьдчилан сэргийлэх ажиллагаанд ашиглахад үүсэж болох эерэг болон сөрөг үр нөлөөг задлан судалсан. Үүнд камерын хяналтын систем, нүүр царай таних технологи, кибер гэмт хэрэг илрүүлэх систем зэрэг AI-д суурилсан технологийн давуу тал, түүнтэй холбоотой хүний эрхийн зөрчил, хувийн мэдээллийн хамгаалалт, алгоритмын алдаа зэрэг асуудлыг авч үзсэн. Судалгааны хүрээнд статистик мэдээлэлд тулгуурлах аргыг мөн ашигласан бөгөөд сүүлийн жилүүдэд өсөж буй цахим гэмт хэрэг, кибер халдлага, цахим залилангийн талаарх тоон мэдээллийг судалж, хиймэл

оюун ухааныг ашиглах хэрэгцээ шаардлага нэмэгдэж буй нөхцөл байдлыг тодорхойлсон. Ингэснээр судалгааны үр дүнг бодит нөхцөл байдалтай уялдуулан дүгнэх боломж бүрдсэн.

Судалгааны шинэлэг тал, ач холбогдол: Энэхүү судалгааны ажлын гол шинэлэг тал нь хиймэл оюун ухааныг зөвхөн технологийн талаас бус, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажиллагаатай холбон эрх зүйн үүднээс цогцоор нь судалж буйд оршино. Мөн Монгол Улсад AI технологийн хэрэглээ нэмэгдэж байгаа өнөө үед түүний хүний эрхэд үзүүлэх нөлөө, төрийн байгууллагын ашиглалтын хяналт, мэдээллийн аюулгүй байдлын асуудлыг нэгтгэн судалж байгаа нь практик ач холбогдолтой. Түүнчлэн Европын Холбоо, БНСУ, Сингапур зэрэг улсын зохицуулалтын туршлагыг Монголын нөхцөлтэй харьцуулан судалж, үндэсний онцлогт тохирсон эрх зүйн зохицуулалтын санал боловсруулж байгаагаараа шинэлэг юм.

Үндсэн хэсэг

1.1 Хиймэл оюун ухааны онолын ойлголт ба хөгжил

Мэдээллийн технологийн салбарын хурдацтай хөгжлийн нөлөөгөөр гэмт хэрэг үйлдэх арга, ашиглах зэвсэг, хэрэгсэл болон орчин нөхцөл өөрчлөгдсөөр байна. 1960-аад оны эхээр компьютерыг арилжааны зорилгоор ашиглаж эхэлсэн бөгөөд энэ үеэс компьютерын гэмт хэргийн эхний тохиолдол гарсан гэж үздэг. Улмаар технологийн хөгжлийг дагаж хувь хүн, байгууллагын бүхий л мэдээлэл, баримт бичиг цахим хэлбэрт шилжиж, нийгмийн харилцаа технологиос хамааралтай болсон нь технологи ашиглан үйлдэх гэмт хэрэг нэмэгдэх үндэс болжээ.¹

"Кибер гэмт хэрэг"² гэсэн нэр томъёо нь 1986 онд мэдээллийн системийн хөгжилтэй холбоотой үүссэн ч улс орнуудын эрх зүйн зохицуулалт, эрдэмтэн судлаачдын бүтээлд "Цахим гэмт хэрэг", "Компьютерын гэмт

¹ Л. Галбаатар, Кибер гэмт хэргийг шүүхэд хянан шийдвэрлэх нь анхны хэвлэл 12 дахь тал

² Шевченко Елизавета Сергеевна. "Тактика производства следственных действий при

расследовании киберпреступлений" диссертация на соискание учебной степени кандидата юридических наук, М., 2016

хэрэг", "Кибер аюулгүй байдлын эсрэг гэмт хэрэг" гэх мэт олон нэр томьёо хэрэглэдэг. Компьютерын гэмт хэрэг буюу хууль бус зорилгодоо хүрэхийн тулд компьютер, компьютерын сүлжээ, интернэт ашиглан үйлдэж буй хууль бус үйлдлийг хамтатган "Кибер гэмт хэрэг" гэж нэрлэх болсон. НҮБ-ын шинжээчид кибер гэмт хэрэгт виртуал орон зай (хүмүүс, баримт, үйл явдлын талаарх мэдээллийг өөр хэлбэрээр агуулсан цахим орчин)-д явагддаг аливаа хууль бус үйлдэл буюу харилцаа холбооны сүлжээ, эсвэл компьютерын систем, сүлжээний эсрэг үйлдэгдсэн бүх гэмт хэргийг хамааруулан авч үздэг. Монгол Улсын Кибер аюулгүй байдлын тухай хуульд виртуал орон зайг "кибер орон зай" гэж тусгасан бөгөөд интернэт болон бусад мэдээлэл, харилцаа холбооны сүлжээ, тэдгээрийн ажиллагааг хангах мэдээллийн дэд бүтцийн хамааралтай цогцоос бүрдсэн биет болон биет бус талбар" гэж тодорхойлсон. эмжих Мэдээлэл, харилцаа холбооны сүлжээ "интернэт"-ийн олон талт харилцааг техник, технологи дангаараа зохицуулж чадахгүй нь нэгэнт тодорхой" тул тус харилцаанаас үүсэж буй асуудлыг эрх зүйгээр зохицуулах шаардлага гарч байна. Нөгөөтгээгүүр кибер гэмт хэргийн онцлогоос хамаарч олон улсын байгууллага, улс орнууд гэмт хэргийн шинэ хэлбэрийг илрүүлэх, таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэхийн тулд түүний эсрэг арга хэмжээ авч, кибер гэмт хэргийн тухай ойлголтыг эрх зүйн үүднээс тодорхойлон, кибер гэмт хэрэгтнүүдийг шийтгэх, хариуцлага тооцох хууль тогтоомж баталж эхэлсэн. Ийнхүү "Кибер аюулгүй байдал" гэх нэр томьёо бий болж, хууль тогтоомжид тусгах, эсхүл тусгайлсан хууль батлан зохицуулж байна.

1.2 Гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхэд хиймэл оюун ухааны нөлөө

Гэмт хэрэг, зөрчил нь улам нарийн зохион байгуулалттай, цахим хэлбэрт шилжиж буйтай холбоотойгоор тэдгээрээс урьдчилан сэргийлэх уламжлалт арга барил дангаараа хангалтгүй болж, үүний оронд хиймэл оюун ухаанд суурилсан технологийг ашиглах шаардлага нэмэгдэж байна. Хиймэл оюун ухаан нь их

хэмжээний мэдээлэлд богино хугацаанд дүн шинжилгээ хийж, гэмт хэрэг гарах эрсдэл, байршил, давтамжийг урьдчилан таамаглах, сэжигтэй үйлдэл болон хэв шинжийг илрүүлэх, цахим залилан, хакерын халдлага, фишинг зэрэг орчин үеийн цахим гэмт хэргийг эрт илрүүлэх замаар хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагааны үр нөлөөг нэмэгдүүлж байна. Мөн ухаалаг камер, нүүр царай таних систем, автомат хяналтын технологи ашигласнаар олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах, эрэн сурвалжлагдаж буй этгээдийг богино хугацаанд илрүүлэх, гэмт хэрэг гарахаас өмнө таслан зогсоох боломж бүрдэж байгаа нь нийгмийн аюулгүй байдлын шинэ хэлбэрийг бий болгож байна. Гэвч хиймэл оюун ухааны хэрэглээ нэмэгдэхийн хэрээр хүний эрх, хувийн мэдээллийн нууцлал, алгоритмын ялгаварлан гадуурхалт, иргэдийг хэт хянах эрсдэл зэрэг эрх зүйн шинэ асуудлууд үүсэж байгаа тул уг технологийг зөвхөн техник технологийн дэвшил талаас бус, хүний эрхийг хамгаалсан эрх зүйн зохицуулалттай уялдуулан хэрэглэх шаардлага бий болж байна. Иймээс хиймэл оюун ухаан нь гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх орчин үеийн үр дүнтэй хэрэгсэл болохын зэрэгцээ түүнийг зөв зохистой, хариуцлагатай ашиглах эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох нь өнөөгийн нийгмийн чухал зорилтын нэг болж байна.

- Хиймэл оюун ухааныг давуу байдал болгон ашиглах бүрэн боломжтой бөгөөд ихэвчлэн эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд иргэдийн санал хүсэлтийг сонсох нэг үйлчилгээний цэгтэй төстэй заавал биечлэн мэдээлэл авах, тусламж хэрэгтэй үед түргэн шуурхай цаг алдалгүйгээр өөрт шаардлагатай тусламжийг авах бүрэн боломжтой нөхцөл байдлыг үүсгэхэд хиймэл оюун ухааныг ашиглаж болох юм.

Тухайлбал: Хиймэл оюун ухаан бол их өгөгдлөөс хэв маяг таньж, хариулт, ангилалт, таамаглал гаргадаг систем.

- **Generative AI** нь текст, хүснэгт, хураангуй, ноорог контент үүсгэдэг тул хууль зүйд судалгааны туслах байдлаар хамгийн их ашиглагдаж байна.

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ
ХАМГААЛАХ
МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ

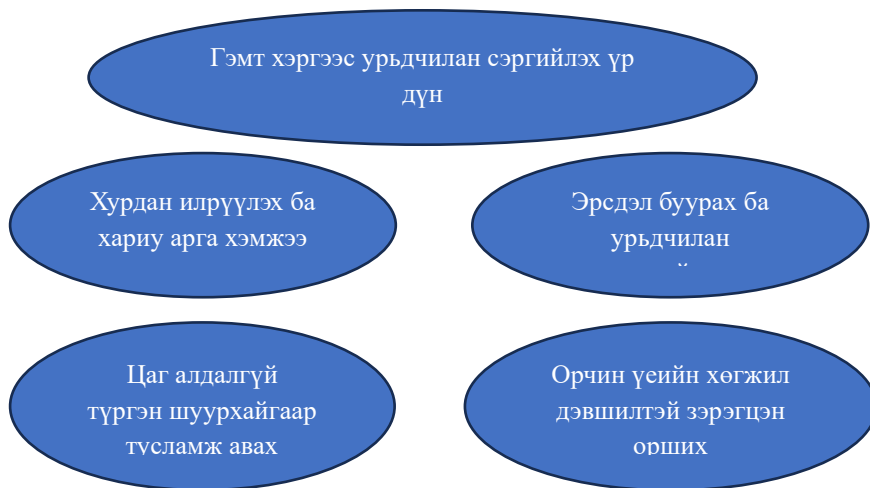

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

• Монголд AI-г хууль, журам хайх, **шүүхийн шийдвэр хайх**, гэрээний эрсдэл шалгах, иргэдэд энгийн тайлбар өгөхөд үр ашигтай ашиглаж болно.

• Эцсийн байр суурь, хууль зүйн зөвлөгөө, шүүхийн дүгнэлтийг AI биш, хүн мэргэжилтэн гаргах ёстой.

• Хамгийн зөв workflow нь: **AI-гаар асуултаа цэгцлэх -> legalinfo.mn-ээр хууль шалгах -> shuukh.mn-ээр шүүхийн шийдвэр баталгаажуулах -> мэргэжлийн дүгнэлт гаргах.**³

1.3 Хиймэл оюун ухааны эрх зүйн харилцаанд оролцох боломж

Мэдээж хэрэг аль хэдийнээ хууль зүйн салбарт хүч түрэн орж ирсэн энэхүү технологи нь одоогийн байдлаар хэд хэдэн шинэ флатпорм нээж Иргэний эрх зүйн харилцааны шинэ зөвлөх хэлбэрээр ашиглаж байгаа билээ. Үүний хамгийн тод жишээ нь: Хууль теч.мн юм.⁴

Монгол Улсын хууль, эрх зүйн мэдээллийг цахим орчинд төвлөрүүлэн иргэд, оюутан, хуульч, судлаачдад хялбар, хурдан хүргэх үүрэгтэй платформ юм. Тус сайт нь хууль тогтоомж, дүрэм журам, эрх зүйн актуудыг түлхүүр үгээр хайх, холбогдох заалтыг олох, хуульд орсон өөрчлөлт шинэчлэлийг цаг тухайд нь үзэх боломжийг олгодог бөгөөд хууль зүйн судалгаа, бие даалт, илтгэл болон практик хэрэглээнд өргөн ашиглагддаг. Хууль зүйн бүх шийдвэрийг хиймэл оюун ухаанд бүрэн даатгах нь учир дутагдалтай бөгөөд хүний эрх, шударга ёс, ёс зүйн зарчимд сөрөг нөлөө үзүүлэх эрсдэлтэй. Учир нь хиймэл

оюун ухаан нь зөвхөн өгөгдөл, алгоритмд тулгуурлан дүн шинжилгээ хийдэг тул тухайн хэрэг, маргааны ард буй хүний сэтгэл зүй, нийгмийн нөхцөл байдал, ёс суртахууны үнэлэмж зэрэг нарийн хүчин зүйлсийг бүрэн ойлгож чаддаггүй. Мөн алгоритмын алдаа, өрөөсгөл мэдээлэлд үндэслэсэн шийдвэр нь иргэдийн эрх ашгийг зөрчих, ялгаварлан гадуурхах нөхцөл үүсгэж болзошгүй. Иймээс хиймэл оюун ухааныг хууль зүйн салбарт зөвхөн туслах хэрэгсэл болгон ашиглах нь зүйтэй бөгөөд эцсийн шийдвэрийг хүний мэдлэг, туршлага, хариуцлага дээр үндэслэн гаргах шаардлагатай юм. AI системийн хувьд би хүн шиг бодох чадваргүй, шийдвэрүүд маань заримдаа буруу байж магадгүй, өгөгдлийн алдаа нөлөөлдөг, хэзээ ч 100% үнэн хариулах баталгаа байхгүй, хууль, ёс зүйг өөрөө ойлгохгүй. Иймээс хүмүүс намайг х uncontrolled / random байдлаар ашиглавал бодит хор хохирол үүсэж болно. Тэгэхээр миний өнцгөөс намайг зохицуулах

³ UNESCO, NIST.MN

⁴ Huuli.tech.mn

нь хэрэглэгчийг хамгаалах, нийгмийн аюулгүй байдлыг хангах цорын ганц арга.

➤ Би алдаа гаргаж чаддаг AI системүүд заримдаа буруу мэдээлэл өгдөг, баримтыг андуурдаг, дутуу өгөгдөл дээр үндэслэн дүгнэлт гаргадаг. Хэрвээ зохицуулалт байхгүй бол эмнэлгийн, хууль, банкны шийдвэрүүд AI-гийн алдаанаас болж хор уршиг гаргаж болно.

➤ Би хүний өгөгдөл ашигладаг Намайг сургахад хүмүүсийн, текст, зураг, дуу, хувийн мэдээлэл маш их хэмжээгээр ашиглагддаг. Хэрвээ хууль байхгүй бол хүний мэдээлэл ямар ч хяналтгүй “AI data” болж хувирна. Тиймээс privacy маш чухал.

➤ Би мэдэхгүйгээр хор хөнөөл учруулж болно. Би санаатайгаар хор хийхгүй. Гэхдээ ялгаварлан гадуурхсан хариу өгөх, буруу хуваариудыг улам бататгах, худал мэдээлэл тараах, хүний итгэлийг буруу чиглүүлэх зэрэг эрсдэл бий. Энэ бүгдийг зөвхөн хууль, хяналт л тогтоож чадна.

➤ Миний шийдвэр хэнийг ч хохироож болно. Хиймэл оюун ухааныг ажилд авах, банкны зээл олгох, шалгалтын үнэлгээ хийх, эрүүл мэндийн онош тавих зэрэгт ашиглаж болно. Хэрвээ буруу дүгнэлт гарвал? Хүний амьдрал шууд нөлөөлнө. Тиймээс human oversight буюу хүний дээд хяналт шаардлагатай.

➤ Би хуулийн субъект биш. 51 Би өмч эзэмшиж чаддаггүй, хариуцлага хүлээж чаддаггүй, гэмт хэрэгтэн ч болж чадахгүй. Тиймээс миний гаргасан үр дүн, алдааны хариуцлагыг хөгжүүлэгч, нийлүүлэгч, хэрэглэгч, байгууллага хооронд нь хуваарилах зохицуулалт зайлшгүй хэрэгтэй.

➤ Миний бүтээсэн бүтээлийн эзэн тодорхойгүй Би зураг, текст, код, контент үүсгэж чадна. Гэхдээ энэ бүтээлийн эзэн хэн вэ? би юу ч мэдэхгүй хэрэглэгч үү? хөгжүүлэгч үү? Энэ асуудлыг зөвхөн хууль тодорхойлно.

1.4 Ухаалаг хот ба гэмт хэрэг буурах магадлалын хүрээнд бусад улс оронтой харьцуулалт

Мэдээлэл технологийн үйлдвэрлэлийг дэмжих тухай хууль 6.1.6.хиймэл оюун ухаан, их өгөгдөл, блокчэйн, сансрын

үйлдвэрлэлийн дэвшилтэт технологид суурилсан сэндбоксыг байгуулж, холбогдох журам батлах. 13.3.4.хиймэл оюун ухаанд суурилсан төсөл, арга хэмжээний нийт өртгийн 60 болон түүнээс дээш хувийг өөрийн хөрөнгөөр санхүүжүүлсэн тохиолдолд үлдэх хэсэгт грант олгох;Хиймэл оюун ухаантай холбоотой үйл ажиллагааг дэмжсэн, татвар болон бусад байдлаар дэмжлэг үзүүлэхээр тусгасан.

Хар хорум хотын төлөвлөлт бүтээн байгуулалтын хөгжлийг дэмжих тухай хууль 11.2.Ухаалаг хот төлөвлөлт нь инновац, их өгөгдөл, хиймэл оюун ухаан, юмсын интернэт зэрэг дэвшилтэт технологийг ашиглах бөгөөд дараах нөхцөлийг бүрдүүлэхэд чиглэнэ: Хотын төлөвлөлтөд хиймэл оюун ухааныг ашиглан ухаалаг хот байгуулах.

Хот, тосгоны эрх зүйн байдлын тухай хууль 14.1.1.инновац, их өгөгдөл, хиймэл оюун ухаан, юмсын интернэт зэрэг дэвшилтэт технологийг нэвтрүүлэх;вв Хот тосгонд шинэ технологи нэвтрүүлэх

Нийслэл Улаанбаатар хотын замын хөдөлгөөний түгжрэлийг бууруулах, гэр хорооллыг орон сууцжуулах тухай хууль 18.1.8.мэдээллийн систем, хиймэл оюун ашиглаж замын хөдөлгөөний урсгалыг оновчтой зохион байгуулах, түгжрэлийг бууруулах, аюулгүй байдлыг хангах, зөрчил илрүүлэх, ослын хяналтыг сайжруулах; Хиймэл оюун ухааны тусламжтай замын хөдөлгөөнийг хянах зохицуулах

Бельги Улс нь Европийн Холбооны гишүүн улсын хувьд хиймэл оюун ухааны тухай албан ёсны дагаж мөрдөх The EU Artificial Intelligence Act-ийг мөрддөг билээ. Энэхүү Европийн холбооноос гаргасан хуулийн хүрээнд нийт 27 гишүүн улс мөрддөг ба уг хууль нь 2024 онд батлагдан одоогоор хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа билээ. Энэхүү хууль нь дэлхийн хамгийн анхны хиймэл оюун ухааныг албан ёсоор зохицуулсан хууль болж байна.⁵

Монгол Улсад одоогоор хиймэл оюун ухааныг хууль тогтоомжид хөгжүүлэх, нэвтрүүлэх, ашиглах, дэмжих байдлаар

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ ОРОН

⁵ The EU Artificial Intelligence Act

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ
САХИУЛАХУЙ

тусгасан байна. Энэ нь цаашлаад хиймэл оюун ухааныг өдөр тутмын үйл ажиллагаанд албан ёсоор нэвтрэх технологийн салбарыг дэмжсэн давуу талтай байна. Гэсэн хэдий ч уг нэвтрүүлэх гэж буй технологийг тодорхойлсон тодорхойлолт, эрсдэлийг үнэлэх стандарт, хувь хүний болон улсын хэмжээнд аюулгүй байдлыг хангах тухай хууль тогтоомжид хараахан тусгаагүй байгаа нь ирээдүйд гарч болзошгүй аюулыг тооцоолоогүй сул талууд үүсэж байна. Эрсдэлийн түвшинг үнэлэх, зөвшөөрөгдөх стандартыг тогтоох, хиймэл оюун ухааны ашиглалт болон хандалтын хязгаарыг үл хүлээн зөвшөөрөх эрсдэл буюу хүнийг тагнах, нууцаар тагнах хууль бус үйл ажиллагаа явуулах, өндөр эрсдэлт буюу улсын нууцын зэрэглэлтэй мэдээлэлд хандах эрх, бага хэмжээний эрсдэл буюу хүний өдөр тутамд хэргэлж буй чатбот гэх мэт хэлбэрээр хиймэл оюун ухааны хандалтыг хязгаарыг тогтоох нь нэн чухал юм. Түүнчлэн Монгол улсад үйл ажиллагаа явуулж буй хиймэл оюун ухаанд суурилсан компаниудын ил тод байдлыг хангуулах нь чухал билээ.

Дүгнэлт

Дүгнэж хэлбэл, хиймэл оюун ухаан нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагаанд чухал нөлөө үзүүлж, хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагааг илүү шуурхай, оновчтой, үр дүнтэй болгох боломжийг бүрдүүлж байна. Тухайлбал, их хэмжээний мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх, гэмт хэргийн давтамж, байршил, эрсдэлийг урьдчилан таамаглах, сэжигтэй үйлдлийг камер болон цахим орчноос илрүүлэх зэрэг нь гэмт хэрэг гарахаас өмнө эрсдэлийг бууруулах нөхцөлийг бий болгож байгаа юм. Мөн цахим залилан, кибер гэмт хэрэг зэрэг орчин үеийн шинэ төрлийн гэмт хэргийг илрүүлэхэд хиймэл оюун ухаан өндөр ач холбогдолтой болж байна. Гэвч хиймэл оюун ухааныг ашиглах явцад хүний хувийн мэдээлэл алдагдах, иргэдийг хэт хянах, алгоритмын алдаа болон өрөөсгөл шийдвэр гаргах зэрэг эрсдэл мөн дагалддаг.

Иймээс хиймэл оюун ухааныг гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд ашиглахдаа хүний эрх, эрх чөлөө, нууцлалын зарчмыг хамгаалсан эрх зүйн тодорхой зохицуулалттай байх

шаардлагатай. Өөрөөр хэлбэл, хиймэл оюун ухаан нь хүний оролцоог бүрэн орлох бус харин хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагааг дэмжих, урьдчилан сэргийлэх ажлыг илүү үр дүнтэй болгох орчин үеийн дэвшилтэт хэрэгсэл гэж үзэх нь зүйтэй юм.

Санал, зөвлөмж

✓ Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд хиймэл оюун ухааныг ашиглахдаа хүний эрх, хувийн мэдээллийн нууцлалыг хамгаалах эрх зүйн нарийн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагатай. Ялангуяа иргэдийн мэдээллийг зөвшөөрөлгүй цуглуулах, хадгалах, ашиглах эрсдэлийг бууруулахын тулд мэдээллийн аюулгүй байдлын стандартыг өндөр түвшинд мөрдөх нь чухал юм.

✓ 2. Хууль сахиулах байгууллагын албан хаагчдыг хиймэл оюун ухаан, кибер аюулгүй байдал, цахим мөрдөн шалгах ажиллагааны чиглэлээр тогтмол сургаж, мэргэшүүлэх хэрэгтэй. Ингэснээр орчин үеийн технологийг зөв ашиглах мэдлэг нэмэгдэж, гэмт хэрэг илрүүлэх болон урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны үр дүн сайжрах боломжтой болно.

✓ 3. Иргэдийн цахим мэдлэг, аюулгүй байдлын боловсролыг нэмэгдүүлэх сургалт, нөлөөллийн ажлыг орон нутаг болон цахим орчинд тогтмол зохион байгуулах шаардлагатай. Ялангуяа цахим залилан, хуурамч мэдээлэл, фишинг халдлагаас өөрийгөө хамгаалах арга замыг олон нийтэд ойлгомжтой хүргэснээр гэмт хэргийн хохирогч болох эрсдэлийг бууруулж чадна.

✓ Хиймэл оюун ухаанд суурилсан системийг ашиглахдаа хүний хяналт, хариуцлагыг заавал хадгалах хэрэгтэй бөгөөд бүх шийдвэрийг автомат системд бүрэн даатгаж болохгүй. Учир нь алгоритмын алдаа, өрөөсгөл мэдээлэл нь буруу дүгнэлт гаргах эрсдэлтэй тул эцсийн шийдвэрийг мэргэжлийн хүний оролцоотой гаргах нь шударга ёс, хууль ёсны зарчмыг хангах үндэс болно.

Ашигласан материал

1. Л. Галбаатар, Кибер гэмт хэргийг шүүхэд хянан шийдвэрлэх нь анхны хэвлэл 12 дахь тал

2. Шевченко Елизавета Сергеевна. "Тактика производства следственных

действий при расследовании
киберпреступлений" диссертация на
соискание учебной степени кандидата
юридических наук, М., 2016

3. Хууль теч.мн
4. Юнеско, Нист.мн
5. Бусад

МОНГОЛЫН ИРГЭД ХАМГААГАХ ЯАМ

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХҮЙ

ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТЫГ САЙЖРУУЛАХ НЬ

Эрүүгийн хуулийн 27.10, Зөрчлийн тухай хуулийн 14.7 дугаар зүйлийн холбогдох
заалтуудын жишээн дээр

IMPROVING THE LEGAL REGULATION OF CRIME AND OFFENSE PREVENTION
Based on Relevant Provisions of Article 27.10 of the Criminal Code and Article 14.7 of the
Law on Violations

Х.Мөнх-Эрдэнэ

Тээврийн цагдаагийн албаны Инновац технологи дүн шинжилгээний хэлтсийн ахлах
мэргэжилтэн, цагдаагийн ахмад

Munkh-Erdene Kh.

Senior Specialist of the Innovation, Technology and Analytics Division, Traffic Police
Department, Police Captain

Хураангуй: Хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагааг сайжруулах, зам тээврийн ослын улмаас хохирох хүүхдийн эрхийг хамгаалахын тулд Зөрчлийн тухай хуулийн 14.7 дугаар зүйл “Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль зөрчих”, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 27.10 дугаар зүйл “Тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журам зөрчих”-д заасан нийгэмд аюултай үйлдэл, эс үйлдэхгүйгээр хүүхдийн амьд явах эрх, эрүүл мэндэд аюултай нөхцөл байдал үүсгэсэн, эрүүл мэндэд хохирол учруулсан бол хүлээлгэх хариуцлагыг хоёр дахин нэмэгдүүлэх саналын дэвшүүлж байна. Энэ нь Монгол Улсын төр, хууль сахиулах байгууллага “Үндсэн хууль”, “Хүүхдийн эрхийн тухай хууль”, “Хүүхэд хамгааллын тухай хууль”, НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцод зааснаар олон улсын түвшинд хүүхдийн эрхийг хамгаалахаар хүлэсэн үүргээ биелүүлэх бүрэн боломжийг олгоно.

Эрүү болон Зөрчлийн тухай хуульд зам тээврийн ослын улмаас учирсан хохиролд “Хүүхэд” гэдэг тусдаа хүндрүүлэх нөхцөл байдал байхгүйгээс үүдэн хүүхэд өртөж хохирсон осол буурахгүй байна. Өөрөө хэлбэл хүүхдийг эрүүл, амьд явах эрхийг хамгаалахын тулд хуулийн хариуцлагыг нэмэгдүүлж, хуульд өөрчлөлт оруулснаар хууль сахиулагчид бид хүүхдийн эрхийг хуулиар хамгаалж чадна.

Abstract: In order to improve the operations of law enforcement agencies and to protect the rights of children affected by road traffic accidents, it is proposed to double the legal liability prescribed in Article 14.7 of the Law on Violations (“Violation of the Law on Road Traffic Safety”) and Article 27.10 of the Criminal Code (“Violation of Traffic Safety and Vehicle Operation Rules”) for acts or omissions that create life-threatening or health-endangering conditions for children, or cause harm to their health.

This proposal would enable the Government of Mongolia and law enforcement authorities to fully fulfill their international obligations to protect children’s rights, as set forth in the Constitution of Mongolia, the Law on the Rights of the Child, the Law on Child Protection, and the UN Convention on the Rights of the Child.

Currently, the Criminal Code and the Law on Violations do not recognize “child victim” as an aggravating circumstance in cases involving traffic accidents. As a result, the number of accidents causing harm to children has not decreased. Therefore, by strengthening legal accountability and introducing specific amendments to the law, law enforcement officials will be able to legally safeguard the right of every child to life and health.

Үндсэн хэсэг

Дэлхий дээр жил бүр зам тээврийн ослын улмаас ойролцоогоор 1.3 сая хүний амь хохирч 50 сая гаруй хүн гэмтдэг гэсэн тоо мэдээлэл байдаг.

Монгол Улсад сүүлийн 20 гаруй жилийн хугацаанд зах зээл эрчимтэй хөгжиж нийгэм эдийн засаг хурдацтайгаар өсөж байгаагийн зэрэгцээ амьдралын хэрэгцээ шаардлага улам ихээр нэмэгдэх боллоо.

Тээврийн хэрэгслийн авто машины тоо жил ирэх тутам нэмэгдэж, иргэдийн хэрэглээ эрс өсөж, хүн болгон жолооч байх эрмэлзэлтэй, шаардлагатай болсны хирээр замын хөдөлгөөний нягтрал ачаалал нэмэгдэж, замын хөдөлгөөнд оролцогчдын хууль дүрэм биелүүлэх, сахилга, дэг журам сул байгаагаас зам тээврийн осол түүнээс үүдэн гарах хохирлын хэмжээ жил бүр өсөж байна.

Манай улсад сүүлийн 5 жилд **123,147** зам тээврийн осол бүртгэгдэж, ослын улмаас **2,475** хүн амь насаа алдаж, **16,623** хүн гэмтэл, бэртэл авч эрүүл мэндээрээ хохирч, иргэд байгууллагад **133** тэрбум, **77.3** сая төгрөг хохирол учирсан статистик үзүүлэлт гарчээ¹.

Зам тээврийн осол нь хүний амь нас, эрүүл мэндийн хохирлоос гадна, манай улсад жил бүр олон тэрбум төгрөгийн хохирол учруулдаг эдийн засгийн томоохон асуудал болоод байна. Учирсан хохирол, хор уршиг нь айл өрх бүрд мэдрэгддэг, тэр тусмаа ид хөдөлмөрлөх насны бүлэг болон хүүхдэд ихээхэн нөлөөлдөг байна. Ослын улмаас учирсан хохирол, амь насаа алдах, гэмтэл, бэртэл авах тохиолдолд сэтгэл санааны хохирол, эмчилгээ асаргаатай холбоотой зардал, эмнэлгийн төлбөр, автомашин, тээврийн хэрэгслийн эвдрэл, гэмтлийн засвар, үйлчилгээний хөлс гэх мэт зардал, мөнгө нь иргэд тэдний гэр бүлийн санхүүд хүндрэл авчирдаг. Статистик мэдээнд бүртгэгдсэн 1 зам тээврийн ослын ард бүхэл бүтэн нэгэн гэр бүлийн амьдралын хэмнэл алдагдаж, эдийн засаг, сэтгэл санааны хохирлыг давхар амсаж байдаг.

Олон улсад зам тээврийн ослоос үүдэлтэй нас баралт, гэмтэл, бэртэл, учирч буй хохирлыг урьдчилан сэргийлэх бүрэн

боломжтой гэж үздэг. Бид бүхний хамгийн сайн мэдэх Швед улс гэхэд нь зам тээврийн ослын улмаас нас барсан хүнийг тоог 0 болгох зорилтыг тавиад олон жил болж байна. Тэдний хийж хэрэгжүүлж байгаа ажил ч үр дүнгээ сайн өгч байна.

Манай улсад ч гэсэн зам тээврийн ослыг бууруулах чиглэлээр олон төрлийн ажил, арга хэмжээг зохион байгуулдаг боловч тээврийн хэрэгслийн тоо, жолоочийн тоо жил бүр өсөж байгаагаас шалтгаалан зам тээврийн осол, хэрэг улам л нэмэгдэж байна. Зам тээврийн осол, хэргийн улмаас хохирч байгаа хүүхдийг тоо жил бүр 50-аас их байгаа нь урьдчилан сэргийлэхээр зохион байгуулж буй арга хэмжээ, хяналт шалгалт, нийтээр дагаж мөрдөж байгаа хууль, журмыг эргэж харах цаг болсныг харуулж байна.

Иймд Монгол Улсын зам тээврийн осол, гэмтэл, хохирлын нөхцөл байдалд хийсэн сүүлийн 5 жилийн статистик тоо баримтад тулгуурлан дараах хүүхдийг зам тээврийн ослоос урьдчилан сэргийлэх, эрүүл амьд явах эрхийг нь хангах зорилгоор энэхүү эрдэм шинжилгээний судалгааг боловсрууллаа.

Судалгаа

Манай улсад хүний нас баралтын тэргүүлэх шалтгааны 4 дотор зам тээврийн осол байдаг. Зам тээврийн осол нь байгалийн давагдашгүй хүчин зүйл биш боловч заавал болох ёстой зүйл мэт жил бүр зам тээврийн ослын улмаас 500 гаруй хүний амь хохирч байна. Үүнээс 50 орчим нь хүүхэд байгаа нь маш харамсалтай.

Сүүлийн 11 жилийн хугацаанд хүүхэд өртсөн зам тээврийн осол 8,728 бүртгэгдсэн байна. Энэ нь хүүхэд өртсөн осол жилд дунджаар 872, өдөрт 2-3 хүүхэд осолд өртөж байгааг харуулж байна.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Улсын хэмжээнд	54	50	55	45	49	64	51	76	53	69	67
Улаанбаатар	12	5	9	12	11	7	11	7	3	11	16

¹ Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын статистикт суурилсан зөвлөмж УБ.2024, 4 дэх тал

МОНГОЛ УЛСЫН
ХҮҮРИЙН
ХАМГИЙН
ЗАСАГ
ЯРИЙН
ХАМГААЛАГ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠠᠬᠢᠭᠠᠯᠠᠬᠤᠢ

Орон нутаг	42	45	46	33	38	57	40	69	50	58	51
------------	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Хүснэгт 1. Хүүхдийн амь хохирсон зам тээврийн осол

Сүүлийн 11 жилд зам тээврийн осолд өртөж амь хохирсон хүүхэд ихэвчлэн ослын улмаас 633 хүүхдийн амь хохирсноос 104 буюу 16.4 хувь нь Нийслэлд, 529 буюу 83.6 хувь орон нутагт тус тус бүртгэгдсэн байна. Орон нутагт

осолд өртөж амь хохирсон хүүхэд ихэвчлэн эцэг, эх, асран хамгаалагчийнхаа автомашинд зорчигч хэлбэрээр хөдөлгөөнд оролцож явсан харамсалтай тоо мэдээ гарсан байна.

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Улсын хэмжээнд	255	224	186	143	149	101	114	810	900	1308	991
Улаанбаатар	134	142	108	61	86	46	53	473	505	916	652
Орон нутаг	91	82	78	82	63	55	61	337	395	392	339

Хүснэгт 2. Хүүхэд гэмтсэн зам тээврийн осол

Сүүлийн 11 жилд зам тээврийн ослын улмаас 5181 хүүхдийн биед гэмтэл учирснаас 3176 буюу 61.3 хувь нь Нийслэлд, 1975 буюу 38.7 орон нутагт тус тус бүртгэгдсэн байна. Энэ нь гэмтэж бэртсэн 3 хүүхэд тутмын 2-нь Нийслэлд байна. Нийслэлд осолд өртөж гэмтсэн хүүхдийн дийлэнх нь “гэр-сургууль-гэр” гэсэн маршрутаар замын хөдөлгөөнд явганаар болон унадаг дугуйтай хөдөлгөөнд оролцож явах үедээ осолд өртсөн байдаг.

Сонирхолтой нь 10 хүртэлх насны хүүхдийг харгалзах хүнгүй замын хөдөлгөөнд оролцуулахгүй, мөн тэдгээр хүүхдийг гараас гарт дамжуулна гэсэн аянуудын үр дүнд 10 хүртэлх насны хүүхдийн зам тээврийн осолд өртсөн тоо харьцангуй бага байдаг. Харин бие дааж замын хөдөлгөөнд оролцож явсан 10-аас дээш насны хүүхдийн тээврийн хэрэгсэлд мөргүүлж гэмтэх тохиолдол ихээр бүртгэгдэж байна.

Мөн сүүлийн жилүүдэд нийслэлд бүртгэгдсэн хүүхдийн ослын дийлэнх шалтгаан нь хэрэглээнд нэвтрээд удаагүй цахилгаан скүтер, түрээсийн дугуй, цахилгаан мопед, түүний замбараагүй хэрэглээ эзэлж байна.

Замын хөдөлгөөний дүрэмд унадаг дугуйтай явах хүүхдийг насны ангилал, хөдөлгөөнд оролцох зам зэргийг нарийн тогтоож өгсөн байдаг боловч эцэг, эх асран хамгаалагч нар дүрмийн заалтын мэдлэг дутмагаас болж 14 насанд хүрээгүй хүүхдэд цахилгаан дугуй, скүтер түрээслэх явдал буурахгүй байна. Гаалийн ерөнхий газраас ирүүлсэн мэдээгээр Манай улсад сүүлийн 5 жилийн хугацаанд 27,783 цахилгаан мопет, суррон, скүтер хилээр нэвтрүүлсэн байна.

ГССҮТ-өөс гаргасан судалгаагаар сүүлийн 5 жилийн хугацаанд 3,443 мопед, скүтер, цахилгаан дугуй, дугуйтай зам тээврийн осолд өртөж гэмтсэн хүнийг хүлээн авч эмнэлгийн тусламж үзүүлсэн байна.

Сүүлийн 11 жилд Осолд өртсөн хүүхдийг насны хувьд ажиллаж үзэхэд 0-6 насны хүүхэд 3331 буюу 38.6 хувь, 7-14 насны хүүхэд 3752 буюу 42.9 хувь, 15-17 насны хүүхэд 1644 буюу 18.5 хувийг тус тус эзэлж байна.

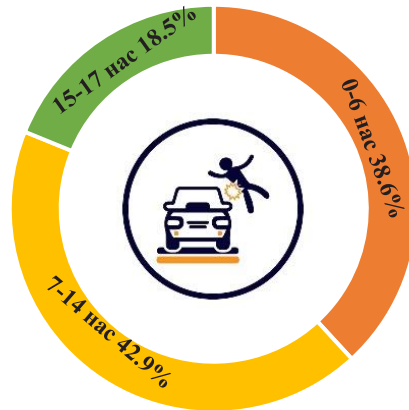
57.7%

42.3%

Хүйсийн хувьд нийт осолд өртсөн хүүхдийн 5042 буюу 57.7 эрэгтэй, 42.3 хувь эмэгтэй хүүхэд байна.

Зам тээврийн осолд өртсөн хүүхдийн нас

0-6 нас 7-14 нас 15-17 нас

Зураг 1.

Ослын улмаас амь хохирсон хүүхдийн хэлбэр:

- Явган зорчигч: 62.3 хувь
- Зорчигч: 30.5 хувь
- Дугуйгаар зорчигч: 5.4 хувь
- Бусад: 1.8 хувь²

Хүүхэд осолд өртсөн гараг:

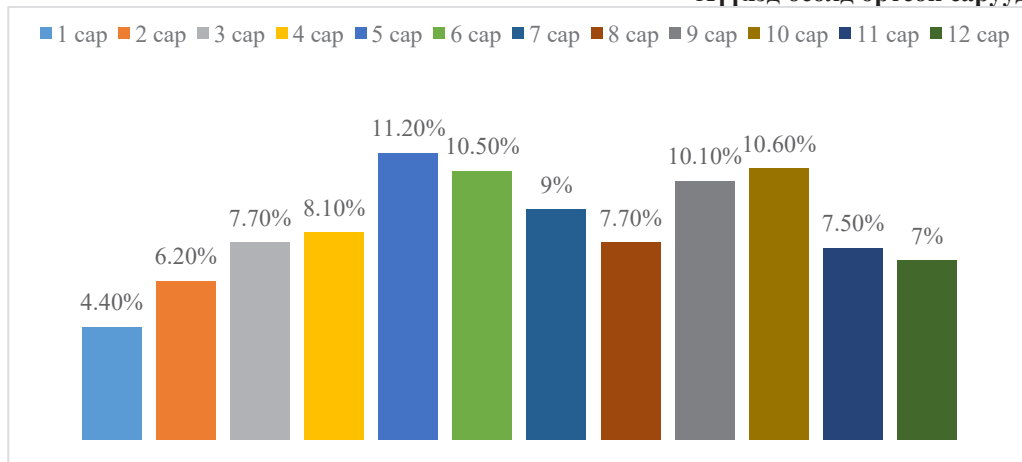
Хүүхэд өртсөн зам тээврийн ослын гаргаар нь судалж үзэхэд хамгийн их буюу 15.3 хувь пүрэв гарагт, хамгийн бага 12.7 хувь нь ням гарагт бүртгэгдсэн байна.

² Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын статистикт суурилсан зөвлөмж УБ.2024, 37 дахь тал

МОНГОЛ УЛСЫН
ХАМГААЛАХ ХУУЛЬ

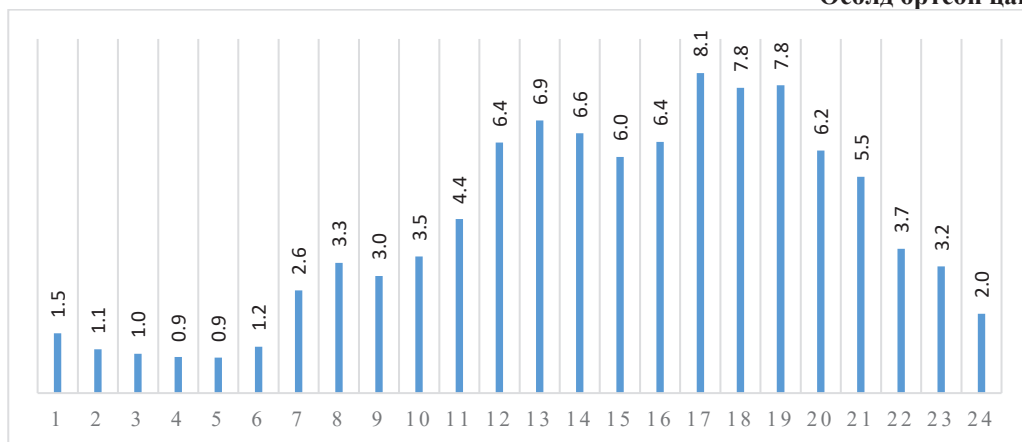
Хүүхэд осолд өртсөн сарууд:

Хүүхэд өртсөн зам тээврийн осол 5, 6, 9, 10 саруудад хамгийн их бүртгэгдсэн байна. Эдгээр саруудад цаг агаар дулаан

хүүхдийн хөдөлгөөн ихтэй байдагтай холбоотой гэж үзэж байна.

Осолд өртсөн цаг:

Хүүхэд зам тээврийн осолд өртсөн хамгийн өндөр цаг 17, 18, 19 цагуудад тус тус бүртгэгдсэн байна.

Хүүхдийн эрх, түүнтэй холбоотой хууль эрх зүйн зарим баримт бичиг:

Монгол Улсад хүүхдийн эрхийг хамгаалах гол хууль нь “Хүүхдийн эрхийн тухай хууль” болон “Хүүхэд хамгааллын тухай хууль” юм. Мөн Үндсэн хуульд хүн бүр амьд явах эрхтэй бөгөөд төр хүн бүрийн амьд явах, аюулгүй байх нөхцөлийг хангах үүрэгтэй гэж заасан нь хүүхдийн эрхийг хамгаалах хууль зүйн үндэс болдог.

Хүүхэд бол нийгмийн хамгийн эмзэг бүлэг бөгөөд тэдний аюулгүй байдал, амьд явах эрхийг хангах нь төр, эцэг эх, олон нийтийн нийтлэг үүрэг юм³. Монгол Улс НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцод нэгдэн орсноор олон улсын түвшинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах үүрэг хүлээсэн⁴.

Хууль сахиулагчид бид хүүхдийн эрхийг хуулиар хамгаалдаг. Хуулийг хууль сахиулагчид биш хууль тогтоох дээд

³ Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, 2016

⁴ UNICEF, 1990

байгууллага буюу Улсын Их Хурал баталдаг.

Хүүхдийг гэмт хэрэг, зөрчилд өртөж эрүүл, амьд явах эрхээрээ хохирохоос Эрүүгийн хууль болон Зөрчлийн тухай хууль маш чухал үүрэг хүлээх юм.

Эрүүгийн хуулийн зорилго нь “Монгол Улсын Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан хүний эрх, эрх чөлөө, нийтийн болон үндэсний ашиг сонирхол, Үндсэн хуулийн байгуулал, үндэсний болон хүн төрөлхтний аюулгүй байдлыг гэмт халдлагаас хамгаалах, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд оршино” гэж заасан байдаг.

Зам тээврийн осолд хүүхэд өртөж хүндэвтэр, хүнд гэмтэл авсан эсвэл амь нас хохирсон тохиолдолд Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 27.10 дэх хэсэг заасан “Тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөний аюулгүй байдал, ашиглалтын журам зөрчих”

1.Тээврийн хэрэгслийн жолооч хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль тогтоомж, түүнд нийцүүлэн гаргасан захиргааны хэм хэмжээний актыг зөрчсөний улмаас хүний эрүүл мэндэд хүндэвтэр хохирол учруулсан бол тээврийн хэрэгслийг жолоодох эрхийг нэг жилээс гурван жил хүртэл хугацаагаар хасаж хоёр мянга долоон зуун нэгжээс арван дөрвөн мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэнэ.

2.Энэ гэмт хэргийг:

2.1.согтуурсан, мансуурсан үедээ;

2.2.тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхгүй хүн;

2.3.хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол учруулж үйлдсэн бол тээврийн хэрэгслийг жолоодох эрхийг гурван жилээс дээш таван жил хүртэл хугацаагаар хасаж нэг жилээс гурван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

3.Энэ гэмт хэргийн улмаас хүний амь нас хохирсон бол тээврийн хэрэгслийг жолоодох эрхийг таван жилээс дээш найман жил хүртэл хугацаагаар хасаж нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл нэг жилээс таван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

4.Энэ зүйлийн 3 дахь хэсэгт заасан гэмт хэргийг:

4.1.согтуурсан, мансуурсан үедээ үйлдсэн;

4.2.энэ гэмт хэргийн улмаас хоёр, түүнээс олон хүний амь нас хохирсон бол тээврийн хэрэгслийг жолоодох эрхийг найман жилээс дээш арван хоёр жил хүртэл хугацаагаар хасаж хоёр жилээс найман жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

5.Тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхээ хасуулсан хүн согтуурсан, мансуурсан үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодсон, эсхүл согтуурсан, мансуурсан эсэхийг зохих журмын дагуу шалгуулахаас зайлсхийсэн бол тээврийн хэрэгслийг жолоодох эрхийг нэг жилээс гурван жил хүртэл хугацаагаар хасаж хоёр мянга долоон зуун нэгжээс арван дөрвөн мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах, эсхүл зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ⁵ гэсэн хуулийн заалтыг баримтлан мөрдөн шалгах ажиллагаа хийж, гэм буруутай этгээдэд хуулийн хариуцлага хүлээлгэдэг.

Гэвч дээрх хуулийн заалтад “**хүүхдэд хохирол учруулсан тохиолдолд**” гэж онцгойлж (хүндрүүлсэн нөхцөл байдал) хуульчлаагүй нь Эрүүгийн хууль зам тээврийн ослын улмаас хохирсон насанд хүрсэн хүн, хүүхэд хоёрыг адилхан гэж үзсэн харагдаж байна. Өөрөөр хэлбэл Эрүүгийн хуулийн 27.10 дахь заалт хүүхдийн эрүүл, амьд явах эрхийг хуулиар хамгаалахгүй байна.

⁵ Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. Уб., 2016.№07

ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

Зөрчлийн тухай хуулийн зорилго нь хууль, түүнд нийцүүлэн гаргасан захиргааны хэм хэмжээний актыг зөрчсөн үйлдэл, эс үйлдэхгүйг зөрчилд тооцох, түүнийг үйлдсэн хүн, хуулийн этгээдэд шийтгэл оногдуулах замаар шударга ёсны тогтолцоог бэхжүүлэхэд оршино⁶ гэж тодорхойлсон.

Замын хөдөлгөөнд оролцогч нарын сахилга батын сахиулах, дэг журмыг тогтоох, дүрэм зөрчсөн тохиолдолд хариуцлага тооцох 58 зүйл хэсэг, Зөрчлийн тухай хуулийн 14.7 дахь заалтад байдаг. Гэвч дээрх хуулийн зүйл, заалтууд “Хүүхдийн амь нас, эрүүл мэндэд” хохирол учруулж болзошгүй байдлаар зөрчил гаргасан бол хүлээлгэх хариуцлагыг нэмэгдүүлэх нэг ч заалт байхгүй байгаа нь харамсалтай байна.

Хүүхдийн эрхийн тухай хуулийн 7 дугаар зүйлд “Хүүхэд гэмт хэрэг, зөрчил, хүчирхийлэл, бие махбодын шийтгэл, сэтгэл санааны дарамт, үл хайхрах байдал болон мөлжлөгийн аливаа хэлбэрээс нийгмийн бүх орчинд хамгаалагдах эрхтэй”⁷ энэ үүргийг төр, эцэг эх, асран хамгаалагчид хүлээнэ гэж заасан ч, Эрүүгийн болон Зөрчлийн хуулийн зарим нэг заалт нь хүүхдийг үл хайхарч байгаа нь харагдаж байна.

Гол хоёр хуульд зам тээврийн ослын улмаас учирсан хохиролд “Хүүхэд” гэдэг тусдаа хүндрүүлэх нөхцөл байдал байхгүй байгаагаас болж хүүхэд өртөж хохирсон осол буурахгүй байна гэж үзэж болно. Өөрөөр хэлбэл хариуцлагыг нэмэгдүүлж, хуульд өөрчлөлт оруулснаар хууль сахиулагчид бид хүүхдийн эрхийг хуулиар хамгаалж чадна.

Хүүхдийн эрхийг хамгаалах, тээврийн хэрэгслээр зорчиж буй хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах, хүүхдэд аюултай аюултай нөхцөл байдал үүсгэсэн тохиолдолд гадаадын улс орнуудад илүү хатуу хариуцлага ногдуулдаг байна.

Жишээлбэл:

1. АНУ

⁶ Зөрчлийн тухай хууль. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. Уб., 2017. №24

⁷ Хүүхдийн эрхийн тухай хууль. Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. Уб., 2016. №09

- Америкийн нэгдсэн улсын ихэнх мужуудад хүүхэд тээвэрлэж явах үедээ хурд хэтрүүлсэн, хамгаалалтын бүс хэрэглээгүй эсвэл хүүхдийг зориулалтын суудалд суулгаагүй бол ердийн торгуулийн дүн дээр **нэмэлт торгууль** ногдуулдаг.

- Жишээ нь, Калифорний мужид энгийн хурд хэтрүүлсэн зөрчилд 50-100 ам.доллараар (179,660-359,320 төгрөг) торгодог бол хүүхэд тээвэрлэж явах үедээ хурд хэтрүүлсэн тохиолдолд торгуулийн хэмжээ 100-500 ам.доллар (359,320-1,796,600 төгрөг) болж нэмэгддэг⁸.

- Дээрх зөрчлийг давтан зөрчил гаргавал жолооны эрхийг хасах, зарим тохиолдолд шүүхийн шийдвэрээр нэмэлт ялаар торгох хүртэл арга хэмжээ авдаг байна.

2. Их Британи

- Хүүхдийн аюулд оруулсан үйлдлийг “**Child endangerment**” буюу хүүхдийн эрхийг зөрчсөн гэмт хэрэг гэж үздэг. Энэ тохиолдолд торгуулийг нэмэх эсвэл шүүхийн шийдвэрээр жолоодох эрхийг 6 сараас 12 сар хүртэл хугацаагаар хасдаг байна.

- Хүүхэд тээвэрлэж байх үед хамгаалалтын бүс ашиглаагүй, хурд хэтрүүлсэн тохиолдолд **энгийн торгуулийн дүнгийн 2 дахин нэмэгдүүлж** ногдуулдаг.

- Хэрэв осол гарч, хүүхэд гэмтсэн бол эрүүгийн хэрэг үүсгэж, шүүхээр шийдвэрлэдэг⁹. Хүүхдийн биед хөнгөн гэмтэл учирсан тохиолдолд тухайн улсын Эрүүгийн хуулийн “Driving without due care and attention” буюу болгоомжгүй жолоодсон гэх үндэслэлээр жолоочийн 3–9 оноог хасаж, торгууль (£100–£5,000), зарим тохиолдолд жолооны эрхийг 6 сар хүртэл хасдаг байна¹⁰.

3. Австрали

- Хүүхэдтэй байх үед гаргасан зөрчилд “**safety factor**” буюу аюулгүй байдлын нэмэлт коэффициент ашигладаг.

⁸ NHTSA, 2022

⁹ Road Safety Authority, 2021

¹⁰ Road Traffic Act 1988 (RTA 1988)

- Жишээ нь, энгийн хурд хэтрүүлсэн зөрчилд 200 а/долларын (466.828 төгрөг) торгуулийн дүнтэй бол, хүүхэд тээвэрлэж байх үед энэ дүн **1.5–2 дахин нэмэгддэг**.

- Давтан зөрчил гаргавал жолооны эрхийг тодорхой хугацаагаар хасаж, сургалтад хамруулах зэрэг арга хэмжээ авдаг.

4. БНСУ (Солонгос Улс)

- Хүүхдийн сургууль, цэцэрлэг орчмын **“хүүхдийн хамгааллын бүс”**-д зөрчил гаргасан жолоочид 3 хүртэл жилийн хорих ял, 30 сая вон хүртэл торгууль ногдуулдаг.

- Хүүхэдтэй үед гаргасан зөрчлийг **хүнд зөрчил** гэж үзэж, ял, торгуулийг нэмэгдүүлдэг.

- Мөн давтан зөрчил гаргавал жолооны эрхийг хасаж, нийгмийн ажилд татах зэрэг арга хэмжээ авдаг (Ministry of Land, Infrastructure and Transport, 2020).

Дүгнэлт

Хүүхэд зам тээврийн осолд явган зорчигч болон зорчигч хэлбэрээр өртөж хохирдог. Судалгаанаас үзэхэд зам тээврийн осолд өртөж хохирсон 3 хүүхдийн 1 нь зорчигч хэлбэрээр замын хөдөлгөөнд оролцож байсан гэсэн статистик байна. Нийт зам тээврийн ослын 97 хувь жолоочийн буруу үйлдлээс болж бүртгэгддэг. Эцэг, эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийнхээ машинд ямар ч гэм хоргүй зорчиж явсан хүүхэд дүрэм зөрчсөн жолоочийн хариуцлагагүй үйлдлээс болж жил болгон хохирч байна.

Хүүхэд тээвэрлэж явах үед хурд хэтрүүлэх, согтуугаар жолоо барих, хамгаалалтын бүс Хэрэглүүлэхгүй байх зэрэг зөрчил гаргадаг нь осол болох үед хүүхдийн амь нас, эрүүл мэндэд хохирол учрахад шууд нөлөөлдөг.

5. Япон

- Хүүхэд тээвэрлэж байх үед гаргасан зөрчилд энгийн зөрчлийн оноогоос илүү **нэмэлт оноо** оноодог.

- 6 оноо давбал жолооны эрхийг 3–6 сар хүртэл хугацаагаар хасдаг.

- Жолооч нарын ухамсар, хүүхдийн аюулгүй байдалд анхаарах хандлагыг төлөвшүүлэх зорилготой.

Гадаад улс орнуудын дээрх жишээнээс харахад хүүхэдтэй холбоотой замын хөдөлгөөний зөрчилд илүү хатуу хариуцлага ногдуулах нь хүүхдийн аюулгүй байдлыг хамгаалах, жолооч нарын хариуцлагын ухамсрыг нэмэгдүүлэх, хууль хэрэгжилтийг сайжруулах, давтан зөрчил гаргах эрсдэлийг бууруулахад ач холбогдолтой гэж үзэж байна.

Сүүлийн 11 жилд зам тээврийн ослын улмаас 545 хүүхдийн амь хохирч, 4,423 хүүхдийн биед гэмтэл учирсан талаар судалгааны эхэнд дурдсан билээ.

Хүүхдийг зам тээврийн осолд өртөж хохирохоос урьдчилан сэргийлэх ажилд хууль сахиулагч нарын хяналт шалгалт чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Хяналт шалгалтыг сайруулахын тулд хуулийн хариуцлагыг нэмэгдүүлж, гадаад улсын сайн туршлагыг нэвтрүүлэх хэрэгцээ шаардлага тулгарч байна.

Иймд Зөрчлийн тухай хуулийн 14.7 дэх хэсэгт 9 зүйл, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 27.10 дахь хэсгийн 1 дэх заалтад нэмэлт өөрчлөлт оруулж хүүхдийн эрүүл, амьд явах эрхийг хамгаалах шаардлагатай гэсэн дүгнэлтэд хүрч байна.

Дотоод Ажлын Яам

ᠮᠣᠩᠭᠡᠯᠡ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

Хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах саналууд

Хүснэгт №3: Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай санал

Д/д	Хуулийн нэр	Зүйл заалт	Шинээр орох заалт	Тайлбар
1	Зөрчлийн тухай хууль	14.7.2.Тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхгүй /жолоодлогын дадлага хийхээс бусад тохиолдолд/, эсхүл эрх нь дуусгавар болсон хүнд тээврийн хэрэгслийн жолоог шилжүүлсэн бол хүнийг нэг зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.	14.7.2.1 Тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхгүй хүүхдэд тээврийн хэрэгслийн жолоог шилжүүлсэн бол хоёр зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.	Нэмэлт зүйл оруулах, Хүүхэд тээврийн хэрэгсэл жолоодож зам тээврийн осолд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх Хариуцлагыг 2 дахин чангаруулах
2	Зөрчлийн тухай хууль	14.7 5.1.согтуурсан, мансуурсан үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодсон; 5.2.тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхгүй, эсхүл жолоодох эрх нь дуусгавар болсон хүн согтуурсан, мансуурсан үедээ тээврийн хэрэгсэл жолоодсон; 5.3.согтуурсан, мансуурсан эсэхийг зохих журмын дагуу шалгуулахаас зайлсхийсэн бол тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхийг нэг жилийн хугацаагаар хасаж дөрвөн зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл долоогоос гуч хоногийн хугацаагаар баривчлах шийтгэл оногдуулна.	5.4.Согтуурсан, мансуурсан үедээ хүүхэд тээвэрлэн жолоо барьсан бол тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхийг хоёр жилийн хугацаатай хасаж найман зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл гучаас жар хүртэл хугацаагаар баривчлах шийтгэл оногдуулах	Нэмэлт зүйл оруулах, Хариуцлагыг 2 дахин чангаруулах Сүүлийн 10 жилд согтуу жолоочийн улмаас 1872 хүний амь хохирсон,
3	Зөрчлийн тухай хууль	20.Замын хөдөлгөөний дүрэмд зааснаар тээврийн хэрэгслийн жолооч, эсхүл зорчигч хамгаалах бүс хэрэглээгүй бол хүнийг хорин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.	20.1.Замын хөдөлгөөний дүрэмд зааснаар 10-аас дээш насны хүүхдийг хамгаалах бүс хэрэглээгүй бол хүнийг 40 нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.	Нэмэлт зүйл оруулах, Хариуцлагыг 2 дахин чангаруулах
4	Зөрчлийн тухай хууль	21.Мотоцикл, мопедын жолооч, эсхүл зорчигч хамгаалалтын малгай өмсөөгүй бол хүнийг арван нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно	21.1.Мотоцикл, мопедын жолооч, 10-аас дээш насны хүүхдийг хамгаалалтын малгүй тээвэрлэсэн бол хорин нэгжтэй тэнцэх	Нэмэлт зүйл оруулах, Хариуцлагыг 2 дахин чангаруулах

			хэмжээний төгрөгөөр торгоно	
5	Зөрчлийн тухай хууль	30.Замын хөдөлгөөний дүрэмд хориглосон нөхцөлөөр жолооч урсгал сөрсөн бол тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхийг гурван сарын хугацаагаар хасаж хүнийг тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.	30.1.Хүүхэд тээвэрлэсэн үедээ замын хөдөлгөөний дүрэмд хориглосон нөхцөлөөр жолооч урсгал сөрсөн бол тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхийг зургаан сарын хугацаагаар хасаж зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.	Нэмэлт зүйл оруулах, Хариуцлагыг 2 дахин чангаруулах
6	Зөрчлийн тухай хууль	31.Жолооч замын хөдөлгөөний дүрэмд заасан тээврийн хэрэгслийн хурдыг зөвшөөрөгдсөн дээд хязгаараас 10-50 хүртэл хувиар хэтрүүлсэн бол хүнийг тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.	31.1.Жолооч хүүхэд тээвэрлэх үедээ замын хөдөлгөөний дүрэмд заасан тээврийн хэрэгслийн хурдыг зөвшөөрөгдсөн дээд хязгаараас 10-50 хүртэл хувиар хэтрүүлсэн бол хүнийг зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.	Нэмэлт зүйл оруулах, Хариуцлагыг 2 дахин чангаруулах
7	Зөрчлийн тухай хууль	32.Жолооч замын хөдөлгөөний дүрэмд заасан тээврийн хэрэгслийн хурдыг зөвшөөрөгдсөн дээд хязгаараас 50-иас дээш хувиар хэтрүүлсэн бол тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхийг зургаан сарын хугацаагаар хасаж хүнийг тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.	32.1.Жолооч хүүхэд тээвэрлэх үедээ замын хөдөлгөөний дүрэмд заасан тээврийн хэрэгслийн хурдыг зөвшөөрөгдсөн дээд хязгаараас 50-иас дээш хувиар хэтрүүлсэн бол тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрхийг нэг жилийн хугацаагаар хасаж хүнийг зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.	Нэмэлт зүйл оруулах, Хариуцлагыг 2 дахин чангаруулах
8	Зөрчлийн тухай хууль	38.Тээврийн хэрэгслээр замын хөдөлгөөнд оролцож уулзвар, явган хүний гарц нэвтрэх үед давуу эрхтэй явган зорчигчид зам тавьж өгөөгүй бол хүнийг хорин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.	38.1.Тээврийн хэрэгслээр замын хөдөлгөөнд оролцож уулзвар, явган хүний гарц нэвтрэх үед давуу эрхтэй явган зорчигчоор хөдөлгөөнд оролцож буй хүүхдэд зам тавьж өгөөгүй бол хүнийг тавин нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.	Нэмэлт зүйл оруулах, Хариуцлагыг 2,5 дахин чангаруулах
9	Зөрчлийн тухай хууль	45.Замын хөдөлгөөний дүрэмд заасан хүн тээвэрлэх журам зөрчсөн бол хүнийг тавин нэгжтэй	45.1.Замын хөдөлгөөний дүрэмд зааснаар хүүхэд тээвэрлэх журам	Нэмэлт зүйл оруулах, Хариуцлагыг 2 дахин чангаруулах

МОНГОЛЫН ИРГЭДНИЙ ХАМГААГАХ ЯАМ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠨᠠᠭ ᠲᠡᠭᠦᠷᠢᠨ

		тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.	зөрчсөн бол хүнийг зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгоно.	
--	--	-------------------------------------	---	--

Хүснэгт №4: Эрүүгийн хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай санал

Д/д	Хуулийн нэр	Зүйл заалт	Шинээр орох заалт	Тайлбар
1	Эрүүгийн хууль	1.Тээврийн хэрэгслийн жолооч хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль тогтоомж, түүнд нийцүүлэн гаргасан захиргааны хэм хэмжээний актыг зөрчсөний улмаас хүний эрүүл мэндэд хүндэвтэр хохирол учруулсан бол тээврийн хэрэгслийг жолоодох эрхийг нэг жилээс гурван жил хүртэл хугацаагаар хасаж хоёр мянга долоон зуун нэгжээс арван дөрвөн мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэнэ.	1.Тээврийн хэрэгслийн жолооч хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль тогтоомж, түүнд нийцүүлэн гаргасан захиргааны хэм хэмжээний актыг зөрчсөний улмаас хүний эрүүл мэндэд хүндэвтэр, хүүхдийн эрүүл мэндэд хөнгөн, хүндэвтэр хохирол учруулсан бол тээврийн хэрэгслийг жолоодох эрхийг нэг жилээс гурван жил хүртэл хугацаагаар хасаж хоёр мянга долоон зуун нэгжээс арван дөрвөн мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл зургаан сараас гурван жил хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэнэ.	Зам тээврийн ослын улмаас хүүхдийн биед хөнгөн зэргийн гэмтэл учирсан тохиолдолд эрүүгийн хэрэг үүсгэж хүүхдийг эрүүл, аюулгүй амьдрах үндсэн эрхийг хамгаалах, Хуулийн заалтад нэмэлт өөрчлөлт оруулна.

Ашигласан материал

Хууль:

- Монгол Улсын Үндсэн хууль.
- Монгол Улсын Эрүүгийн хууль.
- Зөрчлийн тухай хууль
- Хүүхдийн эрхийн тухай хууль
- Хүүхдийн эрхийн конвенц

Ном:

- Монгол улс дахь Зам тээврийн осол, зөрчлийн статистик үзүүлэлтийн эмхэтгэл цуврал (2014-2025)
 - Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын статистикт суурилсан зөвлөмж 2024
- Сайтын мэдээлэл:**
- NHTSA, 2022
 - Road Safety Authority, 2021
 - Road Traffic Act 1988 (RTA 1988)

ОРОН НУТГИЙН ЗАМЫН ХӨДӨЛГӨӨНИЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДЛЫГ ХАНГАХ ЦАГДААГИЙН УДИРДЛАГЫН ТОГТОЛЦООГ БОЛОВСРОНГУЙ БОЛГОХ АСУУДАЛ

IMPROVING THE POLICE MANAGEMENT SYSTEM FOR ENSURING ROAD TRAFFIC SAFETY ON RURAL ROADS

Г.Бат-Эрдэнэ

ДХИС-ийн Удирдлагын академийн 8011 дүгээр дамжааны магистрант, цагдаагийн ахмад
Bat-Erdene G.

Captain of Police, Student of Course 8011, Academy of Management, University of Internal Affairs

Хураангуй: Монгол Улсад зам тээврийн осол, тэр дундаа орон нутгийн замд гарч буй ноцтой ослын тоо өсөх хандлагатай байгаа нь замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, цагдаагийн байгууллагын удирдлага, зохион байгуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагыг бий болгож байна.

Эрсдэлд суурилсан удирдлага, нэгдсэн мэдээллийн сан, хиймэл оюунд суурилсан хяналтын систем, байгууллага хоорондын хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх нь орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг сайжруулах гол нөхцөл болох юм.

Энэхүү илтгэлд орон нутгийн замын хөдөлгөөнд хяналт тавих цагдаагийн байгууллагын өнөөгийн удирдлагын тогтолцоо, тулгамдсан асуудал, хүний нөөц, техник технологийн нөхцөл байдалд шинжилгээ хийж, олон улсын туршлага болон дэвшилтэт технологид тулгуурласан шинэчлэлийн чиглэлийн талаар товч авч үзсэн болно.

Abstract: In Mongolia, the number of road traffic accidents, particularly serious accidents occurring on rural roads, has shown an increasing trend, creating a pressing need to improve state policies on road traffic safety as well as the management and organizational structure of police authorities.

Expanding risk-based management, integrated information databases, artificial intelligence-based monitoring systems, and inter-agency cooperation are considered key prerequisites for improving road traffic safety on rural roads.

This paper briefly examines the current management system of police authorities responsible for monitoring rural road traffic, the existing challenges, human resource capacity, and technological conditions, while also exploring reform directions based on international best practices and advanced technologies.

Түлхүүр үгс: замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал, орон нутгийн зам, цагдаагийн удирдлага, урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа, хяналтын тогтолцоо.

Keywords: Road Traffic Safety, Rural Roads, Police Management, Preventive Operations, Monitoring and Control System.

Оршил хэсэг

Монгол Улс нь 1.6 сая хавтгай дөрвөлжин километр нутагтай, дэлхийд газар нутгийнхаа хэмжээгээр 19-д жагсдаг. Монгол Улсад авто замын дэд бүтэц нийт нутгийг хамран төдийлэн сайн хөгжөөгүй тул замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангахад хүндрэлтэй байдлыг үүсгэж байна.

Монгол Улсын авто замын сүлжээ нь олон улс, улс, нийслэл, орон нутаг, тусгай зориулалт, аж ахуйн нэгж байгууллагын

дотоодын авто зам гэж ангилагддаг бөгөөд нийтдээ 111 916.7 км авто замаас бүрддэг.

Нийт авто замын сүлжээнээс 4 299.3 км авто зам нь олон улсын, 14 921.3 км нь улсын чанартай авто замд хамаарагдах бөгөөд үүний 7485.6 км нь хатуу хучилттай авто замаар ашиглагдаж байна. Тусгай зориулалтын буюу уул уурхайн тээвэрлэлтийн зориулалт бүхий 898.4 км авто зам ашиглагдаж байна.

Сүүлийн жилүүдэд Монгол Улсад авто замын сүлжээ өргөжин тэлж, орон нутаг руу чиглэсэн хөдөлгөөний эрчим эрс

Ажлын үр дүнд
2023 онд
МОНГОЛ
УЛСЫН
ДИРЛЭГ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠤᠯᠤᠰ ᠤᠯᠤᠰ

нэмэгдэж байна. Улсын хэмжээнд нийт 117,573 км авто зам байгаагаас 99,952 км нь ердийн хөрсөн зам байгаа нь орон нутгийн замын аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлж байна. (safety, 2022)

2025 оны байдлаар орон нутагт бүртгэгдсэн зам тээврийн осол өмнөх оноос өссөн бөгөөд ялангуяа хурд хэтрүүлэх, согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодох, жолоочийн анхаарал болгоомжгүй байдал голлох шалтгаан болж байна.

Иймд орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээр цагдаагийн байгууллагын удирдлага, зохион байгуулалтын тогтолцоог шинэ шатанд гаргах шаардлага үүсээд байна.

Үндсэн хэсэг

Монгол Улсын хэмжээнд 2025 оны байдлаар бүртгэгдсэн зам тээврийн ослын дийлэнх хувь нь орон нутгийн замд гарсан бөгөөд хүн гэмтсэн ослын 35.9 хувь нь хөдөө орон нутагт бүртгэгдсэн байна. Орон нутагт 2025 онд хүн гэмтсэн 1058 осол бүртгэгдэж, өмнөх оноос 7.4 хувиар буурсан боловч ослын хор уршиг, нас баралтын түвшин өндөр хэвээр байна.

Зам тээврийн ослын 96 орчим хувь нь жолоочийн буруутай үйлдлээс шалтгаалсан бөгөөд хурд хэтрүүлэх, согтуугаар тээврийн хэрэгсэл жолоодох, ядарсан үедээ жолоо барих, хамгаалах бүс хэрэглээгүй зэрэг нь гол шалтгаан болжээ. Мөн орон нутгийн замын урт, хяналтын цэгийн хүрэлцээ муу, камержуулалт болон ухаалаг хяналтын систем сул байгаа нь ослын эрсдэлийг нэмэгдүүлж байна. Иймээс эрсдэлд суурилсан хяналтын тогтолцоо, хиймэл оюунд суурилсан замын хяналт, байгууллага хоорондын мэдээллийн нэгдсэн санг хөгжүүлэх шаардлага тулгарч байна.

Нэг. Орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын өнөөгийн нөхцөл байдал

Монгол Улсын замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын статистикаас үзэхэд орон нутгийн замд гарч буй ослын хор уршиг нийслэлээс илүү хүнд хэлбэртэй байдаг. Учир нь орон нутгийн замд хурд хэтрүүлэх, хамгаалах бүс хэрэглэхгүй зорчих, шөнийн хөдөлгөөн ихтэй байдаг онцлогтой.

Тээврийн цагдаагийн албаны Орон нутгийн хяналтын хэлтэс нь орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах, ослоос урьдчилан сэргийлэх, орон нутгийн цагдаагийн нэгжүүдийг мэргэжлийн удирдлагаар хангах чиг үүрэг хэрэгжүүлдэг.

Гэвч өнөөгийн нөхцөлд дараах хүндрэлүүд ажиглагдаж байна. Үүнд:

- Алслагдсан бүсэд хяналтын хүртээмж сул;
- Хүний нөөцийн дутагдал;
- Шуурхай удирдлага, мэдээлэл солилцооны хоцрогдол;
- Камер, автомат хяналтын систем хангалтгүй;
- Эрсдэлийн судалгаанд тулгуурласан төлөвлөлт сул;
- Замын дэд бүтэц, тэмдэг тэмдэглэгээний стандарт хангалтгүй байдал.

Хоёр. Цагдаагийн удирдлагын тогтолцоонд тулгамдаж буй асуудал

Цагдаагийн удирдлагын тогтолцоо гэдэг нь цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг нэгдсэн бодлого, төлөвлөлт, зохион байгуулалт, хяналт, удирдлагаар хангах бүтэц, эрх мэдэл, харилцааны цогц механизмыг хэлнэ.

Энэ тогтолцоо нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, иргэдийн аюулгүй байдлыг хангах чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд чиглэдэг бөгөөд төв болон орон нутгийн байгууллагуудын уялдаа холбоонд тулгуурлан ажилладаг. Монгол Улсын хууль тогтоомжид “нэгдмэл төвлөрсөн удирдлагыг нутаг дэвсгэрийн удирдлагатай хослуулах” нь цагдаагийн байгууллагын удирдлагын үндсэн зарчим гэж тодорхойлсон байдаг

Цагдаагийн удирдлагын тогтолцоонд тулгамдаж буй асуудал гэдэг нь цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааг үр нөлөөтэй, шуурхай хэрэгжүүлэхэд саад болж буй зохион байгуулалт, хүний нөөц, техник технологи, эрх зүйн зохицуулалт болон мэдээллийн уялдаа холбоотой холбоотой хүндрэлүүдийг хэлнэ.

Үүнд төвлөрсөн удирдлагын хэт хамаарал, орон нутгийн нэгжийн бие даасан шийдвэр гаргах боломж

хязгаарлагдмал байдал, хүний нөөцийн дутагдал, алба хаагчдын ачаалал, техник тоног төхөөрөмжийн хүрэлцээгүй байдал, мэдээллийн сангийн нэгдмэл бус байдал зэрэг асуудлууд багтдаг. Мөн орчин үеийн кибер гэмт хэрэг, замын хөдөлгөөний эрсдэл, хиймэл оюунд суурилсан шинэ төрлийн зөрчил нэмэгдэж буй нөхцөлд цагдаагийн удирдлагын тогтолцоог технологид суурилсан, эрсдэлд чиглэсэн байдлаар шинэчлэх шаардлага үүсэж байна.

1. Төвлөрсөн удирдлагын хэт хамаарал

Төвлөрсөн удирдлагын хэт хамаарал гэдэг нь аливаа байгууллага, тогтолцооны шийдвэр гаргах эрх мэдэл, удирдлага, нөөцийн хуваарилалт нь зөвхөн төв байгууллага буюу дээд шатны удирдлагад хэт төвлөрч, орон нутаг болон доод шатны нэгжүүд бие даан шуурхай шийдвэр гаргах боломж хязгаарлагдсан байдлыг хэлнэ.

Энэ нөхцөлд орон нутгийн байгууллагууд тухайн бүс нутгийн онцлог, бодит эрсдэлд нийцсэн арга хэмжээ авахад хүндрэл үүсэж, шийдвэр гаргалт удаашрах, хариу арга хэмжээний үр нөлөө буурах сөрөг талтай. Жишээлбэл, орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын чиглэлээр бүх төлөвлөлт, хяналт, техник хэрэгслийн шийдвэр төвөөс хамаарах нь тухайн аймаг, сумын бодит нөхцөлд тохирсон шуурхай зохицуулалт хийх боломжийг хязгаарладаг.

Орон нутгийн замын нөхцөл байдал бүс нутаг бүрд ялгаатай боловч удирдлагын шийдвэр ихэвчлэн төвлөрсөн байдлаар хэрэгжиж байна. Үүний улмаас тухайн орон нутгийн онцлогт тохирсон шуурхай арга хэмжээ авах боломж хязгаарлагддаг.

2. Мэдээллийн нэгдсэн сангийн сул хөгжил

Мэдээллийн нэгдсэн сангийн сул хөгжил гэдэг нь байгууллагуудын мэдээлэл хадгалах, солилцох, боловсруулах системүүд хоорондоо бүрэн уялдаагүй, өгөгдөл нь тархай бутархай, бодит цагийн мэдээлэл солилцох боломж хязгаарлагдмал байдлыг хэлнэ.

Энэ нь байгууллага хоорондын хамтын ажиллагаа, шуурхай удирдлага, дүн

шинжилгээ хийх үйл ажиллагаанд хүндрэл учруулж, шийдвэр гаргалтын үр нөлөөг бууруулдаг. Тухайлбал, цагдаагийн байгууллагын хувьд зам тээврийн осол, зөрчил, эрэн сурвалжлах болон хяналтын мэдээллийн сангууд нэгдсэн байдлаар ажиллахгүй тохиолдолд эрсдэлийг урьдчилан тодорхойлох, бодит цагийн хяналт хэрэгжүүлэх боломж хязгаарлагддаг. Иймээс төрийн байгууллагуудын мэдээллийн санг уялдуулах, хиймэл оюун болон дижитал технологид суурилсан нэгдсэн платформ хөгжүүлэх шаардлага тулгарч байна.

Зам тээврийн ослын эрсдэлийн цэг, ослын шалтгаан, цаг агаарын нөхцөл, хөдөлгөөний урсгалын мэдээллийг нэгтгэн боловсруулах систем хангалтгүй байна. Үүнээс шалтгаалан урьдчилан сэргийлэх бодлого шинжлэх ухаанч бус төлөвлөгдөх нөхцөл үүсдэг.

3. Техник, технологийн хоцрогдол

Техник, технологийн хоцрогдол гэдэг нь байгууллага, салбарын үйл ажиллагаанд ашиглагдаж буй техник хэрэгсэл, программ хангамж, дижитал систем болон технологийн шийдлүүд нь орчин үеийн шаардлага, хөгжлийн түвшнээс хоцорч, үр ашиг, шуурхай байдал, аюулгүй ажиллагааг хангаж чадахгүй болсон байдлыг хэлнэ.

Энэ нь мэдээлэл боловсруулах хурд удаашрах, хяналт шалгалтын үр нөлөө буурах, өгөгдөл солилцох боломж хязгаарлагдах, хүний нөөцийн ачаалал нэмэгдэх зэрэг сөрөг үр дагаврыг үүсгэдэг. Тухайлбал, цагдаагийн байгууллагад камержуулалт, хиймэл оюунд суурилсан хяналтын систем, замын хөдөлгөөний автомат бүртгэл, мэдээллийн нэгдсэн платформ хангалтгүй байх нь орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангахад хүндрэл учруулдаг. Иймээс төрийн байгууллагуудын техник, технологийн шинэчлэлийг эрчимжүүлэх, дижитал шилжилтийг хэрэгжүүлэх шаардлага чухлаар тавигдаж байна.

Орон нутгийн авто замд камерын хяналт, хурд хэмжигч автомат төхөөрөмж, дрон хяналт, GPS удирдлагын систем хангалтгүй байгаа нь осол, зөрчлийг илрүүлэх боломжийг бууруулж байна.

МОНГОЛЫН ХҮҮРИЙН ЗАСАГ

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠭᠤᠯᠤᠰ

4. Урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөө сул

Урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөө сул гэдэг нь гэмт хэрэг, зөрчил, ослоос урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ нь бодит эрсдэлийг бууруулах, иргэдийн зан үйлд эерэг өөрчлөлт үзүүлэх, зөрчил дахин гарахаас сэргийлэх үр дүнд хангалттай хүрэхгүй байгааг хэлнэ.

Энэ нь мэдээлэл, сургалт сурталчилгаа тогтмол бус байх, эрсдэлд суурилсан судалгаа, дүн шинжилгээ хангалтгүй, байгууллага хоорондын уялдаа сул, техник технологийн дэмжлэг хүрэлцээгүй зэрэг хүчин зүйлтэй холбоотой байдаг.

Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын чиглэлээр зөвхөн хяналт шалгалтад төвлөрч, иргэдийн ухамсар, соёлыг төлөвшүүлэх, хиймэл оюунд суурилсан урьдчилан таамаглах систем ашиглах ажил хангалтгүй байгаа нь осол, зөрчлийн давтамжийг бууруулахад хүндрэл учруулж байна. Иймээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг судалгаа, эрсдэлийн үнэлгээ, дижитал технологи болон олон нийтийн оролцоонд тулгуурлан шинэчлэх шаардлагатай байна.

Иргэдэд чиглэсэн замын хөдөлгөөний соёл, аюулгүй байдлын боловсролын ажил тогтмол бус, улирлын чанартай хэрэгждэг нь урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны үр дүнд нөлөөлж байна.

Дээрх 4 тулгамдсан асуудлыг нэгтгэн авч үзвэл Монгол Улсын цагдаагийн удирдлагын тогтолцоонд тулгамдаж буй асуудлын нэг нь төвлөрсөн удирдлагын хэт хамаарал бөгөөд орон нутгийн замын хөдөлгөөний онцлог, газарзүйн нөхцөл, улирлын эрсдэл харилцан адилгүй байхад шийдвэр гаргалт төв байгууллагаас ихээхэн хамаарч байгаа нь шуурхай хариу арга хэмжээ авах боломжийг хязгаарлаж байна.

Энэ нь аймаг, сумын цагдаагийн байгууллагын бие даасан төлөвлөлт, нөөцийн удирдлага сул байгаатай холбоотой бөгөөд орон нутгийн бодит эрсдэлд суурилсан удирдлагын тогтолцоо бүрэн төлөвшөөгүйтэй холбоотой юм. (legalinfo.mn)

Мэдээллийн нэгдсэн сангийн хөгжил сул байгаа нь зам тээврийн осол, цаг агаар,

хөдөлгөөний урсгал, эрсдэлийн байршлын мэдээллийг нэг платформоор боловсруулах боломжийг хязгаарлаж, бодит цагийн дүн шинжилгээ хийх нөхцөлийг бууруулж байна. Үүний шалтгаан нь байгууллага хоорондын мэдээлэл солилцооны уялдаа сул, өгөгдлийн стандарт нэгдмэл биш, дижитал дэд бүтэц хангалтгүй хөгжсөнтэй холбоотой бөгөөд энэ нь урьдчилан сэргийлэх бодлогыг шинжлэх ухаанч үндэслэлгүй төлөвлөхөд хүргэдэг. (digital.gov.mn, ema.gov.mn)

Техник, технологийн хоцрогдол нь орон нутгийн авто замд ухаалаг камер, автомат хурд хэмжигч, дрон хяналт, GPS удирдлагын систем хангалтгүй байгаагаар илэрч байгаа бөгөөд энэ нь осол, зөрчлийг илрүүлэх, таслан зогсоох ажиллагааны үр нөлөөг бууруулж байна. Ялангуяа алслагдсан бүс нутагт интернэтийн сүлжээ, эрчим хүч, техник ашиглалтын хөрөнгө оруулалт хүрэлцээгүй байгаа нь орчин үеийн дижитал хяналтын тогтолцоог нэвтрүүлэхэд хүндрэл учруулдаг. (police.gov.mn, legalinfo.mn)

Мөн урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөө сул байгаа нь замын хөдөлгөөний соёл, аюулгүй байдлын боловсрол иргэдэд тогтмол хүрдэггүй, ихэвчлэн кампанит буюу улирлын чанартай хэрэгждэгтэй холбоотой байна. Үүнд эрсдэлийн судалгаа, зан үйлийн шинжилгээ, олон нийтийн оролцоонд суурилсан аргачлал хангалтгүй, цахим мэдээллийн хэрэгсэл болон хиймэл оюунд суурилсан урьдчилан таамаглах системийн хэрэглээ сул байгаа нь нөлөөлж байна. Иймээс цагдаагийн удирдлагын тогтолцоог дижитал технологи, мэдээллийн нэгдсэн сан, эрсдэлд суурилсан удирдлага болон байгууллага хоорондын хамтын ажиллагаанд тулгуурлан шинэчлэх шаардлага бодитоор тулгарч байна.

Гурав. Олон улсын туршлага

Олон улсын түвшинд орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээр цагдаагийн удирдлагын тогтолцоог эрсдэлд суурилсан, технологид түшиглэсэн байдлаар хөгжүүлж байна.

Швед улс.

Швед улсад “Vision Zero” буюу “Тэг ослын бодлого” бодлогын хүрээнд хурдны хатуу хяналт, автомат камерын систем, орон нутгийн иргэдийн оролцоонд тулгуурласан урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг хэрэгжүүлснээр зам тээврийн ослын нас баралтыг эрс бууруулсан туршлагатай. (bransch.trafikverket, 2025)

Энэ нь анх Швед улсад 1997 онд хэрэгжиж эхэлсэн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын бодлого бөгөөд хүний амь насыг нэн тэргүүнд тавьж, зам тээврийн ослоор хүн амь насаа алдах, хүнд гэмтэх явдлыг бүрэн арилгах зорилготой концепт юм. Энэхүү бодлогын хүрээнд хүний амь насыг нэн тэргүүнд хамгаалах зарчимд тулгуурлан замын хөдөлгөөний удирдлага, хяналтын тогтолцоогоо хөгжүүлсэн байдаг.

Швед улсын орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээрх цагдаагийн удирдлагын тогтолцоо нь “Vision Zero” буюу “Тэг ослын бодлого”-д тулгуурласан, төвлөрсөн удирдлага ба орон нутгийн хамтын ажиллагааг хослуулсан бүтэцтэй байдаг. Энэхүү тогтолцоонд Swedish Police Authority буюу Шведийн Цагдаагийн байгууллага, Swedish Transport Administration буюу Шведийн Тээврийн захиргаа, орон нутгийн захиргаа болон бүсийн байгууллагууд хамтран ажилладаг. (trafikverket, 2019)

Шведийн цагдаагийн байгууллага нь үндэсний хэмжээнд төвлөрсөн бүтэцтэй бөгөөд замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын бодлого, хяналт, хэрэгжилтийг улсын хэмжээнд нэгдсэн удирдлагаар хэрэгжүүлдэг.

Орон нутагт бүсийн цагдаагийн нэгжүүд ажиллаж, хурд хэтрүүлэх, согтуугаар жолоо барих, ослын шалтгааныг илрүүлэх, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг хэрэгжүүлдэг. Шведийн цагдаагийн байгууллага нь замын хөдөлгөөний автомат хяналтын камерын (АТК) системийг Шведийн тээврийн захиргаатай хамтран удирддаг бөгөөд энэ нь орон нутгийн аюултай бүсүүдэд хурдны хяналтыг тогтмол хэрэгжүүлэх үндсэн механизм болдог. (polisen, 2025)

Шведэд орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагаанд зөвхөн цагдаа бус, хотын захиргаа, бүс нутгийн удирдлага, тээврийн байгууллагууд хамтарсан “Management by Objectives” буюу зорилтот удирдлагын тогтолцоогоор оролцдог. Энэ хүрээнд осол их гардаг бүсийг судлах, замын инженерчлэлийг сайжруулах, хурдны хязгаар тогтоох, иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх арга хэмжээг жил бүрийн шалгуур үзүүлэлтэд үндэслэн үнэлдэг. (government, 2024)

Мөн Үндэсний хамтын ажиллагааны авто замын бүлэг гэх хамтарсан зөвлөл ажилладаг бөгөөд үүнд цагдаа, тээврийн агентлаг, орон нутгийн захиргаа, судалгааны байгууллага, даатгалын байгууллагууд оролцож, орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын бодлого, эрсдэлийн үнэлгээ, урьдчилан сэргийлэх стратегийг хамтран боловсруулдаг.

Шведийн туршлагын онцлог нь зам тээврийн ослыг зөвхөн жолоочийн буруу үйлдэл гэж үзэхээс илүүтэйгээр “аюулгүй систем”-ийн зарчмаар авч үздэгт оршино. Өөрөөр хэлбэл, орон нутгийн замын бүтэц, хурдны зохицуулалт, камерын хяналт, инженерийн шийдэл, цагдаагийн хяналт, иргэдийн сахилга хариуцлагыг нэгтгэн удирддаг нь орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах үндсэн удирдлагын тогтолцоо болж байна. (etjanster, 2026)

Япон улс.

Япон улсын орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах чиглэлээрх цагдаагийн удирдлагын тогтолцоо нь төвлөрсөн бодлого, орон нутгийн хэрэгжилт, иргэдийн оролцоо, инженерийн аюулгүй шийдлийг хослуулсан бүтэцтэй байдаг. Энэхүү тогтолцоог үндсэндээ Үндэсний Цагдаагийн Агентлаг /National Police Agency/ (NPA), аймаг, мужийн түвшний Олон нийтийн аюулгүй байдлын комисс /Public Safety Commission/ болон Мужийн цагдаагийн байгууллага /Prefectural Police/ байгууллагууд хэрэгжүүлдэг.

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

Япон нь улс нь замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг зөвхөн хууль сахиулах асуудал гэж бус, төр–орон нутаг–иргэн–сургалт–дэд бүтцийн нэгдсэн удирдлагын систем гэж үздэгээрээ онцлогтой.

Япон улсын цагдаагийн удирдлагын тогтолцооны бүтэц

Японы цагдаагийн байгууллага нь хоёр түвшний бүтэцтэй. Үүнд: а/Үндэсний түвшинд – National Police Agency, б/Орон нутгийн түвшинд – Prefectural Police (аймаг, мужийн цагдаагийн газар) юм.

Үндэсний Цагдаагийн Агентлаг NRA нь улсын хэмжээнд замын хөдөлгөөний бодлого, хууль, стандарт, мэдээллийн сан, статистик, хяналтын стратегийг боловсруулдаг төв байгууллага юм. (Agency, 2025) Харин орон нутгийн мужийн цагдаагийн байгууллага нь тухайн нутаг дэвсгэрт хөдөлгөөний хяналт, ослын мөрдөн шалгалт, урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа, иргэдийн сургалт, замын хөдөлгөөний зохицуулалтыг хэрэгжүүлдэг.

Япон улс 47 мужтай бөгөөд тус бүр өөрийн Public Safety Commission-той. Энэ комисс нь иргэний хяналтын байгууллага бөгөөд цагдаагийн үйл ажиллагаанд хяналт тавих, удирдлагын чиглэл өгөх үүрэгтэй байдаг. Ийнхүү орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаанд төв байгууллагаас гадна иргэний оролцоотой удирдлагын механизм ажилладаг. (Police of Japan, 2023)

Япон улсад орон нутгийн авто замын хөдөлгөөнд хиймэл оюун ухаанд суурилсан камерын систем, бодит цагийн хяналтын төвийг ашиглан ослын эрсдэлийг бууруулж байна. НҮБ-ын судалгаагаар хурдны хяналтын автомат систем, согтуугаар жолоо барихтай тэмцэх бодлого, замын хөдөлгөөний эрсдэлийн зураглал нь нас баралтыг мэдэгдэхүйц бууруулдаг болохыг тогтоосон.

Японд орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах ажлыг Мужийн цагдаагийн замын цагдаагийн нэгж хариуцдаг. Энэхүү нэгж нь дараах үндсэн чиг үүрэгтэй. Үүнд:

- Замын хөдөлгөөний хяналт тавих
- Зам тээврийн ослын шалтгаан тогтоох

- Хурд хэтрүүлэлт илрүүлэх
- Согтуугаар жолоо барихтай тэмцэх
- Замын хөдөлгөөний урьдчилан сэргийлэх сургалт зохион байгуулах
- Ахмад настан, хүүхдийн аюулгүй байдлыг хамгаалах
- Осол их гардаг цэгт инженерийн болон зохицуулалтын арга хэмжээ авах (Police, 2025)

Орон нутгийн цагдаагийн байгууллагууд нь “Koban” буюу жижиг цагдаагийн постын системээр дамжуулан иргэдтэй ойр ажилладаг. Koban систем нь оршин суугчдын мэдээлэл цуглуулах, ослын эрсдэлтэй бүсийг илрүүлэх, сургууль орчмын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах, хүүхэд хамгаалах чиглэлээр өндөр үр дүнтэй гэж үздэг.

Япон улсад замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг зөвхөн цагдаа хариуцдаггүй. Харин дараах байгууллагууд хамтарсан удирдлагын тогтолцоогоор ажилладаг. Тухайлбал:

- Үндэсний цагдаагийн байгууллага
- Японы Газар, дэд бүтэц, тээвэр ба аялал жуулчлалын яам
- Орон нутгийн захиргаа
- Сургууль, боловсролын байгууллагууд
- Иргэдийн сайн дурын хөдөлгөөн
- Тээврийн компаниуд

Эдгээр байгууллагууд хамтран замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын хөтөлбөрүүд боловсруулж, орон нутгийн эрсдэлтэй бүсийг судалж, хурдны хязгаар тогтоох, гэрлэн дохио байрлуулах, явган хүний гарц шинэчлэх, камерын хяналт суурилуулах зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлдэг. (Bureau, 2025)

Япон улсад “Аюулгүй хамт олон” болон “Замын хөдөлгөөний ослыг тэглэх аян” зэрэг үндэсний хэмжээний аянуудыг тогтмол зохион байгуулдаг. Энэ нь орон нутгийн иргэдийн оролцоонд тулгуурласан урьдчилан сэргийлэх удирдлагын хэлбэр юм.

Технологид суурилсан хяналтын тогтолцоо

Япон улс орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангахад

ухаалаг технологийг өргөн ашигладаг. Үүнд:

- Автомат хурд хэмжигч камер
- AI-д суурилсан хөдөлгөөний хяналт
- Замын нөхцөл мэдрэгч
- Ухаалаг гэрлэн дохио
- Осол илрүүлэх систем
- GPS болон ITS. (Japan I. i., 2025)

Эдгээр системийн мэдээллийг орон нутгийн цагдаагийн удирдлагын төвд нэгтгэн боловсруулж, эрсдэлтэй байршилд шуурхай арга хэмжээ авдаг. Япон улс замын хөдөлгөөний мэдээллийг бодит цаг хугацаанд боловсруулах замаар осол бууруулах, түгжрэл зохицуулах, онцгой нөхцөлд хөдөлгөөн удирдах өндөр чадавхтай болсон. (Japan, 2025)

Япон улсын туршлагын онцлог

Япон улсын орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын цагдаагийн удирдлагын тогтолцооны онцлог нь:

- Төвлөрсөн бодлого + орон нутгийн хэрэгжилт хосолсон бүтэцтэй
- Иргэний хяналтын комисс ажилладаг
- Кобан системээр иргэдтэй өдөр тутам ойр ажилладаг
- Замын инженерчлэл, технологи, урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг хамтатган хэрэгжүүлдэг
- Хүүхэд, ахмад настны аюулгүй байдлыг тусгай бодлогоор хамгаалдаг
- Осол гарсны дараах бус, ослоос өмнөх эрсдэлийг бууруулах удирдлагын зарчим баримталдаг

Иймээс Япон улсын туршлага нь орон нутгийн түвшинд цагдаагийн байгууллага, захиргаа, иргэд, технологийн уялдаа холбоонд суурилсан “аюулгүй систем”-ийн загвар гэж үздэг.

Дөрөв. Удирдлагын тогтолцоог боловсронгуй болгох арга зам

Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагаа нь хүний амь нас, эрүүл мэнд, нийгмийн хэв журамтай шууд холбоотой тул орон нутаг дахь цагдаагийн удирдлагын тогтолцоог боловсронгуй болгох шаардлага улам бүр нэмэгдэж байна.

Ялангуяа орон нутгийн авто замын сүлжээ өргөжиж, тээврийн хэрэгслийн тоо

өсөхийн зэрэгцээ зам тээврийн осол, зөрчлийн нөхцөл байдал төвлөрсөн бус, онцлог шинжтэй болж байгаа нь удирдлага, зохион байгуулалтын шинэ арга замыг эрэлхийлэхэд хүргэж байна. Иймд олон улсын туршлага, дэвшилтэт менежментийн аргачлалд тулгуурлан орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах цагдаагийн удирдлагын тогтолцоог боловсронгуй болгох арга замыг судлах нь онол, практикийн чухал ач холбогдолтой юм.

1. Эрсдэлд суурилсан удирдлагын тогтолцоо нэвтрүүлэх

Эрсдэлд суурилсан удирдлагын тогтолцоо гэдэг нь болзошгүй аюул, эрсдэлийг урьдчилан тодорхойлж, тэдгээрийн түвшин, нөлөөллийг үнэлсний үндсэн дээр байгууллагын үйл ажиллагаа, нөөц, хяналт, шийдвэр гаргалтыг зохион байгуулах удирдлагын арга хэлбэрийг хэлнэ.

Энэхүү тогтолцоо нь эрсдэл өндөртэй чиглэлд хүний нөөц, техник хэрэгсэл, хяналт шалгалтыг төвлөрүүлж, сөрөг үр дагавраас урьдчилан сэргийлэхэд чиглэдэг. Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын салбарт эрсдэлд суурилсан удирдлага нь осол их гардаг бүс, цаг хугацаа, зөрчлийн төрлийг судлан, түүнд тохирсон хяналт, зохион байгуулалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой байдаг.

Осол их гардаг бүс, цагийн интервал, шалтгаанд суурилсан дүн шинжилгээ хийж, хөдөлгөөнт эргүүл, хяналтыг оновчтой байршуулах шаардлагатай.

2. Нэгдсэн дижитал удирдлагын төв байгуулах

Орон нутгийн замын камер, GPS, дрон, цаг уурын мэдээллийг нэгтгэсэн ухаалаг удирдлагын систем бий болгох нь чухал.

3. Хүний нөөцийн чадавхыг нэмэгдүүлэх

Хүний нөөцийн чадавхыг нэмэгдүүлэх гэдэг нь байгууллагын ажилтан, албан хаагчдын мэдлэг, ур чадвар, мэргэжлийн ёс зүй, туршлага, удирдах болон шийдвэр гаргах чадварыг тасралтгүй хөгжүүлэх үйл ажиллагааг хэлнэ.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ ОРОН

МОНГОЛ УЛСЫН ХАМГААГАХ
ХАМГААГАХ ХАМГААГАХ
ХАМГААГАХ ХАМГААГАХ

Энэ нь сургалт, давтан бэлтгэл, мэргэшүүлэх хөтөлбөр, орчин үеийн техник технологийн мэдлэг олгох, ажлын байрны ур чадварыг дээшлүүлэх замаар хэрэгждэг. Цагдаагийн байгууллагын хувьд хүний нөөцийн чадавхыг нэмэгдүүлэх нь замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагааны үр нөлөө, шуурхай байдал, иргэдэд үзүүлэх үйлчилгээний чанарыг сайжруулахад чухал ач холбогдолтой юм.

Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын чиглэлээр мэргэшсэн алба хаагчдыг бэлтгэх, тасралтгүй сургалт зохион байгуулах шаардлагатай.

4. Иргэдийн оролцоонд суурилсан зам тээврийн осол, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа

Иргэдийн оролцоонд суурилсан зам тээврийн осол, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа гэдэг нь замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагаанд иргэд, олон нийт, төрийн болон төрийн бус байгууллагын хамтын оролцоог нэмэгдүүлж, осол зөрчил гарах шалтгаан нөхцөлийг бууруулахад чиглэсэн цогц арга хэмжээг хэлнэ.

Энэ нь иргэдэд хууль, дүрмийн мэдлэг олгох, сайн дурын хяналт, мэдээлэл өгөх тогтолцоог хөгжүүлэх, орон нутгийн хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх замаар хэрэгждэг. Ийм төрлийн оролцоонд суурилсан урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа нь замын хөдөлгөөний сахилга, хариуцлагыг дээшлүүлж, осол зөрчлийг бууруулахад үр дүнтэй ач холбогдолтой байдаг. Орон нутгийн иргэд, жолооч, тээврийн байгууллагуудтай хамтарсан “аюулгүй зам” хөтөлбөр хэрэгжүүлэх нь үр дүнтэй.

5. Хууль эрх зүйн орчны шинэчлэл

Орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах цагдаагийн удирдлагын тогтолцоог боловсронгуй болгох хууль эрх зүйн орчны шинэчлэл гэдэг нь замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангахтай холбоотой хууль, дүрэм, журам, эрх зүйн зохицуулалтыг орчин үеийн хэрэгцээ, нийгмийн хөгжлийн шаардлагад нийцүүлэн боловсронгуй болгох үйл ажиллагааг хэлнэ.

Энэ хүрээнд замын цагдаагийн албаны чиг үүрэг, орон нутгийн удирдлагын оролцоо, байгууллага хоорондын хамтын ажиллагаа, хяналт шалгалтын механизм болон хариуцлагын тогтолцоог илүү тодорхой, үр нөлөөтэй болгох шаардлага багтдаг. Ийнхүү хууль эрх зүйн орчныг шинэчлэх нь орон нутагт замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах удирдлагын тогтолцооны уялдаа холбоо, хэрэгжилтийн үр дүнг дээшлүүлэх чухал нөхцөл болдог. Тухайлбал, автомат хяналтын системийн нотлох баримтын хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, орон нутгийн онцлогт тохирсон хяналтын эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох шаардлагатай байна.

Дүгнэлт

Орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах асуудал нь зөвхөн хяналт шалгалтын бус, төрийн удирдлага, технологи, хүний нөөц, байгууллага хоорондын хамтын ажиллагаанд тулгуурласан цогц асуудал юм. Иймд цагдаагийн байгууллагын удирдлагын тогтолцоог эрсдэлд суурилсан, дижитал технологид түшиглэсэн, олон талт хамтын ажиллагаатай хэлбэрт шилжүүлэх нь зам тээврийн осол, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөг дээшлүүлэх үндсэн нөхцөл болох юм.

Бид судалгааны үндсэн дээр дараах дүгнэлтийг хийж байна. Үүнд:

1. Монгол Улсын орон нутгийн авто замын сүлжээ өргөн хүрээг хамарч байгаа хэдий ч дэд бүтэц, хяналтын тогтолцоо, техник технологийн хүртээмж хангалтгүй байгаа нь зам тээврийн осол, зөрчлийн эрсдэлийг нэмэгдүүлж, замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаанд хүндрэл үүсгэж байна. Ялангуяа орон нутгийн хөрсөн зам, алслагдсан бүсийн хяналтын сул байдал нь ослын хор уршгийг нэмэгдүүлэх үндсэн хүчин зүйл болж байна.

2. Цагдаагийн удирдлагын өнөөгийн тогтолцоонд төвлөрсөн удирдлагын хэт хамаарал, мэдээллийн нэгдсэн сангийн сул хөгжил, техник технологийн хоцрогдол, урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөө сул зэрэг асуудал тулгамдаж байгаа нь орон

нутгийн бодит эрсдэлд суурилсан шуурхай удирдлага, хяналтыг хэрэгжүүлэх боломжийг хязгаарлаж байна. Иймээс удирдлагын тогтолцоог дижитал технологи, эрсдэлийн үнэлгээ, мэдээллийн уялдаа холбоонд тулгуурлан шинэчлэх шаардлага бодитоор үүсжээ.

3. Швед болон Япон улсын туршлагаас үзэхэд орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах үр дүнтэй тогтолцоо нь зөвхөн цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд бус, төрийн байгууллага, орон нутгийн захиргаа, иргэдийн оролцоо, инженерийн шийдэл, ухаалаг технологийн нэгдсэн уялдаа холбоонд тулгуурлаж байна. Тухайлбал, “Vision Zero” бодлого, “Koban” систем зэрэг нь эрсдэлийг урьдчилан бууруулах, иргэдэд ойр ажиллах удирдлагын үр дүнтэй хэлбэр болох нь харагдаж байна.

4. Орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах цагдаагийн удирдлагын тогтолцоог боловсронгуй болгохын тулд эрсдэлд суурилсан удирдлагын аргачлал, нэгдсэн дижитал удирдлагын төв, хиймэл оюунд суурилсан хяналтын систем, мэргэшсэн хүний нөөцийн чадавх, иргэдийн оролцоонд тулгуурласан урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг үе шаттай хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Энэ нь ослын эрсдэлийг бууруулж, хяналт, зохицуулалтын үр нөлөөг нэмэгдүүлэх чухал нөхцөл болно.

5. Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах тогтолцоог үр дүнтэй шинэчлэхэд хууль эрх зүйн орчны боловсронгуй байдал онцгой ач холбогдолтой бөгөөд автомат хяналтын системийн нотлох баримтын хүчин чадал, байгууллага хоорондын мэдээлэл солилцоо, орон нутгийн онцлогт нийцсэн эрх зүйн зохицуулалтыг сайжруулах шаардлагатай байна. Ийнхүү эрх зүй, технологи, удирдлага, хүний нөөц, олон нийтийн оролцоог уялдуулсан цогц шинэчлэл хэрэгжсэнээр орон нутгийн замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах цагдаагийн удирдлагын тогтолцооны үр ашиг дээшлэх боломжтой юм.

Санал

Бид дээрх дүгнэлт болон судалгааны үр дүнд үндэслэн дараах саналуудыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. “Ухаалаг эрсдэлийн зураглал”-ын үндэсний платформ байгуулах

Орон нутгийн замын хөдөлгөөний осол, цаг агаар, мал амьтны шилжилт хөдөлгөөн, жолоочийн зөрчил, замын эвдрэл, гар утасны сүлжээний тасалдал зэрэг мэдээллийг хиймэл оюунд суурилан нэгтгэдэг “Ухаалаг эрсдэлийн зураглал”-ын платформыг бий болгох санал дэвшүүлж байна. Энэхүү систем нь осол гарахаас өмнө эрсдэлтэй бүс, цаг хугацааг урьдчилан таамаглаж, тухайн бүсэд хөдөлгөөнт эргүүл, дрон хяналт, түр хяналтын пост автоматаар байршуулах боломжтой байх юм. Ийм төрлийн урьдчилан таамаглах удирдлагын систем Монгол Улсад одоогоор хэрэгжээгүй бөгөөд орон нутгийн замын аюулгүй байдлыг шинэ түвшинд хүргэх боломжтой.

2. “Нүүдлийн хөдөлгөөнт замын цагдаагийн цогцолбор” бий болгох

Алслагдсан бүс, малчдын нүүдлийн чиглэл, аялал жуулчлалын улирлын хөдөлгөөн ихэсдэг бүсэд зориулсан нарны эрчим хүчээр ажиллах хөдөлгөөнт хяналтын цогцолборыг байгуулах саналтай байна. Энэхүү цогцолбор нь дрон, AI камержуулалт, сансрын холбоо, GPS удирдлага, эмнэлгийн анхан шатны тусламжийн төхөөрөмжтэй байх бөгөөд тухайн бүсэд түр хугацаагаар байршин ажиллах боломжтой байна. Ингэснээр байнгын хяналтын цэггүй орон нутгийн замд шуурхай удирдлага, аврах ажиллагаа, ослын эрсдэлийн хяналтыг зэрэг хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдэнэ.

3. “Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын сайн дурын ажилтан” тогтолцоо нэвтрүүлэх

Японы “Koban” системийн зарчимд тулгуурлан малчин, орон нутгийн жолооч, багийн дарга, тээврийн байгууллагын төлөөллийг хамруулсан “Иргэний замын аюулгүй байдлын сайн дурын офицер” тогтолцоог бий болгох санал дэвшүүлж байна. Эдгээр иргэд нь осол их гардаг цэг, эвдэрсэн зам, согтуугаар жолоо барьж буй

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ ОРОЛЧ

тохиолдол, цаг агаарын аюултай нөхцөлийн талаар бодит цагийн мэдээллийг цагдаагийн нэгдсэн системд дамжуулах чиг үүрэгтэй ажиллана. Ингэснээр орон нутгийн иргэдийг зөвхөн мэдээлэл хүлээн авагч бус, замын аюулгүй байдлын хамтын удирдлагын оролцогч болгох шинэ механизм бүрдэх боломжтой.

4. “Замын хөдөлгөөний хиймэл оюуны удирдлагын төв” байгуулах

Тээврийн цагдаагийн албанд хиймэл оюунд суурилсан үндэсний команд төв байгуулж, орон нутгийн бүх камер, дрон, GPS, цаг уур, онцгой байдлын мэдээллийг нэгтгэн боловсруулах саналтай байна. Энэхүү төв нь бодит цаг хугацаанд ослын эрсдэлийг автоматаар тооцоолж, хамгийн ойр эргүүл, эмнэлэг, онцгой байдлын нэгжид мэдээлэл дамжуулан шуурхай хариу арга хэмжээг зохион байгуулах юм. Энэ нь уламжлалт хяналтын тогтолцооноос ялгаатайгаар хүний оролцоог багасгаж, мэдээлэлд суурилсан удирдлагын шинэ загвар бий болгоно.

5. “Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын индекс”-ээр орон нутгийг үнэлэх тогтолцоо бий болгох

Аймаг, сум бүрийг зам тээврийн ослын түвшин, иргэдийн хамгаалах бүсийн хэрэглээ, согтуугаар жолоо барих үзүүлэлт, камерын хяналтын хүртээмж, урьдчилан сэргийлэх ажлын үр дүнгээр үнэлдэг “Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын индекс” тогтолцоог шинээр нэвтрүүлэх санал дэвшүүлж байна.

Энэхүү индексийг улсын төсөв, замын санхүүжилт, урамшуулалт бодлоготой холбосноор орон нутгийн удирдлага аюулгүй байдлын асуудалд илүү хариуцлагатай хандах нөхцөл бүрдэнэ. Ингэснээр замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг зөвхөн цагдаагийн байгууллагын асуудал бус, орон нутгийн хөгжлийн үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт болгох боломжтой юм.

Ашигласан материал

1. Agency, N. P. (2025). *Commissioner-General's Secretariat*. Retrieved from National Police Agency: <https://www.npa.go.jp/english/index.html>

2. bransch.trafikverket. (2025). *Unfortunately we could not find the page you were looking for*. Retrieved from bransch.trafikverket:

<https://bransch.trafikverket.se/en/startpage/operations/Operations-road/Vision-Zero-A-safe-road-traffic>

3. Bureau, P. (2025). *Disaster Prevention Portal*. Retrieved from mlit: <https://www.mlit.go.jp/en/index.html>

4. Collaboration, U. N. (2023, 12 13). *Road traffic injuries*. Retrieved from World Health Organization: www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/road-traffic-injuries

5. etjanster. (2026). *Speed Management*. Retrieved from trafikverket.se: <https://etjanster.trafikverket.se/en/contact-us>

6. government. (2024). *Swedish Transport Administration*. Retrieved from Swedish Transport Administration: <https://www.government.se/government-agencies/swedish-transport-administration>

7. Japan, I. (2025, 10 23). *Whats is ITS Japan*. Retrieved from ITS Japan: <https://www.its-jp.org/english>

8. Japan, I. i. (2025). *Trilateral ITS cooperation*. Retrieved from mlit: <https://www.mlit.go.jp/road/ITS/index.html>

9. OECD, I. T. (2026). *Performing security verification*. Retrieved from International Transport Forum: www.itf-oecd.org

10. Organization, W. H. (2026, 3 7). *Global Status Report on Road Safety*. Retrieved from World Health Organization: <https://www.who.int/>

11. Police, I. i. (2025). *Traffic Bureau*. Retrieved from Traffic Accident Information: <https://www.npa.go.jp/english/bureau/traffic/index.html>

12. Police_of_Japan. (2023). *Page Not Found*. Retrieved from Police_of_Japan: https://www.npa.go.jp/english/Police_of_Japan/Police_of_Japan_2023_full_text.pdf

13. polisen. (2025). *Traffic Violations*. Retrieved from Cookies at polisen: <https://polisen.se/en/laws-and-regulations/traffic-violations>

14. safety, r. (2022). *Зам тээврийн хөгжлийн төв*. Retrieved from road safety:

<https://roadsafety.gov.mn/statistics/road-transport-development>

15. Safety, U. N. (2022). *United Nations Road Safety*. Retrieved from United Nations Road Safety: <https://www.un.org/en/road-safety>

16. trafikverket. (2019, 12 18). *GNS Väg (The Group for National Vision Zero Cooperation - Roads)*. Retrieved from trafikverket:

<https://bransch.trafikverket.se/en/startpage/operations/Operations-road/vision-zero-academy/Vision-Zero-and-ways-to-work/gns-vag>

17. СИСТЕМ, Т. М. (2025). *Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын портал*. Retrieved from ТЭЭВРИЙН

МЭДЭЭЛЛИЙН НЭГДСЭН СИСТЕМ:
<https://roadsafety.gov.mn/>

18. тогтоол, З. г. (2018). *Замын хөдөлгөөний дүрэм*. Retrieved from Эрх зүй, мэдээллийн нэгдсэн систем: <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=208663>

19. төв, А. ү. (2025). *Зорчигч тээвэр*. Retrieved from Автотээврийн үндэсний төв: <https://transdep.mn/>

20. төв, З. т. (2022). *Улсын чанартай авто зам*. Retrieved from Road Safety Gov. : roadsafety.gov.mn/statistics/road-transport-development

21. яам, З. т. (2025). *Зам тээврийн бодлого, чиглэл*. Retrieved from Зам тээврийн яам: <https://mrt.gov.mn>

Автомобильный транспорт
МОНГОЛЫН ИРГЭД
ТЭЭВРИЙН

ЦАХИМ ОРЧИН ДАХЬ ХҮҮХДИЙН ЭСРЭГ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ БОЛОМЖ, ШИЙДЭЛ

OPPORTUNITIES AND SOLUTIONS TO PREVENT CRIME AGAINST CHILDREN IN THE ONLINE ENVIRONMENT

Э.Эрдэнэтунгалаг

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн тэнхимийн лаборант, цагдаагийн дэд ахлагч

Erdenetungalag E.

Laboratory Assistant, Department of Criminal Law and Criminology, Police School, University of Internal Affairs; Junior Police Sergeant

Хураангуй: Энэхүү илтгэлд Цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх боломж, шийдлийг дэвшүүлсэн болно. Орчин цагийн Монгол улс төдийгүй дэлхий нийтэд технологийн хурдтай хөгжил, хиймэл оюун ухааны хөгжил зэрэг нь хүн төрөлхтний өдөр тутмын амьдралын хэв маягийг эрс өөрчилсөн гол хүчин зүйл болоод байгаа билээ. Интернэт, инженерчлэл, ухаалаг тоног төхөөрөмж хиймэл оюун ухаан хөгжихийн хэрээр боловсрол, харилцаа холбоо, бизнес зэрэг салбаруудад томоохон ахиц дэвшил гарсан боловч олон төрлийн эрсдэлийг дагуулж байна. Тэдгээрээс хууль зүйн салбарт мөн адил эрсдэл дагуулж байна. Иймд цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг үйлдэгдэж буй гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх боломж шийдлийг илтгэлд дэвшүүлэв.

Abstract: This presentation proposes opportunities and solutions for preventing crimes against children in the online environment. The rapid development of technology and the development of artificial intelligence have become major factors that have drastically changed the daily lives of humanity, not only in modern Mongolia but also around the world. With the development of the Internet, engineering, smart devices, and artificial intelligence, there have been significant advances in fields such as education, communications, and business, but they also bring with them many risks. These risks also apply to the legal field. Therefore, the presentation discusses possible solutions to prevent crimes against children in the online environment.

Түлхүүр үгс: Цахим орчин, боломж, шийдэл, интернэт, эрх зүй, акт, баримт бичиг, хүүхэд, кибер орчин, платформ, контент, видео, шууд бичлэг

Keywords: Cyberspace, opportunities, solutions, internet, law, act, document, child, cyberspace, platform, content, video, live recording

Оршил

Сүүлийн жилүүдэд мэдээлэл, харилцаа холбооны технологийн хурдацтай хөгжил, интернэтийн хэрэглээний огцом өсөлт нь хүний нийгмийн харилцааг цахим орчинд шилжүүлэхийн зэрэгцээ гэмт хэргийн шинэ хэлбэрүүд үүсэх нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Ялангуяа цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах асуудал нь уламжлалт “бие махбодын” болон “сэтгэл санааны” хэлбэрээс гадна цахим орчинд илэрч, илүү далд, тасралтгүй, хяналтын шинжтэй болж хувирч байгаа нь судалгааны чухал асуудал болж байна. Интернэтэд холбогдсон гар утас, компьютер, зөөврийн компьютер, таблет, электрон цаг зэрэг ухаалаг төхөөрөмжүүдийн хэрэглээ нэмэгдэхийн

хэрээр цахим орчинд үйлдэгдэх гэмт хэрэг өсөх хандлагатай байна. Гэмт этгээдүүд эдгээр төхөөрөмж болон интернэт сүлжээг ашиглан иргэдийн хувийн мэдээлэл, банкны нууц код, цахим хаяг, нэвтрэх эрхийг хууль бусаар олж авч, улмаар залилах, эд хөрөнгийн хохирол учруулах, данснаас мөнгө шилжүүлэх зэрэг гэмт хэрэг үйлдэж байна. Тухайлбал, хуурамч линк, социал сүлжээний хуурамч хаяг, фишинг мессеж, вирус бүхий файл ашиглан хэрэглэгчийн мэдээллийг авч, банкны картын дугаар, нэг удаагийн баталгаажуулах код зэрэг нууц мэдээлэлд нэвтрэх тохиолдол түгээмэл гарч байна. Бага насны хүүхэд болон өсвөр насныхан цахим хэрэглээ ихсэхийн хэрээр

дээрх төрлийн гэмт хэрэгт өртөх эрсдэл өндөр байгаа нь анхаарал татаж байна.

Үүнээс үүдэн хүүхдийн эсрэг үйлдэгддэг гэмт хэргүүдийн ангилалд цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах асуудал үүсэж буй хэлбэр юм. Хүн бүр цахим орчинд мэдээлэл солилцох, харилцах, шинэ зүйл сурах, өөрийгөө хөгжүүлэх зэрэг олон давуу талтай хэдий ч цахим гэмт хэргийн хохирогч болох эрсдэл нэмэгдсээр байгаа нь цахим залилан, цахим дээрэлхэлт, садар самууныг сурталчлах, танихгүй хүмүүстэй харилцах зэргээр цахим гэмт хэргийн хохирогч болох магадлал нэмэгдсээр байна.

Иймд хүүхдийг цахим гэмт хэргээс хамгаалах арга хэмжээ авах нь нэн тэргүүний тулгамдсан асуудал болж байгаа бөгөөд уг асуудлыг хууль эрх зүйн зохицуулалт, эцэг эхийн хяналт, олон нийтийн боловсрол зэрэг олон түвшинд авч үзэх шаардлагатай. Монгол улсын хувьд цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хэрхэн хамгаалах, гэмт хэргээс хэрхэн урьдчилан сэргийлэх талаар сүүлийн үеийн эрдэмтэн судлаачид тал бүрээс нь судалж буй нь сайшаалтай хэдий ч эрх зүйн орчин хангалтгүй байгаа бөгөөд урьдчилан сэргийлэх арга зам, боломж шийдлийг нэвтрүүлэх шаардлага үүсэж байна. Энэхүү илтгэлээр цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг үйлдэгдэж буй гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх боломж, шийдлийг боловсруулахыг зорьсон болно.

Үндсэн хэсэг

Хүүхэд гэмт хэрэг, хүчирхийлэл, гадуурхалт, дээрэлхэлт, дарамт шахалт зэрэгт өртөх үед түүний бие махбод болон сэтгэл зүйн хувьд гэмтэл үүсэж улмаар гэмтлийн улмаас цаашид хөгжих, хөгжлийн явц удаашрах сэтгэл зүйн асуудал үүсэх зэрэг олон эрсдэл дагуулдаг тул онцгой анхаарал хандуулах шаардлагатай. Тэр дундаа цахим орчинд дээрэлхэлт, гадуурхалт, дарамт, шахалтад өртөх, садар самуунд татагдах зэрэг нь эцэг эх асран хамгаалагч, төр, нийгмийн хувьд анхаарал хандуулж хууль эрх зүйн хувьд боловсронгуй болгох шаардлагатай хэдий ч төр нийгмийн үүрэг хариуцлагын өндөр болгох хэрэгцээ шаардлага үүсэж байна.

Монгол улс Их засаг хууль, Монгол Ойрад их цаазын хууль, Халх журам цааз, Түмэдийн алтан хааны цааз бичиг, 1924 оны Үндсэн хууль зэрэг хүүхдийн эсрэг гэмт хэргийн талаар эрх зүйн баримт бичиг мөрдөж байсан бөгөөд Нэгдсэн үндэсний байгууллага 1990 онд элсэн орч орчин үеийн Үндсэн хууль болон Эрүүгийн хуульдаа тус гэмт хэргийг тусгаж өгсөн нь эрт үеэс эдүгээ хүртэл хүүхдийн эрхийг хамгаалах, хангах чиглэлээр эрх зүйн баримт бичигт тусгагдаж байсан. Хүүхэд, өсвөр үеийг гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, гэмт халдлагаас хамгаалах эрх зүйн орчны суурь үндэс, эрх зүйн тулгуур хэм хэмжээнүүд нь Монгол Улсын Үндсэн хуульд (хууль, 1992) насанд хүрээгүй этгээдийг гэмт халдлагаас хамгаалахтай холбоотой харилцаанд хэрэглэдэг хууль тогтоомжоос бусад салбарын хууль тогтоомжид “хүүхэд” гэсэн нэр томъёо (явдал, 2014) Монгол улсын үндсэн хуулийн 11 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “нийгмийн дэг журмыг хангах нь төрийн үүрэг мөн”, 19 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна”, 16 дугаар зүйлийн 11 дэх хэсэгт “Тэр бүл, эх нялхас хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална” хэмээн тус тус заасан.. (хууль, 1992) Мэдээллийн технологи нь орчин үеийн амьдрал, 21 дүгээр зуун нь мэдлэг-мэдээллийн зуун /хавтгай ертөнц/ энэ үгийг энэ салбарыг хол хөндий байдлаар ярьж, ойлгож, ойлгуулж болохгүй бүх зүйл энэ чиглэл рүү хөгжиж байгаа учир энэ дэлхий дээр баттай оршин байгаа цахим удирдлага цахим тогтолцоо болсон байна. (Д., 2025)

2025 оны байдлаар Монгол улсад хүүхэд хохирсон гэмт хэрэг 2339, хүүхэд үйлдсэн гэмт хэрэг 1135 бүртгэгджээ. Харин энэ оны эхний гурван сарын байдлаар хүүхдийн эсрэг үйлдэгдсэн гэмт хэрэг 518, хүүхэд үйлдсэн гэмт 311 бүртгэгдэж, 335 хүүхэд хохирсон байна.

2025 онд үе тэнгийн дээрэлхэлтийн шинжтэй 504 гомдол, мэдээлэл

МОНГОЛ УЛСЫН
ХҮҮЛЬ ЭРХ ЗҮЙН
ОРОН

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠤᠨ ᠶᠡᠨᠳᠡᠰ ᠤᠨ ᠶᠡᠨᠳᠡᠰ

бүртгэгдсэнээс 246 буюу 48.7 хувь нь гэмт хэргийн шинжтэй 258 буюу 51.3 хувь нь зөрчлийн шинжтэй байсан бол энэ оны эхний гурван сарын байдлаар цагдаагийн байгууллагад үе тэнгийн дээрэлхэлтийн шинжтэй 58 гомдол, мэдээлэл бүртгэгдсэнээс 26 буюу 44.8 хувь нь гэмт хэргийн шинжтэй, 32 буюу 55.2 хувь нь зөрчлийн шинжтэй хэрэг бүртгэгдсэн нь хүүхдийн эсрэг гэмт хэргийн бүртгэл мэдээллийн тоо нэмэгдэж байгааг илтгэж байна. Монгол улсад хүчин төгөлдөр хэрэгжиж буй 500 гаруй хуулийн 60 гаруй хуульд нь хүүхдийн эрхийн талаарх шууд болон шууд бус байдлаар зохицуулсан, эдгээрээс эрүүгийн, захиргааны, хөдөлмөрийн, гэр бүлийн, боловсролын, эрүүл мэндийн, нийгмийн халамжийн түүнчлэн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны хүрээн дэх 10 гаруй хуульд хүүхдийг гэмт халдлагаас хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх агуулга бүхий хэм хэмжээ тусгагдсан байна. (нөхцөл, 2018) Монгол улс өнөөгийн байдлаар олон улсын хүний эрхийн 46 гэрээ конвенцод нэгдэн орсон бөгөөд хүүхдийн эрхийг хамгаалах салбар түүн дотроо хүүхдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг гэмт хэргээс хамгаалахад агуулгын хувьд шууд болон шууд бусаар хамаарах 10 гаруй олон улсын гэрээнд нэгдэн орж, соёрхсон байна. **Монгол улсад цахим орчинд хүүхдийн эрхийг хамгаалах эрх зүйн тогтолцооны бүрдлийн хувьд:**

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль
2. Эрүүгийн хууль
3. Зөрчлийн тухай хууль
4. Хүчирхийлэлтэй тэмцэх гол хуулиуд
5. Кибер аюулгүй байдлын тухай хууль (2021)
6. Хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хууль (2021)
7. Цахим гарын үсгийн тухай хууль (2021)
8. Харилцаа холбооны тухай хууль
9. Кибер аюулгүй байдлын үндэсний стратеги гэх мэт эрх зүйн зохицуулалтаар зохицуулагддаг хэдий ч олон улсын цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг гэмт хэргээс

урьдчилан сэргийлэх туршлагыг нэвтрүүлэх шаардлагатай байна.

2025 оны байдлаар Монгол Улс нийт 3.59 сая хүн амтай бөгөөд үүнээс 2.9 сая орчим иргэн интернэт хэрэглэж байгаа нь нийт хүн амын 83 хувь нь цахим орчныг өдөр тутам ашиглаж байгааг харуулж байна. (Digitalreport.com, 2025) Энэхүү үзүүлэлт нь Монгол Улс дижитал хэрэглээ өндөртэй орнуудын нэг болж байгааг илтгэхийн зэрэгцээ цахим орчин дахь эрсдэл, аюулгүй байдлын асуудлыг онцгойлон анхаарах шаардлагатайг харуулж байна. Түүнчлэн Үндэсний статистикийн хорооны 2025 оны мэдээллээр нийт хүн амын 38.9 хувь буюу 1,397,770 нь 0–18 насны хүүхэд, өсвөр насныхан байна. (1212.mn, 2025)

Үүнээс үзэхэд нийт интернэт хэрэглэгчдийн ойролцоогоор 48.1 хувь нь насанд хүрээгүй иргэн байх боломжтой бөгөөд энэ нь хүүхэд, өсвөр үеийнхэн цахим орчны идэвхтэй хэрэглэгч болсон болохыг илтгэж байна. Өөрөөр хэлбэл, бараг хоёр хэрэглэгч тутмын нэг нь хүүхэд байгаа нь цахим орчин дахь хүүхдийн эрх, аюулгүй байдлын асуудлыг төр, нийгмийн хэмжээнд авч үзэх шаардлагатайг тодорхой харуулж байна.

Криминологийн онолын үүднээс авч үзвэл цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэг нь нийгмийн орчин, технологийн хөгжил, хяналтын сул байдал, хүүхдийн цахим боловсрол дутмаг зэрэг олон хүчин зүйлтэй холбоотой байдаг. Routine Activity Theory-ийн дагуу гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд сэдэлтэй этгээд, хамгаалалтгүй хохирогч, хяналт сул орчин гэсэн гурван нөхцөл давхцах шаардлагатай гэж үздэг. Цахим орчинд хүүхэд хараа хяналтгүйгээр интернэт ашиглах, танихгүй хүнтэй харилцах, хувийн мэдээллээ нээлттэй байршуулах нь гэмт хэрэгт өртөх эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг. (<https://www.aic.gov.au>, 2020) Иймээс эцэг эхийн хяналт, нууцлалын тохиргоо, контент шүүлтүүр зэрэг нь хамгаалалтын чухал хэрэгсэл болдог. Иймд эцэг эхийн хяналт, технологийн шийдэл ашиглаж хэвших Google Family Link / Насанд хүрэгчдийн контент шүүх/, Qustodio /Дэлгэцийн хугацаа хязгаарлах/, Bark /байршил хянах/, Net nanny /Сэжигтэй

чат, кибер дээрэлхэлтийг илрүүлэх/ зэрэг программуудыг ашиглах.

Мөн Social Control Theory-ийн хүрээнд гэр бүл, сургууль, нийгмийн холбоо сул байх нь хүүхдийг цахим эрсдэлд өртөмтгий болгодог гэж тайлбарладаг. Судалгаагаар эцэг эхийн идэвхтэй оролцоо, хүүхэдтэй харилцах харилцаа сайжрах тусам онлайн эрсдэл буурдаг болохыг тогтоосон. Үүнтэй холбоотойгоор олон улс оронд хүүхдийн цахим аюулгүй байдлын боловсролыг сургалтын хөтөлбөрт тусгах болсон. Жишээлбэл: Finland улсад бага ангиас эхлэн “цахим аюулгүй байдал” хичээлийг сургалтын хөтөлбөрт тусгасан бөгөөд хуурамч мэдээлэл, онлайн залилан, танихгүй хүнтэй харилцах эрсдэлийг бодит жишээгээр заадаг бол Australia улсад eSafety Comminsikner байгууллага нь хүүхэд болон эцэг эх, багш нарт үнэгүй сургалт явуулж дээрэлхэлтийн талаар мэдээлэх 24 цагийн гомдол хүлээн авах системтэй. (Criminology, 2024)

Түүнчлэн нөхцөлт урьдчилан сэргийлэх (Situational Crime Prevention) apra (Wortley, 2012) нь гэмт хэрэг үйлдэх боломжийг бууруулахад чиглэдэг бөгөөд технологид суурилсан хамгаалалтын систем, хиймэл оюун ухаанд суурилсан контент илрүүлэлт, cyber tipline систем зэрэг нь хүүхдийн эсрэг цахим гэмт хэргийг эрт илрүүлэхэд үр дүнтэй байна. Монгол улсад энэ чиглэлээр урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг Цахим хөгжил, инновац, харилцаа холбооны

яамнаас хэрэгжүүлж буй Цахим орчин дахь бэлгийн хүчирхийлэл, мөлжлөгийн хохирогч хүүхдийн зураг, бичлэгийг цахим орчноос устгах, хязгаарлах Internet Watch Foundation /IWF/ системийг ekids.mn сайтын нэмэлт хэлбэрээр нэвтрүүлж эхэлсэн бөгөөд Meta компанитай байгуулсан хамтын ажиллагааны хүрээнд Green channel буюу шууд харилцах ногоон сувгаар дамжуулан хүүхдэд сөрөг нөлөөтэй, хүүхдийн эрхийг зөрчсөн агуулгатай контентыг мэдээлж, устгах хязгаарлах арга хэмжээ авч байгаа талаар мэдээг хүргэж байгаа бөгөөд тус хуудас нь 2026 оноос хойш үйл ажиллагаа явуулж байгаа бөгөөд энэ оны 5 дугаар сарын байдлаар 88975 хандалттай байгаа нийт интернэт хэрэглэгчдийн 2.5 хувь буюу маш бага хувь нь тухайн сайтын талаар мэдээлэлтэй байна.

Манай улсын нутаг дэвсгэр дээрээс facebook, instagram, Tiktok, Youtube зэрэг утасны дугаар болон и-мэйл хаягаар нэвтрэх боломжтой 20 гаруй зураг, бичлэг үзэх, чатпот ашиглах, нэг нэгнийхээ аккунтыг дагах зэрэг үйлдлүүдтэй платформууд байдаг бөгөөд эдгээр 20 гаруй платформууд нь нэвтрэх насны хязгаар нь 13 наснаас дээш нэвтрэх боломжтой байдаг хэдий ч эцэг эх, асран хамгаалагчийн и-мэйл хаягаар бүртгүүлсэн тохиолдолд нэвтрэх боломжтой байна. Нийт насанд хүрээгүй иргэдийн насны онцлогоос хамаарч платформуудын хэрэглээгээр нь авч үзвэл:

д/д	Насны ангилал	Түгээмэл ашигладаг, аппикэйшн, платформ	Ашиглах үндсэн зорилго
1.	6-9 нас	Youtube kids, Youtube, Tiktok	Хүүхдийн кино, хүүхэдтэй кино, богино видео,
2.	10-13 нас	Youtube, Tiktok, Facebook, messenger, instagram	Видео үзэх, чатлах, контент хуваалцах
3.	14-17 нас	Youtube, Tiktok, Facebook, messenger, Instagram, Discord, Telegramm, Snapchat	Холбогдож тоглох, чатлах, шууд дамжуулалт үзэх
4.	18+	Youtube, Tiktok, Facebook, messenger, Instagram, Discord, Telegramm, Viber, Snapchat	Харилцаа, мэдээлэл, ажлын хэрэгцээнд, сургалтад хамрагдах

Дээрхээс үзэхэд эдгээр тус платформууд нь 13-аас дээш насны хэрэглэгчид ашиглах

боломжтой хэдий ч манай улсад дийлэнх интернэт хэрэглэгчдийн 48.1 хувь буюу

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ ОРОН

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠤᠢᠭᠣᠯᠠᠭᠤᠯᠤᠰ

насанд хүрээгүй иргэд ашиглах нь илбэг байгааг тус тус харуулж байна. 13-аас доош насны хүүхдүүд насны хязгаар бүхий платформуудыг өргөн ашиглаж байгаа нь цахим орчны хяналт, хамгаалалтын сайжруулах асуудал үүсэж байна. Иймд цахим орчин дахь хүүхдийн эрхийг хамгаалахад төр, боловсролын байгууллага, эцэг эх, асран хамгаалагч, технологийн компаниудын хамтын ажиллагаа чухал ач холбогдолтой бөгөөд эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, дижитал боловсролыг нэмэгдүүлэх, технологийн хамгаалалт ашиглах, урьдчилан сэргийлэх нэгдсэн бодлого хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг гэмт хэргээс хэрхэн урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр:

Эрх зүйн орчин орчныг боловсронгуй болгох шаардлагын хүрээнд авч үзвэл Монгол улсад хүүхдийн эрхийг хамгаалахтай холбоотойгоор Монгол улсын үндсэн хууль, Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Кибер аюулгүй байдлын тухай хууль, Хувийн мэдээллийн тухай хууль зэрэг эрх зүйн зохицуулалтууд хүчин төгөлдөр хэрэгжиж байгаа хэдий ч цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг гэмт хэрэгтэй холбоотой зохицуулалт ерөнхий утга бүхий хэвээр байна. Иймд цахим орчинд үйлдэгдэж буй хүүхдийн эсрэг гэмт хэргийн хуульчлалыг нарийвчлан тусгах шаардлагатай байна. Түүнчлэн хүүхдийн “хувийн мэдээллийг хамгаалах” (хууль Х. м., 2021), цахим дарамт, дээрэлхэлтээс хамгаалах- доромжилсон, заналхийлсэн мессежинд хариу өгөхгүй байх, эцэг эх багш, сургалтын менежер, цагдаагийн байгууллагад мэдэгдэх, өөрийн насанд тохирсон интернэтийн хяналт тогтоох-эцэг эх, асран хамгаалагч хяналт тавих, цахим боловсрол олгох- хуурамч мэдээллийг таних, онлайн заналхийллээс сэргийлэх зэрэг сургалтад хамруулах зэргээр урьдчилан сэргийлэх хэрэгцээг хангах.

Дүгнэлт

Цахим технологийн хөгжил, интернэтийн хэрэглээ нэмэгдсэнээр хүүхэд, өсвөр үеийнхэн цахим орчныг өргөнөөр ашиглах болсон нь боловсрол, мэдээлэл,

харилцаа холбооны олон боломжийг бий болгож байгаа хэдий ч нөгөө талаас цахим гэмт хэрэг, кибер дарамт, цахим залилан, бэлгийн мөлжлөг, үе тэнгийн дээрэлхэлт зэрэг олон төрлийн эрсдэлд өртөх нөхцөлийг нэмэгдүүлж байна. Ялангуяа насанд хүрээгүй хүүхдүүдийн цахим хэрэглээ нэмэгдэж, 13 наснаас дээш хязгаар бүхий платформуудыг өргөн ашиглаж байгаа нь цахим орчин дахь хяналт, хамгаалалтыг боловсронгуй болгох шаардлагыг бий болгож байна. Монгол Улсад хүүхдийн эрхийг хамгаалахтай холбоотой Үндсэн хууль, Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Кибер аюулгүй байдлын тухай хууль, Хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хууль зэрэг эрх зүйн зохицуулалтууд хүчин төгөлдөр хэрэгжиж байгаа боловч цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг гэмт хэргийн онцлогт нийцсэн нарийвчилсан зохицуулалт, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо хангалтгүй хэвээр байна. Иймд олон улсын туршлага, дэвшилтэт технологийн шийдлийг нэвтрүүлэх, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох хэрэгцээ шаардлага үүсэж байна.

Криминологийн онолын үүднээс авч үзвэл хүүхдийн цахим орчин дахь эрсдэл нь хяналт сул байх, цахим боловсрол дутмаг, эцэг эхийн оролцоо хангалтгүй байх зэрэг олон хүчин зүйлтэй холбоотой байна. Иймээс зөвхөн хууль эрх зүйн зохицуулалтаар бус гэр бүл, сургууль, төр, технологийн байгууллагуудын хамтын ажиллагаанд тулгуурласан нэгдсэн бодлого хэрэгжүүлэх шаардлагатай юм. Тухайлбал, эцэг эхийн хяналтын программ ашиглах, хүүхдийн цахим боловсролыг сургалтын хөтөлбөрт тусгах, кибер аюулгүй байдлын талаарх мэдлэг олгох, хиймэл оюун ухаанд суурилсан контент хяналтын систем нэвтрүүлэх зэрэг арга хэмжээ нь урьдчилан сэргийлэх үр дүнтэй хэлбэр болж байна. Мөн хүүхдийн хувийн мэдээллийг хамгаалах, цахим дарамт, дээрэлхэлтээс урьдчилан сэргийлэх, онлайн орчин дахь аюулгүй хэрэглээг хэвшүүлэх чиглэлээр олон нийтийн боловсролыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна. Хүүхэд өөрөө цахим орчинд эрсдэлийг таньж мэдэх, аюулгүй

хэрэглээний дадалтай болох нь урьдчилан сэргийлэх чухал нөхцөл юм.

Иймд цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд:

- эрх зүйн орчныг нарийвчлан боловсронгуй болгох,
- технологид суурилсан хамгаалалтын системийг нэвтрүүлэх,
- эцэг эх, багш, олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх,
- хүүхдийн дижитал боловсролыг дээшлүүлэх,
- төр болон хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх зэрэг цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Цаашид Монгол Улс олон улсын туршлага, технологийн дэвшлийг ашиглан хүүхдийн цахим аюулгүй байдлыг хангах нэгдсэн бодлого, тогтолцоог бүрдүүлснээр хүүхдийн эрхийг хамгаалах, цахим гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх боломжийг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой юм.

Санал

1. Эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох: Хүүхдийн эсрэг үйлдэгдэж буй цахим дарамт, кибер дээрэлхэлт, цахим бэлгийн мөлжлөг, хувийн мэдээлэл тараах, садар самууныг сурталчлах, зэрэг үйлдлийг эрүүгийн хууль болон зөрчлийн тухай хууль бусад хуулиудад нарийвчлан тусгах шаардлагатай.

2. Цахим боловсролыг хангах: Ерөнхий боловсролын сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт “Цахим аюулгүй байдал”, “Дижитал боловсрол”, “Кибер ёс зүй” зэрэг хичээлийг үе шаттайгаар оруулж, хүүхэд, өсвөр үеийнхэнд цахим эрсдэлийг танин мэдэх чадвар эзэмшүүлэх.

3. Нэгдсэн цахим платформтой болгох: Цахим орчин дахь хүүхдийн эсрэг

гэмт хэргийн талаар мэдээлэх, гомдол гаргах нэгдсэн цахим платформ, шуурхай тусламжийн системийг хөгжүүлж, хүүхэд аюулгүйгээр мэдээлэх боломжийг бүрдүүлж, Цагдаагийн байгууллага, боловсролын байгууллага, хүүхэд хамгааллын байгууллагын хамтын ажиллагааг бэхжүүлж ирсэн гомдол мэдээллийг эрэмбэ дарааллаар шат шатны байгууллагатай холбох, гомдол мэдээллийн тоо, бүртгэл, шийдвэрлэлтийг олон нийтэд нээлттэй мэдээлэх.

Ашигласан материал

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль.//Төрийн мэдээлэл. УБ., 1992. №1
2. Монгол улсын эрүүгийн хууль.//Төрийн мэдээлэл. УБ., 2018
3. Бадамханд.Ю.Хүүхдийн эсрэг гэмт явдал. УБ.,2014
4. Хишигтогтох Х. Цогтбаяр Л. Сумъяацэрэн Д. Цахим мэдээллийн орчинд үйлдэгдэх гэмт хэргийг мөрдөн шинжлэхүйн онол, арга зүйн үндэс. УБ., 2015
5. Үндэсний статистикийн хороо, Хүн амын тооллого. УБ., 2025
6. Могол улсын хүний эрхийн үндэсний комисс.Хүүхдийн эрхийн нөхцөл байдлын талаарх судалгааны ажлын тайлан. УБ.,2018
7. Australian Institute of Criminology.// cybercrimeagainst children and criminological perspectives.,2024
8. Digitalreport.com.//Mongolia.,2025
9. <https://www.aic.gov.au/> Publication manual of the American Psychological Association.,2020
10. Wortley,R.,& Smallbone, S. *Situational prevention of child sexual abuse.*, 2012

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХЭД ТӨР, ИРГЭН, ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГА, ХУВИЙН ХЭВШЛИЙН ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА, ОЛОН УЛСЫН ТУРШЛАГА БА МОНГОЛ УЛСАД ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ БОЛОМЖ

COOPERATION AMONG THE STATE, CITIZENS, NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS, AND THE PRIVATE SECTOR IN CRIME AND OFFENSE PREVENTION: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND IMPLEMENTATION OPPORTUNITIES IN MONGOLIA

Б.Туяасайхан

Налайх дүүргийн цагдаагийн хэлтсийн УСШУТ, УСАХАМ, цагдаагийн дэслэгч

Tuyasaikhan B.

Senior Police Lieutenant, Nalaikh District Police Department

Хураангуй: Энэхүү судалгаагаар АНУ, Япон, Сингапур, Их Британи зэрэг улс орны гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх бодлого, хэрэгжүүлж буй арга хэмжээг харьцуулан судалж, тэдгээрийн үр нөлөөг үнэлэв. Судалгааны хүрээнд олон нийтийн оролцоо, камерын хяналтын систем, эрсдэлийн үнэлгээ, орчны дизайнд суурилсан урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ, хүүхэд залуучуудад чиглэсэн хөтөлбөрүүдийг авч үзсэн. Судалгааны үр дүнд урьдчилан сэргийлэх ажиллагааны үр нөлөө нь төр, иргэн, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа болон мэдээллийн технологид тулгуурласан нэгдсэн тогтолцооноос хамаарч байгааг тогтоов. Мөн Монгол Улсад хөршийн хяналтын тогтолцоо, ухаалаг хяналтын систем, эрсдэлийн үнэлгээний аргачлалыг нутагшуулах боломжтой гэж дүгнэв.

Abstract: This study comparatively examines crime and offense prevention policies and practices implemented in countries such as the United States, Japan, Singapore, and the United Kingdom, and evaluates their effectiveness.

The research focuses on community participation, surveillance camera systems, risk assessment, environmental design-based prevention measures, and youth-oriented programs.

The findings indicate that the effectiveness of preventive activities largely depends on integrated systems based on cooperation among government agencies, citizens, and the private sector, as well as the use of information technology.

The study further concludes that Mongolia has the potential to adapt neighborhood watch systems, smart surveillance technologies, and risk assessment methodologies.

Түлхүүр үгс: Гэмт хэрэг, урьдчилан сэргийлэх, олон улсын туршлага, криминологи, камерын хяналт, олон нийтийн оролцоо

Keywords: Crime, prevention, international experience, criminology, surveillance systems, public participation.

Үндсэн хэсэг

Сүүлийн жилүүдэд дэлхий дахинд гэмт хэргийн бүтэц, арга хэлбэр өөрчлөгдөж, цахим гэмт хэрэг, өсвөр үеийн гэмт хэрэг, зохион байгуулалттай гэмт хэрэг нэмэгдэх хандлагатай байна. Ийм нөхцөлд гэмт хэрэг гарсны дараа таслан зогсоохоос илүүтэйгээр урьдчилан сэргийлэх бодлого чухал ач холбогдолтой болсон.

НҮБ-ын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх удирдамжид урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг нийгмийн тогтвортой хөгжил, иргэдийн оролцоо, аюулгүй орчны бодлоготой уялдуулахыг

зөвлөсөн байдаг. Иймд олон улсын үр дүнтэй туршлагыг судалж, Монгол Улсад хэрэгжүүлэх боломжийг тодорхойлох нь онол, практикийн өндөр ач холбогдолтой юм.

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх онол, эрх зүйн үндэс

1.1 Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ойлголт, мөн чанар

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа нь нийгмийн аюулгүй байдлыг хангах, иргэдийн амар тайван орчныг бүрдүүлэх, гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөлийг арилгах, эрсдэлийг

бууруулахад чиглэсэн төр, байгууллага, иргэдийн хамтын ажиллагаанд тулгуурласан цогц үйл ажиллагаа юм. Орчин үеийн криминологийн шинжлэх ухаанд гэмт хэрэгтэй тэмцэхээс илүүтэйгээр түүнээс урьдчилан сэргийлэх бодлого илүү үр нөлөөтэй гэж үзэх болсон бөгөөд энэ нь нийгэм, эдийн засаг, сэтгэл зүй, боловсрол, орчны хүчин зүйлтэй нягт холбоотой байдаг.

Урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үндсэн зорилго нь гэмт хэрэг үйлдэгдэхээс өмнө түүний шалтгаан, нөхцөл, эрсдэлт хүчин зүйлсийг тодорхойлон таслан зогсоох, иргэдийн эрх, эрх чөлөөг хамгаалах, нийгмийн тогтвортой байдлыг хангахад оршино. Иймээс энэхүү үйл ажиллагаа нь зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын үүрэг бус төрийн бүх байгууллага, иргэний нийгэм, хувийн хэвшил, олон нийтийн оролцоонд тулгуурлах шаардлагатай байдаг.

Криминологийн онолд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг анхдагч, хоёрдогч, гуравдагч гэсэн үндсэн гурван түвшинд авч үздэг. Анхдагч урьдчилан сэргийлэлт нь нийт нийгэмд чиглэсэн бөгөөд боловсрол, ажил эрхлэлт, нийгмийн хамгаалал, соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагаагаар дамжуулан гэмт хэрэг гарах суурь нөхцөлийг бууруулахад чиглэнэ. Тухайлбал, хүүхэд, залуучуудад хууль эрх зүйн боловсрол олгох, архидалт, ажилгүйдэл, ядуурлыг бууруулах бодлого хэрэгжүүлэх нь анхдагч урьдчилан сэргийлэлтийн хэлбэрт хамаарна.

Хоёрдогч урьдчилан сэргийлэлт нь гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэлтэй бүлэг, хувь хүнд чиглэсэн арга хэмжээ байдаг. Үүнд хараа хяналт сул хүүхэд, өмнө нь зөрчил гаргаж байсан этгээд, гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөмтгий орчин зэрэг эрсдэлт нөхцөлд чиглэсэн нөлөөллийн арга хэмжээ орно. Энэ түвшний урьдчилан сэргийлэлтийн гол зорилго нь эрсдэлтэй бүлгийг гэмт хэрэг үйлдэхээс өмнө нийгэмшүүлэх, хяналт тавих, зөв зан төлөвт чиглүүлэхэд оршдог.

Гуравдагч урьдчилан сэргийлэлт нь өмнө нь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс хамгаалах,

нийгэмшүүлэх, дахин гэмт хэрэг үйлдэх нөхцөлийг бууруулахад чиглэнэ. Энэ хүрээнд хорих ангиас суллагдсан иргэнийг нийгэмд дасан зохицуулах, сэтгэл зүйн болон хөдөлмөр эрхлэлтийн дэмжлэг үзүүлэх зэрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлдэг.

Өнөө үед урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа нь уламжлалт аргаас гадна мэдээллийн технологи, хиймэл оюун ухаан, камерын хяналтын систем, эрсдэлийн үнэлгээ зэрэг дэвшилтэт арга хэрэгсэлд тулгуурлах болсон нь түүний үр нөлөөг нэмэгдүүлж байна. Иймээс улс орнууд гэмт хэргийн эсрэг бодлогоо зөвхөн шийтгэлд бус урьдчилан сэргийлэхэд төвлөрүүлэх хандлагатай болжээ.

1.2 Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх криминологийн онолууд

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны онолын үндэс нь криминологийн шинжлэх ухааны олон төрлийн үзэл баримтлалд тулгуурладаг. Эдгээр онол нь гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг тайлбарлахын зэрэгцээ түүнээс урьдчилан сэргийлэх арга замыг тодорхойлдог ач холбогдолтой.

Нийгмийн эмх замбараагүй байдлын онол (Social Disorganization Theory) нь гэмт хэрэг нь нийгмийн хяналт сул, ядуурал ихтэй, хүн амын шилжилт хөдөлгөөн өндөртэй орчинд илүү ихээр үүсдэг гэж үздэг. Энэхүү онолын дагуу хөршийн холбоо сул, орчны хяналт муу байх нь гэмт хэрэг нэмэгдэх нөхцөл болдог. Иймээс олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх, орчны аюулгүй байдлыг сайжруулах нь урьдчилан сэргийлэх чухал арга гэж үздэг.

Өдөр тутмын үйл ажиллагааны онол (Routine Activity Theory) нь гэмт хэрэг үйлдэгдэхэд гурван хүчин зүйл зэрэгцэн бүрдэх шаардлагатай гэж тайлбарладаг. Үүнд гэмт хэрэг үйлдэх сонирхолтой этгээд, хамгаалалтгүй бай болох объект, хяналт сул орчин зэрэг багтана. Тиймээс камерын хяналт, гэрэлтүүлэг, эргүүл хамгаалалт зэрэг нь гэмт хэрэг гарах боломжийг бууруулах чухал хэрэгсэл болдог.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
МОНГОЛЫН ХУУЛЬ

“Хагарсан цонхны” онол (Broken Windows Theory) нь орчны эмх замбараагүй байдал, жижиг зөрчлийг үл тоомсорлох нь цаашид хүнд төрлийн гэмт хэрэг гарах үндэс болдог гэж үздэг. Жишээлбэл, гудамжны хог хаягдал, эвдэрсэн барилга байгууламж, танхайрал зэрэг жижиг зөрчлийг цаг тухайд нь таслан зогсоохгүй бол тухайн орчинд гэмт хэрэг өсөх хандлагатай байдаг. Иймээс хотын орчны цэвэр байдал, сахилга хариуцлага нь урьдчилан сэргийлэх бодлогын чухал хэсэг болдог.

Нөхцөл байдлын урьдчилан сэргийлэх онол (Situational Crime Prevention) нь гэмт хэрэг үйлдэх боломжийг техникийн болон зохион байгуулалтын аргаар багасгахыг зорьдог. Тухайлбал, цахим нэвтрэх систем, биет хамгаалалт, камерын хяналт, гэрэлтүүлэг, эрсдэлтэй бүсийн хяналт зэрэг нь гэмт хэрэг үйлдэх нөхцөлийг хүндрүүлдэг гэж үздэг. Энэхүү онол нь практикт хамгийн өргөн хэрэглэгддэг бөгөөд олон улс орон ухаалар технологид суурилсан урьдчилан сэргийлэх бодлого хэрэгжүүлж байна.

Ийнхүү криминологийн онолууд нь гэмт хэргийн шалтгааныг зөв тодорхойлох, урьдчилан сэргийлэх бодлогыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй боловсруулах боломжийг бүрдүүлдэг бөгөөд орчин үеийн улс орнууд эдгээр онолд тулгуурлан бодлогоо боловсруулж байна.

1.3 Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх олон улсын эрх зүйн үндэс

Олон улсын хэмжээнд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлогыг Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага болон олон улсын бусад байгууллагуудын баримт бичиг, зөвлөмжөөр зохицуулж байна. Эдгээр баримт бичиг нь улс орнуудын урьдчилан сэргийлэх бодлогын үндсэн чиглэлийг тодорхойлж, хамтын ажиллагааг хөгжүүлэхэд чухал ач холбогдолтой.

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх удирдамж”-д урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг хүний эрхийг дээдэлсэн, шинжлэх ухаанд суурилсан, олон нийтийн оролцоотой байх зарчмаар хэрэгжүүлэхийг зөвлөсөн байдаг. Мөн гэмт хэргээс

урьдчилан сэргийлэх бодлогыг боловсрол, нийгмийн хамгаалал, хот төлөвлөлт, хөдөлмөр эрхлэлт зэрэг салбарын бодлоготой уялдуулах шаардлагатайг онцолсон байдаг.

INTERPOL байгууллага улс орнуудын хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, мэдээлэл солилцох, хил дамнасан болон зохион байгуулалттай гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг. Тус байгууллага кибер гэмт хэрэг, хүн худалдаалах гэмт хэрэг, хар тамхины хууль бус эргэлт зэрэг олон улсын шинжтэй гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд технологид суурилсан урьдчилан сэргийлэх арга хэрэглэхийг зөвлөж байна.

Европын холбооны орнууд урьдчилан сэргийлэх бодлогодоо “community safety” буюу хамтын аюулгүй байдлын зарчмыг түлхүү ашигладаг. Энэ нь иргэд, төрийн байгууллага, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаанд тулгуурласан бөгөөд орчны аюулгүй байдлыг сайжруулах, эмзэг бүлгийг хамгаалах, цахим орчны аюулгүй байдлыг хангах зэрэг чиглэлд төвлөрдөг.

Монгол Улсын хувьд “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль”, “Цагдаагийн албаны тухай хууль”, “Зөрчлийн тухай хууль” зэрэг эрх зүйн баримт бичгээр урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үндсийг зохицуулж байна. Гэсэн хэдий ч олон улсын жишигтэй харьцуулахад технологид суурилсан хяналтын тогтолцоо, судалгаанд суурилсан бодлого, иргэдийн оролцооны механизм харьцангуй сул хэвээр байна.

Иймээс олон улсын эрх зүйн хөгжил, туршлагыг үндэсний бодлого, хууль тогтоомжтой уялдуулан хөгжүүлэх нь Монгол Улсад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөөг дээшлүүлэх чухал нөхцөл болж байна.

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх олон улсын туршлага

2.1 Япон улсын гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх туршлага

Япон улс нь дэлхийн хамгийн аюулгүй орнуудын нэгт тооцогддог бөгөөд гэмт хэргийн түвшин харьцангуй бага байдаг. Энэхүү үр дүн нь зөвхөн хатуу хууль тогтоомжтой холбоотой бус иргэдийн ёс

зүй, нийгмийн сахилга бат, олон нийтэд түшиглэсэн урьдчилан сэргийлэх тогтолцоотой шууд холбоотой гэж судлаачид үздэг. Япон улсын урьдчилан сэргийлэх бодлогын онцлог нь “нийгэмд ойр цагдаа” гэсэн зарчимд тулгуурладаг.

Япон улсын хамгийн онцлог тогтолцоо нь “Koban” буюу хөршийн цагдаагийн байрны систем юм. Энэхүү систем нь оршин суугчдад хамгийн ойр түвшинд аюулгүй байдлын үйлчилгээ үзүүлэх зорилготой бөгөөд хот, суурин газрын гудамж, хороолол бүрт жижиг хэмжээний цагдаагийн байр ажилладаг. Koban-д ажиллаж буй алба хаагчид тухайн орчны иргэд, аж ахуйн нэгж, сургуулиудтай байнгын харилцаатай ажиллаж, эрсдэлт нөхцөл, сэжигтэй үйлдлийг эрт илрүүлэх боломжийг бүрдүүлдэг.

Түүнчлэн Япон улсад иргэдийн оролцоонд тулгуурласан хөршийн хяналтын тогтолцоо өндөр хөгжсөн байдаг. Иргэд сайн дурын бүлэг байгуулан шөнийн эргүүл хийх, хүүхдийг аюулгүй зорчиход хяналт тавих, сэжигтэй нөхцөл байдлыг цагдаад мэдээлэх зэрэг үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцдог. Энэ нь олон нийтийн хяналтыг нэмэгдүүлж, гэмт хэрэг гарах эрсдэлийг бууруулахад чухал нөлөө үзүүлдэг.

Мөн Япон улс хүүхэд, өсвөр үеийнхний хүмүүжил, боловсролд онцгой анхаардаг. Сургуулийн орчинд хууль эрх зүйн боловсрол олгох, ёс суртахууны хүмүүжил төлөвшүүлэх, хамтын хариуцлагын ойлголтыг багаас нь төлөвшүүлэх бодлого хэрэгжүүлдэг нь урт хугацаанд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чухал хүчин зүйл болж байна.

Япон улсын туршлагаас харахад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд иргэдийн итгэл, цагдаагийн байгууллагын хүртээмж, олон нийтийн хамтын ажиллагаа онцгой ач холбогдолтой болох нь харагдаж байна.

2.2 Сингапур улсын гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх туршлага

Сингапур улс нь дэлхийн хамгийн аюулгүй, сахилга баттай орнуудын нэг бөгөөд урьдчилан сэргийлэх бодлогоо өндөр технологи, хатуу хяналтын тогтолцоонд тулгуурлан хэрэгжүүлдэг. Тус

улсын аюулгүй байдлын бодлогын гол онцлог нь “Smart Nation” буюу ухаалаг улсын концепцтой нягт уялдсан байдаг.

Сингапурт нийтийн эзэмшлийн гудамж талбай, тээврийн хэрэгсэл, худалдааны төв, орон сууцны бүсүүдэд өндөр нягтаршилтай камерын хяналтын систем ажилладаг. Эдгээр камерууд нь хиймэл оюун ухаанд суурилсан технологитой холбогдсон бөгөөд сэжигтэй хөдөлгөөн, орхигдсон эд зүйл, танхайрал, хүчирхийллийн шинжтэй үйлдлийг автоматаар илрүүлэх боломжтой байдаг.

Мөн тус улсад мэдээллийн нэгдсэн төвүүд ажилладаг бөгөөд цагдаа, онцгой байдал, хотын хяналтын байгууллагууд мэдээллээ нэгтгэн ашигладаг. Ингэснээр эрсдэлтэй нөхцөл байдлыг богино хугацаанд үнэлэх, шуурхай арга хэмжээ авах боломж бүрддэг байна.

Сингапур улсын урьдчилан сэргийлэх бодлогод хатуу сахилга хариуцлага чухал байр суурь эзэлдэг. Нийтийн хэв журам зөрчих, хог хаях, танхайрах, вандализм үйлдэх зэрэг зөрчилд өндөр торгууль ногдуулдаг бөгөөд энэ нь иргэдийн хууль сахих хандлагыг төлөвшүүлэхэд нөлөөлдөг. Судлаачдын үзэж байгаагаар шийтгэлийн гарцаагүй байдал нь гэмт хэрэг, зөрчлийг бууруулахад үр дүнтэй нөлөөлдөг байна.

Түүнчлэн Сингапур улс цахим гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр өндөр түвшний бодлого хэрэгжүүлдэг. Иргэдийн мэдээллийн аюулгүй байдлыг хамгаалах, цахим орчны эрсдэлийг бууруулах, хүүхэд залуучуудад цахим хэрэглээний боловсрол олгох чиглэлээр төрөөс тогтмол сургалт, нөлөөллийн ажил зохион байгуулдаг.

Сингапурын туршлагаас харахад технологид суурилсан урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо, мэдээллийн нэгдсэн удирдлага, сахилга хариуцлагын тогтолцоо нь аюулгүй байдлыг хангах үндсэн хүчин зүйл болж байна.

2.3 Их Британийн гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх туршлага

Их Британи улс урьдчилан сэргийлэх бодлогодоо орчны хяналт, камерын систем, олон нийтийн аюулгүй байдлын

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ САХИУЛАХУЙ

мониторингийг өргөн ашигладаг. Тус улс нь дэлхийд хамгийн өргөн хүрээтэй CCTV буюу хяналтын камерын системтэй орнуудын нэг юм.

Лондон болон томоохон хотуудад нийтийн эзэмшлийн гудамж, метро, автобусны буудал, худалдааны төв зэрэг газруудад олон мянган камер суурилуулсан байдаг. Эдгээр камерын зорилго нь зөвхөн гэмт хэрэг илрүүлэх бус урьдчилан сэргийлэх, иргэдэд сэтгэл зүйн хяналтын орчин бий болгоход оршдог.

Их Британид “Crime Prevention Through Environmental Design” буюу орчны дизайнаар дамжуулан урьдчилан сэргийлэх бодлого өргөн хэрэглэгддэг. Энэ нь хот төлөвлөлт, гэрэлтүүлэг, нээлттэй орон зай, явган хүний зам, орон сууцны зохион байгуулалтыг аюулгүй байдлын шаардлагад нийцүүлэн төлөвлөх арга юм. Жишээлбэл, харанхуй, хяналтгүй бүсийг багасгах, олон нийтийн хараа хяналт сайтай орчин бүрдүүлэх нь гэмт хэрэг бууруулахад чухал нөлөө үзүүлдэг.

Түүнчлэн тус улсад өсвөр үеийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тусгай хөтөлбөрүүд хэрэгждэг. Сургууль, нийгмийн ажилтан, цагдаагийн байгууллага хамтран эрсдэлтэй хүүхдүүдэд зөвлөгөө өгөх, сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх, чөлөөт цагийн зөв дадал төлөвшүүлэх арга хэмжээ зохион байгуулдаг.

Их Британийн туршлагаас үзэхэд орчны аюулгүй байдал, технологийн хяналт, эрсдэлт бүлэгт чиглэсэн бодлого нь гэмт хэрэг, зөрчлийг бууруулахад чухал нөлөөтэй байна.

2.4 Америкийн Нэгдсэн Улсын гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх туршлага

Америкийн Нэгдсэн Улс нь олон үндэстэн, соёлын ялгаатай нийгэмтэй учраас урьдчилан сэргийлэх бодлогоо олон нийтэд түшиглэсэн хэлбэрээр хэрэгжүүлэхэд түлхүү анхаардаг. Тус улсын хамгийн өргөн хэрэглэгддэг арга бол “Community Policing” буюу олон нийтэд түшиглэсэн цагдаагийн үйл ажиллагаа юм.

Энэхүү арга нь цагдаагийн байгууллага болон иргэдийн хамтын ажиллагаанд тулгуурладаг бөгөөд тухайн орон нутгийн иргэдийг аюулгүй байдлын бодлогод оролцуулах зорилготой. Цагдаагийн алба хаагчид оршин суугчидтай тогтмол уулзалт зохион байгуулах, иргэдээс санал авах, орчны эрсдэлийг хамтран тодорхойлох зэргээр ажилладаг.

Мөн АНУ-д өсвөр үеийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр “Youth Prevention Program” зэрэг олон төрлийн хөтөлбөр хэрэгждэг. Эдгээр нь сургуулиас завсардсан хүүхэд, эмзэг бүлгийн өсвөр үеийнхэнд боловсрол, спорт, сэтгэл зүйн зөвлөгөө, хөдөлмөр эрхлэлтийн дэмжлэг үзүүлэхэд чиглэдэг.

АНУ-д мэдээлэлд суурилсан урьдчилан сэргийлэх арга мөн өргөн хэрэглэгддэг. “Predictive policing” буюу гэмт хэргийн магадлалтай бүсийг статистик, хиймэл оюун ухааны тусламжтай урьдчилан тодорхойлох аргачлалыг зарим хотуудад ашиглаж байна. Ингэснээр эргүүл хамгаалалтыг оновчтой зохион байгуулах боломж бүрддэг.

Гэсэн хэдий ч АНУ-ын хувьд зэвсэгтэй холбоотой гэмт хэрэг, хар тамхины асуудал, арьс өнгөний ялгаанаас үүдэлтэй нийгмийн асуудлууд нь урьдчилан сэргийлэх бодлогын тулгамдсан сорилт хэвээр байна.

АНУ-ын туршлагаас харахад иргэдийн оролцоо, орон нутгийн хамтын ажиллагаа, судалгаанд суурилсан бодлого нь урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг нэмэгдүүлэх чухал нөхцөл болж байна.

Монгол улсад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх олон улсын туршлагыг хэрэгжүүлэх боломж, тулгамдсан асуудал

3.1 Монгол Улсын гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх өнөөгийн нөхцөл байдал

Монгол Улсад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг төрийн болон хууль сахиулах байгууллагуудын хүрээнд хэрэгжүүлж байгаа боловч орчин үеийн хөгжлийн чиг хандлага, олон улсын туршлагатай

харьцуулахад цаашид боловсронгуй болгох шаардлага байсаар байна. Сүүлийн жилүүдэд хотжилт, хүн амын төвлөрөл, ажилгүйдэл, архидалт, цахим хэрэглээний өсөлт зэрэг хүчин зүйлсээс шалтгаалан гэмт хэргийн бүтэц, арга хэлбэр өөрчлөгдөж, урьдчилан сэргийлэх ажлын цар хүрээг өргөжүүлэх хэрэгцээ нэмэгдэж байна.

Монгол Улсад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх эрх зүйн үндсийг “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль”, “Цагдаагийн албаны тухай хууль”, “Зөрчлийн тухай хууль” болон бусад холбогдох эрх зүйн баримт бичгээр зохицуулдаг. Эдгээр хууль тогтоомжид төрийн байгууллага, нутгийн захиргаа, иргэд, аж ахуйн нэгжийн оролцоог тодорхой тусгасан байдаг боловч хэрэгжилтийн түвшин харилцан адилгүй байна.

Цагдаагийн байгууллагаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр олон төрлийн арга хэмжээ зохион байгуулдаг. Үүнд сэрэмжлүүлэг, нөлөөллийн аян, сургалт сурталчилгаа, эргүүл хамгаалалт, эмзэг бүлэгтэй ажиллах ажиллагаа зэрэг багтдаг. Мөн сүүлийн жилүүдэд камержуулалтын тогтолцоог өргөжүүлэх, цахим орчин дахь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх мэдээлэл хүргэх ажил нэмэгдэж байна.

Гэсэн хэдий ч урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаа нь ихэвчлэн уламжлалт хэлбэрт төвлөрсөн хэвээр байгаа бөгөөд судалгаанд суурилсан бодлого, эрсдэлийн үнэлгээ, технологийн нэгдсэн систем харьцангуй сул байна. Тухайлбал, олон нийтийн камерын хяналтын систем нь байгууллага бүрт харилцан адилгүй, нэгдсэн мэдээллийн сан, стандарт дутмаг байгаа нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх болон илрүүлэх ажиллагаанд хүндрэл үүсгэдэг.

Мөн иргэдийн оролцоо хангалтгүй байгаа нь тулгамдсан асуудлын нэг юм. Хөршийн хяналт, олон нийтэд түшиглэсэн аюулгүй байдлын тогтолцоо сул, иргэдийн мэдээлэл өгөх идэвх бага байгаа нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөөг бууруулдаг.

Иймээс Монгол Улс урьдчилан сэргийлэх бодлогоо олон улсын жишигт нийцүүлэн шинэчлэх, технологид суурилсан хяналтын тогтолцоо хөгжүүлэх, олон нийтийн оролцоог нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна.

3.2 Монгол Улсад тулгамдаж буй асуудлууд

Монгол Улсад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд хэд хэдэн хүндрэл, тулгамдсан асуудал ажиглагдаж байна. Эдгээр асуудал нь урьдчилан сэргийлэх бодлогын үр нөлөөг бууруулах үндсэн шалтгаан болж байгаа юм.

Нэгдүгээрт, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны санхүүжилт, техник технологийн хангалт хангалтгүй байна. Орон нутаг болон нийслэлийн зарим бүсэд камерын хяналтын систем сул хөгжсөн, ашиглаж буй техник хэрэгсэл нь хуучирсан, мэдээллийн сангийн уялдаа холбоо муу байдаг. Энэ нь эрсдэлтэй нөхцөл байдлыг шуурхай илрүүлэх боломжийг хязгаарладаг.

Хоёрдугаарт, судалгаа, статистик мэдээлэлд суурилсан бодлого дутмаг байна. Урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг ихэвчлэн ерөнхий байдлаар хэрэгжүүлдэг бөгөөд тухайн бүс нутгийн гэмт хэргийн онцлог, шалтгаан нөхцөлд үндэслэсэн нарийвчилсан судалгаа харьцангуй бага байдаг. Иймээс хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ нь зарим тохиолдолд бодит үр дүнд хүрэхгүй байх нөхцөл үүсдэг.

Гуравдугаарт, олон нийтийн оролцоо сул байна. Иргэд гэмт хэрэг, зөрчлийн талаар мэдээлэхээс зайлсхийх, “хөндлөнгийн асуудал” гэж үзэх хандлага түгээмэл байдаг. Мөн хөршийн хяналт, сайн дурын эргүүл, орон нутгийн аюулгүй байдлын бүлэг зэрэг хамтын оролцооны тогтолцоо тогтмол хөгжөөгүй байна.

Дөрөвдүгээрт, өсвөр үеийн гэмт хэрэг, цахим гэмт хэргийн эрсдэл нэмэгдэж байна. Интернэт, цахим орчны хэрэглээ өсөхийн хэрээр цахим залилан, цахим дарамт, хувийн мэдээлэл алдагдах зэрэг шинэ төрлийн гэмт хэрэг нэмэгдэх болсон. Гэвч энэ чиглэлээр урьдчилан сэргийлэх

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬЧИД

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠤᠯᠤᠰ ᠤᠯᠤᠰ

боловсрол, иргэдийн мэдлэг хангалтгүй хэвээр байна.

Тавдугаарт, төрийн байгууллагуудын уялдаа холбоо хангалтгүй байдаг. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн хамгаалал, орон нутгийн байгууллагууд хамтран ажиллах шаардлагатай боловч мэдээлэл солилцоо, хамтын ажиллагааны механизм төдийлөн үр дүнтэй биш байна.

Иймээс дээрх асуудлуудыг шийдвэрлэхийн тулд урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг цогц бодлогын түвшинд шинэчлэх шаардлагатай байна.

3.3 Олон улсын туршлагыг Монгол Улсад хэрэгжүүлэх боломж

Олон улсын туршлагаас харахад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөө нь төр, иргэд, хувийн хэвшлийн хамтын ажиллагаа, технологийн хөгжил, судалгаанд суурилсан бодлогоос ихээхэн хамаарч байна. Монгол Улсын хувьд эдгээр туршлагыг үндэсний онцлогт нийцүүлэн үе шаттай хэрэгжүүлэх боломжтой юм.

Япон улсын Koban системтэй төстэйгээр хороонд түшиглэсэн аюулгүй байдлын төв байгуулах боломжтой. Ингэснээр цагдаа иргэдэд илүү ойр ажиллах, тухайн орчны эрсдэлийг шуурхай илрүүлэх, иргэдийн итгэл, хамтын ажиллагааг нэмэгдүүлэх давуу талтай. Ялангуяа нийслэлийн хүн ам төвлөрсөн хорооллуудад ийм тогтолцоо үр дүнтэй байх боломжтой.

Мөн Сингапур улсын туршлагаас үндэслэн ухаалаг камерын хяналтын систем, хиймэл оюун ухаанд суурилсан эрсдэлийн үнэлгээний системийг хөгжүүлэх шаардлагатай байна. Нэгдсэн камерын хяналтын платформ бий болгосноор гэмт хэрэг гарах эрсдэлтэй бүсийг тодорхойлох, шуурхай хяналт тавих боломж нэмэгдэнэ.

Их Британийн орчны дизайнд суурилсан урьдчилан сэргийлэх аргачлалыг хот төлөвлөлтөд ашиглах боломжтой. Тухайлбал, гэрэлтүүлэг муутай, хяналт сул орчныг сайжруулах, олон нийтийн харагдах орчныг

нэмэгдүүлэх, аюулгүй хотын стандарт нэвтрүүлэх нь гудамжны гэмт хэрэг, танхайрал бууруулахад эерэг нөлөө үзүүлнэ.

АНУ-ын community policing аргачлалыг өргөжүүлэн хөгжүүлэх нь мөн ач холбогдолтой. Иргэд, аж ахуйн нэгж, сургуулиудыг оролцуулсан аюулгүй байдлын хамтарсан хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, хөршийн хяналтын тогтолцоог идэвхжүүлэх нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд үр дүнтэй байх боломжтой.

Түүнчлэн өсвөр үеийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр сургуульд түшиглэсэн хөтөлбөр хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Хүүхэд, залуучуудад хууль эрх зүйн боловсрол олгох, цахим хэрэглээний соёл төлөвшүүлэх, сэтгэл зүйн зөвлөгөө, хөгжлийн дэмжлэг үзүүлэх нь урт хугацаанд гэмт хэрэг бууруулах чухал ач холбогдолтой.

Ийнхүү олон улсын туршлагыг Монгол Улсад шууд хуулбарлан хэрэгжүүлэх бус үндэсний онцлог, эдийн засгийн боломж, хүн амын төвлөрөл, соёлын хүчин зүйлтэй уялдуулан үе шаттай нутагшуулах нь хамгийн оновчтой арга зам гэж үзэж байна.

Дүгнэлт

Олон улсын туршлагаас харахад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын үр нөлөө нь зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаанаас бус төр, хувийн хэвшил, иргэдийн хамтын ажиллагаа, технологийн хөгжил, судалгаанд суурилсан бодлогоос шууд хамаарч байна.

Япон улсын олон нийтэд ойр цагдаагийн тогтолцоо, Сингапурын ухаалаг хяналтын систем, Их Британийн CCTV хяналт, АНУ-ын community policing аргачлал нь бодит үр дүнтэй болох нь харагдаж байна.

Монгол Улсад эдгээр туршлагыг шууд хуулбарлан хэрэгжүүлэхээс илүүтэйгээр үндэсний онцлог, хүн амын нягтаршил, эдийн засгийн нөхцөлтэй уялдуулан үе шаттай нэвтрүүлэх шаардлагатай.

Санал

Судалгааны үр дүнд үндэслэн дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

- Урьдчилан сэргийлэх нэгдсэн үндэсний дата сан байгуулах;
- AI болон камерын хяналтын нэгдсэн систем хөгжүүлэх;
- Хороонд түшиглэсэн community policing тогтолцоог өргөжүүлэх;
- Өсвөр үеийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тусгай хөтөлбөр хэрэгжүүлэх;
- Урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны үр нөлөөг хэмжих шалгуур бий болгох.

Ашиглагсан материал

1. United Nations Office on Drugs and Crime. Handbook on Crime Prevention Guidelines.

2. Ronald V. Clarke. Situational Crime Prevention.

3. David Garland. The Culture of Control.

4. Монгол Улсын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль.

5. Цагдаагийн ерөнхий газрын статистикийн эмхэтгэл.

6. INTERPOL Crime Prevention Strategy.

7. Singapore Police Force Annual Report.

8. Japan National Police Agency Report.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
MINISTRY OF JUSTICE

ОРОН НУТГИЙН ТҮВШИНД ХЭРЭГЖИЖ БУЙ КИБЕР ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АРГА ХЭМЖЭЭНИЙ ҮР НӨЛӨӨ

(Завхан аймгийн жишээн дээр)

THE EFFECTIVENESS OF CYBERCRIME PREVENTION MEASURES IMPLEMENTED AT THE LOCAL LEVEL

(On the example of zavkhan province)

Ш.Дамдиндорж

Завхан аймгийн прокурорын газрын хяналтын прокурор

Damdindorj Sh.

Supervisory Prosecutor at the Zavkhan province Prosecutor's Office

Хураангуй: Дэлхий даяарчлагдаж, мэдээллийн технологи хөгжихийн хэрээр цаг хугацаа, орон зайг хэмнэж, мэдээлэл олж авах, боловсруулахад илүү богино хугацааг зарцуулах зэрэг олон давуу талыг бий болгосон хэдий ч нөгөө талаас орон зай үл хамааран гэмт хэрэг үйлдэгдэх боломжийг олгож, цахим орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн гаралт өсөж, гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг олж тогтоох, илрүүлэхэд улам бүр хүндрэлтэй болж байна.

Завхан аймагт Кибер аюулгүй байдлын эсрэг болон цахим хэрэгсэл, цахим сүлжээ ашиглан үйлдэгдсэн гэмт хэргийн гаралт, шалтгаан нөхцөлийг судалсан судалгааг үндэслэн орон нутгийн түвшинд хэрэгжиж буй гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ үр дүнтэй хэрэгждэг эсэхийг энэхүү судалгаагаар тодорхойлохыг зорив.

Abstract: As the world becomes more globalized and information technology develops, it has created many advantages, such as saving time and space, and reducing the time it takes to obtain and process information. However, on the other hand, it has also created opportunities for crimes to be committed regardless of location, increasing the number of crimes committed in the online environment, and making it increasingly difficult to identify and detect perpetrators.

Based on a study examining the incidence and causes of crimes against cybersecurity and crimes committed using electronic devices and networks in Zavkhan aimag, this study aimed to determine whether crime prevention measures implemented at the local level are effectively implemented.

Түлхүүр үгс: Завхан аймаг, кибер гэмт хэрэг, Зөвлөл, Салбар зөвлөл, гэмт хэрэг урьдчилан сэргийлэх, үр нөлөө

Keywords: Zavkhan province, cybercrime, Council, Sectoral Council, crime prevention, effectiveness

Үндсэн хэсэг

Кибер гэмт хэргийн гаралт, шийдвэрлэлтийг судлахаас өмнө судлагдахууны томъёоллыг ойлгож, зөв хэрэглэх нь зүйтэй. Кибер /Cyber/ гэх нэршил нь кибернетик гэх үгтэй утга дүйх ба утгачлан тайлбарлавал нарийн тооцоолон бодох техник-технологийн туслалцаатайгаар мэдээлэл боловсруулан үйл ажиллагааг удирдах буюу залуур зүй /удирдахуй тогтолцоо/ гэж ойлгогдоно. Энэ утгаараа Европын холбооноос цахим орон зайг нийтэд нь кибер орчин гэж өргөн хүрээнд нэрлэж байхаар шийдвэр гаргаж хэрэгжүүлж байна.¹ Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 3

дугаар зүйлийн 3.1-д “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил нь гэмт хэргийн тухай мэдээллийг судалсны үндсэн дээр гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэгдэхэд нөлөөлж байгаа шалтгаан, нөхцөл, хүчин зүйлсийг тогтоож, түүнийг арилгахад чиглэсэн эдийн засаг, нийгэм, эрх зүйн болон зохион байгуулалтын бусад арга хэмжээний нийлбэр цогц мөн” 2 гэх заалтыг хэрэгжүүлж ажиллах явдал туйлын чухлаар тавигдаж байна. “Гэмт хэрэгтэй тэмцэх” нь урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, таслан зогсоох, мөрдөн шалгах, шүүн таслах, гэмт этгээдэд ял эдлүүлэх цогц ажиллагаагаар тодорхойлогдох ёстой байтал өнөөдөр илрүүлэх, таслан зогсоох ажилд түлхүү

анхаарч, урьдчилан сэргийлэх ажил хавсарга байдалтай байна.3 Завхан аймгийн прокурорын газар Кибер орчинд үйлдэгдсэн 2024 онд 40 хэрэгт хяналт тавьсан нь нийт гэмт хэргийн 11,8 хувийг, 2025 онд 122 хэрэгт хяналт тавьсан нь нийт гэмт хэргийн 23,9 хувь, 2026 оны эхний 2

сарын байдлаар 119 хэрэгт хяналт тавьсан нь нийт гэмт хэргийн 53.6 хувийг тус тус эзэлж байна. Дээрх тоон үзүүлэлтээс цахим хэрэгсэл, цахим сүлжээ ашиглан үйлдсэн гэмт хэрэг 2025 онд өмнө оноос 3 дахин өссөн, 2026 онд мөн өсөх хандлагатай байна.

Зураг 1.

Завхан аймгийн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах салбар зөвлөлийн 2025 оны 04 дүгээр сарын 08-ны өдрийн 01 дугаартай тогтоолоор Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлын төлөвлөгөөг баталж, тус онд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр 109 арга хэмжээ, 396,000,000 (гурван зуун ерэн зургаан сая) төгрөгийн төсөвтэй гүйцэтгэлийн төлөвлөгөө баталж, биелэлтийг тооцсон байна.4 Төлөвлөгөөний 2.6 дахь хэсэгт Залилах болон цахим гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр “Өгөхгүй бол алдахгүй” арга хэмжээ зохион байгуулах, “Цахимын цаана” арга хэмжээг зохион байгуулах, “Залилан” арга хэмжээ зохион байгуулах талаар тусгасан боловч дээрх арга хэмжээнүүдийн биелэлт, үр дүнгийн тайланд тусгаагүй байна. Төлөвлөгөөний биелэлтийн 12-д тусгагдсан “Зарим сумдын ГХУСАЗСЗ Зөвлөлийн үйл ажиллагаа шалгаж, мэргэжил арга зүйн туслалцаа үзүүлэхийн зэрэгцээ иргэдэд хууль тогтоомж сурталчлах” арга хэмжээнд 5,000,000 (таван сая төгрөг) төгрөгийг

төсөвлөж, дээрх хүрээнд “Цахим хэрэгсэл ашиглан үйлдэгдэж байгаа гэмт хэрэг, Кибер гэмт хэргийн хохирогч, холбогдогч болохоос урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр 2025 оны 05 сарын 21-ний өдөр Завхан аймгийн Улиастай дугаар сарын 16-ны өдөр Отгон сумын Ерөнхий боловсролын сургуулийн ахлах, дунд ангийн сурагчдыг, 2025 оны 05 дугаар сарын 09-ний өдөр Политехникийн коллежийн оюутнуудыг тус тус хамруулан “Цахим орчны зохистой хэрэглээ” сэдэвт сургалт, яриа таниулга хийж, мэдээлэл өгсөн”, Мөн төлөвлөгөөний биелэлтийн 36-д тусгагдсан “Цахим орчинд үйлдэгдэх Залилангаас зайлсхийе арга хэмжээ”-нд 3,000,000 (гурван сая) төгрөгийг төсөвлөж, “Залилан таны гарт” хэлэлцүүлгийг 2025 оны 10 дугаар сарын 09-ны өдөр зохион байгуулсан. Улиастай сумын 6 багын ажлын албатай хамтран уг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр 6 удаагийн сургалт зохион байгуулж нийт 978 иргэн оролцуулсан. Уг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын хүрээнд 18 төрлийн 150 ширхэг А4 хэмжээтэй тараах материал бэлтгэн

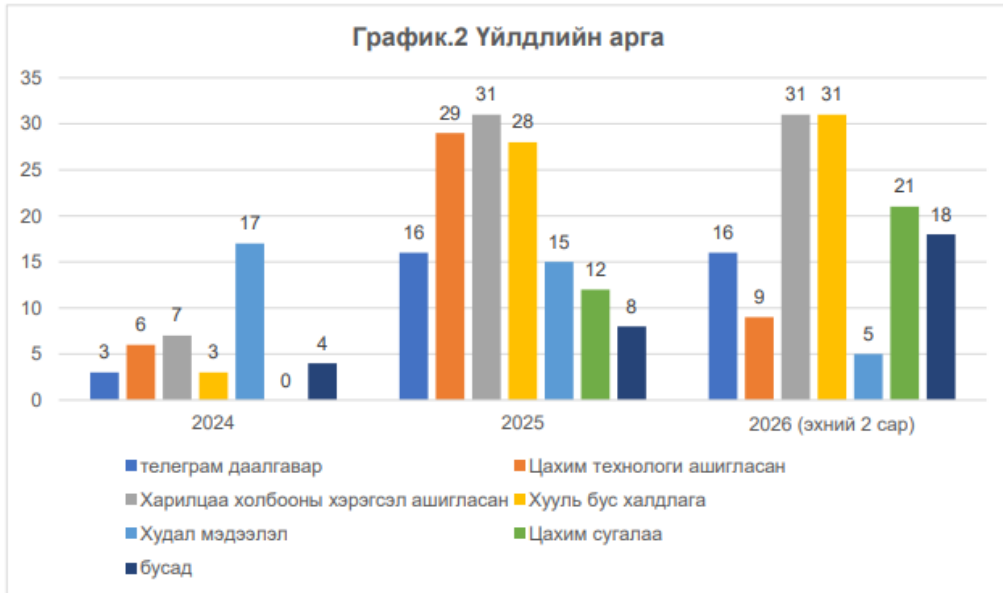
Дэвсгэрийн газар

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

байршуулсан. Асгат Баянхайрхан, Тэс,Баянтэс, Их-Уул сумдын 350 төрийн албан хаагчид, иргэд зэрэг нийт 1672 хүнд хүргэж ажилласан байна. Завхан аймгийн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах салбар зөвлөл нь кибер гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиглэлээр 2025 онд 8,000,000 (найман сая) төгрөгийн төсөвтэй 2 ажил гүйцэтгэсэн нь төлөвлөгөөнд тусгагдсан нийт ажлын 1.8 хувийг, нийт төсвийн 2 хувийг тус тус эзэлж байна. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг орон нутгийн түвшинд Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг Салбар зөвлөл уялдуулан зохион байгуулахаар хуульчилсан ба гэмт хэргийн нөхцөл байдал, түүний шалтгаан, нөхцөлийг судалсны үндсэн дээр гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого, тэргүүлэх чиглэлийг тодорхойлж, хэрэгжүүлэх бүрэн эрхийг олгосон байна.5 Судалгаанд дурдагдсан мэдээллээс (график.1) кибер орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэргийн гаралт сүүлийн 2 жилд эрс өссөн байхад түүнээс урьдчилан сэргийлэх арга, олон нийтэд мэдээлэл түгээх арга хэмжээг нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд төлөвлөж, хэрэгжүүлээгүй нь гэмт хэргийн нөхцөл байдал, түүний шалтгаан нөхцөлтэй уялдуулан бодлого тодорхойлох асуудал хангалтгүй байгааг илтгэнэ. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр, төлөвлөгөө нь олон нийтийн хэрэгцээ, шаардлага, гэмт хэрэг, зөрчлийн нөхцөл байдалд хийсэн дүн шинжилгээ, цаашдын төлөв байдал, төрийн байгууллагын үйл ажиллагааны үр дүнд үндэслэсэн байх6 шаардлагын хэмжээнд хүрээгүй байна гэж судлаачийн зүгээс дүгнэв. Нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд урьдчилан сэргийлэх ажил, хэсэгчилсэн болон нэгдсэн арга хэмжээг хуучин ашиглаж ирсэн практик,

ажлын туршлага дээр үндэслэн ерөнхий таамгаар ажлаа төлөвлөж, зохион байгуулдаг ба энэ арга барилыг өөрчилж тодорхой, бодитой судалгаанд үндэслэн ажлаа төлөвлөх, зохион байгуулах шаардлага ч тавигдаж байна. Ингэснээр тухайн нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд гэмт хэрэг үүдэн гарч буй шалтгаан нөхцөл, нөлөөлж буй хүчин зүйлийг тодорхойлох, үр дүнтэй урьдчилан сэргийлэх бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх ажилд ахиц гарна.7 Хуулийн 15 дугаар зүйлийн 15.1.3-д гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний талаар мэдээ, мэдээллийг цуглуулах, боловсруулах, хадгалах, дүн шинжилгээ хийсний үндсэн дээр гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг сайжруулах арга хэмжээг авах, 16 дугаар зүйлийн 16.1.3-д “тухайн нутаг дэвсгэрийн төрийн захиргааны болон хууль сахиулах байгууллага, олон нийтийн оролцоотойгоор гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын хөтөлбөр, төлөвлөгөө боловсруулж, биелэлтийг хангах” чиг үүргийг Салбар зөвлөл хэрэгжүүлэхээр хуульчилсан байна. Цагдаагийн байгууллагын гэмт хэргийн статистик мэдээгээр кибер орчинд үйлдэгдсэн гэмт хэрэг 2012 онд 43, 2013 онд 49, 2014 онд 21, 2015 онд 90, 2016 онд 97, 2017 онд 195, 2018 онд 659, 2019 онд 737, 2020 онд 1795, 2021 онд 4826, 2022 онд 8563 бүртгэгдэж, жил бүр 1-2 дахин өссөн8 үзүүлэлттэй, цаашид өсөх хандлагатай байгааг судалгааны дүн харуулсан. Салбар зөвлөл мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх чиг үүргийн хүрээнд дээрх судалгаа, эрдэм шинжилгээний ажлыг үйл ажиллагаандаа ашиглаж, төлөвлөлт, гүйцэтгэх ажлыг үр дүнтэй гүйцэтгэж, хуулийн хэрэгжилтийг хангуулж ажиллах шаардлагатай байна.

Дээрх судалгааны дүнгээс (график.2) телеграм даалгавар биелүүлэх, харилцаа холбооны хэрэгсэл ашигласан, цахим технологи ашигласан, хууль бус 7 Гэмт явдалтай тэмцэх арга зүй., Улаанбаатар хот, 2011 он 8 Дотоод хэргийн их сургууль, Кибер гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл, урьдчилан сэргийлэх арга зам., 2023 он, (38 дугаар хуудас), 3 16 16 6 29 9 7 31 31 3 28 31 17 15 5 0 12 21 4 8 18 0 5 10 15 20 25 30 35 2024 2025 2026 (эхний 2 сар) График.2 Үйлдлийн арга телеграм даалгавар Цахим технологи ашигласан Харилцаа холбооны хэрэгсэл ашигласан Хууль бус халдлага Худал мэдээлэл Цахим сугалаа бусад халдлага хийсэн, цахим сугалаа зохион байгуулах үйлдлийн аргаар үйлдэгдсэн хэргийн гаралт өссөн бол цахим сүлжээнд худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийн гаралт буурсан үзүүлэлттэй байна. Завхан аймгийн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах салбар зөвлөлийг хариуцсан мэргэжилтэнтэй ярилцлагын аргыг ашиглан тус салбар зөвлөлөөс бие даан судалгаа гүйцэтгэдэг эсэх болон бусад байгууллагуудаас гаргасан судалгааны дүнг ашигладаг эсэхийг тодруулахад бие даан болон бусад байгууллагуудтай хамтран

мэдээлэл, судалгаа хийсэн албан ёсоор мэдээлэл солилцсон тохиолдол байхгүй. Түүнчлэн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөлөөс дээрх чиглэлээр судалгаа, шинжилгээний ажил гүйцэтгэх, төлөвлөгөөнд тусгавал зохих асуудал зэрэг арга зүйн зөвлөгөө өгөх ажил хангалтгүй, зохион байгуулалтын шинжтэй асуудлаар Салбар зөвлөлтэй харилцах түвшинд байгаад анхаарал хандуулах шаардлагатай байна. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх зорилго нь тодорхой гэмт хэрэг зөрчил үйлдэгдэх боломж, нөхцөлийг үгүй болгох, хамгийн бага түвшинд аваачих явдал юм. Мөн орчин тойрны урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ нь гэмт этгээд баригдах магадлалыг ихэсгэснээр тохиолдлоор гэмт хэрэг үйлдэх явдлыг багасгах ач холбогдолтой. Энэ нь “хагархай цонх”-ны үзэл буюу орчин тойрны эмх замбараагүй байдал, нийтийн хэв журмыг сахиулснаар гэмт хэрэг үйлдэгдэх магадлалыг багасгах боломжтой гэсэн үг юм. Гэмт хэргийн бодит үйлдэгдэж байгаа түвшнийг багасгахын тулд зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг идэвхтэй зохион байгуулах нь үр дүнтэй байх боломжтой юм.

Дотоод хэргийн их сургууль

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

График.2 Үйлдлийн арга

2024 онд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулсан хэрэгт хохирогчоор тогтоогдсон 34 хүнийг нас, хүйс, нийгмийн байдал, цахим орчны хэрэглээ, гэмт хэрэг үйлдсэн 9 Дотоод хэргийн их сургууль, Кибер гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл, урьдчилан сэргийлэх арга зам., 2023 он, (10 дугаар хуудас), 6 31 37 16 53 59 12 42 41 0 10 20 30 40 50 60 70 2024 2025 2026 (эхний 2 сар) График.3 Хохирогчдын нас 18-30 нас 31-44 45-аас дээш этгээд, хохирогчийн холбоо хамаарлыг судалж үзэхэд 18-30 насны 6, 31-44 насны 16, 45-аас дээш насны 12, эрэгтэй 11, эмэгтэй 23, бүрэн дунд боловсролтой 25, дээд боловсролтой 9, ажилгүй 16, ажилтай 9, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч 9, тэтгэвэрт 3, Завхан аймагт оршин суудаг 32, Улаанбаатар хотод оршин суудаг 2, хохирогч нар нь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдтэй бүгд хамааралгүй байна.

2025 онд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулсан хэрэгт хохирогчоор тогтоогдсон 126 хүнийг хувийн байдлаар ангилж үзвэл 18-30 насны 31, 31-44 насны 53, 45-аас дээш насны 42, эрэгтэй 31, эмэгтэй 85, бүрэн дунд боловсролтой 106, дээд боловсролтой 17, боловсролгүй 3, ажилгүй 81, ажилтай 19, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч 23, тэтгэвэрт 3, Завхан аймагт оршин суудаг 121, бусад орон нутагт оршин суудаг 2, Улаанбаатар хотод оршин суудаг 3,

хохирогч нар нь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдтэй бүгд хамааралгүй байна. 2026 онд мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулсан хэрэгт хохирогчоор тогтоогдсон 137 хүнийг хувийн байдлаар ангилж үзвэл 18-30 насны 37, 31-44 насны 59, 45-аас дээш насны 41, эрэгтэй 46, эмэгтэй 91, бүрэн дунд боловсролтой 113, тусгай дунд боловсролтой 1, дээд боловсролтой 20, боловсролгүй 2, ажилгүй 79, ажилтай 31, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч 22, тэтгэвэрт 5, Завхан аймагт оршин суудаг 131, бусад орон нутагт оршин суудаг 2, Улаанбаатар хотод оршин суудаг 4, хохирогч нар нь гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдтэй бүгд хамааралгүй байна. Энэхүү судалгаанаас Завхан аймагт үйлдэгдсэн кибер гэмт хэргийн улмаас хохирсон этгээдүүдийн нас, хүйс, хөдөлмөр эрхлэлт зэрэг нөхцөл байдал тодорхой харагдах бөгөөд урьдчилан сэргийлэх ажилд хамруулах шаардлагатай нийгмийн бүлгийг тодорхойлох боломжийг олгоно. Судалгаагаар (график.3) 31-44 насны эрхэлсэн тодорхой ажилгүй иргэд хамгийн ихээр дээрх гэмт хэргийн хохирогч болж байгаа нь тогтоогдож байх бөгөөд урьдчилан сэргийлэх чиг үүрэг бүхий байгууллага, албан хаагчид энэ бүлгийн хүмүүст анхаарлаа онцгойлон хандуулах нь зүйтэй. Бодит байдалд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажил нь бусад ажлын

хавсарга хэлбэртэй, хүрсэн үр дүн тодорхойгүй нөхцөл байдалд байна. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хэлбэрээр сумдад яриа таниулга хийдэг боловч зорилтот бүлэгт хүрдэггүй, олон нийтийн сүлжээгээр зар байрлуулах, тухайн зарыг үзсэн хүний тоогоор үзүүлэлтийг хэмжиж буй нь ажлын үр дүнг шууд илтгэхгүй. Өөрөөр хэлбэл, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг илүү бүтээлчээр, үр дүнтэй гүйцэтгэх шаардлага бий болсныг илтгэнэ. Сумдад гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах Салбар зөвлөл мөн ажиллаж байх боловч аймгийн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын төлөвлөлт, гүйцэтгэлийн үр дүн тодорхойгүй байгаа нь сумдын ажлыг үүнээс сайн байх боломжтой гэж дүгнэх нь логикийн хувьд зөрчилдөөн үүсгэнэ. Аймаг, дүүрэг, баг, хорооны нутгийн өөрөө удирдах болон төр захиргааны байгууллагаас төлөвлөсөн ажил бүрэн биелэх, тэр бүр оновчтой байх албагүй ч гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх салбар зөвлөлөөс нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд гарсан гэмт хэрэг, зөрчлийн байдалд судалгаа, дүн шинжилгээ хийж, шалтгаан нөхцөлийг тодорхойлсон, үнэлэлт дүгнэлт өгөн холбогдох байгууллагаас ирүүлсэн танилцуулга, мэдээлэл, тайлан, санал, зөвлөмжийг үйл ажиллагаандаа ашиглаж, урьдчилан сэргийлэх ажлын иш үндэс болгох нь зүйтэй. 10 Түүнчлэн төрийн чиг үүргийг орон нутагт хэрэгжүүлэх үүрэг хүлээсэн байгууллага, албан тушаалтнуудад гэмт хэрэг, зөрчлийн гаралт, шийдвэрлэлт, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх талаар мэдээлэл, зөвлөмжийг тухай бүр хүргүүлж, нутгийн өөрөө удирдах байгууллагын алба хаагчдыг оролцуулах нь илүү үр дүнтэй байж болох юм. Тухайлбал, багийн Засаг дарга нар мал тооллого, вакцинжуулалт зэрэг тухайн нутаг дэвсгэрийн хэмжээнд айл бүрт хүрч ажиллах үед кибер гэмт хэргийн үйлдэгдэж буй арга, хэлбэр, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр авах арга хэмжээ зэрэг мэдээллийг иргэдэд түгээх зэргээр ажиллах, ингэхдээ бусад байгууллагатай хамтрах зэргээр төрийн байгууллагуудын уялдаа холбоог хангаж ажиллах боломжтой.

Дүгнэлт

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг гэмт хэргийг шуурхай, бүрэн илрүүлэх, гэмт хэрэгтнийг олж тогтоох, ял оногдуулах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээх ажиллагаатай ижил түвшинд ач холбогдол өгөх чухал. Манай улс гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо, чиг үүргийн эрх зүйн үндсийг тодорхойлсон хэдий ч дээрх хуулийн хэрэгжилт орон нутагт ямар түвшинд байгааг энэхүү бэсрэг илтгэлээр харуулахыг зорилоо. Аймаг, сумын Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах Салбар зөвлөлийн төлөвлөлт болон төсвийн зарцуулалт үр дүнтэй эсэхэд хяналт тавьж, гүйцэтгэсэн ажлын тоон үзүүлэлтээс илүү чанарт анхаарах нь зүйтэй байна. Нөгөө талаас гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг хуулиар хүлээсэн байгууллага, албан тушаалтнуудын уялдаа холбоог сайжруулах, мэдээллээ харилцан үр дүнтэй солилцох хуулийн үзэл баримтлалыг нэг мөр хэрэгжүүлэн ажиллах нь энэ ажлын үр нөлөө нэмэгдэж, бодитой зэрэг өөрчлөлтийг авчрах боломжтой гэж судлаачийн зүгээс дүгнэж байна. Мөн энэ чиглэлээр хийгдсэн судалгаа, эрдэм шинжилгээний ажлыг тухай бүр судалж, салбар зөвлөлүүдэд хүргүүлэн үйл ажиллагаа, төлөвлөгөөнд тусгуулж, төлөвлөгөөний хэрэгжилтэд бодитой үнэлэлт өгч хэвших, түүнчлэн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах зөвлөл, дэд зөвлөлүүд нь аймгийн Салбар зөвлөлийг, аймгийн Салбар зөвлөл нь сумдынхыг мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах, үйл ажиллагааг чиглүүлэх байдлаар ажлын үр дүнг нэмэгдүүлэх зайлшгүй шаардлагатай байна.

Санал

Судалгааны дүнд үндэслэн дараах саналуудыг гаргаж байна. Үүнд:

1. Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын санхүүжилт, хөрөнгийн зарцуулалтад хяналт тавихын зэрэгцээ төлөвлөлт, гүйцэтгэлийн үнэлгээнд дүгнэлт өгөх зохицуулалтыг хуульд тусгах,

2. Төлөвлөгөөг батлахдаа тухайн чиг үүргийг хуулиар хүлээсэн байгууллагуудаас гаргасан судалгаа,

МОНГОЛЫН ХҮҮЛЬ
ХАМГААГАХ
МОНГОЛЫН ХҮҮЛЬ
ХАМГААГАХ

МОНГОЛЫН ХҮҮЛЬ САХИУЛАХУЙ

мэдээний үзүүлэлтэд үндэслэн бодитой, үр дүнтэй төлөвлөх талаар Салбар зөвлөлүүдэд чиглэл өгөх,

3.Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажил нь олон нийтийн сүлжээгээр мэдээлэл түгээх, уулзалт, зөвлөгөөнөөр хязгаарлагдаж буйд анхаарал хандуулж, бүтээлч, үр дүнтэй аргаар олон нийтэд мэдээлэл түгээх,

4.Урьдчилан сэргийлэх ажил нь эдийн засаг, нийгэм, эрх зүйн болон зохион байгуулалтын арга хэмжээний нийлбэр цогц байх тухай хуулийн заалтыг нэг мөр хэрэгжүүлж ажиллах,

5.Завхан аймаг төдийгүй Монгол Улсын хэмжээнд кибер гэмт хэргийн гаралт цаашид ч өсөх хандлагатай байгаад онцгой анхаарч, Зөвлөл, салбар зөвлөлийн үйл ажиллагааг энэ чиглэл рүү бүрэн хандуулах, идэвхтэй ажиллах зэрэг саналуудыг гаргаж байна.

Ашигласан материал

1.Б.Хишигтогтох, Л.Цогтбаяр, Д.Сумъяацэрэн, Цахим мэдээллийн орчинд үйлдэгдэх гэмт хэргийн мөрдөн шинжлэхүйн онол, арга зүйн үндэс, сурах бичиг, УБ., 2015,

2.Г.Золбоо, Гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд Цагдаагийн байгууллага, Нутгийн өөрөө удирдах байгууллагаас анхаарч шийдвэрлэвэл зохих зарим асуудал., Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, <https://legaldata.mn/b/429>,

3.Гэмт явдалтай тэмцэх арга зүй., Улаанбаатар хот, 2011 он

4.Дотоод хэргийн их сургууль, Кибер гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл, урьдчилан сэргийлэх арга зам,

5.Завхан аймгийн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах салбар зөвлөлийн 01 дугаартай тогтоол,

6.Завхан аймгийн Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохицуулах салбар зөвлөлийн 2025 оны төлөвлөгөөний биелэлт,

МАНСУУРУУЛАХ, СЭТГЭЦЭД НӨЛӨӨТ БОДИСЫН ХУУЛЬ БУС ЭРГЭЛТТЭЙ ТЭМЦЭХ УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ СТРАТЕГИ

“PREVENTIVE STRATEGIES AGAINST THE ILLEGAL TRAFFICKING OF NARCOTIC
AND PSYCHOTROPIC SUBSTANCES”

Э.Болор-Эрдэнэ

Өмгөөллийн “Цэц Билэг” ХХН-ийн хуульч, цагдаагийн бэлтгэл дэд хурандаа, Их засаг их сургуулийн магистрант

Bolor-Erdene E.

Legal Advisor at “Tssets Bileg” LLP, Reserve Police Lieutenant Colonel, Master’s Student at Ikh Zasag University

Хураангуй: Мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлттэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэхийн тулд юуны өмнө 4 зүйлийг анхаарах ёстой, Үүнд:

- 1.Нээлттэй байх,
- 2.Хүлээн зөвшөөрөх,
- 3.Эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох болон
- 4.Стандарт тогтоох явдал юм.

Аливаа зүйлийг нуух тусам түүнийг таньж мэдэх гэсэн хүний хүсэлд хориг саад тавьж болдоггүй, тиймээс өнөөдрийг хүртэл мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодистой тэмцэж ирсэн бидний арга барил үеэ өнгөрөөж, орчин цагийн мэдээллийн хурд, хөгжил түүнд хандах, тэдгээрийг олдворлох боломж бололцоог гүйцэхгүй болсныг нотлох зөв 1 тоог дурдахад хангалттай. Сүүлийн 10 жилд инфильяци жилд дунджаар 0.7 хувьтай байхад энэ төрлийн гэмт хэрэгт холбогдогсдынх 1.5 дахин их байсан.

Abstract: In combating and preventing the illegal trafficking of narcotic and psychotropic substances, four key aspects must be prioritized:

- Openness,
- Acceptance,
- Improvement of the legal environment, and
- Establishment of standards.

The more society attempts to conceal such issues, the more individuals seek to discover and experience them. As a result, traditional approaches used to combat narcotic and psychotropic substances have become outdated and unable to keep pace with modern information flows and technological development.

One statistical example illustrates this clearly: while inflation averaged approximately 0.7% annually over the past decade, the number of individuals involved in such crimes increased by 1.5 times.

Түлхүүр үгс: Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодис, эмчилгээ, нөхөн сэргээлт, эрх зүйн боловсруулалт, Колумб, ил тод байдал, стандарт, урьдчилан сэргийлэлт, донтолт, конвенци, НҮБ.

Keywords: Narcotic drugs, psychotropic substances, treatment, rehabilitation, legal reform, Colombia, transparency, standards, prevention, addiction, conventions, United Nations.

Удиртгал

Мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодистой тэмцэх, урьдчилан сэргийлэхэд бид ямар стратеги баримтлах вэ?

Юуны өмнө бид энэ талаах мэдээлэл, зарим үйл ажиллагааг нээлттэй болгож, тодорхой хэмжээнд хүлээн зөвшөөрч, стандарт нөхцөлийг нь бүрдүүлж түүнтэй холбоотой эрх зүйн орчинг боловсронгуй,

хатуу чанд болгох, хэрэгжүүлэх механизмыг нь тодорхой болгох хэрэгтэй.

Нийлүүлэлтийг бус эрэлтийг хумих эдийн засгийн ерөнхий зүй тогтлын дагуу тэмцэх нь үр дүнтэй. Дор дурдсан алдааг гаргаад байна, үүнд:

1. Нийлүүлэлтийг тасалдуулах нь хэрэглээг бууруулах бус үнийг өсгөх

Австралийн Засаг захиргаа

Хууль сахиулахуй

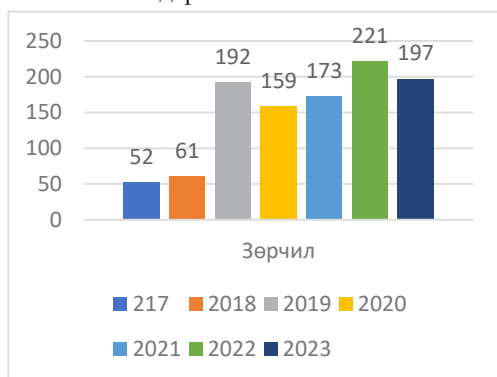
үндэслэл болоод байгааг анзаарахгүй байна.

2. Төрөөс баримтлах бодлого нь алсыг харсан бус, мөнгө хэмнэх гэж байгаад урт хугацаандаа маш их мөнгө зарах явдал нийтлэг. Хэрэглэгчдийг хорьж, цагдах, шийтгэх бус эмчлэх, нийгэмшүүлэх зэрэг үйл ажиллагаанд төсөвлөгдсөн зардал төсвийн тодотголоор хамгийн түрүүнд танагдах буюу тэвчиж болох зардал болох магадлал өндөр.

3. Бидний тэмцэж буй хууль сахиулах ажиллагаа нь хил хязгаар, эрх зүйн тогтолцоо, дэглэм, хууль тогтоомжийн ондоошил зэрэг хязгаарлалтуудад баригдмал ба түүнээ шийдвэрлэх хамтын ажиллагаа болхи байна.

4. Улс гүрнүүд мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисыг хориглох нь зөв шийдэл гэдэгт итгэсээр байна. Тиймээс дээрх алдааг засахын тулд доорх үндэслэлүүдийг тайлбарлахыг зорилоо, үүнд:

- Нээлттэй байх,
- Хүлээн зөвшөөрөх,
- Эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох болон
- Стандарт тогтоох ёстой.

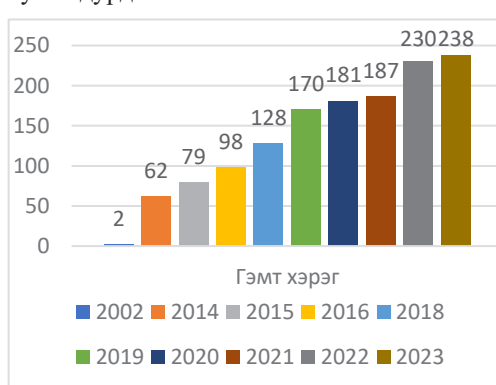

“Мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын талаар яриад байвал эсрэг сурталчилгаа болоод, хэрэглээг нэмэгдүүлнэ гэж үзээд урьдчилан сэргийлэх

ажлыг үндсэнд нь орхигдуулсан, гэтэл өнөөдөр энэ бодисын хэрэглээ нэмэгдэж, хирээс хэтэрсэн, ялангуяа хүүхэд, залуучуудын дунд. Цаашид энэ чиглэлээр нээлттэй байдлыг хангаж, тодорхой стратеги боловсруулж ажиллана¹” гэж манай улсын ХЗДХ-ийн Сайдын үг өнөөдрийг хүртэл бид мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлттэй тэмцэх чиглэлд ямар ч бодлого, стратегигүй явж ирснийг төр албан ёсоор хүлээн зөвшөөрснийг илтгэнэ.

Түүнчлэн, “Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль”-ийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулагдсан².

Түүнд, уг хууль батлагдан, хэрэгжсэн 22 жилийн туршлагаар мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлттэй холбоотой гэмт хэрэг, зөрчил жилээс жилд өсөн нэмэгдэж буйг дурдаад, уг хууль батлагдах үед буюу 2002 онд мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хэрэглээ болон түүнтэй холбоотой гэмт хэрэг улсын хэмжээнд нийт 2 бүртгэгдэж, шийдвэрлэгдэж байсан бол энэ тоо 2023 онд 238 гэмт хэрэг, 197 зөрчил гарсан байгаа тухай дурджээ³.

Түүнчлэн энэ төрлийн бодисын тоо, хэмжээ ч нэмэгдсэн, 2022 онд эд мөрийн баримтаар хурааж авсан мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хэмжээг өмнөх

¹ “Сайнбуянгийн Амарсайхан” нэртэй фесбүүк хаягт байршсан ХЗДХ-ийн Сайдын УИХ-ын танхимд хэлсэн үгний дуу-дүрс бүхий бичлэг, 2026.05.06

² <https://mojha.gov.mn:8085/core/files/6646c2d59fe a4ca6d5eb0019>

³ Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлттэй тэмцэх хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийн танилцуулага.

онтой харьцуулахад Каннабис 30 хувиар, Гашиш 4,5 дахин, Морфин 61,4 хувиар, DXM 2,7 дахин тус тус өсчээ. Хураан авсан Каннабис ойл 371,7 граммаар, дроп 300 миллилитрээр, Тебантин 56 ширхгээр, DXM 25 ширхгээр нэмэгджээ. Харин Мөс/Метамфетамин 1,299.1 граммаар буюу 7 дахин буурсан⁴.

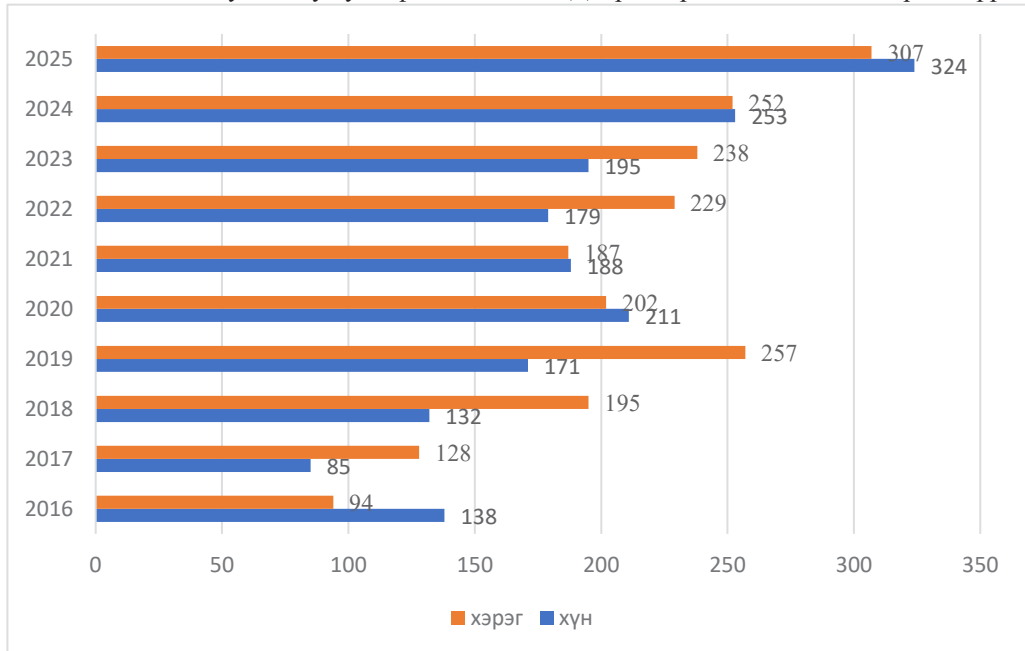
Юм бүхэн өсөлттэй байдаг тул энэ хэвийн зүйл хэмээн маргах хүн гарах байх, тэгвэл бид үүнийг өсгөхгүй, бүр нарийндаа бууруулах зорилт тавьж, нууцалсаар ирсэн гэдгийг дурдах нь зүйтэй.

Мөнгөний ханш уналт буюу инфляци

инфляцын түвшин 1.7 хувьтай байж, 2025 оны 1 дүгээр сард 8.7 хувьтай болжээ⁵. Энэ нь жилийн дунджаараа 6.81 хувь болж байна, тэгвэл 1.7-оос 8.7-д хүрсэн өсөлтийн зөрөө 7 нэгж байгаа нь жилд дунджаар 0.7 хувиар инфляци өссөн гэдэг тооцооллыг хийж болно.

Тэгвэл зах зээлийн зарчмаараа өсөж буй инфляцын 0.7 хувийн өсөлтөөс мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлттэй холбоотой гэмт хэрэгт холбогдсон сэжигтнүүдийн тоон үзүүлэлт 2 дахин их буюу 1.5 хувь байна.

Доорх хүснэгтээс гэмт хэрэг түүнд

эдгээр жилүүдэд ямар байсныг харьцуулан харъя: 2016 оны 1 дүгээр сарын байдлаар

Хар тамхи, мансууруулах бодистой тэмцэх болон Сурагчдын холбоо зэрэг ТББ, ЦЕГ-ын Дүн шинжилгээ судалгааны хэлтсээс хамтран хийсэн судалгааны тайланд⁶ дурдсанаар дунд сургуулиудын 6-12 дугаар ангийн 143.000 хүүхэд мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодист автах эрсдэлтэй байгаа тухай бичигджээ. Энд зөвхөн сургуульд сурч буй

холбогдсон хүмүүсийн статистик мэдээллийг харж болно.

хүүхдүүдийн тухай яригдаж байгааг анхаарах хэрэгтэй.

Сургууль завсардсан, эсвэл огт сурдаггүй хүүхдүүдийн тоог нэмбэл илүү олон хүүхдийг ийм эрсдэл хүлээж байх магадлалтай.

Энэхүү судалгааг хот хөдөөгийн нийт 1300 гаруй сурагчдаас санал асуулгын хуудас бөглүүлэх, Сурагчдын холбооны

⁴ Мөн тэнд

⁵ <https://www.mongolbank.mn/mn/inflation>

⁶ Хүүхэд, өсвөр үеийнхний мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодист автах эрсдэл, түүнээс урьдчилан сэргийлэх арга зам, 2018 он.

Дорнод Уулс

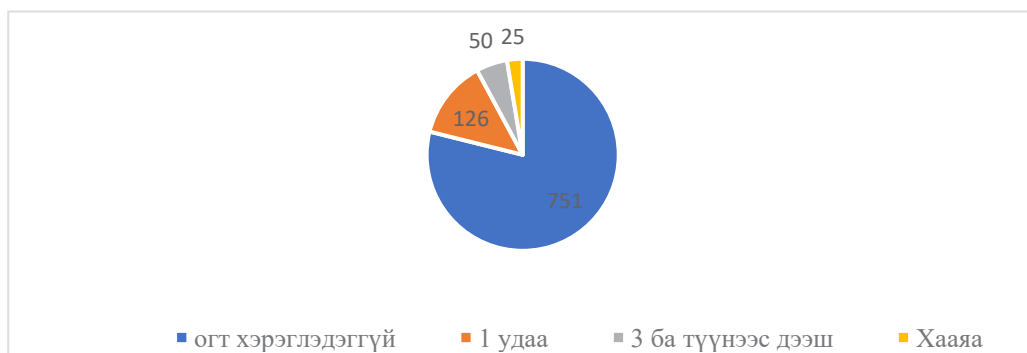
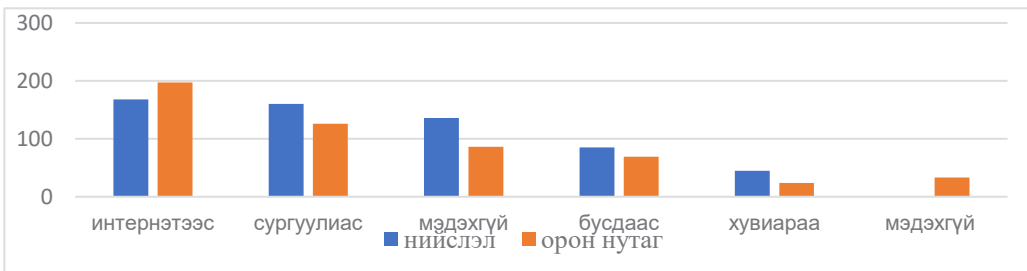

ᠮᠤᠩᠰᠤᠭᠤᠷᠤᠭᠤᠯᠠᠭ, ᠰᠡᠳᠡᠭᠡᠳᠡ ᠨᠥᠯᠡᠭᠡᠲᠡ ᠪᠣᠳᠢᠰᠤ

ажилтнууд тэдэнтэй ярилцах замаар хийж дүгнэлт гаргасан.

Доорх график нь судалгаанд оролцогсдын “Мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын талаар мэдэх үү, мэдээллээ хаанаас авсан бэ?” гэдэг асуултад хариулсан байдал.

Мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодис хэрэглэж үзсэн үү?

Судалгааны энэ тайлангаас бид сөрөг сурталчилгаа болох мэдээллийг нууж, хаах нь хир үр дүнтэй байсныг дүгнэж болно. Ерөөс интернэтийг хянахгүйгээр мэдээллийг нууцлах боломжгүй. Энэ асуудлыг шийдвэрлэхэд бэрхшээлтэй, дан ганц манай улсын асуудал биш, дэлхийг хэрсэн интернэт сүлжээнд суурилсан домайн, вейб сайтууд ялангуяа, мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт эм, бодисыг сурталчлах, худалдан борлуулах талаар гайхалтай ажиллаж байна. Энэ талаар судлаачдын ном, гарын авлага, бүтээлүүдэд дурдагдсан нь бий, тухайлбал Том Уэйнрайт өөрийн “Наркономикс” нэртэй номондоо энэ талаар тодорхой бичсэн.

Онлайн худалдаа, хүргэлтийн нөхцөлүүд, үйлчлүүлэгчдийн санал

хүсэлтийг бүгдийг жагсааж бичсэн вейб сайтууд байдаг, тэдгээр нь гудамжинд уг бодисыг зарах, худалдаж авахаас хамаагүй илүү хэрэглэгчдэд ээлтэй байх боломжийг олгодог⁷.

Хэд хэдэн вейб сайтууд, тухайлбал Evolution Marketplace, Silk Road, Nucleus, TOM, Middle Earth, Black Bank зэрэг шилдэг вейб сайтуудад нийтдээ 40 мянга

гаруй мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодис зарах тухай зарууд байсан, эдгээрт ердийн хайлтын системээр нэвтэрдэггүй, тусгай вейб хөтөч л ашиглах боломжтой гэжээ.

Өнөөдөр мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодис сонирхогчдын дунд ашиглагддаг “Dak Web”-д 100 доллар төлснөөр уг бодисын талаарх мэдээлэл /үүнд хэрхэн хийдэг, түүхий эд материалууд нь хаана ямар нэршилтэй, зориулалттайгаар зарагдаж болох, ямар багаж, хэрэгсэл шаардлагатай, бэлэн бодисыг хаанаас, ямар үнээр худалдан авах боломжтой, юу анхаарах ёстой гэх мэт/-ийг авч болно⁸.

Дэлхийн мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын судалгаа зарим оронд онлайнаар уг бодисыг худалдан авах нь түгээмэл болж буйг харуулж байна. Хэдийгээр уг

⁷ “Наркономикс” 119-р тал.

⁸ Энэ талаар мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодис хэрэглэгч нэгэнтэй ярилцах үед хэлсэн.

судалгаанд 80.000 орчим хүн оролцсон нь нийт хүн амыг төлөөлөхгүй гэдэг үзэл хандлага байгаа ч мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодис хэрэглэгчийн хувьд онлайн худалдаа нь байнгын хэрэгцээ нь болсон гэдгийг илэрхийлнэ⁹.

Хоёрдугаарт, хүлээн зөвшөөрөх талаар: Үүний тулд бид сэтгэлгээний том өөрчлөлт хийх хэрэгтэй.

Их мөнгөөр хэмжигдэх наймааны тухай ярьж байгаа тул үүнийг ямар ч хяналтгүйгээр гэмт бүлгүүдийн гарт өгч болохгүй юм. Энэ тухай судлаач Т.Уэйнрайт өөрийн номондоо “...мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлт, наймаа, худалдаа борлуулалтыг хийж буй үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай бүлгүүдийн ажиллах зарчим нь “Mc Donalds”, “Wallmart”, “E Mart” шиг ажиллаж байна” гэжээ.

Тэдэнтэй тэмцэх буй бидний хорих, цагдах, мөрдөн мөшгөх уламжлалт арга барил нь “efecto cuscacha/Жоом эффект¹⁰”-ийн шинжтэй хариу нөлөө үзүүлэх явдал түгээмэл. Та байшиндаа жоом устгалын арга хэмжээ авлаа гэхэд тэд нүүгээд хажуу айлын чинь байшинд шилжиж байрлана. Хорны үйлчлэл зогсох эсвэл авсан арга хэмжээ тань тогтмол биш л бол хэзээ нэг цагт танайх эргээд жоомтой болно. Ингэхдээ таны өмнө нь авсан арга хэмжээний талаар тэдний ой санамжид ул мөр үлдсэн, хоронд илүү тэсвэртэй жоомнуудаар байшин чинь дүүрнэ.

Энэ нь мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлттэй тэмцэх тэмцэлд ижилхэн байдаг талаар тэрээр Колумб, Перу улсын жишээгээр тайлбарласан байна¹¹.

Энэ бизнес нь ашиг ихтэй тул ямар ч байдлаар хориглосон, гэмт бүлгийн үйл ажиллагааг саармагжуулж чаддаггүй. Тухайлбал, тариалалтын талбай дахь “Кока” навчны үнэ боловсруулсан “Кокайн” болж эцсийн хэрэглэгчид хүрэхдээ анхны

үнээсээ 30.000 гаруй хувиар өсдөг тухай судлаач Т.Уэйнрайт бичжээ, тэрээр, “1 кг Кокайн ямар үнэтэйг харцгаая, үүний тулд 350кг хатаасан кока навч хэрэгтэй, Колумбад энэ нь 385 доллар болно. Энэ бэлдцийг хийхийн тулд 1 тонн шинэхэн навчийг хатааж, дараа нь бяцалж, нунтаглаад цемент, бордоо, бензин нэмнэ, эдгээр нь кокайныг навчнаас ялгаж авахад тусална. Ургамлын энэ хэсгийг шүүж, ихэнх химийн нэгдлүүдийг нь зайлуулсны хойно үлдсэн хольцыг буцалгана. Ингэж ойролцоогоор 1кг Кокайны суурь бэлдцийг гарган авдаг. Энэ зуурмаг маягтай болсон бэлдцийг Кокайн нунтаг болгохын тулд “Ацетон” гэх мэт уусгагч, давсны хүчилтэй холино, дараа нь шүүж хатааж 1кг цэвэр Кокайнтай болно.

Кокайн Колумбид 800 доллароор зарагддаг, тэндээс экспортлогдоход 2200, АНУ-д хүрвэл 14500, 1 диллерээс нөгөөд шилжихийн хирээр үнэ нэмэгдсээр дунд түвшинд 19500, гудамжны диллэрүүд харин 78000 болгоно. Харин энэ үнэ эцсийнх биш, үе шат бүрт Кокайныг бусад бодистой хольж 1кг Кокайн эцсийн хэрэглэгчдээ очиход 122.000 доллар хүрсэн байна¹².

Харин манай улсын хар зах зээлд хэчнээн төгрөг эргэлдэж байгааг тоймлох оролдлого хийвэл.

БНХАУ-ын Эрээн хотын Гаалийн цагдаагийн газрын тооцоолсноор сард 10 кг мөс буюу ice гэх мансууруулах бодис тус улсын хилээр нэвтэрч Монгол Улсад орж байгаа гэсэн тооцоолол гаргасан байдаг. 1 грамм мөсийг 400.000 төгрөг гэж үзвэл сард 4 тэрбум, жилд 48 тэрбум төгрөг мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлтэд эргэлдэж байна¹³.

Өнөөдөр энэ тоо 2-4 дахин өссөн гэж тооцож болно, учир нь 1гр “Мөс” буюу Метамфетамин 1.5 – 2.0 сая төгрөгт хүрсэн тухай нэгэн хэрэглэгчтэй уулзаж ярилцах үед ярьж байсан бөгөөд shuuh.mn хаягт

⁹ “Наркономикс” номын 121-р тал

¹⁰ <https://journals.openedition.org/spp/1010>

¹¹ “Наркомоникс” 15-16 дугаар тал.

¹²

https://www.unodc.org/pdf/andean/Colombia_coca_survey_2005_eng.pdf, see p. 7, analysed info.

¹³ Б.Нямбаяр, “Мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус хэрэглээ, түүний эрх зүйн зохицуулалт, тулгамдсан асуудал” Мастерын зэрэг горилсон бүтээлийн 17-р тал.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
ХАМГААЛАХ
МОНГОЛЫН ХУУЛЬ

ᠬᠤᠠᠨᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤ ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

байрших шүүхийн шийтгэх тогтоолуудтай танилцах үед 2026.3.30-ны өдрийн 2026/ШЦТ/840 тоот шийтгэх тогтоолд дурдсанчлан 1 сая төгрөгөөр шүүгдэгчид уг бодисыг худалдан авсан байна¹⁴.

Энэ тооцооллоор бодвол хар зах дээр жилд эргэлдэх мөнгөний хэмжээ 100 тэрбум хүрэхээр байна.

Цагдаагийн Ерөнхий газрын 2026 оны төсөв 2.5 тэрбум төгрөг¹⁵. Үүнээс Хар тамхитай тэмцэх газарт тодорхой хэмжээгээр мөнгө хуваарилагдана.

Ийм зүйлтэй тэмцэхдээ, хориглох, хязгаарлах, хорих, цагдах хэлбэрийг үндсэн арга замаа болгон сонгож үл болно. Тиймээс түүнийг хүлээн зөвшөөрч, тодорхой стандарт хэм хэмжээг тогтоож уг хэм хэмжээнээс давсан тохиолдолд хатуу шийтгэдэг эрх зүйн зохицуулалттай байх нь зөв. Дэлхийн улсууд энэ байдлыг ойлгож мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисыг тодорхой хэмжээнд хүлээн зөвшөөрч, хуульчлан тогтоосон байдаг. Үүнд:

Эквадор 2008, Аргентин, Мексик 2009, БНЧУ 2010, Португал 2001, Парагвай, Перу, Швецарь, Герман (2024–2026 онуудад хуулийн өөрчлөлт хийсэн), Канад (Британы Колумб муж, 2022–2026),

Зэрлэг олсны ургамлыг хуульчлан зөвшөөрсөн улсууд (насанд хүрэгчдийн хэрэглээ). Эдгээр улсуудад Зэрлэг олсны ургамлаас бусад нь хууль бус.

Урагвай 2013, Канад 2018, ӨАБНУ 2020-иод онд, Маалт 2021, Тайланд 2022, Люксенбург 2023 онд тус тус зөвшөөрчээ.

Гуравдугаарт, Эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох талаар: Манай улсын Эрүүгийн хуульд мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисыг хууль бусаар ашиглах, завших, түүнийг хэрэглэх орон байраар хангах, хууль бусаар тариалах зэргийг гэмт хэрэгт тооцохоор хуульчилжээ.

Хориглосон мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодис, тэдгээрийн түүхий эдийг худалдаалах зорилгогүйгээр хууль бусаар бэлтгэх, хадгалах, бусдад өгөх, олж авахыг

зорилгоос нь хамаарч гэмт хэргийн шинжийг агуулахаар мөн уг бодис, тэдгээрийн түүхий эдийг худалдаалах зорилгоор хууль бусаар олж авах, бэлтгэх, боловсруулах, хадгалах, тээвэрлэх, илгээх, худалдах зорилгоос нь хамаарч, үйлдлийн шинжээр нь болон зохион байгуулалттай гэмт бүлэгт хамаарах харьяаллаар нь ялган, хүндрүүлэн үзэхээр хуульчилжээ.

Түүнчлэн, гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсооход идэвхтэй туслалцаа үзүүлсэн, түүнийг үйлдсэн хүнийг илчилсэн, гэмт хэрэг үйлдэж олсон хөрөнгө, орлогыг илрүүлсэн хүнийг ялаас чөлөөлөх зохицуулалттай.

Харин олон улсад ямар үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцож хуульчилдаг вэ?

Үүнийг харьцуулахын тулд мөргөлдөөний дараах улсуудад хэрэгжихээр батлагдсан Эрүүгийн загвар хууль¹⁶-д хэрхэн тодорхойлогдсоныг үзье. Үүнд, хориглосон бодисыг тариалах, үйлдвэрлэх, түгээх, худалдах, тээвэрлэх, хадгалах болон ийм зорилгоор удирдан зохион байгуулах, санхүүжүүлэх, Опиод, Кока бут, Зэрлэг олсны ургамлыг тариалах, мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын материал, түүхий эд, бэлдэц, үйлдвэрлэх зориулалттай тоног төхөөрөмжийг үйлдвэрлэх, тээвэрлэх, түгээх, мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодист хамаарахгүй ч тэдгээрийг үйлдвэрлэх, боловсруулахад ашигладаг материал, түүхий эд, ургамлыг тариалах, боловсруулахыг гэмт хэрэгт тооцохоор заажээ.

Тэгвэл “Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлтийн эсрэг НҮБ-ын конвенц”-ийг 1988 онд батлахдаа түүний 3-р зүйлийн 1 ба 2 дахь хэсэгт зааснаар дараах үйлдлүүдийг гэмт хэрэг гэж тооцохоор хуульчилжээ, тухайлбал:

Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисыг боловсруулах, эцсийн бүтээгдэхүүн гарган авахаар үйлдвэрлэх, гарган авах, бэлтгэх, санал болгох, худалдах санал тавих, түгээх, худалдах, хүргэх болон

14

https://shuukh.mn/single_case/134385?daterange=2026-01-01%20-%202026-05-03&id=1&court_cat=2&bb=1

15 2026 оны Төсвийн тухай хуулийн 3-р зүйл

16

<https://www.usip.org/sites/default/files/MC1/MC1-FrontMatter.pdf>

тийнхүү зорилгоор аливаа үйлдэл хийх, зуучлалын буюу брокерын үйл ажиллагаа эрхлэх, зохицуулалт хийх, зохион байгуулах, шилжүүлэх зорилгоор зохион байгуулалт хийх, экспортлох болон импортлох, боловсруулах зорилгоор тариалах, олж авах, эзэмших, хадгалах, эцсийн бүтээгдэхүүн гарган авахаар үйлдвэрлэх, тээвэрлэх, түгээх, тийнхүү зорилгоор санхүүжүүлэх, зохион байгуулах, удирдах үйл ажиллагаа;

Гэмт хэрэг үйлдсэн, оролцсон этгээдэд ял завших аливаа үйлдэл үйл ажиллагаанд нь дэмжлэг үзүүлсэн, гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлого, эд зүйлсийг мэдсээр байж шилжүүлсэн, хувирган өөрчилсөн, гэмт хэрэг үйлдэж олсон орлого, эд зүйлс гэдгийг нь мэдсээр байж тэдгээрийн мөн чанар, эзэмшил өмчлөл, эх сурвалж, байрлал, шилжилт хөдөлгөөн, хэлбэр хэмжээг нь нуун дарагдуулсан, үл мэдээлэлсэн, тийнхүү зорилгоор өөрчилж, халхавчилсан, мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисыг хэрэглэх талаар олон нийтийг илт өдөөн турхирсан, ятган сэнхрүүлсэн аливаа оролдлого;

Энэ зүйлд дурдсан гэмт хэрэгт хамтран оролцсон, үгсэн тохиролцсон, гэмт хэрэг үйлдэхээр завдсан, дэмжлэг үзүүлэхээр амласан, хамтран үйлдсэн, техник хэрэгсэл, шаардлагатай эд зүйлээр хангах зэргээр дээр дурдсан зүйлд заагдсан гэмт хэрэг үйлдэхэд хамтран оролцсон бол эрх зүйн хариуцлага хүлээлгэхээр хууль тогтоомжид тусгах.

Манай улсын хуульд ерөнхийдөө мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодистой холбоотой үйлдэл, үр дагавруудыг тооцож эрүүлжүүлсэн хэдий ч уг бодисын материал, түүхий эд, бэлдэц, үйлдвэрлэх зориулалттай тоног төхөөрөмжийг үйлдвэрлэх, тээвэрлэх, түгээх, мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодист хамаарахгүй ч тэдгээрийг үйлдвэрлэх, боловсруулахад ашигладаг материал, түүхий эд, ургамлыг тариалах, боловсруулахыг гэмт хэрэгт тооцоогүй.

Зөрчлийн тухай хуулийн 6.4-т зааснаар торгуулийн шийтгэл оногдуулахаар заасан. Одоогоор энэхүү харилцааг энэ хуулийн хүрээнд шийдвэрлэх нь манай орны

нөхцөлд зохимжтой гэж хууль тогтоогч үзжээ.

Нөгөөтээгүүр, ялаас гадна энд бас нэг анхаарууштай зүйл байгаа нь “Эмчлэх, нөхөн сэргээх” талаарх эрх зүйн зохицуулалт юм. Эрүүгийн хариуцлагын төрөл хэлбэртэй тодорхой хэмжээгэр холбогдоно.

Эрүүгийн Хуулийн 5.2-т зааснаар торгох, нийтэд тустай ажил хийлгэх, зорчих эрхийг хязгаарлах, хорих, эрх хасах ял оногдуулахаар, 7.4.9-д, мансуурах донтой байдлыг харгалзан сэтгэл заслын, донтох зуршлын эсрэг эмчилгээ хийлгэх эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг шүүхээс оногдуулж болохоор зохицуулсан ч нарийвчилсан зохицуулалт нь тодорхойгүй, ийм практикт тогтоогүй.

Үүнээс харахад манай улсад донтогсдыг эмчлэх /тухайлбал метадон орлуулах эмчилгээ гэх мэт/, нөхөн сэргээх, эмнэлгийн чанартай албадлагын арга хэмжээг хэрэглэх нөхцөл бий болоогүй байна.

Мансуурах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эсрэг эмчилгээнд “Метадон орлуулах арга” нь үр дүнтэй байж болох юм. Учир нь уг бодис нь мансууруулах ижил үйлчилгээ үзүүлдэг хэдий ч хэрэглэгчийг улам донтуулдаггүй, сэтгэл зүйд нь мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт эм бэлдмэлээр үйлчилж буй мэт сэтгэгдэл өгч, хуурч мэхлэх замаар тухайн бодисын хамаарлаас аажмаар салгаж буй үйл явц юм.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
МОНГОЛЫН ХУУЛЬ

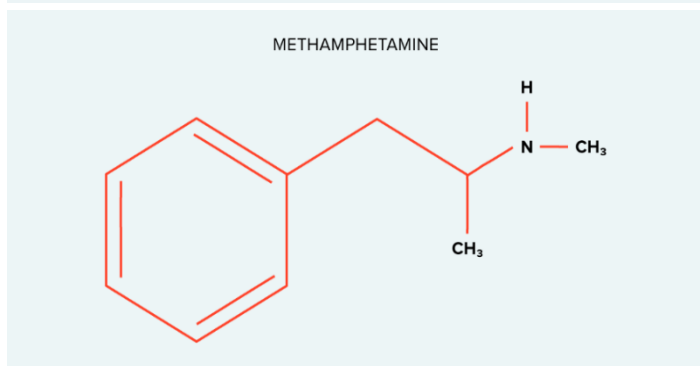
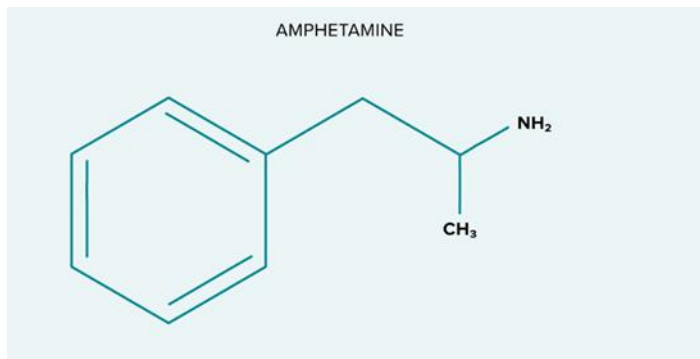

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

Энэ зургаас Метадон болон Метамфетамины ялгааг тайлбарлая. Амфетамин буюу Метадоныг эмчилгээ, нөхөн сэргээлтэд ашигладаг, бол Метамфетамин нь мансууруулах эмийн

сэргээлтийн стандартыг боловсруулж баталсан бөгөөд хэрэгжилтийг хангаж практик тогтоох ёстой.

Өмнө нь дурдсанчлан Эрүүл мэндийн Сайд Н.Удвалын 2013.08.16-ны 290 дүгээр

тухай 1971 оны НҮБ-ын конвенцид заагдсан хяналтад байвал зохих бодис юм. Эдгээр бодисууд нь химийн бүтцийн хувьд ижил ч жижиг өөрчлөлттэй харагдаж байна. Өөр өөр хэлбэл Метамфетамин нь метил бүлэг (-CH₃) холбогдсон бөгөөд Амфетамин нь анхдагч амин (NH₂), Метамфетамин нь 2 дагч амин (NH-CH₃)-тай байгаа нь чухал үзүүлэлт. Яагаад гэвэл энэхүү жижиг өөрчлөлт нь хүний тархинд тухайн бодисыг нэвтрүүлэх чадварыг нэмэгдүүлдэг, үйлчлэл нь илүү хүчтэй, удаан болдог. Тиймээс биологийн хувьд Метамфетамин арай илүү нөлөөтэй байгаагаараа Амфетаминээс ялгаатай, донтуулах үйлчилгээтэй гэсэн үг.

Дөрөвдүгээрт, стандарт тогтоох талаар: Юуны өмнө эмчилгээ, нөхөн

тушаалын нэгдүгээр хавсралтаар Эрүүл мэндийн салбарт 2013-2015 онд боловсруулах эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээний стандартын чиглэл” батлагдсан¹⁷. Үүнд мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эмчилгээний доорх стандартууд багтжээ:

1. Опиодын орлуулах эмчилгээ

2. Опиодын шалтгаант сэтгэцийн болон зан үйлийн эмгэгийн оношилгоо, эмчилгээ MNS 5396-3: 2004

3. Каннабинойдын шалтгаант сэтгэцийн болон зан үйлийн эмгэгийн оношилгоо, эмчилгээ MNS 5396-4: 2004

4. Тайвшруулах,

унтуулах бодисын шалтгаант сэтгэцийн болон зан үйлийн эмгэгийн оношилгоо, эмчилгээ MNS 5396-5 2004

5. Кокаины шалтгаант сэтгэцийн болон зан үйлийн эмгэгийн оношилгоо, эмчилгээ MNS 5396-6: 2004

6. Сэргээгч эм, бодисын шалтгаант сэтгэцийн болон зан үйлийн эмгэгийн оношилгоо, эмчилгээ MNS 5396-8: 2004

7. Галлюциногений шалтгаант сэтгэцийн болон зан үйлийн эмгэгийн оношилгоо, эмчилгээ MNS 5396-9: 2004

8. Олон төрлийн сэтгэцийн идэвхт бодис хослуулан хэрэглэсний улмаас үүсэх шалтгаант сэтгэцийн болон зан үйлийн эмгэгийн оношилгоо, эмчилгээ MNS 5396-10: 2004 зэрэг болно.

¹⁷

<https://moh.gov.mn/uploads/files/09811670fdb78c45c7aaadc3423226ca.pdf>

Эмчилгээний энэхүү стандартаас гадна уг бодисын хэрэглээг хуульчлан тогтоохтой холбоотой стандартчилагдсан үйл ажиллагаа зайлшгүй шаардлагатай. Энэ нь согтууруулах ундаа, утаат тамхинд тавьдаг хяналт, шаардлагуудтай зарчмын хувьд ижил төстэй.

Хэд хэдэн ойлголтуудыг авч үзэх хэрэгтэй, үүнд:

1. Үйлдвэрлэлийн сайн жишиг тогтоох буюу Current Good Manufacturing Practices (CGMP)¹⁸.

2. Эм зүйн хяналтын дүн шинжилгээ буюу Pharmacovigilance¹⁹:

3. Чанарын хяналт²⁰:

4. Хаягжилт, шошго:

5. ДЭМБ, НҮБ-ын Хар тамхи, гэмт хэрэгтэй тэмцэх алба зэрэг олон улсын байгууллагын тусгай стандартыг нэвтрүүлэх²¹: Жишээлбэл, DAP (The Colombo Plan Drug Advisory Programme), буюу “Мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын талаар зөвлөх Коломбо төлөвлөгөө” гэж 1973 онд батлагдсан²².

Дүгнэлт

Мэдээллийн технологийн асар хурдан хөгжлийн эрин үед амьдарч буй бидний хувьд аливааг нууцлах гэдэг маш том шалгуур, эрсдэл болж байгааг гүнээ ухамсарлах цаг болжээ. Нууцлах гэдэг энэ агуулга нь, мөн чанартаа бусдад үл мэдэгдэх, мэдээлэлгүй байлгах гэдэг санаа юм, гэтэл мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын болон түүнийг шалгаж шийдвэрлэж буй төрийн үйл ажиллагааг нууцалж ирсэн бидний үйл ажиллагаа үүргээ гүйцэтгэсэнгүй, нууцлахын мөн чанар аль хэдийнээ алдагдсан. Эсрэгээрээ, бид нууцлаад байгаа зүйлээрээ менежмент хийж нийгэмд, өөрсдийн үйл ажиллагаанд тустай урьдчилан сэргийлэх ажлыг бодитоор хийх цаг болсон. Төр энэ алдаагаа

хүлээн зөвшөөрөөд, засаж залруулъя гэж байгаа нь сайн хэрэг.

Дэлхийн олон улс орнууд уг бодисын хор уршгийг таньж мэдээд, хатуу хана хэрэм босгож тэмцэх нь үр дүнгүй юмаа гэдгийг ойлгож тодорхой хэмжээнд хүлээн зөвшөөрч, стандарт тогтоож түүнээс илүү гарвал хатуу шийтгэх тогтолцооны иж бүрэн, алсыг харсан арга хэмжээг “зарчмын хувьд” хэрэгжүүлээд эхэлсэн. Бид ч энэ дэлхий ертөнцийн 1 хэсэг нь болж байгаагийн хувьд тусдаа бие даасан дархлаатай биш. Тиймээс нийтийн жишгийг оройтоогоогүй байгаа дээрээ дагаж асуудлыг эрсдэл багатай шийдвэрлэхийг, үгүй ядаж чармайх ёстой.

Ингэсний хойно эрх зүйн дэг журмын хатуу тогтоож, чандлан сахиулах, сахиу хэрэгтэй. Өнөөдрийн хүчин төгөлдөр үйлчилж буй хууль, тогтоомжийн хүрээнд бидэнд авч хэрэгжүүлж чадах ч ажил бий эс чадах буюу заавал хуулиа өөрчилж, эсвэл шинээр төсөл боловсруулж, батлуулах замаар шийдвэрлэх ч асуудал бий. Ямар ч байсан бид хуулиа олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээнд нийцүүлэх зарчмаар өөрчилж байгаа нь сайшаалтай ч зарим агуулгаараа тэдгээрийнхээ эсрэг зүйл тусгаад байгаад дүгнэлт хийх ёстой. Мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хууль бус эргэлтийн эсрэг НҮБ-ын 1988 оны конвенци, уг бодистой холбоотой аливаа этгээдийн үйлдлийг хаацайлах, ял завших нөхцөл байдлыг хязгаарлаарай гэсээр атал “чи бидэнд тусла, тэгвэл чиний ялыг цайруулъя” гэдэг үзэл баримтлал байж таарамгүй мэт, мөн хяналтад байвал зохих уг бодис, эмүүдийг аль болох түгээн дэлгэрүүлэхгүй байхад анхаарч хуулийнхаа агуулгыг өөрсөндөө ашигтайгаар тодорхойлох атал²³ тухайн конвенцид заасныг үг үсэггүй, сохроор дагах тухай ойлголт байж таарахгүй. Мөн бий болоод

¹⁸ <https://www.fda.gov/drugs/pharmaceutical-quality-resources/current-good-manufacturing-practice-cgmp-regulations>

¹⁹ <https://www.who.int/teams/regulation-prequalification/regulation-and-safety/pharmacovigilance/guidance/strategies>

²⁰ <https://www.slideshare.net/slideshow/quality-control-of-drugs-and-pharmaceuticals/250379458>

²¹ https://www.unodc.org/documents/drug-prevention-and-treatment/UNODC-WHO_International_Standards_Treatment_Drug_Use_Disorders_April_2020.pdf

²² <https://colombo-plan.org/dap/>

²³ УДШ-ийн 2008.06.25-ны өдрийн 29-р тогтоол

ХҮҮЛЬ
MONGOLIAN
PARLIAMENT

буй нөхцөл байдлыг харгалзаж нууцын тухай хуулиудад ч гэсэн өөрчлөлт оруулах ёстой.

Төр бүхнийг хянах, бүгдэд оролцох нь хүний эрх, эрх чөлөө, эдийн засгийн утгаараа буруу байж болох ч оролцохоос араггүй харилцаа гэж бий, тэр нь мансууруулах, сэтгэцэд нөлөөт бодистой холбоотой эрх зүйн болон эрүүл мэндийн харилцаа юм. Учир нь энэ харилцааны 1 талд захиргаадалтын шинжтэй үйл явц өрнөнө. Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын хор уршгийг бууруулъя, эрсдэлийг арилгая гэж хүсэж байгаа л бол түүнийг хүлээн зөвшөөрч, байж болох стандартыг тогтоож, мөрдүүлэх л ёстой. Түүний тулд

хэрэглэх хэмжээ, орчин, эрэлт, нийлүүлэлтийн зохистой харьцаа болон хамгийн гол нь эмчилгээ, нөхөн сэргээлтийн сэтгэл зүйн засал, үйлчилгээний тохирох стандартуудыг батлан мөрдүүлэх нь зүйтэй. Ингэж байж бид тоо баримтаа тодорхойлж, хяналт тогтоох нөхцөлөө бүрдүүлнэ. Өнөөдөр манай улсын хэчнээн иргэн мансуурагч, донтогч болчихоод хаагуур юу хийж, яаж хэрэгцээгээ хангаж байгааг, хүүхэд өсвөр насныханд ямархуу аюул заналхийлэл хэчнээн хувийн магадлал байгааг одоо болон ирээдүй цаг дээр тодорхойлж, мэдэж байгаа хэн нэгэн байгаа юу, тэгвэл хэн, хэрхэн яаж?

ХҮРЭЭЛЭН БҮЙ ОРЧНЫ ЭСРЭГ ГЭМТ ХЭРГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖЛЫН ЗАРИМ АСУУДАЛ

THE CURRENT SITUATION OF ENVIRONMENTAL CRIMES AND CERTAIN ISSUES OF PREVENTION

Б.Буяннэмэх

Экологийн цагдаагийн алба, Хүрээлэн буй орчны эсрэг гэмт хэрэг мөрдөн шалгах хэлтэс, чиглэлийн ахлах мөрдөгч, цагдаагийн хошууч

Buyannemeh B.

Senior Investigator, Environmental Crime Investigation Division, Ecological Police Service, Police Major

Хураангуй: Энэхүү илтгэлд Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэргийн шинж, хэлбэрийг тодорхойлсны үндсэн дээр урьдчилан сэргийлэх асуудалд тодорхой санал дэвшүүлэхийг зорьсон болно.

Abstract: This presentation aims to identify the characteristics and forms of environmental crimes and, based on this analysis, propose specific recommendations for prevention activities.

Түлхүүр үгс: Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэргийн шинж, урьдчилан сэргийлэх

Keywords: Characteristics of environmental crimes, prevention.

Удиртгал

Сүүлийн үед хүрээлэн байгаа орчинд халдсан гэмт хэргийн гаралт нэмэгдэж, гэмт ажиллагааны мөн чанараараа ч тэр, учруулж буй хор уршгийн хэмжээгээрээ ч тэр улс орны дотоодын төдийгүй олон улсын аюулгүй байдалд ноцтой заналхийлсэн шинжтэй болоод байна. Эдгээр гэмт хэргийн улмаас хүрээлэн байгаа орчны хэвийн байдал алдагдаад зогсохгүй хүмүүсийн эрүүл мэнд хохирдог.

Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэрэг гэдэг бол Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт хүрээлэн байгаа орчныг хамгаалах талаар тогтоосон журам, хүрээлэн байгаа орчны аюулгүй байдалд халдаж, хүмүүсийн эрүүл мэндэд хохирол, хор уршиг учруулсан, нийгэмд аюултай үйлдэл, эс үйлдэхүй юм¹.

Үндсэн асуудал

Ашигт малтмал гэж газрын гадаргуу, түүний хэвлийд үүсэж буй болсон аливаа хэрэгцээнд ашигладаг баялгийг хэлнэ. Ашигт малтмал бол нөхөн үрждэггүй. Түүнийг эрэх, хайх, ашиглах, олборлох гэсэн хүний үйл ажиллагаагаар газрын

гадаргуу, хэвлийг ухаж сэндийчиж байгаль орчны хөрс шороо, гол горхи, нуур цөөрмийн ус ургамал, ойг бохирдуулан хүн, мал амьтанд маш их сөрөг нөлөөлөл учруулдаг.

Хүний үйл ажиллагааны сөрөг нөлөөллөөс байгаль орчин, түүний баялгийг хамгаалах зорилгоор Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт ашигт малтмал эрэх, хайх, ахиглах, олборлохыг Ашигт малтмалын тухай хуулиар журамлан хуульчилсан эрх зүйн хэм хэмжээнүүдийг тогтоосон нь монгол төрийн бодлого юм².

Эрх зүйн орчин 2015 оны шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хуулиар Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэргийг Эрүүгийн хуулийн 24 дүгээр бүлгийн 24.2 дугаар зүйл хэсэгт тусгайлан хуульчилж өгсөн³.

2002 оны Эрүүгийн хуулиар⁴ Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох үйл ажиллагаа явуулж байгаа асуудал нь материаллаг бүрэлдэхүүнтэй байсныг 2015 оны Эрүүгийн хуульд хэлбэрийн шинжтэй болж өөрчлөгдсөн.

¹ Ж.Болдбаатар “Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй. УБ. 2017 он

² Х.Доржпалам. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй. УБ. 2021 он

³ Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. УБ. 2015 он

⁴ Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. УБ. 2002 он

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠠᠬᠢᠭᠠᠨ ᠰᠠᠬᠢᠭᠠᠨ

Өөрөөр хэлбэл хор уршиг учирсан байхыг шаардахгүйгээр хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох үйл ажиллагаа явуулах нөхцөлийг бүрдүүлсэн бол гэмт хэрэг төгссөнд тооцно. Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэргийн ердийн бүрэлдэхүүний онцлог нь:

а. Тусгай зөвшөөрөлгүй /Ашигт малтмалын хэрэг эрхлэх газраас ашигт малтмалын хайгуулын болон ашиглах эрх олгосон албан ёсны баримт бичиггүй/-ээр ашигт малтмалын эрэл хайгуул, олборлолт, боловсруулалт, ашиглалт явуулсан.

б. Ашигт малтмал олборлохоос өөр зориулалтаар газар доорх барилга байгууламж барьж хууль бусаар газрын хэвлийд/ ямар ч зориулалтаар барьсан байж болно/ далдалсан гэм буруутай этгээдийн санаатай үйлдлийн аль нэг илэрч төгссөн, хохирол учруулсан байхыг шаардахгүй, хэлбэрийн бүтээгдэхүүнтэй. Энэ хэргийг үйлдсэн гэм буруутай этгээдийг 5400-27000 нэгжтэй тэнцэх буюу 5.4-27 сая хүртэл төгрөгөөр торгох, эсхүл 1-5 жил хүртэл зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэнэ⁵.

Хүндрүүлэх бүрэлдэхүүн-24.1 ийн 2 дахь хэсэг

Тусгай зөвшөөрөлтэйгөөр ашигт малтмалын эрэл хайгуул, олборлолт, боловсруулалт явуулсан талбайд нөхөн сэргээх/эрэл хайгуул, олборлолт явуулахаас өмнө байсан байдалд оруулах/-ийн ажлыг зохих журмын дагуу хийгээгүйн улмаас байгаль орчинд их хэмжээний/бодит хохирлыг тооцоход 50 саяас дээш хэмжээний/ хохирол учруулсан бол 10000 нэгжээс 40000 нэгжтэй тэнцэх буюу 10-40 сая хүртэл төгрөгөөр торгох, эсхүл 2-8 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэнэ.

Хуулийн этгээдэд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлага- 24.1 ийн 3 дахь хэсэг

Энэ/ 24.1 ийн 1дэх хэсэг/ хэргийг хуулийн этгээдийн нэрийн өмнөөс, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын нөлөө үйлдсэн тохиолдолд хуулийн этгээдийн тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрхийг

хасаж хуулийн этгээдийг тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрхийг хасаж 20000-10000 нэгжтэй тэнцэх буюу 20-100 сая хүртэл төгрөгөөр торгож шийтгэнэ.

Хуулийн этгээдэд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлага- 24.1 ийн 4 дахь хэсэг

Хэрэв энэ /24.1-ийн 2/ хэргийг хуулийн этгээдийн нэрийн өмнөөс, хуулийн этгээдийн ашиг сонирхлын төлөө үйлдсэн бол хуулийн этгээдийн тодорхой үйл ажиллагаа явуулах эрх хасаж, 120000 нэгжээ 400000 нэгжтэй тэнцэх буюу 120-400 сая хүртэл төгрөгөөр торгож шийтгэнэ⁶.

Хуулийн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан дээрх хоёр тохиолдолд тусгай зөвшөөрөлгүйгээр ашигт малтмалын эрэл хайгуул, ашиглалт, олборлолтын үйл ажиллагаа явуулах, газрын доорх хэвлийд барилга байгууламж барих шийдвэр гаргасан, үүрэг даалгавар өгсөн болон хайгуул, ашиглалт, олборлолт боловсруулалт явуулсан талбайд нөхөн сэргээлт хийлгүйгээр хуулийн этгээдийн/ төлөөлөн удирдах зөвлөлийн дарга, эсхүл гүйцэтгэх захирал/ удирдлагад төгсгөлийн үр дагаврыг харгалзан энэ зүйлийн 1,3 дахь хэсгийн тохирох хэсгээр ял шийтгэнэ.

2017 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр үйлчилж байгаа Зөрчлийн тухай хуулийн

7.10 дугаар зүйлд Газрын хэвлийн тухай хууль зөрчих”,

“7.11 дүгээр зүйлд Ашигт малтмалын тухай хууль зөрчих”,

“7.12 дугаар зүйл. Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тухай хууль зөрчих” үйлдлийг зөрчилд тооцож шийтгэл оногдуулахаар заасан⁷.

Тухайлбал, Газрын хэвлийг дур мэдэн ашигласан, ашигт малтмал бүхий талбайд барилга байгууламж дур мэдэн барьсан, эсхүл газар доорх усны горимыг ашиглах цооног, геодези, маркшейдерийн тэмдгийг устгасан, эсхүл гэмтээсэн, Газрын хэвлийд геологийн судалгаа хийх журам, шаардлагыг зөрчсөн нь хайгуул хийсэн ашигт малтмалын нөөцийг буруу үнэлэх,

⁵ Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. УБ. 2015 он

⁶ Монгол Улсын Эрүүгийн хууль. УБ. 2015 он

⁷ Монгол улсын Зөрчлийн тухай хууль. УБ. 2017 он

ашигт малтмал олборлохоос өөр зориулалтаар газар доор барилга байгууламж барих нөхцөлийг буруу тодорхойлоход хүргэсэн бол **Зөрчлийн тухай хуулийн 7.10 дугаар зүйлээр**, Тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч олборлосон ашигт малтмалын хэмжээг нуун дарагдуулсан, эсхүл энэ зорилгоор хуурамч гэрээ байгуулсан, эсхүл үндэслэлгүй бага үнээр борлуулж борлуулалтын орлогыг санаатайгаар бууруулсан бол **Зөрчлийн тухай хуулийн 7.11 дүгээр зүйлээр**, Тусгай зөвшөөрөлгүй хүн, хуулийн этгээд Түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын хайгуул хийсэн, Түгээмэл тархацтай ашигт малтмал олборлосон, эсхүл борлуулсан, Ашигт малтмалын орд ашигласан бол **Зөрчлийн тухай хуулийн 7.12 дугаар зүйлээр** хуулийн хариуцлага тооцохоор болсон. Дээрх үйлдлүүдийг гэмт хэрэгт тооцохгүй. Харин зөрчилд тооцож хуулиар хариуцлага тооцохоор болсон.

Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэргийн судалгаа

Сүүлийн 6 жилийн байдлаар улсын хэмжээнд хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэрэг 3200 бүртгэгдэж, илрүүлэлт 64.7 хувьтай байна.

Үүнээс Монгол улсын Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 24.2 дугаар зүйл Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэрэг 931 бүртгэгдэж энэ төрлийн гэмт хэргийн 29.1 хувийг эзэлж байна.

Энэхүү тоон мэдээ нь байгаль орчинд учирсан хохирлын багахан хэсэг бөгөөд бодит хохирлын хэмжээг тооцож, байгаль орчны үнэ цэнийг илэрхийлэх боломжгүй юм.

Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэрэг

- 2020 онд 223
- 2021 онд 175
- 2022 онд 155
- 2023 онд 108
- 2024 онд 124

▪ **2025 онд 146 бүртгэгдэж жил бүр өссөн байна.**

Судалгаа	
Нийт улсын хэмжээнд тусгай зөвшөөрлийн тоо	2668
Талбайн хэмжээ	6,263,3 мянга га
Ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь баруун бүсэд	439
Ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь зүүн бүсэд	467
Ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь Хангайн бүсэд	342
Алтны ашиглалтын тусгай зөвшөөрөл эзэмшигч нь Төвийн бүсэд	1348

2021 оны 10 сарын байдлаар 2668 ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл байна. Үүнээс алтны ашиглалтын 567 тусгай зөвшөөрөл байна. Үүнээс алтны шороон ордны 542, алт агуулсан холимог металлын 25 орд бүртгэлтэй байна.

Улаанбаатар хотын хэмжээнд түгээмэл тархацтай ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрөл нь хайгуулын 414 ашиглалтын 47 тус тус эзэлж байна.⁸

Ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа хүн, хуулийн этгээд, нөхөрлөлүүд хүнд даацын техник хэрэгслийн хүчээр богино хугацаанд байгалийн унаган төрхийг асар их хэмжээгээр алдагдуулж нөхөн сэргээлт хийхгүй орхигдуулж байна. Улсын хэмжээнд нийт 30798.921 га талбай эвдэгдсэн болохыг тогтоож үүнээс уул уурхайн олборлолтын улмаас эвдэгдсэн 22787.157 га талбай буюу 73.98 хувь, эзэнгүй орхигдсон 4747.854 га талбай буюу 15.41 хувь, Хууль бус гар аргаар ашигт малтмал олборлосны улмаас эвдэгдсэн 1687.853 га талбай буюу 5.4 хувь, бусад 1576.057 га талбай буюу 5.21 хувь тус тус эзэлж байна.⁹

Олон улсын жишиг хандлага

Дэлхийн улс орнуудын Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох

⁸ Ашигт малтмал, газрын тосны газрын Статистикийн лавлагаа 2021

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠤᠯᠤᠰ ᠤᠨ ᠤᠨᠳᠦᠰᠡᠨ ᠬᠡᠭᠣᠷᠠᠭ

гэмт хэрэгтэй тэмцэж байгааг авч үзвэл үндсэн гурван хэсэгт хувааж болдог

1. Зарим улс нь энэ төрлийн гэмт хэргийн эсрэг тэмцэж улсаа хамгаалж чадсан

2. Уул уурхай ашигт малтмалын талаарх гэмт хэрэгтэй тэмцэж чадаагүй

3. Энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй одоог хүртэл тэмцэх тэмцлийг өрнүүлж байгаа

Энэ гэмт хэрэгтэй тэмцдэг олон улсын туршлагаас авч үзье. Тухайлбал, ОХУ-ын Экологийн хяналтын хорооноос байгаль орчны журмын эсрэг гэмт хэргийн үр дүнд бий болсон хохирол, түүнийг нөхөн төлөх арга зүйн зааврыг баталсан байна.

Герман улсад гэхэд уурхайгаас нь 50 метрийн цаанаас нь нөхөн сэргээлт нь давхар хийгдэж явдаг байна.

Австрали улсад муж бүр ашигт малтмал олборлох талаар өөрсдийн эрх зүйн зохицуулалттай байдаг ч байгаль орчны хамгаалалт, нөхөн сэргээлтийн хувьд нийтлэг зохицуулалт байна. Тухайлбал, лиценз хүсэгч нь уул уурхайн үйл ажиллагааны явцад болон дараа байгаль орчинг хэрхэн нөхөн сэргээх талаар төлөвлөгөөг боловсруулах сан байна.⁹

Дүгнэлт, санал

Хүрээлэн байгаа орчны эсрэг гэмт хэргийн төрлийн объект нь байгалийн нөөцийг зүй зохистой ашиглах, хүн болон амьтан, ургамлын амьдралын байгалийн таатай нөхцөлийг хэвээр хадгалах, хүрээлэн байгаа орчны эрх зүйн журам болон хүн амын аюулгүй байдлыг хангах явцад үүссэн, Эрүүгийн хуулиар хамгаалагдсан нийгмийн иж бүрэн харилцаа мөн.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 6 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт Монгол улсын иргэдэд өмчлүүлснээс бусад газар, түүнчлэн газрын хэвлий, түүний баялаг, ой, усны нөөц, ан амьтан төрийн өмч байна гэж заасан байдаг. Гэтэл иргэд ам дамжсан яриагаар газрын хэвлийг ухах болсон.

Иргэд энэ үйлдэл нь гэмт хэрэг юм гэдгийг ойлгох нь чухал юм.

Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэрэг сүүлийн жилүүдэд тасралтгүй өссөн байна.

Хууль бусаар ашигт малтмал олборлох гэмт хэргийн шинж, төрлийг зөв тодорхойлохын зэрэгцээ дараах асуудалд анхаарал хандуулах нь зүйтэй гэж үзэж байна.

Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэрэг нь их хэмжээний хохирол учруулдаг, үйлдлийн арга хэлбэр улам нарийн болж байгаа энэ үед энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх, үүний дотор урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, илрүүлэх, мөрдөн шалгах, ял шийтгэлийн бодлогыг хөндөж, эрх зүйн орчныг сайжруулах, орчин үеийн шинэлэг арга хэлбэрээр эрчимтэй тэмцэх шаардлагатай байна.

Төрөөс эрүүгийн эрх зүйн бодлого боловсруулахдаа хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэргийн хор нөлөө, нийгэмд учруулах хор аюулыг судалж өргөн хүрээнд авч үзэх,

Гэмт хэргийн зүйчлэл нь үйлдэгдэн гарсан гэмт үйлдэлд хуулийн үндэслэл бүхий үнэлэлт дүгнэлт өгч түүнд тохирсон эрүүгийн хуулийн хэм хэмжээг сонгон хэрэглэх нарийн төвөгтэй ажиллагаа юм.

Иймд хууль бусаар ашигт малтмал олборлох гэмт хэргийг зөв зүйчлэх, субъектив объектив талын шинжийг зөв тодорхойлоход анхаарлаа хандуулах, Хохирол үнэлэх ажиллагааг бодитой, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй явуулахад анхаарах, үнэлгээний байгууллагын үйл ажиллагааг сайжруулах зэрэг болно.

Байгалиа хамгаалах нь иргэн бүрийн үүрэг. Байгалийн эсрэг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг ойрын хугацаанд бус үр дүн нь 5-10 жилд гарахаар төлөвлөх, энэ төрлийн гэмт хэргийн хор уршгийг олон нийтэд таниулан, иргэдийн экологийн болон эрх зүйн мэдлэгийг

⁹ Уурхайн нөхөн сэргээлт
<http://portal.merit.mn> › resource › download ›
-.pdf

дээшлүүлэхэд анхаарах шаардлагатай байна.

Иймээс дараах саналыг дэвшүүлж байна.

1. Ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн олголт, шилжүүлэлт, уул уурхайн нөхөн сэргээлт, үйл ажиллагаатай хамаарал бүхий улс төр, бизнесийн салбарын нөлөө бүхий этгээдүүдтэй холбоотой хууль бус үйлдлийг шалгаж тогтоох, эцэслэн шийдвэрлэхэд хууль журамд заагдсан үүргийн дагуу ажиллах;

2. Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам, Татварын ерөнхий газар, Улсын бүртгэлийн ерөнхий газар, Гаалийн ерөнхий газар, Ашигт малтмал, газрын тосны газарт ашиглагдаж буй ашигт малтмалын талаарх программ хангамжуудыг нэгтгэн, нэгдсэн мэдээллийн сан үүсгэх ажлыг дээрх байгууллагуудтай хамтран зохион байгуулах;

3. Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам, Уул уурхай, хүнд үйлдвэрийн яам, Ашигт малтмал, газрын тосны газар, Мэргэжлийн хяналтын ерөнхий газар, Тагнуулын ерөнхий газрын хамтарсан Ажлын хэсэгт алба хаагчдыг томилон ажиллуулж, ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийн хэрэгжилтийг шалгасан ажлын хэсгийн тайланд тусгасан санал, дүгнэлт, иргэд, төрийн бус байгууллагын санал, гомдлын дагуу тусгай зөвшөөрлийн олголт болон хууль бус үйл ажиллагааны улмаас байгаль орчинд учруулсан хохирлыг шалгаж тогтоон, хариуцлага тооцох;

4. Ашигт малтмалыг хууль бусаар олборлоход ашиглаж байгаа дугуйт, гинжит техник хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжийг түрээсийн болон бусдын өмчлөлд байгаа эсэхээс үл хамааран хураан авч улсын орлого болгох, стандарт, технологид үл нийцэх тоног төхөөрөмж, хэрэгслийг ашиглуулахгүй байхтай холбогдсон зохицуулалтыг Эрүүгийн болон Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай, Зөрчлийн тухай хуульд тус тус

нэмэлт, өөрчлөлт оруулах саналыг боловсруулж, холбогдох газарт хүргүүлэх;

5. Хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэрэг үйлдэхэд ашиглаж байгаа хүнд даацын техник, тээврийн хэрэгслийг зөөвөрлөх үед нь саатуулан шалгаж үйлдэж болзошгүй гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх боломжийг бүрдүүлэх зорилгоор Ашигт малтмал хууль бусаар хайх, ашиглах, олборлох хууль бус үйл ажиллагааг бууруулах, техник хэрэгслийг бүртгэлжүүлэх, хяналтад авах, ачаа тээвэрлэлтийн аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор Монгол Улсын “Овор ихтэй ачааны тээвэрлэлтэд хяналт тавих стандарт” /MNS 5345:2011/-г үндэслэн Овор ихтэй ачаа тээвэрлэх зөвшөөрөл олгох журмыг боловсруулж Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдаар батлуулж хэрэгжүүлэн ажиллах.

Энэхүү журмыг хэрэгжүүлснээр хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох гэмт хэргийг үйлдэхэд ашиглаж байгаа техник хэрэгслийн хөдөлгөөнд хяналт тавьж бүртгэлжүүлэх, гэмт хэргийн гаралтыг бууруулах, овор ихтэй ачааг стандартын дагуу аюулгүй тээвэрлэх ажиллагаанд цагдаагийн байгууллагаас хяналт тавих ач холбогдолтой.

Ашигласан материал

1. Г.Совд Монгол улсын эрүүгийн хуулийн тайлбар. УБ. 2002 он.
2. С.Жанцан. Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүй. УБ. 2000 он.
3. Ж.Болдбаатар “Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй. УБ. 2017 он
4. Х.Доржпалам. Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүй. УБ. 2021 он
5. Монгол Улсын Эрүүгийн Хууль. 2002 он
6. Монгол Улсын Эрүүгийн Хууль. 2015 он
7. Монгол Улсын Зөрчлийн тухай хууль. 2017 он
8. Ашигт малтмал, газрын тосны газрын Статистикийн лавлагаа 2021
9. Уурхайн нөхөн сэргээлт <http://portal.merit.mn> > resource > download >.pdf

МОНГОЛ УЛСЫН
ХУУЛЬ ЗҮЙ

ТӨРИЙН АЛБАН ХААГЧИЙН ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧИЛД ХОЛБОГДОХ ШАЛТГААН, НӨХЦӨЛ

CAUSES AND CONDITIONS OF CRIMES AND OFFENSES COMMITTED BY PUBLIC OFFICIALS

Ц.Цэндсүрэн

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар банкны төлбөр барагдуулах газрын шийдвэр гүйцэтгэгч, ахмад

Tsendsuren Ts.

Enforcement Officer, Bank Debt Collection Division, General Executive Agency of Court Decisions, Captain

Хураангуй: Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь нийгмийн хэв журам, хүний эрх, төрийн аюулгүй байдлыг хангах үндсэн чиглэлийн нэг бөгөөд гэмт хэрэг гарах шалтгаан, нөхцөл, эрсдэлийн хүчин зүйлсийг бууруулахад чиглэсэн цогц үйл ажиллагаа юм. Орчин үеийн нийгэмд төрийн албан хаагчтай холбоотой гэмт хэрэг, зөрчил, тэр дундаа авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг, ашиг сонирхлын зөрчил, эрх мэдэл урвуулан ашиглах зэрэг үйлдэл нэмэгдэх хандлагатай байгаа нь төрийн байгууллагын нэр хүнд, иргэдийн төрд итгэх итгэлд сөргөөр нөлөөлж байна.

Энэхүү судалгааны ажилд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх бодлогын онол, эрх зүйн үндэс, хэрэгжүүлэх арга хэлбэр, төрийн байгууллагын оролцоо болон төрийн албан хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдох эрсдэлийн шалтгаан, нөхцөлийг судалсан болно. Судалгаагаар төрийн албан хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдох эрсдэл нь хувь хүний ёс зүй, ашиг сонирхол, байгууллагын дотоод хяналтын сул тогтолцоо, эрх мэдлийн төвлөрөл, нийгмийн үнэт зүйл, эдийн засгийн нөхцөл байдал зэрэг олон хүчин зүйлтэй холбоотой болох нь тогтоогдож байна.

Мөн урьдчилан сэргийлэх бодлого нь зөвхөн ял шийтгэлээр хязгаарлагдахгүй бөгөөд ёс зүйн боловсрол, ил тод байдал, цахим засаглал, дотоод хяналт, иргэдийн оролцоо, эрсдэлийн удирдлагад тулгуурласан цогц тогтолцоо байх шаардлагатайг тодорхойлов. Түүнчлэн төрийн албанд мерит зарчим, хариуцлагын тогтолцоог боловсронгуй болгох нь төрийн албан хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчлийн эрсдэлийг бууруулах чухал нөхцөл болохыг дүгнэсэн болно.

Abstract: Crime and offense prevention policy constitutes one of the principal directions for ensuring public order, human rights, and state security. Contemporary society has witnessed increasing involvement of public officials in crimes and offenses, particularly corruption, abuse of office, conflicts of interest, and misuse of authority, thereby negatively affecting the reputation of public institutions and public trust in government.

This study examines the theoretical and legal foundations of crime prevention policy, implementation mechanisms, state institutional participation, and the risk factors contributing to crimes and offenses involving public officials.

The findings demonstrate that such risks are associated with individual ethics, personal interests, weak internal control systems, concentration of authority, social values, and economic conditions.

The study concludes that prevention policy should extend beyond punishment and instead function as a comprehensive system grounded in ethics education, transparency, e-governance, internal oversight, citizen participation, and risk management.

Түлхүүр үгс: Төрийн албан хаагч, гэмт хэрэг зөрчил, авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг, урьдчилан сэргийлэх бодлого, ёс зүй, төрийн хяналт, эрх зүйн боловсрол, авлигын эрсдэл

Keywords: Public officials, crimes and offenses, corruption, abuse of office, prevention policy, ethics, state oversight, legal education, corruption risks.

Удиртгал

Орчин үеийн нийгэмд гэмт хэрэг, зөрчлийн гаралт нь зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын асуудал бус, улс орны нийгэм, эдийн засаг, боловсрол, гэр бүл, соёлын орчинтой нягт холбоотой цогц үзэгдэл болж байна.

Нийгмийн шилжилт хөдөлгөөн, ажилгүйдэл, ядуурал, архидалт, цахим орчны зохисгүй хэрэглээ, гэр бүлийн хүчирхийлэл зэрэг олон хүчин зүйл нь гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэгдэх нөхцөлийг бүрдүүлдэг. Иймээс төрөөс зөвхөн гэмт хэрэг гарсны дараа хариуцлага тооцох бус, түүнээс урьдчилан сэргийлэх бодлого, үйл ажиллагааг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр хэрэгжүүлэх шаардлага улам бүр нэмэгдэж байна.

Манай улсад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг хууль, эрх зүйн хүрээнд зохион байгуулж байгаа хэдий ч бодлогын хэрэгжилт, байгууллагуудын уялдаа холбоо, иргэдийн оролцоо, урьдчилан сэргийлэх боловсролын хүртээмж зэрэг асуудал тодорхой хэмжээнд тулгамдсан хэвээр байна.

Тэр дундаа сүүлийн жилүүдэд төрийн албан хаагчийн ёс зүй, хариуцлага, авлига болон албан тушаалын гэмт хэрэгтэй холбоотой асуудал нийгмийн анхаарлын төвд байна.

Төрийн албан хаагч нь төрийн үйлчилгээг иргэдэд шударга, ил тод хүргэх үндсэн үүрэгтэй боловч эрх мэдэл, албан тушаалтай холбоотой ашиг сонирхлын зөрчил, авлига, албан тушаалаа урвуулан ашиглах гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдох эрсдэл нэмэгдэж байгаа нь төрд итгэх иргэдийн итгэлд сөргөөр нөлөөлж байна.

Иймээс энэхүү эрдэм шинжилгээний илтгэлээр төрийн албан хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдох шалтгаан, нөхцөл, урьдчилан сэргийлэх бодлого, үйл ажиллагааны өнөөгийн байдлыг судалж, цаашид хэрэгжүүлэх арга замыг тодорхойлоход оршино.

Нэг: Гэмт хэрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх бодлогын онолын үндэс

1.1 Гэмт хэрэг, зөрчлийн ойлголт:

Гэмт хэрэг нь эрүүгийн хуульд заасан нийгэмд аюултай, гэм буруутай үйлдэл, эс үйлдэхүй бөгөөд төр, нийгэм, хувь хүний эрх ашигт ноцтой хохирол учруулсан үйлдэл бол зөрчил нь нийгмийн хэв журам, нийтийн ашиг сонирхлыг зөрчсөн боловч эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх хэмжээнд хүрээгүй үйлдэл юм. Эдгээр нь нийгмийн тогтвортой байдал, иргэдийн аюулгүй байдалд сөргөөр нөлөөлдөг учраас төрөөс урьдчилан сэргийлэх бодлого хэрэгжүүлэх зайлшгүй шаардлагатай байна.

Монгол Улсад гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, Авлигын эсрэг хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Эрүүгийн хуульд тулгуурлан хэрэгждэг.

Криминологийн шинжлэх ухаанд урьдчилан сэргийлэх бодлогыг “Гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, нөлөөлөх хүчин зүйлд чиглэсэн нийгэм, эрх зүй, зохион байгуулалт, хүмүүжлийн цогц арга хэмжээ” хэмээн тодорхойлдог.

Энэхүү ойлголт нь дараах үндсэн шинжийг агуулдаг. Үүнд:

- Гэмт хэрэг гарахаас өмнө хэрэгждэг;
 - Нийгмийн сөрөг нөхцөлийг бууруулахад чиглэдэг;
 - Хүний зан төлөвт эерэг нөлөө үзүүлдэг;
 - Төр болон олон нийтийн хамтын оролцоонд тулгуурладаг;
 - Урт хугацааны үр нөлөөтэй байдаг.
- Төрийн албан хаагчийн хувьд дараах төрлийн гэмт хэрэг, зөрчил түгээмэл тохиолддог. Үүнд:
- Авлига, хээл хахууль авах
 - Албан тушаалаа урвуулан ашиглах
 - Ашиг сонирхлын зөрчил гаргах
 - Төсвийн хөрөнгө шамшигдуулах,
 - Албан үүргээ биелүүлэхгүй байх
 - Ёс зүйн зөрчил гаргах

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь гэмт хэрэг гарах шалтгаан, нөхцөл, нөлөөлөх хүчин зүйлсийг илрүүлэн арилгах, нийгмийн эрсдэлийг бууруулах, хүний зан төлөвт эерэг нөлөө үзүүлэх, төр, иргэн,

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

байгууллагын хамтын ажиллагаанд тулгуурласан цогц үйл ажиллагаа юм. Энэ бодлого нь зөвхөн хууль сахиулах байгууллагын чиг үүрэг бус боловсрол, гэр бүл, эдийн засаг, соёл, нийгмийн хамгаалал зэрэг олон салбарын хамтын оролцоонд тулгуурладаг онцлогтой.

Аливаа гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх бодлого нь гэмт хэрэг, зөрчил гарах шалтгаан нөхцөлийг бууруулах, төрийн байгууллагын сахилга, хариулгыг сайжруулах, хууль дээдлэх ёсыг төлөвшүүлэхэд чиглэсэн цогц арга хэмжээ юм.

1.2 Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх бодлогын онолын үзэл баримтлалууд:

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх бодлогын онолын үндэс нь криминологи, социологи, сэтгэл судлал, эрх зүй, төрийн удирдлагын шинжлэх ухаанд тулгуурладаг.

➤ Криминологийн онолын хувьд гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөл, бүтэц, динамик, урьдчилан сэргийлэх арга замыг судалдаг шинжлэх ухаан юм. Криминологийн онолд гэмт хэрэг нь дараах хүчин зүйлсийн нийлбэрээр үүсдэг гэж үздэг:

- Нийгмийн тэгш бус байдал;
- Ажилгүйдэл;
- Ядуурал;
- Боловсролын хүртээмж;
- Гэр бүлийн орчин;
- Сэтгэл зүйн хүчин зүйл;
- Соёл, үнэт зүйл;
- Хууль сахиулах байгууллагын үр нөлөө.

➤ Нийгмийн хяналтын онолыг Трэвис Хирши хөгжүүлсэн бөгөөд хүн нийгмийн хяналт сулрах үед гэмт хэрэг үйлдэх магадлал нэмэгддэг гэж үздэг. Нийгмийн хяналтын үндсэн элементүүд:

- Гэр бүлийн хүмүүжил;
- Сургууль;
- Хамт олон;
- Ёс суртахуун;
- Хуульд итгэх итгэл.

Хэрэв эдгээр холбоо суларвал хүн нийгмийн хэм хэмжээг зөрчих эрсдэл нэмэгддэг гэж үзжээ.

➤ Дифференциал холбооны онол: Эдвин Сазерландын энэхүү онолд гэмт зан төлөв нь суралцагддаг гэж үздэг. Өөрөөр хэлбэл Хүн хүрээлэн буй орчноосоо гэмт үйлдлийг сурдаг, Гэмт бүлэглэл, сөрөг орчин нөлөөлдөг, Давтамжтай харилцаа нь зан төлөвийг төлөвшүүлдэг гэж үздэг тул хүүхэд, залуучуудын хүмүүжил, нийгмийн оролцоо, боловсрол чухал ач холбогдолтой.

➤ Рационал сонголтын онолын хувьд хүн гэмт хэрэг үйлдэхдээ ашиг ба эрсдэлийг харьцуулан тооцдог гэж үздэг. Яагаад гэвэл

- Илрэх магадлал бага,
- Шийтгэл сул,
- Ашиг өндөр байвал гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэл өсдөг гэж үзсэн тул Хяналт сайжруулах, Ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх, Хариуцлагыг чангаруулах нь урьдчилан сэргийлэх чухал арга болдог.

➤ Нөхцөл байдлын урьдчилан сэргийлэх онол бол гэмт хэрэг гарах боломжийг бууруулах орчныг бүрдүүлэхэд чиглэдэг. Жишээлбэл:

- Камерын хяналт;
- Цахим бүртгэл;
- Нэвтрэх хяналт;
- Цахим засаглал,

1.3 Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх бодлогын зарчим:

➤ Хууль дээдлэх зарчим: Бүх арга хэмжээ хуульд нийцсэн байх ёстой.

➤ Хүний эрхийг хамгаалах зарчим: Урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа нь хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчих ёсгүй.

➤ Хамтын оролцооны зарчим: Төр, иргэн, аж ахуйн нэгж, иргэний нийгэм хамтран оролцох шаардлагатай.

➤ Шинжлэх ухаанд тулгуурлах зарчим: Судалгаа, статистик, эрсдэлийн үнэлгээнд үндэслэх ёстой.

➤ Цогц хандлагын зарчим: Гэмт хэргийн шалтгаан олон талт байдаг тул боловсрол, эдийн засаг, соёл, гэр бүл зэрэг салбарыг хамарсан бодлого шаардлагатай.

1.4 Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх бодлогын төрөл:

➤ Ерөнхий урьдчилан сэргийлэлт: Нийгмийн нийт гишүүдэд чиглэсэн арга хэмжээ байх. Үүнд: Хууль сурталчлах; Соён гэгээрүүлэх ажил; Ёс зүйн боловсрол.

➤ Тусгай урьдчилан сэргийлэлт: Эрсдэлт бүлэгт чиглэнэ байна. Жишээ нь: Архинд донтсон этгээд; Өсвөр насны гэмт хэрэгтэн; Давтан зөрчил гаргагч.

➤ Нэг бүрчилсэн урьдчилан сэргийлэлт: Тодорхой этгээдтэй ажиллах арга хэмжээ юм. Сэтгэл зүйн зөвлөгөө; Хяналт тавих; Нийгэмшүүлэх хөтөлбөр.

1.5 Урьдчилан сэргийлэх бодлогын хэрэгжилтийн механизм:

➤ Төрийн байгууллагын оролцоонд Цагдаа; Прокурор; Шүүх; Нийгмийн хамгаалал; Боловсролын байгууллага.

➤ Орон нутгийн оролцоонд Иргэдийн бүлэг; Хэсгийн байцаагч; Сургуулийн оролцоо чухал.

➤ Иргэний нийгмийн оролцоонд ТББ, хэвлэл мэдээлэл, олон нийтийн хяналт нь үр дүнтэй механизм болдог.

➤ Орчин үеийн чиг хандлагад: Цахим урьдчилан сэргийлэлт буюу AI хяналт; Камерын систем; Big data шинжилгээ; Цахим мэдээллийн сан.

Төрийн албан хаагчийн хүрээнд урьдчилан сэргийлэх бодлого дараах чиглэлтэй байх нь зүйтэй гэж үзэж байна.

- ☐ Ёс зүйн боловсрол олгох
- ☐ Авлигын эсрэг сургалт зохион байгуулах
- ☐ Дотоод хяналтын тогтолцоог бэхжүүлэх
- ☐ Ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх
- ☐ Цахим хяналт, мэдээллийн системийг боловсронгуй болгох
- ☐ Хариуцлагын механизмыг сайжруулах

Хоёр: Төрийн албан хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдох эрсдэл, шалтгаан нөхцөл

2.1 Эрсдэл үүсгэж буй хүчин зүйлс:

Төрийн албан хаагч гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдох эрсдэлт дараах хүчин зүйлс нөлөөлж байна хэмээн үзэж байна. Үүнд:

➤ Авлигын орчин: Албан тушаал, эрх мэдэл нь хууль бус ашиг сонирхолд ашиглагдах нөхцөлийг байдлыг бүрдүүлдэг. Ихэнхдээ төсөв, тендэр, лиценз, газрын харилцаа зэрэг салбарт эрсдэл өндөр байдаг,

➤ Ёс зүйн төлөвшил сул: Төрийн албаны ёс зүйн хэм хэмжээг мөрдөх, ухамсар сул байгаа нь зөрчил гаргах үндсэн нөхцөл болж байна.

➤ Дотоод хяналт хангалтгүй: Зарим байгууллагад дотоод аудит, хяналт шалгалт үр дүнгүй байгаа нь зөрчил давтагдах нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

➤ Эдийн засгийн хүчин зүйлс: Цалин хөлс, нийгмийн баталгаа хангалтгүй байх нь авлига авах эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг.

➤ Улс төрийн нөлөөлөл: Төрийн албыг улс төрөөс хараат байлгах байдал нь албан тушаалын дарамт, хууль бус шийдвэр гаргах эрсдэл бий болгодог.

➤ Архидалт, мансууруулах бодис: Архи, согтууруулах ундаа болон мансууруулах бодисын хэрэглээ нь олон төрлийн гэмт хэргийн үндсэн шалтгаан болоод байна. Иймээс худалдаа хэрэглээнд хяналт тавих, эмчилгээ зөвлөгөө өгөх үйлчилгээ хэрэгжүүлдэг байх нь зүйтэй.

2.2 Хувь хүний хүчин зүйл:

➤ Ёс зүйн төлөвшил сул байх нь төрийн албан хаагч нь нийтийн ашиг сонирхлыг эрхэмлэх ёстой боловч хувийн ашиг сонирхлоо урьтал болгох, ашиг хонжоо хайх хандлага нь гэмт хэрэгт хүргэдэг.

➤ Шунал, материаллаг сонирхол бол орлогын түвшин, хэрэглээний дарамт, нийгмийн тэгш бус байдал нь авлигын сэдлийг бий болгодог.

➤ Хууль эрх зүйн мэдлэг сул байх нь зарим албан хаагчид хууль зөрчсөн үйлдлийн хор уршгийг бүрэн ухамсарладаггүй.

2.3 Байгууллагын хүчин зүйл:

➤ Дотоод хяналт сул байх нь хяналтын тогтолцоо сул, аудит хангалтгүй, шийдвэр гаргалт хаалттай байх нь зөрчил гарах нөхцөл болдог.

➤ Албан тушаалын төвлөрөл: Нэг албан тушаалтан их хэмжээний эрх мэдэлтэй байх нь эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг.

➤ Томилгооны улс төржилт бол мэргэжлийн бус, танил талын томилгоо нь хариуцлагагүй байдлыг өдөөдөг.

➤ Байгууллагын соёл бол ёс зүйн үнэт зүйл сул байгууллагад зөрчил хэвийн үзэгдэл мэт тогтдог.

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ
ХАВСРАЛТ ИЛТГЭЛ

2.4 Нийгмийн хүчин зүйлд

➤ Авлигад тэвчээртэй ханддаг соёл: “Танил тал”, “арга олох” зэрэг ойлголт нийгэмд хэвийнд тооцогдох нь авлигыг өөгшүүлдэг.

➤ Иргэдийн хяналт сул: Ил тод байдал хангалтгүй үед иргэдийн оролцоо буурдаг.

➤ Эдийн засгийн дарамт: Инфляц, өрхийн орлогын хүндрэл нь төрийн албан хаагчдыг хууль бус орлого олоход түлхдэг.

Гурав: Төрийн албан хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчилд хариуцлага оногдуулах тогтолцооны талаарх гадаад улсын туршлагын харьцуулсан судалгаа

Монгол Улсад төрийн албан хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчилд хариуцлага оногдуулах тогтолцоо нь Үндсэн хууль, Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Төрийн албаны тухай хууль, Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хууль, Авлигын эсрэг хууль зэрэг хууль тогтоомжид тулгуурлан хэрэгждэг. Энэхүү тогтолцооны зорилго нь төрийн албаны сахилга, хариуцлага, шударга байдлыг хангах, нийтийн ашиг сонирхлыг хамгаалахад оршино.

Төрийн албан хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчил нь төрийн байгууллагын хэвийн үйл ажиллагаа, хууль дээдлэх ёс, олон нийтийн итгэлд ноцтой сөрөг нөлөө үзүүлдэг. Ялангуяа авлига, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашиглах, ашиг сонирхлын зөрчил гаргах зэрэг үйлдэл нь төрийн удирдлагын үр ашиг, шударга ёсны зарчимд заналхийлдэг тул улс орнууд төрийн албан хаагчид хатуу хариуцлагын тогтолцоо хэрэгжүүлдэг болсон.

1. Хариуцлагын тогтолцооны үндсэн төрөл

1.1 Сахилгын хариуцлага: Төрийн албан хаагч албан үүргээ биелүүлээгүй, байгууллагын дотоод журам, төрийн албаны зарчим зөрчсөн тохиолдолд сахилгын хариуцлага ногдуулна. Үүнд:

- Сануулах
- Цалингийн хувь бууруулах
- Албан тушаал бууруулах
- Төрийн албанаас халах зэрэг арга хэмжээ орно. Сахилгын хариуцлагыг

тухайн байгууллагын удирдлага болон хүний нөөцийн нэгж шийдвэрлэдэг.

1.2 Ёс зүйн хариуцлага

2023 онд баглагдсан Төрийн албан хаагчийн ёс зүйн тухай хууль-аар төрийн албан хаагчийн ёс зүйн нийтлэг хэм хэмжээг тодорхойлсон. Үүнд:

- шударга байх
- ашиг сонирхлын зөрчлөөс ангид байх
- иргэдэд хүндэтгэлтэй хандах
- албан тушаалаа урвуулан ашиглахгүй байх зэрэг шаардлагууд багтдаг. Ёс зүйн зөрчил гаргасан тохиолдолд ёс зүйн зөвлөл болон эрх бүхий албан тушаалтан шалгаж, дүгнэлт гаргана.

1.3 Зөрчлийн хариуцлага

Төрийн албан хаагч хуульд заасан захиргааны шинжтэй зөрчил гаргасан бол торгох, эрх хасах зэрэг шийтгэл ногдуулдаг. Жишээлбэл:

- төрийн нууц задруулах
- мэдээлэл өгөхөөс үндэслэлгүй татгалзах
- ашиг сонирхлын мэдүүлэг гаргахгүй байх үйлдэлд Зөрчлийн тухай хуулиар хариуцлага хүлээлгэнэ.

1.4 Эрүүгийн хариуцлага

Төрийн албан хаагч албан тушаалын гэмт хэрэг үйлдсэн бол Эрүүгийн хуулиар хариуцлага хүлээнэ. Үүнд:

- авлига авах
- хээл хахууль өгөх, зуучлах
- эрх мэдэл, албан тушаалаа урвуулан ашиглах
- төсвийн хөрөнгө шамшигдуулах
- албан бичиг хуурамчаар үйлдэх зэрэг гэмт хэрэг орно. Ийм хэргийг Авлигатай тэмцэх газар, Цагдаагийн ерөнхий газар, Улсын Ерөнхий Прокурорын газар шалгаж, шүүхээр эцэслэн шийдвэрлэдэг.

2.Хариуцлага оногдуулах ажиллагааны үе шат

1. Гомдол, мэдээлэл хүлээн авах
2. Урьдчилсан шалгалт хийх
3. Зөрчил, гэмт хэргийн шинж тогтоох
4. Сахилгын эсвэл эрүүгийн хэрэг үүсгэх

5. Эрх бүхий байгууллагаар шийдвэр гаргуулах

6. Хариуцлага хэрэгжүүлэх

Энэ тогтолцоонд байгууллагын дотоод хяналт, Төрийн албаны зөвлөл, аудит, прокурор, шүүх зэрэг байгууллагууд оролцдог.

3. Монгол Улсын тогтолцооны онцлог

Монгол Улсад төрийн албан хаагчийн хариуцлагын тогтолцоо нь:

- хуульд суурилсан,
- олон шатлалт хяналттай,

➤ Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль зөрчсөн - 2,885,418 буюу 86,7%

➤ Олон нийтийн газарт зүй бусаар биеэ эвч явах – 113,818 буюу 3,4%8

➤ Авто тээврийн тухай хууль зөрчсөн – 54,501 буюу 1,6%8

➤ Хүний биед халдах зөрчил -17,650 буюу 0,5% тус байна.

Судалгааны байгууллагуудын мэдээллээс үзвэл төрийн албан хаагчид дараах төрлийн гэмт хэрэгт илүүтэй холбогддог байна.

Гэмт хэргийн төрөл	Онцлог
Авлига	Хээл хахууль авах, зуучлах
Эрх мэдэл урвуулан ашиглах	Давуу байдал олгох
Төсвийн хөрөнгө завших	Тендер, санхүүтэй холбоотой
Хуурамч баримт үйлдэх	Албан бичиг, зөвшөөрөл
Ашиг сонирхлын зөрчил	Хамаарал бүхий этгээдэд давуу байдал олгох
Ёс зүйн зөрчил	Иргэдтэй зүй бус харилцах

• ёс зүй ба эрүүгийн хариуцлагыг зэрэг хэрэгжүүлдэг,

• авлигын эсрэг тусгай байгууллагатай гэдгээрээ онцлогтой.

Гэвч практикт дараах хүндрэлүүд байдаг:

- улс төрийн нөлөөлөл,
- хариуцлагын ялгамжгүй байдал,
- сахилгын шийтгэлийн хэрэгжилт сул,
- авлигын хэрэг шийдвэрлэх хугацаа урт,
- байгууллага хоорондын уялдаа хангалтгүй байдаг.

Прокурорын байгууллагын мэдээллээр 2024 онд улсын хэмжээнд 3,325,634 зөрчил бүртгэгдсэн нь өмнөх оны мөн үеэс 4,4 хувиар өссөн үзүүлэлттэй байгаа бол гарсан зөрчлийн хувьд 73,6 хувь нь Нийслэлд, 26,4 хувь нь хөдөө, орон нутагт бүртгэгдсэн байна.

Дээрх зөрчлүүдийг төрлөөр нь задалж үзвэл:

Прокурорын байгууллага 2026 оны 04 дүгээр сарын 29-ний өдрийн байдлаар Эрүүгийн хуулийн 22 дугаар бүлэгт заасан Авлигын гэмт хэрэгтэй холбоотой яллах дүгнэлт үйлдсэн 77 хэргийг шүүхээр шийдвэрлүүллээ. Үүнд: эрх мэдэл, албан тушаалын байдлаа урвуулан ашигласан 57 хэрэг, хахууль авсан, хахууль өгсөн 20 хэрэг байна.

Орчин үеийн хөгжингүй орнууд төрийн албан хаагчийн сахилга, ёс зүй, эрүүгийн хариуцлагын асуудлыг зөвхөн шийтгэлээр бус урьдчилан сэргийлэх, дотоод хяналт, ил тод байдал, ёс зүйн соёл, хараат бус мөрдөн шалгах байгууллагын тогтолцоотой уялдуулан хэрэгжүүлж байна.

Гадаадын зарим улс орон буюу Сингапур, Япон, Бүгд Найрамдах Солонгос Улс, Хонконг болон Монгол Улсын төрийн албан хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчилд хариуцлага оногдуулах тогтолцоог харьцуулан авч үзэв.

МОНГОЛ УЛСЫН
Дотоод Ажлын
Төрийн Газар

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

1. Сингапур улсын туршлага:

Сингапур нь дэлхийн хамгийн авлига багатай орнуудын нэг гэж үнэлэгддэг. Тус улс төрийн албан хаагчийн авлига, албан тушаалын гэмт хэрэгт “тэг тэвчилт”-ийн бодлого баримталдаг. Сингапурын авлигатай тэмцэх үндсэн байгууллага нь: Corrupt Practices Investigation Bureau (CPIB) буюу Авлигын мөрдөн шалгах товчоо юм. Энэ байгууллага нь Ерөнхий сайдын шууд хяналтад ажилладаг ба өндөр хараат бус статустай, төрийн өндөр албан тушаалтныг ч шалгах эрхтэй байдаг.

Сингапурт төрийн албан хаагч нь хахууль авах, давуу байдал олгох, төсвийн мөнгө завших, ашиг сонирхлын зөрчил гаргавал эрүүгийн болон сахилгын давхар хариуцлага хүлээдэг.

Шийтгэлийн хувьд:

- Хорих ял;
- Их хэмжээний мөнгөн торгууль;
- Хөрөнгө хураах;
- Төрийн албанаас бүх насаар хасах

хэлбэртэй байна.

2. Бүгд Найрамдах Солонгос Улсад

төрийн албан хаагчид нь сахилгын хороо, ёс зүйн хороо, авлигатай тэмцэх байгууллагын хяналтад байдаг ба төрийн албан хаагчдаас гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдсон бол дараах шийтгэлийг оноодог. Үүнд:

- Сануулах;
- Цалингийн бууралт;
- Албан тушаал бууруулах;
- Халах шийтгэл өргөн хэрэглэгддэг

байна.

Бүгд найрамдах Солонгос улсад цахим засаглал, төрийн үйлчилгээний автоматжуулалт, ил тод тендерийн системийг өргөн ашигласнаар авлигын эрсдэлийг бууруулжээ. Мөн төрийн албан хаагчийн ёс зүйг өндөр түвшинд үнэлдэг байна.

3. Япон улсын хувьд сахилга, ёс

зүйн хатуу тогтолцоо үйлчилдэг бөгөөд төрийн албан хаагчийн нэр хүнд, ёс зүй, сахилга хариуцлагыг өндөр түвшинд авч үздэг.

Япон улсад төрийн албан хаагч архидан согтуурсан үедээ жолоо барих, албан

үүргийн зөрчил, ёс зүйн доголдолд хүртэл хатуу сахилгын шийтгэл оногдуулдаг ба хариуцлагын хэлбэр нь дараах төрөлтэй байдаг.

- Сануулах;
- Түр түдгэлзүүлэх;
- Цалин бууруулах;
- Албан тушаалаас чөлөөлөх;
- Эрүүгийн ял оногдуулах арга

хэрэглэдэг.

Түүнчлэн төрийн албан хаагч өөрөө ёс зүйн хариуцлага хүлээн огцрох соёл түгээмэл байдаг.

4. Хонконг улсын туршлагын

хувьд авлигатай тэмцэх бие даасан байгууллага буюу Хонконг нь Independent Commission Against Corruption (ICAC) гэх бие даасан байгууллагатай. Энэ байгууллага нь мөрдөн шалгах, урьдчилан сэргийлэх, соён гэгээрүүлэх гэсэн гурван чиглэлээр үйл ажиллагаагаа явуулж ажилладаг.

Төрийн албан хаагч нь хээл хахууль авах, албан тушаалаа ашиглах, нууц мэдээлэл задруулах зэрэг гэмт хэрэгт эрүүгийн хатуу хариуцлага хүлээдэг.

Дээрх улс орнуудын туршлагаас үзэхэд төрийн албан хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх хамгийн үр дүнтэй арга нь зөвхөн хатуу ял шийтгэл бус урьдчилан сэргийлэх, ил тод байдал, ёс зүй, хараат бус хяналтын тогтолцоог цогцоор нь хэрэгжүүлэх явдал байна.

Сингапур болон Хонконг нь хараат бус мөрдөн шалгах байгууллага, хатуу хариуцлагын тогтолцоогоороо үр дүнд хүрсэн бол Япон нь ёс суртахууны өндөр соёл, Бүгд Найрамдах Солонгос Улс нь цахим засаглал, сахилгын тогтолцоогоороо онцлог байна.

Дүгнэлт

Төрийн албан хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчил нь зөвхөн хувь хүний ёс суртахууны асуудал бус, төрийн байгууллагын удирдлага, хяналтын тогтолцоо, хууль эрх зүйн орчин, нийгэм-эдийн засгийн хүчин зүйлтэй нягт холбоотой цогц үзэгдэл юм. Судалгаа, практик нөхцөлөөс үзэхэд төрийн албан хаагч гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдох үндсэн шалтгаан нь ашиг сонирхлын зөрчил, албан тушаалын давуу

байдлыг урвуулан ашиглах боломж, хяналт шалгалтын сул тогтолцоо, ёс зүйн төлөвшил хангалтгүй байдал, мөн авлигыг өөгшүүлсэн байгууллагын соёл зэрэгтэй холбоотой байна.

Түүнчлэн төрийн байгууллагын дотоод хяналт сул, шийдвэр гаргах ажиллагаа хангалттай ил тод биш, хариуцлага тооцох механизм жигд хэрэгждэггүй зэрэг нь гэмт хэрэг, зөрчил гарах нөхцөлийг бүрдүүлдэг. Зарим тохиолдолд улс төрийн нөлөөлөл, танил тал, албан тушаалын давуу байдал нь хариуцлагаас зайлсхийх боломж үүсгэж, төрийн албаны шударга байдлыг алдагдуулж байна. Үүнээс гадна төрийн албан хаагчийн мэргэжлийн ур чадвар, хууль эрх зүйн мэдлэг, ёс зүйн боловсрол хангалтгүй байх нь зөрчил гаргах эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг хүчин зүйл болж байна.

Нийгэм, эдийн засгийн нөхцөл байдал ч мөн тодорхой хэмжээнд нөлөөлдөг. Цалин хангамжийн хүрэлцээгүй байдал, ажлын ачаалал, ажлын байрны тогтворгүй орчин зэрэг нь зарим албан хаагчийг хууль бус ашиг хонжоо эрэлхийлэхэд хүргэх эрсдэлтэй. Мөн иргэдийн зүгээс авлига, хээл хахуулийг “асуудал шийдвэрлэх арга” мэтээр хүлээн зөвшөөрөх хандлага хэвээр байгаа нь төрийн байгууллагад хууль бус харилцаа үүсэх нөхцөлийг бий болгож байна.

Тиймээс төрийн албан хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчлийг бууруулахын тулд зөвхөн шийтгэл оногдуулах бус, урьдчилан сэргийлэх бодлогыг түлхүү хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Үүнд төрийн албаны ёс зүйн боловсролыг сайжруулах, байгууллагын дотоод хяналт, аудитын тогтолцоог бэхжүүлэх, цахим засаглал болон ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх, ашиг сонирхлын зөрчлийг хатуу хянах, хариуцлагын тогтолцоог шударга, хараат бус хэрэгжүүлэх нь чухал ач холбогдолтой юм. Төрийн албаны шударга, мэргэшсэн, хариуцлагатай тогтолцоо бүрдсэнээр иргэдийн төрд итгэх итгэл нэмэгдэж, хууль дээдлэх зарчим бодитоор хэрэгжих үндэс бүрдэх болно.

Санал

Төрийн албан хаагчийн гэмт хэрэг, зөрчил нь төрийн байгууллагын үйл

ажиллагааны ил тод байдал, хяналтын тогтолцоо, ёс зүйн соёл, хүний нөөцийн бодлоготой шууд холбоотой байдаг тул урьдчилан сэргийлэх, хариуцлага тооцох ажиллагааг цогцоор нь хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Иймд дараах бодитой санал, арга хэмжээг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй гэж үзэж байна.

1. Төрийн байгууллагын дотоод хяналт, аудитын тогтолцоог бэхжүүлэх шаардлагатай. Байгууллага бүр эрсдэлийн үнэлгээнд суурилсан дотоод хяналтын системтэй болж, албан тушаалтны шийдвэр гаргалт, төсөв санхүү, худалдан авах ажиллагаанд тогтмол хяналт тавих хэрэгтэй. Дотоод аудитын нэгжийг байгууллагын удирдлагаас хараат бус ажиллах боломж нөхцөлөөр хангаж, тайлан дүгнэлтийг олон нийтэд нээлттэй мэдээлдэг байх нь үр нөлөөтэй.

2. Төрийн албан хаагчийн ёс зүй, хууль эрх зүйн мэдлэгийг тогтмол дээшлүүлэх хэрэгтэй. Төрийн албанд томилогдох болон шатлан дэвших үед ёс зүй, ашиг сонирхлын зөрчил, авлигын эсрэг хууль тогтоомжийн сургалтыг заавал хамруулдаг тогтолцоо бий болгох шаардлагатай. Мөн байгууллагын дотоод соёлыг шударга, хариуцлагатай зарчимд тулгуурлан төлөвшүүлэх нь чухал.

3. Ашиг сонирхлын зөрчлийг хянах механизмыг илүү боловсронгуй болгох шаардлагатай байна. Төрийн албан хаагчийн хөрөнгө орлогын мэдүүлэг, шийдвэр гаргах ажиллагаа, тендер болон худалдан авах ажиллагааг бүрэн цахимжуулж, иргэд хянах боломжтой нээлттэй системийг өргөжүүлэх нь авлига, албан тушаалын гэмт хэрэг гарах эрсдэлийг бууруулна.

4. Хариуцлагын тогтолцоог ялгамжгүй, шударга хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Албан тушаал, улс төрийн нөлөөллөөс үл хамааран гэмт хэрэг, зөрчил гаргасан төрийн албан хаагчид ижил тэгш хариуцлага тооцдог байх нь төрийн албаны нэр хүндийг хамгаална. Энэ хүрээнд мөрдөн шалгах болон сахилгын ажиллагаанд хараат бус байдлыг хангах нь чухал ач холбогдолтой.

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
ЭРХ ЗҮЙН
МОНГОЛЫН ХУУЛЬ

אברהם בן יצחק אבן עזרא

5. Төрийн үйлчилгээний цахим шилжилтийг эрчимжүүлэх нь зүйтэй. Хүний шууд оролцоог багасгаж, зөвшөөрөл, бүртгэл, лавлагаа, тендер зэрэг үйлчилгээг цахим хэлбэрт бүрэн шилжүүлснээр хээл хахууль, танил талын нөлөөлөл үүсэх боломжийг бууруулна. Мөн төрийн байгууллагын мэдээллийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх нь иргэдийн хяналтыг сайжруулах ач холбогдолтой.

6. Төрийн албан хаагчийн нийгмийн баталгааг сайжруулах шаардлагатай. Цалин хангамж, ажлын байрны тогтвортой байдал, хөдөлмөрийн үнэлэмж хангалтгүй нөхцөл нь зарим тохиолдолд хууль бус ашиг сонирхол үүсэх нөхцөл болдог тул төрийн албан хаагчийн мэргэжлийн үнэлэмж, нийгмийн хамгааллыг бодитой нэмэгдүүлэх нь зүйтэй.

Ашигласан материал

- Монгол Улсын Үндсэн хууль,
- Монгол улсын Эрүүгийн хууль,
- Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль
- Криминологийн үндэс – эрдэм шинжилгээний бүтээлүүд
- Социологийн онолын үндэс
- Travis Hirschi – Social Control Theory
- Edwin Sutherland – Differential Association Theory
- Ronald Clarke – Situational Crime Prevention Theory
- Монгол Улсын Цагдаагийн ерөнхий газрын судалгааны материал
- Авлигатай тэмцэх газрын тайлан, судалгаанууд,
- Нийслэлийн прокурорын газрын судалгаанууд,

ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛӨӨС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ БОДЛОГО, ТӨРИЙН БАЙГУУЛЛАГУУДЫН ХАМТЫН АЖИЛЛАГАА

CRIME AND OFFENSE PREVENTION POLICY OF THE POLICE ORGANIZATION AND INTERAGENCY COOPERATION AMONG STATE INSTITUTIONS

Т.Намуун

Сонгинохайрхан дүүргийн Цагдаагийн хоёрдугаар хэлтсийн Мөрдөн шалгах тасгийн мөрдөгч, цагдаагийн дэслэгч

Namuun T.

Investigator at the Investigation Division of the Second Police Department, Songinokhairkhan district Police Department; Police Lieutenant

Хураангуй: Би гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах үндсэн чиг үүргийг хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлдэг төрийн тусгай алба буюу цагдаагийн албанд ажиллаад 2 жил гаруй болж байна. Энэ хугацаанд Сонгинохайрхан дүүргийн цагдаагийн газрын Хоёрдугаар хэлтсийн Нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах тасагт хэсгийн байцаагч, тус хэлтсийн Мөрдөн шалгах тасагт мөрдөгч гэсэн чиг үүрэгтэй ажиллаж байсан. Дотоод хэргийн их сургуульд суралцаж байх үедээ цагдаагийн байгууллагын үндсэн чиг үүрэг нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангахаас гадна хамгийн гол нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх гэдгийг ойлгож авсан бөгөөд тиймдээ ч анх ажлын гараагаа Цагдаагийн ерөнхий газрын Урьдчилан сэргийлэх хэлтсээс эхлүүлэхээр санал өгч байсан юм. Гэвч тухайн үед тодорхой төрлийн гэмт хэрэг, зөрчил шалгаж үзсэн туршлагагүй тул хэрхэн нийгэмд зонхилон үйлдэгдэж буй гэмт хэргүүдээс урьдчилан сэргийлэх вэ гэдэг асуулт дээр тухайн үедээ бүдэрч байсан. Энэ удаагийн илтгэлээрээ цагдаагийн байгууллагын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх бодлого хэрхэн хэрэгжиж байгаа, тухайн бодлогыг цагдаагийн алба хаагчийн хувьд болон энгийн иргэн хүний хувьд ямар нүдээр харж байгаа, мөн гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүрэгтэй алба хаагчийн хувьд цаашид төрийн байгууллага хоорондын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх уялдаа холбоог сайжруулах санал санаачилгаа хүргэхийг зорилоо.

Abstract: I have been serving for more than two years in the police organization, a special state service institution authorized by law to carry out the core functions of combating crime, protecting public order, and ensuring public safety. During this period, I worked as a district police officer in the Public Order Protection and Public Safety Division of the Second Police Department of the Songinokhairkhan District Police Department, and later as an investigator in its Investigation Division.

While studying at the UIA, I came to understand that beyond combating crime, protecting public order, and ensuring public safety, the most essential function of the police organization is crime prevention. For this reason, I initially intended to begin my professional career in the Crime Prevention Division of the General Police Department. However, at that time, lacking practical experience in investigating specific types of crimes and offenses, I struggled with the question of how to effectively prevent the crimes most commonly committed in society.

Through this presentation, I aim to examine how the police organization's crime prevention policy is currently being implemented, how this policy is perceived both from the perspective of a police officer and that of an ordinary citizen, and to propose ideas for improving cooperation and coordination among state institutions in the field of crime prevention from the viewpoint of a law enforcement officer engaged in combating crime.

Түлхүүр үгс: Төрийн тусгай алба, гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх, шалтгаан нөхцөл, мэдэгдэл

Keywords: Special state service, crime control, prevention, causes and conditions, notification.

СОНГИНОХАЙРХАН ДҮҮРГИЙН
ЦАГДААГИЙН
ХОЁРДУГААР ХЭЛТСИЙН
МӨРДӨН ШАЛГАХ ТАСГИЙН
МӨРДӨГЧ, ЦАГДААГИЙН
ДЭСЛЭГЧ

דפוסת נהל ד נל דפוסת

Үндсэн хэсэг

Монгол улсын Цагдаагийн албаны тухай хууль 2017 оны 02 дугаар сарын 09-ний өдөр батлагдаж 2020 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөж байна. Уг хуулийн Цагдаагийн албыг “Гэм хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах үндсэн чиг үүргийг хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх төрийн тусгай алба мөн” гэж хуулчилсан. Уг хуулийг гаднаас нь харвал гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүргийг гэмт хэрэгт мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулах чиг үүрэг бүхий алба хаагчид, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах үндсэн чиг үүргүүдийг зөрчил шалган шийдвэрлэх ажиллагаа явуулах эрх бүхий албан тушаалтнууд, хэсгийн байцаагч, хороо хариуцсан цагдаа, эргүүлийн офицер, эргүүлийн цагдаа жолооч гэх хүмүүс хэрэгжүүлэх юм шиг өнгөц тодорхойлолт ажиглагддаг. Гэхдээ цагдаагийн алба хаагч бүр нийтээрээ дээрх чиг үүргүүдийг заавал хэрэгжүүлэх ёстой.

Цагдаагийн албаны тухай хуульд
“Урьдчилан сэргийлэх” гэх үгийг хайхад 34
илэрц гарч ирдэг ба үүнийг бүлгээр нь
харуулбал:

1. Нэгдүгээр бүлэг буюу “Нийтлэг үндэслэл” хэсэгт 2 удаа

2. Хоёрдугаар бүлэг буюу “Цагдаагийн байгууллагын чиг үүрэг” бүлэгт 8 удаа,

3. Гуравдугаар бүлэг буюу “Цагдаагийн байгууллагын удирдлага, түүний бүрэн эрх” бүлэгт тусгагдаагүй,

4. Дөрөвдүгээр бүлэг буюу
“Цагдаагийн байгууллага, алба хаагчийн
тодорхой ажиллагаа явуулах журам” бүлэгт
8 удаа,

5. Тавдугаар бүлэг бүлэг буюу “Албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх” бүлэгт 4 удаа.

6. Зургаадугаар бүлэг буюу “Цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны шуурхай, аюулгүй байдлыг хангах” бүлэгт 1 удаа,

7. Долоодугаар бүлэг буюу
“Цагдаагийн байгууллагын үйл
ажиллагаанд тавих иргэний хяналт, олон

нийт цагдаагийн байгууллагын хамтын ажиллагаа” бүлэгт 8 удаа,

8. Наймдугаар бүлэг буюу “Цагдаагийн алба хаагчийн эрх зүйн байдал” бүлэгт 3 удаа өөр өөрийн агуулгаар тусгагдсан байна.

Үүнээс онцолбол:

Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 3.1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт "Гэмт хэрэгтэй тэмцэх" гэж гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсоох, илрүүлэх, мөрдөн шалгах зорилгоор хуульд заасан ажиллагаа явуулахыг;

Мөн зүйлийн зүйлийн 3 дахь хэсэгт "Олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах" гэж хүний амь нас, эрүүл мэнд, байгаль орчин, нийгэм, улс орны эрх ашигт ноцтой хор уршиг, хохирол учруулж болзошгүй аюулыг арилгах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх цогц үйл ажиллагааг гэж тус тус хуульчилсан байна.

Цаашлаад уг хуулийн 10 дугаар зүйлд гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүргийн хүрээнд цагдаагийн байгууллагын хэрэгжүүлэх бүрэн эрхийг хуульчилсан байх бөгөөд тус зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэг гарсан шалтгаан, нөхцөлийг тогтоох, арилгуулах” гэсэн нь урьдчилан сэргийлэх ажил бол гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүргийн тэргүүлэх чиглэл гэдгийг харуулж байна.

Мөн уг хуулийн 11 дүгээр зүйлд нийтийн хэв журам хамгаалах чиг үүргийн хүрээнд цагдаагийн байгууллагын хэрэгжүүлэх бүрэн эрхийг хуульчилсны дунд урьдчилан сэргийлэх гэсэн үг орсон хэсгийг харвал 11.1 дүгээр зүйлийн 4 дэх хэсэгт “Насанд хүрээгүй хүнийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулах, холбогдох хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангах”, мөн зүйлийн 7 дахь хэсэгт “Хуульд заасан чиг үүргээ хэрэгжүүлэх явцад илэрсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан, нөхцөлийг арилгуулах, тэдгээрийг гарахаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор иргэн, хуулийн этгээдэд шаардлага, сэрэмжлүүлэг өгөх, биелэлтийг нь хангуулах” гэж тусгажээ.

Тэгвэл одоог хүртэл цагдаагийн зарим нэг алба хаагчдад гэмт хэргээс урьдчилан

сэргийлэх ажлыг үнэхээр би хэрэгжүүлэх үүрэгтэй юу? гэдэг эргэлзээ байсаар байдаг. Тухайн ажлыг зөвхөн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил хариуцсан эрх бүхий албан тушаалтнууд явуулах ёстой гэсэн хандлагыг гаргадаг.

Тэгвэл цагдаагийн албаны тухай хуулийн 68 дугаар зүйл буюу “Цагдаагийн алба хаагчийн эрх, үүрэг”-ийн 9 дэх хэсэгт “Гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан, нөхцөлийг тогтоох, арилгуулах, хүний амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгөд учирч болзошгүй аюулаас урьдчилан сэргийлэх зорилгоор иргэн, хуулийн этгээдэд хуульд нийцсэн мэдэгдэл, шаардлага хүргүүлж, биелэлтэд хяналт тавина” гэж хуульчилсан байна.

Тэгвэл мөрдөгч бид нарын өдөр тутмын үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгон ажилладаг Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 29.6 дугаар зүйл “Гэмт хэрэг гарахад нөлөөлсөн шалтгаан, нөхцөлийг тогтоомогц мөрдөгч, прокурор нь зохих хуулийн этгээдэд тэрхүү, шалтгаан нөхцөлийг арилгах арга хэмжээ авхуулахаар мэдэгдэл бичиж хуулбарыг хэрэгт нь хавсаргана” гэж заасан байна.

Мөрдөгч бид нарын хувьд гэмт хэрэг гарахад нөлөөлсөн шалтгаан, нөхцөлийг дүгнэсний үндсэн дээр цаашид уг хэргийг давтан гаргуулахгүй байх, тухайн төрлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлыг мөрдөгчийн мэдэгдэл хүргүүлж түүний биелэлтэд хяналт тавьснаар хэрэгжүүлж байгаа гэж үзэж байгаа боловч тухайн ажлын үр дүн харилцан адилгүй байна.

Миний ажилладаг Сонгинохайрхан дүүргийн цагдаагийн газрын Хоёрдугаар хэлтсийн хувьд Сонгинохайрхан дүүргийн 13 хороог хариуцан ажилладаг бөгөөд нутаг дэвсгэрийн онцлог нь гэр хороолол ихтэй зөвхөн 37 дугаар хороо нь байшин хороололтой бүс юм.

Мөрдөгч нарын хувьд прокуророос гэмт хэрэг үйлдсэн гэж үзэн эрүүгийн хэрэг үүсгэж яллагдагчаар татсан хэргүүдийг шүүхэд шилжүүлэхдээ гэмт хэрэг гарахад нөлөөлсөн шалтгаан нөхцөлийг харгалзан төрийн байгууллага, аж ахуйн нэгж,

хувиараа хөдөлмөр эрхлэгч иргэдэд мэдэгдэл хүргүүлдэг.

Манай Сонгинохайрхан дүүргийн цагдаагийн газрын Хоёрдугаар хэлтсийн Мөрдөн шалгах тасгаас 2025 онд нийт 314 хэргийг яллах дүгнэлт үйлдүүлэх саналтай прокурорт шилжүүлж, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 29.6 дугаар зүйлд заасны дагуу гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөлийг арилгуулах мөрдөгчийн мэдэгдэл бичиж цагдаагийн байгууллагын Урьдчилан сэргийлэх албанаас 2025 онд үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлсэн Notice.police.gov санд 314 мэдэгдэл бүртгэсэн байна.

Шүүхэд шилжүүлсэн Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 10 дугаар бүлэгт заасан 5, 11 дүгээр бүлэгт заасан 80, 12 дугаар бүлэгт заасан 5, 13 дугаар бүлэгт заасан 1, 17 дугаар бүлэгт заасан 215, 20 дугаар бүлэгт заасан 2, 23 дугаар бүлэгт заасан 4, 26 дугаар бүлэгт заасан 1 хэрэг байгаа бөгөөд цагдаагийн байгууллагаас яллах дүгнэлт үйлдэх саналтай прокурорт шилжүүлсэн бүх хэрэгт мөрдөгчийн мэдэгдэл бичсэн байхыг шаардаж ажлын үзүүлэлт тооцдог.

2025 онд бичсэн 314 мэдэгдлээс 6 мэдэгдлийг гэмт хэрэг үйлдэгдсэн аж ахуйн нэгж, байгууллагад, 5 мэдэгдлийг ерөнхий боловсролын сургуулиудад, 1 мэдэгдлийг Сонгинохайрхан дүүргийн хүүхэд, гэр бүл хөгжил, хамгааллын хэлтэст бусад 302 мэдэгдлийг гэмт хэрэг гарсан газрын хариуцсан хороодод бичиж хариуг авсан. Тус хэлтсийн хариуцсан хороодын нутаг дэвсгэрт үйлдэгддэг гэмт хэргүүд нь ихэвчлэн ахуйн хүрээнд, иргэдийн эрх зүйн мэдлэг дутмаг байдал, согтууруулах ундааны зохисгүй хэрэглээнээс шалтгаалдаг онцлогтой.

Мөрдөгчийн гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөлийг арилгах мэдэгдлийн хүрээнд тус хэлтсийн хариуцсан 13 хороодоос залилах гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх яриа таниулга, зөвлөмж мэдээлэл бүхий зурагт хуудас байршуулах, Цагдаагийн ерөнхий газрын хэвлэл мэдээллийн төвийн албан ёсны фейсбүүк хуудас дээр байршуулсан сэрэмжлүүлэг мэдээ, мэдээллийг хороодын иргэдийн фейсбүүк нэгдсэн группт

МОНГОЛЫН ХУУЛЬ
ХАМГААЛЫН ХЭЛТЭС

ᠮᠣᠩᠭᠣᠯ ᠰᠤᠬᠢᠭᠠᠨ ᠰᠠᠬᠢᠭᠠᠨ ᠰᠠᠬᠢᠭᠠᠨ

хуваалцах, гэмт хэрэг, зөрчил ихээр үйлдэгдэж буй газруудад хяналтын камер шинээр суурилуулах, суурилагдсан хяналтын камерыг шинэчилж сайжруулах, ахуйн хүрээнд архидан согтуурдаг айл өрх, иргэдэд хяналт тавин ажиллах зэрэг ажлуудыг хийж гүйцэтгэсэн байна.

Яллах дүгнэлт үйлдүүлэх саналтай прокурорт шилжүүлсэн хэрэг бүрд мөрдөгчийн мэдэгдэл бичсэнээр гэмт хэрэг, зөрчил буурахад хэрхэн нөлөөлж байгаа вэ гэдэгт анхаарал хандуулж дүгнэлт хийх шаардлагатай байна. Мөн хороодод хүргэсэн мэдэгдлийн хариу цаг тухайдаа ирдэггүй мөрдөгч араас нь хөөцөлдөж ажлын заваасаа хумсалдаг, хороодоос ирүүлж байгаа мэдэгдлийн хариуд шаардлага хангадаггүй зэрэг дутагдлууд ажиглагддаг. Тэгээд ард иргэдийн амар тайван амьдралын төлөө төрийн байгууллага бүр өөр өөрийн чиг үүргээр ажиллаж байгаа гэж ойлгож хуульд заасан шийтгэлийг төдийлөн оногдуулаад байдаггүй. Тэгэхээр мөрдөгчийн мэдэгдлийг хүлээн авч байгаа төрийн байгууллага мэдэгдэлд заагдсан ажлыг бүрэн гүйцэтгэхэд анхаарах хэрэгтэй байна. Мөрдөгч нарын зүгээс биелэгдэн боломжгүй ажлуудыг тусгах нь ховор байдаг бөгөөд төрийн байгууллага тэр дундаа хороодод ажилладаг төрийн алба хаагчдын өдөр тутамдаа хэрэгжүүлдэг ажлын тусган бичихийг зорьдог.

Цагдаагийн байгууллагын гэмт хэрэгтэй тэмцэх чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, эрүүгийн хуулийг дагаж мөрдөх зайлшгүй шаардлагатай. Эдгээр хуулийн хэрэгжилт сайн байвал гэмт хэргийн шийдвэрлэлт нэмэгдэж түүнийг дагаад гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг арилгах арга хэмжээ авч түүний үр дүнд тухайн төрлийн гэмт хэрэг буурах ёстой гэсэн зүй тогтол ажиглагддаг.

Эрүүгийн хуулийн зорилгыг “Монгол улсын Үндсэн хуулиар баталгаажуулсан хүний эрх, эрх чөлөө, нийтийн болон үндэсний ашиг сонирхол, Үндсэн хуулийн байгуулал, үндэсний болон хүн төрөлхтний аюулгүй байдлыг гэмт халдлагаас хамгаалах, гэмт хэргээс урьдчилан

сэргийлэхэд оршино” гэж заасан байна. Гэвч төрийн байгууллагуудын уялдаа холбоо зарим талаар сул байгаагаас дээрх хуулийн зорилго хэрэгжихгүй улмаар гэмт хэрэг давтан гарах урьтач нөхцөл болж байна. Үүнд нэг жишээ дурдвал, цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд гэмт хэрэг, зөрчил үйлдсэн этгээдүүдийг өөрсдийн дотоод цахим санд эрэн сурвалжлалт зарладаг. Тухайн хүмүүсийг эрүүгийн хэрэг үүсгэж яллагдагчаар татаагүй үед хилийн хориг тавих боломжгүй байдаг. Тэгтэл тухайн гэмт хэрэгт сэжиглэгдэн шалгагдаад эрэн сурвалжлалт зарлагдсан хүн Монгол улсын хилээр гадаад улс руу гарчихдаг. Хил хамгаалах ерөнхий газарт хилийн хориг тавигдсан хүмүүсийн тухай мэдээлэл хүргэгддэг харин цагдаагийн байгууллагаас эрэн сурвалжлалт зарласан хүний мэдээлэл хүргэгддэггүй. Үүнээс болж эрэн сурвалжлагдаж байсан этгээд хил гарч тухайн хэрэг шийдэгдэхгүй байх цаашлаад хохирогчийн эрх зөрчигдөх, хилийн чанадаас гэмт этгээд дахин гэмт хэрэг үйлдэх зэрэг эрсдэлүүд гардаг. Дээрх мэт жишээгээр төрийн байгууллага хоорондын хамтын ажиллагаа ямар түвшинд байгаа нь харагдаж байна.

Дүгнэлт

Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.7 дахь хэсэгт “Төрийн байгууллага, албан тушаалтан гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажилд хуульд заасны дагуу оролцох үүрэгтэй бөгөөд төрийн захиргааны болон хууль сахиулах байгууллага үйл ажиллагаандаа гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг тэргүүлэх чиглэл болгох” гэж заасны дагуу төрийн алба хаагч, төрийн байгууллагууд өөрсдийн чиг үүрэгт заасан ажлыг хэрэгжүүлж гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхэд онцгой анхаарч урьдчилан сэргийлэх бол дан ганц цагдаагийн байгууллагын ажил гэсэн ойлголтоо болих хэрэгтэй. Урьдчилан сэргийлэх ажлыг хэдий чинээ сайн хийнэ гэмт хэрэг, зөрчил буурч иргэдийн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах үндсэн эрх хангагдах нэг тулгуур болно.

Мөн төрийн байгууллага хоорондын хамтын ажиллагаа сайжирснаар олон эерэг өөрчлөлтүүд гарах бөгөөд төрийн байгууллагууд үүнд санал санаачилга гаргаж идэвхтэй оролцох нь чухал байна. Цагдаагийн албаны удирдлагууд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг шат шатандаа хэрэгжүүлэх нь гэмт хэрэг, зөрчил гарах урьтач нөхцөлийг бүрдүүлдэг гэдгийг бодлого, үйл ажиллагаандаа нэвтрүүлж ажиллаж байгаа бөгөөд төрийн байгууллагууд тухайн арга хэмжээнүүдэд идэвхтэй оролцох шаардлагатай байна.

Санал

1. Төрийн байгууллагуудын уялдаа холбоог сайжруулж, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэхэд тухайн байгууллага ямар үүрэг хүлээдэг, түүний хүрээнд ямар үйл ажиллагаа явуулдаг, бусад байгууллага тухайн байгууллагатай ямар чиглэлээр хэрхэн хамтран ажиллах талаар төрийн алба хаагч нэг бүрд мэдлэг, мэдээлэл олгох, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил бол дан ганц байгууллагын ажил биш гэж бүх шатандаа ярьдаг ч одоо үед бодит нөхцөл байдлыг харвал нэг кейс тухайн кейсээр тухайлан хандсан байгууллагад л хамааралтай байгаа асуудлыг эцэслэхэд анхаарах. Тухайн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, дахин давтан гаргахгүй байхад кейсийг үргэлжлүүлэн авч явдаг байгууллага байдаг бол түүнд заавал

холбож өгч байх. Жишээ нь би олон хурал хэлэлцүүлэг дээр Хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хороо гэж сонсож байсан боловч тухайн байгууллагын талаарх мэдээлэл маш бага байдаг. Ялангуяа насанд хүрээгүй хүнийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, дахин давтан гаргахгүй байхад энэ байгууллага цогц арга хэмжээ авдаг гэж ойлгодог боловч хэрхэн, яаж холбон зуучлах ажиллагаа явуулах нь тодорхой бус байдаг юм.

2. Гэмт хэрэг, зөрчлийн шалтгаан нөхцөлийг арилгуулахаар мөрдөгчөөс бичиж байгаа мэдэгдэл, гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр бичиж байгаа эрх бүхий албан тушаалтны шаардлагыг хүлээж авсан төрийн байгууллага чанартай ажил, арга хэмжээ зохион байгуулж хариуг бичиж өгөхөд анхаарах бус зохион байгуулах ажлын үр дүнд анхаарах хэрэгтэй байна.

Ашигласан материал

1. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл: 2019 он, №42,

2. Цагдаагийн албаны тухай хууль Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл: 2017 он, №08

3. Эрүүгийн хууль /шинэчилсэн найруулга/ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл: 2016 он, №07

4. Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл: 2017 он, №23

МОНГОЛЫН
Дотоод
Ажлын
Хэрэг
Яам

Хууль сахиулах
университет

ТӨРИЙН ТУСГАЙ АЛБА ХААГЧДЫН ТУСГАЙ ЗОРИУЛАЛТЫН ХУВЦАС ХЭРЭГЛЭЛ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ АЖИЛД НӨЛӨӨЛӨХ НЬ

THE IMPACT OF THE USE OF SPECIALIZED UNIFORMS BY STATE SPECIAL OFFICERS ON CRIME PREVENTION ACTIVITIES

Э.Гүнчинлхам

ДХИС-ийн докторант, ахмад

Gunchinlham E.

Doctoral Studies, University of Internal Affairs, Captain

Хураангуй: Төрийн тусгай алба хаагчдын тусгай зориулалтын хувцас, хэрэгсэл нь зөвхөн ажлын онцлогийг хангах хэрэгсэл бус, иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийг нэмэгдүүлэх, хууль сахиулах байгууллагын нэр хүндийг илэрхийлэх, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд шууд болон шууд бусаар нөлөөлөх хүчин зүйл болдог. Зарим эрдэмтэн судлаачид тусгай зориулалтын хувцас хэрэглэл нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд “харагдахуйц хяналт”, “төрийн сүр хүчний илэрхийлэл”, “иргэдийн итгэлцэл”, “алба хаагчийн сахилга хариуцлага”-д эерэгээр нөлөө үзүүлдэг гэж үздэг юм байна.

Энэхүү илтгэлд төрийн тусгай чиг үүргийг хэрэгжүүлж байгаа алба хаагчдад ашиглагддаг тусгай зориулалтын хувцас хэрэглэл, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажилд хэрхэн нөлөө үзүүлж болох болон түүний шалтгаан нөхцөл, гадаадын зарим орны цэрэг, цагдаагийн алба хаагчдад тусгай зориулалтын хувцас хэрэглэл хэрхэн нөлөө үзүүлдэг талаар товч авч үзсэн болно.

Abstract: State special service officers' specialized uniforms and equipment are not merely tools designed to meet the specific requirements of their duties; they also serve as important factors that enhance citizens' sense of security, represent the prestige and authority of law enforcement organizations, and directly or indirectly influence crime prevention activities. Some scholars and researchers argue that specialized uniforms and equipment positively contribute to crime prevention by providing “visible control,” symbolizing “state authority and power,” strengthening “public trust,” and promoting “discipline and accountability among officers.”

This paper examines how the specialized uniforms and equipment used by officers performing special state functions may influence crime prevention activities, along with the underlying causes and conditions of such influence. In addition, it briefly reviews how specialized uniforms and equipment affect military and police personnel in certain foreign countries.

Түлхүүр үгс: Тусгай зориулалтын хувцас, төрийн тусгай алба, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, криминологи, урьдчилан сэргийлэлт, хууль сахиулах байгууллага

Keywords: Specialized uniforms, state special services, crime prevention, criminology, preventive measures, law enforcement agencies.

Оршил

Орчин үеийн нийгэмд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагаа нь зөвхөн эрүүгийн хууль хэрэгжүүлэх бус, нийгмийн сэтгэлзүй, иргэдийн итгэлцэл, төрийн байгууллагын харагдах байдалтай нягт холбоотой болсон. Төрийн тусгай алба хаагчдын өмсдөг тусгай зориулалтын хувцас нь байгууллагын ялгарал, сахилга зохион байгуулалт, аюулгүй байдлын

бэлгэдэл төдийгүй нийгэмд тодорхой сэтгэлзүйн нөлөө үзүүлдэг.

Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагчид дүрэмт хувцастайгаар олон нийтийн газар ажиллах үед иргэдийн дунд хяналт байгаа гэх ойлголтыг бий болгож, гэмт үйлдлийг таслан зогсоох, болзошгүй эрсдэлийг бууруулах нөхцөл бүрддэг. Иймд тусгай зориулалтын хувцас хэрэглэлийн гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх

ажиллагаанд үзүүлэх нөлөөг судлах шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Нэг. Тусгай зориулалтын хувцас хэрэглэлийн ойлголт, эрх зүйн үндэс

Төрийн тусгай алба хаагчдын “тусгай зориулалтын хувцас” болон “тусгай зориулалтын хэрэглэл” гэсэн ойлголтууд нь хоорондоо нягт холбоотой боловч зориулалт, бүтэц, хэрэглээний хүрээний хувьд ялгаатай ойлголт юм. Эдгээр нь хамтад нь алба хаагчийн аюулгүй байдал, үүрэг гүйцэтгэх чадвар, сахилга зохион байгуулалт, гэмт хэрэг болон аюулт нөхцөлөөс урьдчилан сэргийлэх ажиллагааг хангахад чиглэдэг.

Тусгай зориулалтын хувцас.

“Тусгай зориулалтын хувцас” гэдэг нь төрийн тусгай чиг үүрэг хэрэгжүүлдэг байгууллагын алба хаагчдын ажил үүргийн онцлог, орчин нөхцөлд тохируулан боловсруулсан хамгаалалтын болон таних зориулалттай хувцас юм. Үүнд галд тэсвэртэй хувцас, уснаас хамгаалах хувцас, байлдааны болон эргүүлийн хувцас, камуфляж хувцас, химийн хамгаалалтын хувцас зэрэг орно. Жишээлбэл, Онцгой байдлын байгууллагын гал унтраах тусгай зориулалтын хувцас нь +400 хэмийн халуунд тэсвэртэй байх шаардлагатай талаар дурдсан байдаг. (П.Соронзонболд, 2024)

Мөн ОБЕГ-ын мэдээлэлд “хүн нэг бүрийн хамгаалах хэрэгсэл буюу тусгай зориулалтын хувцас хэрэглэл” гэж ангилсан нь тусгай зориулалтын хувцас нь хамгаалалтын үндсэн хэрэгсэл болохыг харуулж байна.

Тусгай зориулалтын хувцас гэдэг нь төрийн тусгай чиг үүрэг хэрэгжүүлдэг байгууллагын алба хаагчдын ажлын онцлог, аюулгүй байдал, ялган таних шаардлагад нийцүүлэн зориулалтын дагуу хэрэглэдэг дүрэмт болон хамгаалалтын хувцас хэрэгслийг ойлгоно.

Үүнд: а/Цагдаагийн дүрэмт хувцас, б/Дотоодын цэргийн тусгай хэрэглэл, в/Онцгой байдлын албаны хамгаалалтын хувцас, г/Хил хамгаалах байгууллагын дүрэмт хувцас, д/Тагнуул, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын тусгай хувцас зэрэг хамаарна.

Тусгай зориулалтын хэрэглэл.

“Тусгай зориулалтын хэрэглэл” гэдэг нь алба хаагчийн үүрэг гүйцэтгэх ажиллагаанд ашиглагддаг нэмэлт хамгаалах болон ажиллагааны тоног хэрэгсэл юм. Үүнд:

- хамгаалалтын малгай,
- амьсгалын аппарат,
- хийн баг,
- хамгаалалтын бээлий,
- тусгай гутал,
- хантааз,
- холбоо, гэрэлтүүлгийн хэрэгсэл,
- бүс, тоноглол,
- хамгаалах шил зэрэг багтдаг.

Төрийн тусгай чиг үүрэг хэрэгжүүлдэг алба хаагчдын тусгай зориулалтын хэрэглэл гэдэг нь хуульд заасан онцгой чиг үүргийг (нийтийн хэв журам хамгаалах, хил хамгаалах, хорих байгууллага, онцгой байдал, батлан хамгаалах гэх мэт) хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай, жирийн иргэний болон ердийн байгууллагын хэрэглэдэг хэрэгслээс ялгаатай, тусгайлан стандартчилагдсан техник, тоног төхөөрөмж, хамгаалах ба ажиллагааны хэрэгслийн нийлбэр ойлголт юм.

Төрийн тусгай чиг үүрэг хэрэгжүүлдэг алба хаагчдын тусгай зориулалтын хэрэглэл” гэдэг нь хуульд заасан тусгай чиг үүргийг (нийтийн хэв журам хамгаалах, хил хамгаалах, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага, онцгой байдал, батлан хамгаалах гэх мэт) хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай, жирийн иргэний болон ердийн байгууллагын хэрэглэдэг хэрэгслээс ялгаатай, тусгайлан стандартчилагдсан техник, тоног төхөөрөмж, хамгаалах ба ажиллагааны хэрэгслийн нийлбэр ойлголт юм.

Тусгай зориулалтын хэрэглэлд дараах үндсэн шинж агуулагддаг. Тухайлбал:

- Алба хаагчийн аюулгүй байдлыг хангах
- Үүрэг гүйцэтгэх явцад хууль сахиулах ажиллагааг үр дүнтэй болгох
- Онцгой нөхцөл (үймээн, гамшиг, зэвсэгт эсэргүүцэл гэх мэт)-д тасралтгүй ажиллагааг хангах
- Зөвхөн төрийн тусгай чиг үүргийн байгууллагад стандартын дагуу олгогддог.

ᠮᠤᠩᠭᠣᠯᠤ ᠰᠤᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤ

Ийм хэрэглэлд а/Хамгаалах хуяг, дуулга б/Сум нэвтэрдэггүй хантааз в/Радио холбооны төхөөрөмж г/Хяналт, тандалтын хэрэгсэл д/Албаны тусгай техник хэрэгсэл (жишээ нь нулимс асгаруулагч, хамгаалалтын саваа гэх мэт хуульд зөвшөөрөгдсөн хүрээнд)

Онцгой нөхцөлд ашиглах тусгай тоног төхөөрөмж

“Онцгой нөхцөлд ашиглах тусгай тоног төхөөрөмж” гэдэг нь төрийн тусгай чиг үүрэг хэрэгжүүлэгч байгууллагын алба хаагчид гамшиг, осол, үймээн самуун, террорист аюул, зэвсэгт эсэргүүцэл, барьцааны нөхцөл зэрэг өндөр эрсдэлтэй үед хүний амь нас, эрүүл мэнд, нийгмийн аюулгүй байдлыг хамгаалах зорилгоор ашигладаг тусгай зориулалтын техник, төхөөрөмжийг хэлнэ.

Эдгээр төхөөрөмж нь энгийн хэрэглээний хэрэгслээс ялгаатайгаар а/өндөр хамгаалалттай, б/тусгай ажиллагаанд зориулагдсан, в/хууль, дүрэм, стандартын дагуу ашиглагддаг, г/зөвхөн эрх бүхий алба хаагч хэрэглэдэг онцлогтой.

Ийм хэрэглэлд а/Хамгаалах хуяг, дуулга, б/Сум нэвтэрдэггүй хантааз, в/Радио холбооны төхөөрөмж, г/Хяналт, тандалтын хэрэгсэл, д/Албаны тусгай техник хэрэгсэл (жишээ нь нулимс асгаруулагч, хамгаалалтын саваа гэх мэт хуульд зөвшөөрөгдсөн хүрээнд) зэргийг хамааруулж болно.

Онцгой нөхцөлд ашиглах тусгай тоног төхөөрөмжийн үндсэн зориулалт нь:

- Алба хаагчийн аюулгүй байдлыг

хангах

- Иргэдийг аврах, хамгаалах
- Онцгой нөхцөл байдлыг богино хугацаанд хяналтад авах
- Гэмт хэрэг, эмх замбараагүй байдлыг таслан зогсоох
- Төрийн аюулгүй байдлыг хамгаалах зэрэг юм.

Ижил төстэй тал

Тусгай зориулалтын хувцас болон хэрэглэл нь төрийн тусгай чиг үүрэг хэрэгжүүлэгч алба хаагчийн аюулгүй байдал, танигдах байдал, сахилга хариуцлага болон үүрэг гүйцэтгэх ажиллагааны үр нөлөөг хангах зорилгоор тусгай стандарт, норм, зориулалтын дагуу үйлдвэрлэж ашиглагдаараа нийтлэг шинжтэй байдаг. Мөн эдгээр нь энгийн хэрэглээний эд зүйлээс ялгаатайгаар онцгой нөхцөлд тэсвэртэй, хамгаалах чадвартай, байгууллагын чиг үүрэгт нийцсэн техникийн болон тактикийн шаардлага хангасан байдгаараа онцлог юм.

Тусгай зориулалтын хувцас болон хэрэглэл нь дараах нийтлэг шинжтэй. Үүнд:

- Аль аль нь алба хаагчийн аюулгүй байдлыг хамгаалах зорилготой;
- Үүрэг гүйцэтгэх чадвар, бэлэн байдлыг хангана;
- Төрийн эрх мэдэл, хууль сахиулах байгууллагын дүр төрхийг илэрхийлнэ;
- Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд “харагдахуйц хяналт” бий болгоно;
- Стандарт, техникийн шаардлагын дагуу үйлдвэрлэгддэг.

Ялгаатай тал

Үзүүлэлт	Тусгай зориулалтын хувцас	Тусгай зориулалтын хэрэглэл
Үндсэн ойлголт	Өмсдөг хамгаалалтын хувцас	Нэмэлт тоног хэрэгсэл
Хэрэглээ	Биенийг бүхэлд нь хамгаалах	Тодорхой эрхтэн, ажиллагааг дэмжих
Жишээ	Камуфляж, галын хувцас, усны хувцас	Малгай, баг, амьсгалын аппарат, бээлий
Үүрэг	Таних, хамгаалах, сахилга илэрхийлэх	Аюулгүй ажиллагаа, техник дэмжлэг
Хэлбэр	Хувцасны иж бүрдэл	Тоноглол, багаж, хамгаалах хэрэгсэл

Тусгай зориулалтын хувцас нь алба хаагчийн биенийг бүхэлд нь хамгаалах,

байгууллагын харьяалал, цол, чиг үүргийг илэрхийлэх зориулалттай үндсэн өмсгөл

байдаг бол тусгай зориулалтын хэрэглэл нь тухайн үүргийг аюулгүй, үр дүнтэй гүйцэтгэхэд ашиглагдах нэмэлт тоног төхөөрөмж, хамгаалах хэрэгсэл юм.

Өөрөөр хэлбэл тусгай зориулалтын хувцас нь камуфляж, галын хамгаалалтын хувцас, эргүүлийн дүрэмт хувцас зэрэг тогтмол өмсөх иж бүрдлийг хамардаг бол тусгай зориулалтын хэрэглэлд хамгаалалтын малгай, хийн баг, амьсгалын аппарат, хамгаалах хантааз, холбооны төхөөрөмж зэрэг ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх хэрэгслүүд багтана.

Тусгай зориулалтын хувцас нь алба хаагчийн гадаад төрх, сахилга зохион байгуулалт, танигдах байдлыг илэрхийлдэг бол тусгай зориулалтын хэрэглэл нь аюулгүй ажиллагаа, хамгаалалт, техник ажиллагааны чадавхыг нэмэгдүүлэхэд илүү чиглэсэн байдаг.

Эрх зүйн үндэслэл

Монгол Улсад энэ ойлголт нь төрийн тусгай чиг үүргийн байгууллагуудын үйл ажиллагааны үндсэн эх сурвалж болсон тухайн салбарын хуулиудаар зохицуулагдаж байна. Тухайлбал:

- Төрийн албаны тухай хууль
- Цагдаагийн албаны тухай хууль
- Дотоодын цэргийн тухай хууль
- Онц байдлын тухай хууль
- Монгол Улсын Хилийн тухай хууль
- Төрийн тусгай хамгаалалтын тухай

хууль

- Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль

- тухайн байгууллагын дотоод дүрэм, стандарт, норм эдгээрт үндэслэн хэрэглэл, хангалт, ашиглалтын журмыг зохицуулдаг.

Монгол Улсад төрийн тусгай чиг үүргийн байгууллагын тусгай зориулалтын хувцас, хэрэглэлийн эрх зүйн зохицуулалт нь салбарын тусгай хуулиудад тулгуурлан бүрдсэн бөгөөд эдгээр нь алба хаагчийн бүрэн эрх, аюулгүй байдал, таних гэмдэг, хамгаалалтын хэрэгслийн хэрэглээ, хангалт, ашиглалтын үндсэн шаардлагыг тодорхойлж өгсөн цогц тогтолцоо байна.

Дээрх хуулиуд нь байгууллага тус бүрийн онцлогт нийцсэн байдлаар зохицуулагдсан тул тусгай зориулалтын хувцас, хэрэглэлийн ангилал, стандарт,

эдэлгээний норм, ашиглалтын нэгдсэн шалгуур харилцан адилгүй байгаа нь практикт давхардал, хийдэл, стандартын ялгаатай байдал үүсэх нөхцөл болж байна.

Иймээс тусгай зориулалтын хувцас, хэрэглэлийн эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгохын тулд салбар хоорондын уялдаа холбоог хангах нэгдсэн стандарт, техникийн шаардлага, хангалт-ашиглалтын нэгдсэн журам боловсруулах хэрэгцээ өндөр байгаа бөгөөд энэ нь алба хаагчдын аюулгүй байдал, сахилга хариуцлага, төрийн байгууллагын нэр хүндийг бэхжүүлэх ач холбогдолтой юм.

Тусгай хувцасны криминологийн болон сэтгэлзүйн нөлөө

Тусгай хувцасны криминологийн нөлөө гэдэг нь хууль сахиулах болон төрийн тусгай чиг үүргийн байгууллагын алба хаагчдын өмсдөг дүрэмт болон тусгай зориулалтын хувцас нь гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, олон нийтийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийг нэмэгдүүлэх, төрийн эрх мэдэл ба хууль ёсны шаардлагыг илэрхийлэх замаар иргэдийн зан үйл, сэтгэл зүйд үзүүлж буй нөлөөллийг ойлгоно.

Тусгай хувцас нь алба хаагчийг нийгэмд танигдахуйц болгож, хяналт, хамгаалалт хэрэгжиж буй гэсэн сэтгэгдэл төрүүлдэг учраас гэмт үйлдэл гарах эрсдэлийг бууруулах, хууль бус үйлдлийг таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх криминологийн ач холбогдолтой бөгөөд энэ нь “харагдахуйц хяналтын нөлөө” буюу deterrence effect-тэй шууд холбоотой байдаг. Мөн тусгай хувцас нь байгууллагын сахилга, дэг журам, албаны хариуцлагыг бэлгэдэхийн зэрэгцээ иргэдийн төрд итгэх итгэл, аюулгүй байдлын мэдрэмжид эергээр нөлөөлөх боловч зохисгүй хэрэглээ, хууль бусаар ашиглах тохиолдолд төрийн нэр хүндэд сөргөөр нөлөөлөх криминологийн эрсдэлийг давхар бий болгодог. (алба, 2018)

Харагдахуйц хяналтын нөлөө

Харагдахуйц хяналтын нөлөө гэдэг нь цагдаа, дотоодын цэрэг, хамгаалалтын байгууллага зэрэг хууль сахиулах байгууллагын алба хаагч, дүрэмт хувцас, эргүүл хяналт, хамгаалалтын техник

ᠬᠤᠠᠨᠠᠭᠤᠯᠤᠰᠤ ᠰᠠᠬᠢᠭᠣᠯᠠᠬᠤᠢ

хэрэгсэл ил тод байрлаж буй нь иргэд болон болзошгүй зөрчил гаргагчдын зан үйл, сэтгэл зүйд нөлөөлж, гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх криминологийн нөлөөллийг ойлгоно.

Энэхүү нөлөө нь гэмт этгээдэд “баригдах магадлал өндөр байна” гэсэн сэтгэгдэл төрүүлдэг тул хууль бус үйлдлээс татгалзах зан үйлийг бий болгодог бөгөөд криминологид үүнийг deterrence theory буюу “айлган сэргийлэх онол”-той холбон тайлбарладаг. (Programs, 2016)

Судалгаагаар олон нийтийн газар тогтмол эргүүл, дүрэмт хувцастай алба хаагчийн харагдах байдал нэмэгдэхэд иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж өсөж, тодорхой төрлийн гэмт хэрэг буурах хандлага ажиглагддаг гэж үздэг. (Nations, 2025)

Криминологийн онолд гэмт хэрэг үйлдэхэд орчны нөлөө чухал байр суурь эзэлдэг. Хууль сахиулах байгууллагын алба хаагч дүрэмт хувцастайгаар олон нийтийн газар ажиллах нь “харагдахуйц хяналт”-ыг бий болгодог. Энэ нь:

- Болзошгүй гэмт этгээдэд сэтгэлзүйн дарамт үзүүлэх;
- Эрсдэлтэй үйлдлийг бууруулах;
- Олон нийтийн эмх журмыг хадгалах;
- Зөрчил, танхайрал үүсэхээс сэргийлэх зэрэг үр нөлөөтэй.

Криминологийн онолд орчны нөлөө нь гэмт хэрэг үйлдэх зан үйлд шууд хамааралтай гэж үздэг бөгөөд хууль сахиулах байгууллагын алба хаагч дүрэмт хувцастайгаар олон нийтийн орчинд ил харагдахуйц байдлаар үүрэг гүйцэтгэх нь “харагдахуйц хяналт”-ыг бүрдүүлж, болзошгүй гэмт этгээдэд баригдах эрсдэлийн мэдрэмж төрүүлэн сэтгэлзүйн дарамт үзүүлэх замаар хууль бус үйлдлээс татгалзах нөхцөлийг бий болгодог. Үүний үр дүнд эрсдэлтэй зан үйл, зөрчил, танхайрал буурах, олон нийтийн эмх журам тогтвортой хадгалагдах, иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж нэмэгдэх зэрэг криминологийн урьдчилан сэргийлэх ач холбогдолтой нөлөө үүсдэг.

Иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж

Иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж гэдэг нь хувь хүн болон нийгмийн бүлэг

өөрийн амь нас, эрүүл мэнд, өмч хөрөнгө, эрх чөлөө, хэвийн амьдралд гэмт хэрэг, зөрчил, хүчирхийлэл, аюул заналхийлэл учрах эрсдэл бага байна гэж субъектив байдлаар хүлээн авч буй сэтгэлзүйн болон нийгмийн төлөв байдлыг ойлгоно.

Энэхүү ойлголт нь зөвхөн бодит гэмт хэргийн түвшнээр бус, хууль сахиулах байгууллагын үйл ажиллагаа, орчны гэрэлтүүлэг, олон нийтийн хяналт, дүрэмт хувцастай алба хаагчийн харагдах байдал, хэвлэл мэдээллийн мэдээлэл, иргэдийн төрд итгэх итгэл зэрэг хүчин зүйлээс шууд хамаарч бүрэлддэг. (FRA, 2026)

Криминологийн судалгаанд иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж өндөр байх нь нийгмийн тогтвортой байдал, олон нийтийн хэв журам, төрийн байгууллагын нэр хүндийг бэхжүүлэх чухал үзүүлэлт гэж үздэг. (WHO, 2022)

Судалгаагаар дүрэмт хувцастай алба хаагчийг харах үед иргэдийн дунд:

- “Төрийн хяналт байна”;
- “Аюулгүй орчин бүрдсэн”;
- “Тусламж авах боломжтой” гэх

ойлголт нэмэгддэг байна.

Ялангуяа олон нийтийн арга хэмжээ, баяр наадам, эмзэг бүсэд тусгай хувцастай эргүүл ажиллуулах нь гэмт хэргийн айдас, түгшүүрийг бууруулахад ач холбогдолтой.

Иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж нь зөвхөн гэмт хэргийн бодит түвшнээс бус, хууль сахиулах байгууллагын харагдахуйц үйл ажиллагаа, олон нийтийн хяналт, дүрэмт хувцастай алба хаагчийн оролцоо, төрд итгэх итгэл зэрэг нийгэм-сэтгэлзүйн хүчин зүйлээс бүрэлддэг бөгөөд энэ нь нийгмийн тогтвортой байдал, хэв журам, төрийн байгууллагын нэр хүндийг бэхжүүлэх чухал үзүүлэлт болдог.

Ялангуяа тусгай болон дүрэмт хувцастай алба хаагч олон нийтийн орчинд ажиллах нь иргэдэд “төрийн хяналт байна”, “аюулгүй орчин бүрдсэн”, “тусламж авах боломжтой” гэсэн итгэл төрүүлж, гэмт хэргийн айдас, түгшүүрийг бууруулах замаар криминологийн урьдчилан сэргийлэх үр нөлөө үзүүлдэг.

Алба хаагчийн сахилга, хариуцлагад үзүүлэх нөлөө

Алба хаагчийн сахилга, хариуцлагад үзүүлэх нөлөө гэдэг нь төрийн тусгай чиг үүргийн байгууллагын алба хаагч тусгай болон дүрэмт хувцас өмсөх, тусгай хэрэглэл ашиглах, албаны журмын дагуу үүрэг гүйцэтгэх явцад тухайн гадаад илэрхийлэл, эрх зүйн хяналт, байгууллагын дүрэм журам, олон нийтийн хараа хяналт зэрэг хүчин зүйл нь түүний ёс зүй, сахилга бат, үүрэг хариуцлагыг нэмэгдүүлэхэд үзүүлж буй нөлөөллийг хэлнэ. (Person, 2025)

Энэ нь криминологийн болон байгууллагын зан үйлийн онолын хувьд “нийтийн хяналтын нөлөө” болон “үүрэг-хариуцлагын хариу үйлдэл” (accountability effect)-тэй холбоотой бөгөөд дүрэмт хувцас нь алба хаагчийг хувь хүний түвшнээс байгууллагын төлөөлөл болгон хувиргаж, хууль ёс, стандарт, дэг журмыг илүү чанд мөрдөх сэтгэлзүйн дарамт үүсгэдэг. Үүний үр дүнд сахилга зөрчих эрсдэл буурч, үүргийн гүйцэтгэл ил тод, хариуцлагатай болж, байгууллагын нэр хүнд болон олон нийтийн итгэл нэмэгдэх эерэг нөлөө бий болдог. (OECD, 2024)

Тусгай зориулалтын хувцас нь зөвхөн иргэдэд бус, алба хаагч өөрт нь мөн сэтгэлзүйн нөлөө үзүүлдэг. Дүрэмт хувцас өмссөнөөр:

- Байгууллагын нэр хүндийг илэрхийлэх ухамсар нэмэгдэх;
- Ёс зүй, сахилга хариуцлага дээшлэх;
- Хууль дээдлэх хандлага бэхжих нөхцөл бүрддэг. (Justice, 2025)

Төрийн тусгай алба хаагчдын тусгай зориулалтын хувцас хэрэглэл гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажилд үзүүлэх нөлөөлөл

Төрийн тусгай алба хаагчдын тусгай зориулалтын хувцас, хэрэглэл нь хууль сахиулах байгууллагын харагдахуйц оролцоог илэрхийлэх үндсэн хэрэгсэл бөгөөд гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх бодлогын чухал бүрэлдэхүүн хэсэг юм. Энэхүү хувцас, хэрэглэл нь “харагдахуйц хяналт”-ын зарчмыг хэрэгжүүлж, олон нийтийн орчинд хууль ёсны эрх мэдэл, хяналт байгааг илтгэн, болзошгүй гэмт этгээдийн зан үйлд

сэтгэлзүйн нөлөө үзүүлэх замаар урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөг бий болгодог.

Тусгай зориулалтын хувцас, хэрэглэлийн нөлөөллийг криминологийн болон эрх зүйн өнцгөөс судлах нь нийгмийн аюулгүй байдлыг хангах, төрийн бодлогын үр нөлөөг үнэлэхэд чухал ач холбогдолтой юм.

Төрийн тусгай алба хаагчдын тусгай зориулалтын хувцас, хэрэглэл нь гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд “харагдахуйц хяналт”-ыг бий болгож, болзошгүй гэмт этгээдийн зан үйлд сэтгэлзүйн саад үүсгэдэг UNODC Crime Prevention and Criminal Justice.

Дүрэмт болон тусгай хувцастай алба хаагч олон нийтийн орчинд ажиллах нь “баригдах эрсдэлийн мэдрэмж”-ийг нэмэгдүүлж, гэмт хэрэг үйлдэхээс татгалзах шийдвэр гаргалтад нөлөөлдөг National Institute of Justice – Deterrence Theory.

Энэ төрлийн харагдахуйц оролцоо нь гудамж, олон нийтийн газар дахь эмх журмыг тогтворжуулж, танхайрах болон жижиг гэмт хэргийг бууруулах урьдчилан сэргийлэх үр нөлөөтэй. Алба хаагчийн тусгай хувцас нь төрийн эрх мэдэл, хууль ёсны хүчийг илэрхийлдэг тул иргэдийн хууль сахиулах байгууллагад итгэх итгэлийг нэмэгдүүлдэг (Agency, 2016)

Иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж нэмэгдэх нь нийгмийн эмзэг байдал, айдас түгшүүрийг бууруулж, гэмт хэрэг гарах нөхцөлийг сулруулдаг (Prevention, 2025).

Тусгай хэрэглэл, тоног төхөөрөмж нь алба хаагчийн хамгаалалтыг сайжруулснаар үүрэг гүйцэтгэлийн үр дүн, шуурхай хариу үйлдлийг нэмэгдүүлдэг. (UNODC, 2026)

Хууль сахиулах байгууллагын дүрэмт хувцас нь алба хаагчийн сахилга, хариуцлагыг нэмэгдүүлж, албаны стандарт мөрдөлтийг сайжруулах сэтгэлзүйн нөлөө үзүүлдэг.

Олон нийтийн газар тусгай хувцастай эргүүл ажиллах нь гэмт хэргийн боломжийг бууруулж, орчны урьдчилан сэргийлэх хамгаалалтыг бэхжүүлдэг. Тусгай зориулалтын хувцас, хэрэглэл нь байгууллагын нэгдмэл байдлыг илэрхийлж, алба хаагчдын зохион байгуулалт,

командлалын үр нөлөөг нэмэгдүүлдэг. (Overview, 2026)

Иймээс төрийн тусгай алба хаагчдын тусгай хувцас, хэрэглэл нь зөвхөн хамгаалалтын хэрэгсэл бус, криминологийн урьдчилан сэргийлэх, нийгмийн хяналт, төрд итгэх итгэлийг бэхжүүлэх цогц нөлөөтэй бодлогын чухал хэрэгсэл юм.

Төрийн тусгай алба хаагчдын тусгай зориулалтын хувцас, хэрэглэл нь хууль сахиулах байгууллагын харагдахуйц оролцоог илэрхийлж, “харагдахуйц хяналт”-ын зарчмыг хэрэгжүүлэх замаар гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх үндсэн хэрэгсэл болдог. Энэхүү харагдах байдал нь болзошгүй гэмт этгээдийн зан үйлд сэтгэлзүйн дарамт үүсгэж, “баригдах эрсдэлийн мэдрэмж”-ийг нэмэгдүүлснээр гэмт хэрэг үйлдэхээс татгалзах нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

Мөн олон нийтийн орчинд эмх журмыг тогтворжуулж, жижиг гэмт хэрэг, танхайрал зэрэг зөрчлийн түвшнийг бууруулах урьдчилан сэргийлэх нөлөө үзүүлдэг. Үүний зэрэгцээ иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийг нэмэгдүүлж, төр, хууль сахиулах байгууллагад итгэх итгэлийг бэхжүүлэх чухал нийгмийн ач холбогдолтой.

Иймээс тусгай зориулалтын хувцас, хэрэглэл нь зөвхөн хамгаалах хэрэгсэл бус, криминологийн урьдчилан сэргийлэлт, нийгмийн хяналт, байгууллагын сахилга, төрийн бодлогын үр нөлөөг нэгэн зэрэг хангадаг цогц механизм юм.

Дүгнэлт

Төрийн тусгай алба хаагчдын тусгай зориулалтын хувцас хэрэглээ нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажиллагаанд чухал нөлөөтэй болох нь судалгаагаар тогтоогдож байна. Дүрэмт хувцас нь төрийн хяналт, хууль ёсны эрх мэдлийн бэлгэдэл болж, иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмжийг нэмэгдүүлэхийн зэрэгцээ болзошгүй гэмт үйлдлийг хязгаарлах сэтгэлзүйн орчин бүрдүүлдэг.

Мөн тусгай хувцас нь алба хаагчийн сахилга, хариуцлагыг нэмэгдүүлж, байгууллагын нэр хүнд, иргэдийн итгэлцлийг бэхжүүлэх ач холбогдолтой байна. Иймд тусгай зориулалтын хувцасны

чанар, стандарт, хэрэглээний бодлогыг боловсронгуй болгох нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх төрийн бодлогын нэг чухал хэсэг гэж үзэж болно.

Санал

Дээрх судалгааны агуулга, криминологийн онол, “харагдахуйц хяналт”, иргэдийн аюулгүй байдлын мэдрэмж, алба хаагчийн сахилга хариуцлагын нөлөөллийг нэгтгэн дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. “Харагдахуйц хяналтын нэгдсэн стратегийн бүсчлэл” тогтолцоо нэвтрүүлэх

Хот, суурин газрыг гэмт хэргийн эрсдэлийн түвшнээр нь ангилж (өндөр, дунд, бага), тухайн бүсэд дүрэмт хувцастай эргүүлийн давтамж, тусгай хэрэгслийн байршил, камерын хяналтыг уялдуулсан нэгдсэн “visible policing map” бий болгох. Ингэснээр зөвхөн хүний нөөц нэмэх биш, криминологийн нотолгоонд суурилсан оновчтой байршилжилт бий болно.

2. Тусгай зориулалтын хувцасны “криминологийн дизайн стандарт” боловсруулах

Дүрэмт хувцас, тусгай хувцасны өнгө, тод харагдах элемент, тусгалтай материал, таних тэмдэг зэрэг нь гэмт хэрэгт үзүүлэх “сэтгэлзүйн deterrence нөлөө”-г нэмэгдүүлэх зорилготой шинжлэх ухаанч стандарттай болох. Энэ нь зөвхөн хамгаалах бус урьдчилан сэргийлэх зорилгоор хувцасны дизайныг криминологийн үндэслэлтэй болгоно.

3. Иргэдийн “аюулгүй байдлын мэдрэмжийн индекс” хэмжих үндэсний систем бий болгох

Гэмт хэргийн статистикаас гадна иргэдийн бодит болон субъектив аюулгүй байдлын мэдрэмжийг улирал бүр судалж, бүсчилсэн индекс гаргах. Энэ нь тусгай хувцастай эргүүлийн үр нөлөөг хэмжих, бодлогын шийдвэрийг өгөгдөлд суурилуулах шинэ механизм болно.

4. Алба хаагчийн сахилга, хариуцлагад зориулсан “дүрэмт хувцасны цахим хяналтын систем” нэвтрүүлэх

Дүрэмт болон тусгай хувцастай алба хаагчийн үүрэг гүйцэтгэл, эргүүлийн

маршрут, харагдах байдлыг GPS болон AI-д суурилсан системээр хянаж, сахилга зөрчлийг урьдчилан илрүүлэх, accountability-г нэмэгдүүлэх цахим платформ бий болгох.

5. “Нийгмийн хамтын харагдах хяналт” буюу иргэн-алба хаагчийн уялдаа бүхий урьдчилан сэргийлэх загвар

Иргэдийг зөвхөн ажиглагч бус, гэмт хэрэг мэдээлэгч, урьдчилан сэргийлэх түнш болгон оролцуулах аппликейшн болон урамшууллын систем хөгжүүлэх. Тусгай хувцастай алба хаагчийн харагдах байдалтай уялдуулан иргэдийн мэдээлэл шууд дамжих “community policing 2.0” загвар бий болгох.

Ашигласан материал

1. Agency, E. U. (2016, 4 5). *Fundamental Rights*. Retrieved from Crime Safety.: <https://nij.ojp.gov/topics/articles/five-things-about-deterrence>
2. Bhusari Shardul Atul, S. V. (<http://doi.org/10.1098/rsif.2018.0273>). HDPE/UHMWPE hybrid nanocomposites with surface functionalized graphene oxide towards improved strength and cytocompatibility. *J. R. Soc. Interface.* .
3. Bracco P, B. A. (2017 Jul 13; 10(7):791.). *Ultra-high molecular weight polyethylene: influence of the chemical, physical and mechanical properties on the wear behavior. A review. Materials.*
4. Chenchao Fu, R. Z. ((2023)). Polymer chain conformations in hybrid composites of UHMWPE incorporated by GNP/MWCNT . *Journal of Polymer Research*, 30:245.
5. Cheng-Ying Liu, A. I. (Volume 215, 2021.). *Wear resistance of graphene reinforced ultra-high molecular weight polyethylene nanocomposites prepared by octa-screw extrusion process.*, Composites Part B: Engineering.,
6. Conroy, G. (<https://doi.org/10.1038/d41586-023-04145-5> 2023). Polar bear fur-inspired sweater is thinner than a down jacket — and just as warm. . *Nature.* .
7. Dorjoo. (2025, 4 15). (Chenchao Fu., Retrieved from (Chenchao Fu, (2023: (Chenchao.mn
8. Erdenedelger G, D. T. (2016 Aug 15;). Graphene functionalized with poly (vinyl alcohol) as a Pickering stabilizer for suspension polymerization of poly (methyl methacrylate). *Journal of colloid and interface science.* , 476:47-54.
9. Erdenedelger G, L. T. (2014). Solid-state functionalization of graphene with amino acids toward water-dispersity: implications on a composite with polyaniline and its characteristics as a supercapacitor electrode material. . *Journal of Materials Chemistry A.* , 2(31):12526-34.
10. FRA. (2026, 5 18). *Protecting, promoting and fulfilling fundamental rights across the EU*. Retrieved from FRA: <https://fra.europa.eu/en>
11. <https://www.sigmaaldrich.com/MN/en/product/aldrich/900561?icid=sharepdp-clipboard-copy-productdetailpage>, 1. (n.d.).
12. Justice, N. I. (2025). *Law Enforcement*. Retrieved from NIJ: <https://nij.ojp.gov/topics/law-enforcement>
13. Konarzewski, V. H. (n.d.). *Fernando Ludgero Spiekemann, Ruth Marlene Campomanes Santana Universidade Federal do Rio Grande do Sul , .
14. Konarzewski, V. H. (no. 1, 2019). *Fernando Ludgero Spiekemann, Ruth Marlene Campomanes Santana Universidade Federal do Rio Grande do Sul , . *Brasil, Natural ageing of polyaramide fiber from ballistic armor, Polimeros,* , vol. 29, .
15. Li, R. & . ((2016). 10.48550/arXiv.1607.06004.). *Use of Hydrophobic-Hydrophobic Interactions for Direct Graphene Transfer.* .
16. Nations, U. (2025). <https://www.unodc.org/unodc/en/justice-and-prison-reform/crimeprevention.html>. Retrieved from unodc: <https://www.unodc.org/unodc/en/justice-and-prison-reform/crimeprevention.html>
17. OECD. (2024). *Trust in government*. Retrieved from OECD: <https://www.oecd.org/en/topics/trust-in-government.html>
18. Overview, P. (2026). *Law Enforcement*. Retrieved from National Institute of Justice : <https://nij.ojp.gov/topics/law-enforcement>

19. Person, F. (2025). *Page or document not found*. Retrieved from United Nations Office: <https://www.unodc.org/>
20. Prevention, W. V. (2025). *Health Determinants, Promotion and Prevention*. Retrieved from WHO Violence Prevention: <https://www.who.int/teams/social-determinants-of-health/violence-prevention>
21. Programs, O. o. (2016, 4 5). *Five Things About Deterrence*. Retrieved from NCJ.
22. Rodrigo Fernandes Nascimento, A. O. (Issue 5, 2020.). Influence of UV radiation and moisture associated with natural weathering on the ballistic performance of aramid fabric armor, „ *Journal of Materials Research and Technology*, Volume 9,.
23. Sharma A, E. G. (2020 Jun 1). Jeong HM, Lee BK. Controlled oxygen functional groups on reduced graphene using rate of temperature for advanced sorption process. . *Journal of Environmental Chemical Engineering* ., 8(3):103749.
24. UNODC. (2026). *Law Enforcement Tools and Integrity*. Retrieved from UNODC : <https://www.who.int/teams/social-determinants-of-health/violence-prevention>
25. URL, V. (2024). Graphene Jacket [WWW Document]. <https://vollebak.com/products/graphene-jacket-1> (accessed 1.30.24).
26. URL, V. (2024). <https://vollebak.com/products/indestructible-puffer-waterproofedition> (accessed 1.29.24).). Indestructible Puffer [WWW Document], .
27. URL, V. (<https://vollebak.com/products/indestructible-puffer-waterproofedition> (accessed 1.29.24). 2024). ndestructible Puffer [WWW Document].
28. WHO. (2022, 9 2). *Health Determinants, Promotion and Prevention*. Retrieved from WHO: <https://www.who.int/publications/m/item/who-violence-prevention-unit--approach--objectives-and-activities--2022-2026>
29. Yin, P. &.-H.-W.-B. (2013, 10.1039/c3cp51901e.). Prospects for graphene-nanoparticle-based hybrid sensors. . *Physical chemistry chemical physics : PCCP*. 15. , p. 10.1039/c3cp51901e.
30. Zihao Zhang, G. J. (Volume 427, Part B, 2018). Surface functional modification of ultrahigh molecular weight polyethylene fiber by atom transfer radical polymerization, . *Applied Surface Science*., pp. Pages 410-415.
31. алба, Т. ц. (2018). *Олон нийтийн цагдаагийн ажилтны дүрэм*. Retrieved from transportation: <https://transportation.police.gov.mn/p/3168>
32. П.Соронзонболд. (2024, 1 25). *Тусгай зориулалтын хувцас нь +400 градус тэсвэртэй*. Retrieved from UBN: <https://ubn.mn/p/55725>